

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marko Ek

**METODOLOŠKI DOPRINOSI VATROSLAVA JAGIĆA OBLIKOVANJU ŽANRA
POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U 19. STOLJEĆU**

Doktorski rad

Privremena verzija / Temporary version

Osijek, 2024.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marko Ek

**METODOLOŠKI DOPRINOSI VATROSLAVA JAGIĆA OBLIKOVANJU ŽANRA
POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U 19. STOLJEĆU**

Doktorski rad

Osijek, 2024.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Marko Ek

**VATROSLAV JAGIĆ'S METHODOLOGICAL CONTRIBUTIONS TO THE
SHAPING OF THE GENRE OF THE CROATIAN LITERARY HISTORY IN THE
19TH CENTURY**

Doctoral thesis

Osijek, 2024.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marko Ek

**METODOLOŠKI DOPRINOSI VATROSLAVA JAGIĆA OBLIKOVANJU ŽANRA
POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U 19. STOLJEĆU**

Doktorski rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: prof. dr. sc. Ivana Žužul

Osijek, 2024.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Marko Ek

**VATROSLAV JAGIĆ'S METHODOLOGICAL CONTRIBUTIONS TO THE
SHAPING OF THE GENRE OF THE CROATIAN LITERARY HISTORY IN THE
19TH CENTURY**

Doctoral thesis

Humanities, Philology, History and Theory of Literature

Supervisor: prof. dr. sc. Ivana Žužul

Osijek, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi doktorskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Mjesto i datum

Osijek, 26. ožujka 2024.

Potpis doktoranda

A handwritten signature in purple ink, consisting of stylized cursive letters, positioned below the text 'Potpis doktoranda'.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Promišljanja žanra povijesti (hrvatske) književnosti.....	5
3. Doprinos književnopovijesnih i teorijskih radova Vatroslava Jagića oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću.....	50
3.1. Prvi Jagićevi radovi (1861. i 1864.)	56
3.2. Radovi u prvom godištu časopisa <i>Književnik</i> (1864.)	67
3.3. Radovi u drugom godištu časopisa <i>Književnik</i> (1865.)	73
3.4. Književnopovijesna natuknica u enciklopedijskom rječniku <i>Slovník naučný</i> i rad u časopisu <i>Slavisches Centralblatt</i> (1865.).....	77
3.5. Radovi u trećem godištu časopisa <i>Književnik</i> (1866.).....	93
3.6. <i>Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga</i> (1867.)	110
3.7. Radovi u časopisu <i>Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti</i> (1867.-1876.)	118
3.8. <i>Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga</i> (1868.)	129
3.9. Radovi u časopisu <i>Starine</i> (1869.-1871.)	136
3.10. Radovi u časopisu <i>Vienac</i> (1869.)	138
3.11. Radovi u ediciji <i>Stari pisci hrvatski</i> (1869.-1873.)	142
3.12. Radovi u časopisu <i>Archiv für slavische Philologie</i> (1876.-1905.)	146
3.13. Radovi u časopisima <i>Deutsche Rundschau</i> (1880.) i <i>Prosvetni glasnik</i> (1913.).....	171
3.14. <i>Ruska književnost u osamnaestom stoljeću</i> (1895.).....	172
3.15. <i>Hrvatska glagolska književnost</i> (1913.).....	175
3.16. <i>Život i rad Jurja Križanića</i> (1917.)	177
4. Jagićeva metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću.....	180
5. Utjecaj Jagićevih metodoloških načela žanra na oblikovanje povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća i s početka 20. stoljeća	196
5.1. Povijesti hrvatske književnosti prethodnice Jagićevih metodoloških načela	199
5.2. Povijesti hrvatske književnosti sljedbenice Jagićevih metodoloških načela	221
5.3. Tragovi Jagićevih metodoloških načela žanra u povijestima hrvatske književnosti s početka 20. stoljeća.....	239
6. Zaključak	254
Popis literature.....	261
Prilozi	290
Tablica 1. Jagićevi književnopovijesni i teorijski radovi i kritike.....	290
Tablica 2. Povijesti hrvatske književnosti prethodnice i sljedbenice Jagićevih metodoloških načela i povijesti hrvatske književnost s početka 20. stoljeća	301

Sažetak	306
Summary	307
Životopis.....	314

1. UVOD

Znanstveni doprinos Vatroslava Jagića u području slavenske filologije i povijesti hrvatske književnosti danas je neoboriva književnopovijesna činjenica. O njegovu važnu utjecaju na oblikovanje žanra povijesti hrvatske književnosti kontinuirano se pisalo u hrvatskoj znanosti o književnosti tijekom cijelog 20. pa i u ovom dijelu 21. stoljeća.

Mnogi su znanstvenici Jagića smatrali prvim hrvatskim modernim povjesničarem književnosti.¹ Njegov rad u tom polju smatrali su naprednim načinom promišljanja kojim je zadužio hrvatsku znanost o književnosti zato što je upravo zahvaljujući njemu ta znanost počela poprimati oblike usustavljenog znanstvenog područja.² Ujedno su isticali temelje koje je postavio na samom početku razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti, ali i znanosti općenito.³ Te tvrdnje potvrđuje i ovo istraživanje kao neosporne i posve točne, no uvidom u dosadašnju literaturu zamijećeno je da su te teze proizišle iz analiza koje su uglavnom počinjale, temeljile se pa onda i završavale s tek nekoliko Jagićevih radova koje je objavio tijekom svojih zagrebačkih godina, u razdoblju od 1860. do 1871., čak su i brojni radovi iz tog vremena i osobito iz inozemne faze, koja je trajala od 1871. do 1917., na neki način prešućeni i gotovo nepoznati.

Stoga je svrha ovog istraživanja rasvijetliti upravo te manje poznate segmente Jagićevih radova kojima je uvelike pridonio oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću. Pronađeno je 86 Jagićevih radova koji su predstavljeni i analizirani u zasebnim skupinama književnopovijesnih i teorijskih radova te kritika. Književnopovijesnih radova, i to povijesti i pregleda književnosti, je osam. Iako ih je najmanje, možda su važniji od drugih skupina zato što je Jagić u njima primjenjivao metodološka načela žanra koja je zagovarao u svojim teorijskim radovima i kritikama. Neki od tih radova su *Literatura horvatská* (1864.), u prijevodu *Hrvatska književnost, Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866.), *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867.). U 29 teorijskih radova tumačio je određena književnopovijesna i književnoteorijska pitanja, predstavljao i/ili analizirao odabrana književna djela i sl. te je u takvom pristupu razotkrivao i svoje stavove o žanru povijesti (hrvatske) književnosti. Među takvim radovima ističu se *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* (1869.), *Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda. Iztraživanja akademika V.*

¹ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 266.

² Usp. Miroslav Šicel, *Pregled novije hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1966., str. 48.

³ Usp. Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, Od Baščanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 207.

Jagića (1876.) i *Aus dem südslawischen Märchenschatz* (1876.), u prijevodu *Iz južnoslavenskog blaga bajki*. Najbrojnije su kritike, njih je čak 49, u njima se u većoj ili manjoj mjeri doticao problema žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću. Zasigurno najpoznatija Jagićeva kritika je *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini* (1865.), no u tom su smislu korisne i druge poput *Narodne pjesme, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.* (1865.) i *Jaroslav Volček, Historija slovackoj literatury. Perevodъ A. Opfermana, съ предисловіемъ prof. T. Florinskago. Kiev 1889. Dejiny literatury slovenskej, napisal Jaroslav Vlček. Časť prvá. V Turč. Sv. Martine 1889. (1890.), u prijevodu Jaroslav Volček, *Povijest slovačke književnosti. Prijevod A. Opferman, s predgovorom prof. T. Florinskago. Kijev 1889. Povijest slovačke književnosti, napisao Jaroslav Vlček. Često prvi. U Turč. Sv. Martin.**

Jagićevi radovi koji se predstavljaju i analiziraju u ovom istraživanju objavljeni su u razdoblju od 1860. do 1917. Tijekom zagrebačkih godina (1860.-1871.) svoje je radove objavljivao u domaćim časopisima i edicijama poput *Književnika*, *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, *Starina* i *Starih pisaca hrvatskih* i, kako će se vidjeti, tih se godina ponajviše bavio pitanjima žanra povijesti hrvatske književnosti. Tijekom inozemne faze (1871.-1917.) radove je objavljivao uglavnom u časopisu *Archiv für slavische Philologie* čiji je bio idejni pokretač i urednik od 1876. do smrti 1923. U toj fazi pratio je znanstvene spoznaje iz različitih europskih nacionalnih povijesti književnosti i pisao kritike o povijestima književnosti koje su nastajale u tom vremenu.

U korpus ovog istraživanja uključena su i pronađena Jagićeva pisma iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i Arhiva Srpske akademije nauka i umetnosti. Iako u tim pismima nema značajnijih doprinosa oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti, potpomažu osvijetliti njegova viđenja znanosti, književnosti, kulture, društva i općenito tog vremena.

Ovom se prilikom nisu predstavljali i analizirali Jagićevi znanstveni i stručni radovi u kojima se bavio tekstovima koji pripadaju srednjovjekovlju i počecima pismenosti zato što im je uglavnom pristupao s gledišta paleografije, tekstologije i jezikoslovlja uopće. O takvu pristupu saznaje se i iz nekoliko njegovih radova – tekstovima stare književnosti, dakle, treba pristupati strogo filološki, za razliku od tekstova novije književnosti kojima treba pristupiti u književnom, odnosno književnopovijesnom smislu.⁴ Nesumnjivo je da su i radovi spomenute tematike neizostavno važni za tumačenje Jagićeva znanstvena i stručna rada u cjelini, no zbog

⁴ Vatroslav Jagić, *Dějiny české literatury. Napisal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893.*, u: *Archiv für slavische Philologie*, XIV, Berlin, 1893., str. 434.

svojih sadržajnih i metodoloških posebnosti ostavljaju prostor za dodatna istraživanja u okviru znanosti o književnosti i jezikoslovlja.

Sustavnijim i cjelovitijim predstavljanjem i analizom Jagićevih književnopovijesnih i teorijskih radova i kritika dobit će se temeljitiji uvid u taj dio njegova djelovanja. Osim toga, analiza tih radova pokazat će koja je metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti Jagić osmislio i zagovarao, a koja je smatrao prevladanima. Konačno, navedeno će pridonijeti i završnom cilju istraživanja koje će pokazati koliko se Jagićeva metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti razlikuju od metodoloških pristupa žanru u povijestima hrvatske književnosti koje su nastale prije Jagićevih doprinosa ili paralelno s njima te koliko su naslijeđena u povijestima književnosti drugih povjesničara 19. i početka 20. stoljeća. Time će se potvrditi da je Jagić uistinu začetnik metodološkog usustavljivanja žanra povijesti hrvatske književnosti koji je dao *vjetar u leđa*⁵ svim nadolazećim povjesničarima književnosti.

Nemoguće je govoriti o žanru povijesti (hrvatske) književnosti, a ne uvrstiti i pregled teorijskih pristupa žanru domaćih teoretičara poput Miroslava Šicela, Viktora Žmegača, Zdenka Škreba, Krešimira Nemeca, Ivane Žužul i Andree Zlatar Violić, ali i europskih poput Renée Welleka, Austina Warrena, Hydena Whitea, Claire Colebrook, Michela de Certeaua i Davida Perkinsa, zbog toga će posebna pozornost biti dana i tom dijelu istraživanja. Osim što će se tim teorijskim razmatranjima rasvijetliti i nanovo otvoriti razna pitanja o žanru povijesti književnosti – poput objektivnosti odnosno subjektivnosti povijesnog teksta, funkcionalnosti periodizacije, izbora u predstavljanju književnika i djela, vrednovanja književnih pojava, odnosa prema suvremenoj književnosti, utjecaja različitih društvenih, političkih i inih okruženja na povjesničara itd., pomoću istih će se protumačiti i Jagićeva metodološka načela žanra s ciljem utvrđivanja njihove srodnosti i nadilaženja okvira pozitivizma i filološkog pristupa izučavanju književnosti.

Navedenim ciljevima i smjerovima istraživanja potvrdit će se i opravdati polazne hipoteze:

1. Vatroslav Jagić smatra se utemeljiteljem hrvatske povijesti književnosti u hrvatskoj znanosti o književnosti.
2. Jagićeva *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867.) prva je moderna hrvatska povijest književnosti.

⁵ Nikica Kolumbić, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 33.

3. Hrvatske povijesti književnosti 19. stoljeća postavile su temelj žanru povijesti hrvatske književnosti.

4. Teorijske implikacije promjena žanra povijesti književnosti nakon poststrukturalizma pridonose iscrpnijem istraživanju književnopovijesnog rada Vatroslava Jagića, ali i proučavanju razvoja žanra uopće u 19. stoljeću.

Znanstveni je doprinos ovog istraživanja trojak. S jedne strane, pridonijet će se cjelovitijem poimanju Jagićeva znanstvena i stručna rada kojim je ostvario ključan doprinos oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću i općenito razvoju znanosti o književnosti. S druge pak strane, razotkrit će se metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti koja je Jagić u svojim znanstvenim i stručnim radovima zagovarao i predlagao, a koja su ostali povjesničari književnosti 19. i s početka 20. stoljeća (kao i kasniji, naravno) primjenjivali i dodatno unaprjeđivali. I s treće strane, dobit će se uvid u podudarnost Jagićevih pristupa žanru s teorijskim spoznajama koje su problematizirale žanr povijesti književnosti u 20. i 21. stoljeću. U konačnici, svi će doprinosi pridonijeti prikazu razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti i njegovu shvaćanju u okviru hrvatske znanosti o književnosti.

2. PROMIŠLJANJA ŽANRA POVIJESTI (HRVATSKE) KNJIŽEVNOSTI

Razvoj žanra povijesti književnosti⁶ začeo je tijekom 19. stoljeća proizašavši iz filologije te se vrlo brzo nakon utemeljenja počeo izdvajati iz opće povijesti kao zasebna znanost koja je zajedno s teorijom počela oblikovati znanost o književnosti. Svim tadašnjim i nadolazećim povjesničarima književnosti i teoretičarima: „(...) bila je zajednička ideja povijesti književnosti kao potpune, objektivne rekonstrukcije povijesnoga konteksta i kontinuiteta u kojemu ravnopravno sudjeluju ideje, autori, žanrovi, razdoblja, škole i nacije.“⁷ Sve je to proizišlo iz, kako je prepoznao Miroslav Šicel istražujući povijesti i preglede književnosti 19. stoljeća, potrebe da se sadržajno i umjetničko bogatstvo stvaralaštva u starijim epohama i prvoj polovici 19. stoljeća sveobuhvatnije i sustavnije prikupi i prouči pa onda i procijeni.⁸ Međutim, razvojem žanra počelo se propitivati njegov oblik, ali i objektivnost kao njegovo ključno obilježje, koji su uspostavljeni sredinom 19. stoljeća, a temeljili su se uglavnom na (bio)bibliografijama književnika i književnih djela te sintezama i tadašnjoj znanosti primjerenim povijestima književnosti. Taj pozitivistički model žanra povijesti književnosti izvrsno se prepoznaje u teorijskom pristupu Gustavea Lansona za kojeg je povijest književnosti prvenstveno dio opće povijesti:

Istorija književnosti je dio istorije civilizacije, Francuska književnost je jedan vid nacionalnog života: u svom dugom i bogatom razvoju ona je zabilježila svaki pokret ideja i osjećanja, koji se ispoljavao i u političkim i socijalnim činjenicama ili u institucijama ali, sem toga, i čitav onaj unutrašnji tajni život patnji i snova koji se nije mogao realizovati u stvarnom svijetu. Naša najviša dužnost je da one koji čitaju naučimo da u jednoj Montaigneovoj stranici, u jednom Corneilleevom komadu čak u jednom Voltaireovom sonetu raspoznaju trenutke ljudske kulture, evropske ili francuske. Kao svaka istorija, istorija književnosti nastoji da dođe do opštih stvari, da odvoji reprezentativne i da pokaže povezanost opštih i reprezentativnih.⁹

Na temelju takva pristupa Ivana Žužul je istaknula da Lanson zapravo: „(...) žanr ponajprije shvaća kao historijsku metodu čiji je predmet rekonstruiranje prošlosti na pozadini

⁶ Povijest književnosti dio je znanosti o književnosti koji izučava i predstavlja književnost u epohama ili razdobljima kroz koja se književnost razvijala, dominantne poetike i ideje književnih djela u tim periodima, glavne književnike i njihova djela itd. Povijest književnosti obično se dijeli na nacionalnu (razvoj književnosti jednog naroda na vlastitom nacionalnom jeziku), svjetsku (razvoj književnosti usporedno u svim ključnim svjetskim nacionalnim književnostima) te komparativnu (komparativno predstavlja povijest više nacionalnih književnosti).

⁷ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 236.

⁸ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 265.

⁹ Gustave Lanson, *Metoda istorije književnosti*, Putevi, god. XII., br. VI., 1996., str. 634.

književne priče.“¹⁰ Zanimljivo je i da je Lanson smatrao da se poviješću književnosti treba prikazivati opći književni život i razvoj, i to uz prikazivanje književnih djela koja su temelj određene nacionalne književnosti:

Mi proučavamo istoriju ljudskog duha i nacionalne civilizacije prvenstveno u njihovim književnim izrazima i uvijek upravo kroz stil nastojimo da otkrijemo pokret ideja i života. Remek-djela su, dakle, osovina našeg izučavanja, ili, ako hoćete, ona za nas isto toliko označavaju središta izučavanja.¹¹

Lanson je bio svjestan važnosti i „malih“ književnika i njihovih djela zato što se: „(...) napreduje samo vodeći što je moguće više računa o manjim i zaboravljenim djelima. Ona okružuju remek-djela, pripremaju ih, začinju, tumače, čine prelaz od jednog k drugom, osvjetljavaju im postanak i značaj.“¹² Lansonova ideja o objektivnom žanru koji prikazuje cjelokupnu povijest pa onda i povijest književnosti u njezinu cjelokupnom razvoju dio je pozitivističkog pristupa znanosti koji se već početkom 20. stoljeća nije održao. Mnogi su teorijski pristupi pokazali da takav model žanra nije održiv, jedan od teoretičara koji je navedeno problematizirao je i René Wellek:

U Europi, osobito nakon Prvog svjetskog rata, došlo je do pobune protiv metoda proučavanja književnosti kakve su se prakticirale u drugoj polovici devetnaestog stoljeća: protiv pukog gomilanja nepovezanih činjenica i protiv pretpostavke (...) da se književnost može objasniti metodama prirodnih znanosti, kauzalnošću, vanjskim određujućim silama koje su formulirane u Taineovoj paroli o *rasi, sredini i trenutku*. U Europi se to učenje iz devetnaestog stoljeća općenito naziva „pozitivizam“ (...) ¹³

Ne treba zaboraviti spomenuti Renée Welleka i Austina Warrena koji su ukazali na neophodnost prožimanja svih grana znanosti o književnosti – teorije književnosti, povijesti književnosti i književne kritike. Osnova teza tih autora je da je u povijest književnosti utkana teorija, u imenovanju mjerila, shema, kategorija i sl., ali i kritika, u vrijednosnim procjenama i mjerilima uspjeha djela u nekom vremenu.¹⁴ Osim toga, zamjetan je stav autora o samom žanru

¹⁰ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 213.

¹¹ Gustave Lanson, *Metoda istorije književnosti*, Putevi, god. XII., br. VI., 1996., str. 635.

¹² Isto, str. 643.

¹³ René Wellek, *Concepts of criticism*, Yale University Press, New Haven, London, 1963., str. 256.

¹⁴ Usp. René Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 63.-65.

povijesti književnosti kojim otvaraju pitanje koliko je uopće moguće napisati povijest književnosti:

Da li je moguće napisati književnu istoriju, to jest napisati nešto što će biti i književno i istorija? Istorije književnosti, mora se priznati, većinom su ili istorije društva, ili ljudske misli ilustrovane u književnosti, ili utisci i sudovi o određenim delima raspoređenim po manje-više hronološkom redu.¹⁵

Analizirajući nekoliko povijesti književnosti koje su napisali drugi povjesničari, zamijetili su razlike među njima te odredili da je većina povijesti pisana kao kritika književnika i njihovih djela dok su druge pisane kao društveni običaji ilustrirani u književnosti ili prikazom izmjene moralnog ritma nacionalne duše. Zanimljivo je istaknuti da je do vrlo sličnih zaključaka vezanih uz odnos društva i povijesti hrvatske književnosti došla i Ivana Žužul: „Društvena performativnost književnopovijesnog žanra njegova je temeljna sastavnica od samih početaka hrvatske znanstveno utemeljene historiografije.“ Nadalje, Wellek i Warren nedosljednost u pristupu žanru tumačili su trima razlozima/preprekama/problemima na koje se nailazi pri svakom tumačenju povijesti književnosti i pokušaju njezina predstavljanja. U prvom redu problematično je, istaknuli su Wellek i Warren, nepostojanje i nedosljedno provođenje pripremnih analiza književnih djela. Druga je teškoća: „(...) predrasuda da je istorija književnosti mogućna jedino sa stanovišta uzročnog objašnjenja izvedenog iz neke druge ljudske delatnosti.“,¹⁶ a treća: „(...) u celokupnom shvatanju razvoja književne umetnosti.“¹⁷ Zbog toga se povijest književnost nalazi pred problemom kako istražiti povijest književnosti kao umjetnost odvajajući je od njezine društvene povijesti, biografije autora ili doživljaja pojedinačnih djela. Osim toga, spomenuti teoretičari su na neki način iskazali kritiku historicističkog pristupa književnim djelima ukazujući da se književno djelo ne može tumačiti isključivo posredstvom vremena u kojem je nastalo:

Ukupno značenje jednog umetničkog dela ne može se definisati samo značenjem koje je ono imalo za tvorca i njegove suvremenike. To ukupno značenje pre je ishod jednog procesa narastanja – to jest istorije kritičkih tekstova koje su o tom delu mnogi njegovi čitaoci pisali u mnogim razdobljima. Izgleda nepotrebno i, zaista, nemoguće tvrditi, poput istorijskih rekonstrukcionista, da je čitav ovaj proces nevažan i da se jedino moramo vratiti na njegov

¹⁵ Isto, str. 292.

¹⁶ Isto, str. 293.

¹⁷ Isto, str. 293.

početak. Prosto je nemoguće da pri rasuđivanju o prošlosti prestanemo biti ljudi dvadesetog veka: mi ne možemo da zaboravimo asocijacije iz svog sopstvenog jezika, novostečene stavove, dejstvo i značaj proteklih vekova.¹⁸

Međutim, s druge strane, također su isticali i da nije moguće djelu pristupati samo sa suvremenog stajališta, to bi značilo i povijesne pojavnosti tumačiti potrebama suvremenog stila ili pokreta. Zbog toga su smatrali da je važan kompromis tih dviju perspektiva: „Moramo biti kadri da jedno umetničko delo povežemo sa vrednostima kako njegovog sopstvenog doba tako i svih potonjih razdoblja.“¹⁹ Wellek je ukazivao da u takvu radu povjesničar književnosti nužno treba biti i kritičar, takva pozicija je zapravo nezaobilazna.²⁰

Velik je utjecaj na razvoj žanra imala škola ruskih formalista koja je djelovala na početku 20. stoljeća, otprilike između 1915. i 1930., pripadnici te škole među prvima su navijestili novi pristup književnosti koji je temeljen na proučavanju specifičnih stvaralačkih postupaka, načina i tehnika kojima je neko djelo napisano. Osim toga, vjerovali su da povjesničar književnosti treba prikazati cjelokupan književni sustav nekog razdoblja, kao i prikazati kontekst vremena te da to može učiniti bez svojih subjektivnih i ideoloških utjecaja.²¹ Nova kritika nastala je u Francuskoj sredinom 20. stoljeća kao reakcija na filozofiju Jeana Paula Sartrea, a svoj je teorijski pristup žanru temeljila na proučavanju književnosti odvojene od autorove namjere i njegovim detaljnijim izučavanjem: „(...) rastvaranjem djela na jedinice i naknadnim sastavljanjem. Takav postupak Barthes je nazvao strukturalističkom djelatnošću (...)“²² Nastavno na takvu teoriju pojavili su se strukturalisti koji su u žanr povijesti književnosti uključili šire kulturne teme koje se mogu povezati s razvojem književnosti u nekom razdoblju,²³ a potom i poststrukturalisti koji su apsolutno dokinuli vjerovanje u pouzdanost i objektivnost žanra zbog povjesničareva čitanja povijesti koje mora biti prožeto njegovim osobnim uvjerenjima, ideološkim stavovima itd.²⁴ Roland Barthes je u svojoj poststrukturalističkoj fazi u interpretaciju književnog teksta uključio mrežu kodova tako da je u područje teorije i promišljanja uključio razne registre – književne, filozofske, sociološke, povijesne i druge, što

¹⁸ Isto, str. 65.-66.

¹⁹ Isto, str. 66.

²⁰ Rene Velek, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966., str. 15.

²¹ Usp. Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1986., str. 11.-29.

²² Usp. isto, str. 38.

²³ Usp. Hyden White, *Metahistory, The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1973., str. 45.

²⁴ Usp. Vladimir Biti, *Pripitomljavanje drugog, Mehanizam domaće teorije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1989., str. 161.-163.

je bio temelj za daljnji razvoj novih teorijskih smjerova poput novog historizma, kulturalnih studija, feminističke kritike i sl.²⁵ Navedeno je potvrdilo raniju Barthesovu tezu: „Ovde je prvo objektivno pravilo: objaviti sistem čitanja, jer neutralnog sistema nema.“²⁶

Tako bi žanr povijesti književnosti koji je u 20. stoljeću nadrastao svoje početne oblike trebao ponovno proći korekcije i prilagodbe jer se, kako je istaknuo Krešimir Nemec, pojavom novih teorijskih pristupa književnosti poput kulturalnih i rodni studija, antropologije, etnologije, psihologije itd.: „(...) naslijeđene definicije književne historiografije i njezine metodologije moraju bitno proširiti i revidirati. Dakako, time su otvorene perspektive za novu, drukčiju književnu povijest.“²⁷ U svemu tome nikako ne treba zaboraviti ni društvenu važnost i osjetljivost žanra povijesti književnosti na koje je Nemec upućivao, riječ je o izloženosti povjesničara književnosti različitim utjecajima:

Naime, zbivanja na društveno-političkoj sceni oduvijek su snažno pritiskala nacionalnu književnu historiografiju da je ona teško mogla računati na svoj autonoman prostor igre koji bi ostavljao dovoljno slobode autoru da ne mora pisati iz neke a priori određene pozicije: npr. nacionalne funkcionalnosti, podložnosti nekoj ideologiji ili robovanju ideji nekoga presumptivnoga zajedništva (npr. ilirizam ili jugoslavenstvo). Tome treba pridodati i cenzuru, autocenzuru, politički diktat i narudžbu, otvoreno ili prikriveno dodvoravanje nekoj političkoj ili stranačkoj eliti, osjećaj p(r)ozvanosti da se odgovori na političke aspiracije, na kulturni imperijalizam susjeda i sl. Svako je naše značajnije književnopovijesno djelo ostavilo iza sebe neke „neraščišćene“ račune, možda i kao trag nekoga ne baš sretnoga vremena koje je iziskivalo bolne ustupke struke u ime nekih drugih, izvanknjiževnih ciljeva.²⁸

Ta ovisnost smjernica povijesti književnosti o svim utjecajima kojima je povjesničar podložan u recentnoj literaturi u znanosti o književnosti odredila je proučavanje žanra i izazvala najviše rasprava i ostavila mnogo otvorenih pitanja. Svjesna toga Andrea Zlatar Violić istaknula je da je povijest književnosti:

(...) u najvećoj kontradikciji sa samom sobom. Iako su neizbrojive tisuće stranica ispisane pod egidom povijesti književnosti, a s namjerom da budu posvećene njezinoj prošlosti, prošlost je ona koja izmiče svakim novim napisanim retkom. Baviti se problematikom književne povijesti

²⁵ Usp. Roland Barthes, *S/Z*, Blackwell, London, 1990.

²⁶ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1971., str. 162.

²⁷ Krešimir Nemec, *Prokletstvo zaborava. Neki problemi hrvatske književne historiografije nakon raspada Jugoslavije*, u: Desničini susreti, 2005.-2008., zbornik radova, ur. Drago Roksančić, Ivana Cvijović Javorina, Filozofski fakultet u Zagrebu, Plejada, Zagreb, 2010., str. 47.

²⁸ Isto, str. 47.-48.

kao znanstvene, književnoteorijske i književnokritičke discipline nije odviše popularno; štoviše, i u stručnim krugovima postalo je zazorno pozivati se na samu ideju povijesti jer ona sa sobom povlači očigledne negativne konotacije u smislu discipliniranja, kronologije, kanona.²⁹

Uz to, kao problematičnu kategoriju prepoznala je različite vrste povijesnosti i odnosa prema njima:

Dodamo li tomu još i recentna razmatranja književne povijesti koja nastavljaju ranije rasprave o odnosu dijakronijskog i sinkronijskog analiziranja književnosti, događajne i unutarnje povijesti književnosti, nove teme odnosa kulturalne i književne povijesti, povijesti knjige i koncepta autorstva dinamike između povijesti različitih umjetnosti, između nacionalnih literatura i poredbene povijesti književnosti te tzv. malih i velikih književnosti, neprijeporno je da se istraživanje i konceptualizacija povijesti književnosti višestruko umnožavaju.³⁰

Kako se može zaključiti prema stavovima navedenih teoretičara, brojnost književnih teorija, raznovrsnost metodoloških pristupa te nove znanstvene spoznaje koje su se pojavljivale tijekom 20. i 21. stoljeća pokazuju da je bilo nužno drukčije pristupiti poimanju žanra, njegovog metodološkog okvira, a samim time i njegove uloge u znanosti pa i društvu općenito. Zbog toga je potrebno predstaviti ključna promišljanja o žanru povijesti književnosti koja su se u hrvatskoj i europskoj znanosti o književnosti pojavljivala tijekom 20. i 21. stoljeća kako bi se dobio uvid u razvoj pristupa i viđenja žanra. U uvodnom dijelu ovog poglavlja stoga se problematizira potreba različitih pristupa oblikovanja metodoloških načela žanra ukazivanjem na njihove posebnosti pa i problematičnosti. Nadalje se nastavlja s propitivanjem povijesnosti i ukazivanjem na važnost segmenta narodne književnosti u okviru žanra, dvojbama vezanima uz periodizaciju, povezanost povijesti književnosti s književnom kritikom itd. U tom smislu cilj je ovog poglavlja ukazati na slojevitost žanra povijesti književnosti, predstaviti najvažnija pitanja kojima su se teoretičari i povjesničari bavili, kao i iznijeti i (pr)ocjene Jagićeva književnopovijesnog rada koje su teoretičari i povjesničari iskazivali, a koje će se potvrditi ili osporiti analizom njegovih književnopovijesnih i teorijskih radova i kritika u sljedećem poglavlju *Doprinos književnopovijesnih i teorijskih radova Vatroslava Jagića oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću*.

²⁹ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 59.

³⁰ Isto, str. 60.

Od samog početka oblikovanja žanra povijesti hrvatske književnosti povjesničari su ukazivali na nedostatak predradnji³¹ koje su nužne za pisanje povijesti književnosti. Naime, povjesničarima književnosti prije pisanja i oblikovanja same povijesti književnosti od velike su pomoći bibliografije koje donose preglede svih objavljenih književnih djela u nekom vremenskom razdoblju. U povijesti hrvatske književnosti, čini se, takvih je predradnji nedostajalo jer su mnogi povjesničari ukazivali na nepostojanje bibliografija koje bi im omogućile uspješniji i lakši uvid u sva objavljena djela u povijesti hrvatske književnosti. Već je i Jagić u svojim radovima naglašavao potrebu za takvim radnjama, o tome je pisao primjerice u radu *Srpska bibliografija za noviju književnost 1741-1867. Sastavio Stojan Novaković. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1869.*:

Da je g. Novaković djelom svojim doskočio veoma priekoj potrebi naše književnosti, znat će svatko, tko je i koliko razmišljao o izvorih za historiju hrvatskosrbske književnosti. Kad sam ja prije više godina izrađivao tek kratak nacrt naše literature, ne naidjoh nigdje na toliko nepravilika i zapreka, koliko želeći sastaviti sličicu novije srbske literature od g. 1741 napried; pa tako se je za celo i g. St. Novaković već pišući svoju „istoriju srpske književnosti“ (...) podpuno uvjerio o velikoj potrebi vrstne bibliografije za to doba srbske književnosti.³²

Također, osim što su bibliografije bile korisne povjesničarima književnosti prilikom pisanja povijesti književnosti zbog uvida u objavljena djela, Jagić je ukazao na još jednu njihovu važnu ulogu:

Jer je dobro uredjena bibliografija statistika književnosti, gdje se može matematičkom precizijom izraziti njezino kretanje, odsječena produkcija, rastenje i opadanje, za to nije naš bibliograf ni cifara s uma smetnuo, koje teku kroza čitavu bibliografiju, s ovu i s onu stranu svake kolumne, tako da cifre s lijeve strane nazačuju broj djela u neprekinutom redu od početka do kraja, a cifre s desne strane počimaju i svršuju sa svakom godinom, naznačujući broj svih svezaka, koje su izašle one godine.³³

Nakon Jagića jednako je zamijetio i Branko Vodnik koji je u kritici Medinijeve *Povjesti (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*³⁴ ukazao da još uvijek nisu obavljene sve

³¹ Neke od tih predradnji su klasifikacija građe, sinteze, kritička uspoređivanja tekstova, vrednovanja književnika i njihovih djela pa i bibliografije.

³² Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XI, Zagreb, 1870., str. 261.

³³ Isto, str. 264.

³⁴ Vienac, zabavi i pouci, god. 35., Zagreb, 1903., str. 579.-581.

predradnje za istraživanje povijesti književnosti, a koje se odnose na popisivanje i sistematiziranje književnih djela. Zbog toga je, primjerice, opravdao Medinijev pristup povijesti književnosti, iako je smatrao da takav više nije dostatan: „Prof. Medini zato ne proučava razvoj i idejnu stranu književnosti (...) njegov je cilj sabiranje, iznošenje i poredjivanje (...)“³⁵ Slično je zamijetio i Antun Barac pola stoljeća kasnije, smatrao je da u hrvatskoj znanosti o književnosti, točnije povijesti književnosti, nedostaju bibliografije napisanih, odnosno objavljenih književnih djela:

Mi nemamo bibliografije. Mi nemamo uopće nikakva pregleda onoga što se kod nas u literarnoj historiji učinilo. Mi nemamo uopće nikakva kontinuiteta u nauci, i svaki onaj koji o nekom predmetu hoće da radi mora da počne iznova. Mi nemamo nikakvih izgrađenih biografija pisaca. Mi uopće ne znamo što je na području naše književne povijesti urađeno u dnevnim listovima itd.³⁶

Osim toga, povjesničari su od početka osamostaljenja žanra upućivali i na važnost njegova metodološkog oblikovanja, ali i na njegove specifičnosti i zahtjevnosti. Navedeno se prepoznaje i u Jagićevim teorijskim radovima u kojima je iznosio svoja razmišljanja o žanru te poticao na razvijanje njegova *oblika*. On je, dakle, već u drugoj polovici 19. stoljeća ukazivao na metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti koja su kasnije razrađivana i nanovo propitivana – ukazivao je na nedovoljnost (bio)bibliografskog modela žanra, upućivao na dublje istraživanje književnih djela, uspoređivao književna djela, prateći razvoj europske znanosti o književnosti zagovarao i uvodio komparatistički pristup povijesti hrvatske književnosti itd. Neki od radova u kojima je tematizirao sami žanr i upućivao na potrebu njegova redefiniranja i metodološkog usustavljanja su *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*,³⁷ *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici*,³⁸ *Die südslawische Volksepik vor Jahrhunderten*,³⁹ u prijevodu *Južnoslavenska narodna epika prije nekoliko stoljeća*. itd. Branko Vodnik je, primjerice, bio itekako svjestan potrebe izrađivanja modela žanra prema kojem bi trebalo pisati povijesti hrvatske književnosti: „I svladati svu golemu građu, ma i vrlo savjesno, još nikako ne znači sve. Za povijest naše književnosti treba tek naći oblik, a upravo to je najteža

³⁵ Isto, str. 579.

³⁶ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 64.-65.

³⁷ Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 566.- 572.

³⁸ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 202.-233.

³⁹ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 1, Berlin, 1880., str. 192.-242.

stvar, i u tom pravcu se još uvijek ne napreduje, već jednako posrće.“⁴⁰ Jednakim se promišljanjima bavio i Barac koji je, dodatno, književnost vidio u širem kontekstu:

No književnost nisu godine, rukopisi, prevodioci, stampari, rodoslovlja, listovi, već je književnost onaj šum, onaj ritam života, koji buja ispod svih tih godina, natpisa, citata, perioda. I moći prikazati historiju književnosti znači: moći uočiti i uhvatiti onu liniju života koja je sve to pokrenula, koje je to odražaj. A za taj posao uz erudiciju treba širih vidika, treba smisao za sve emanacije života, osjećajnost, stvaralačka sposobnost koja će se moći iako na drugom području, bar donekle staviti uz bok stvaralačkoj sposobnosti pisca o kojima hoće da se govori.⁴¹

Kad se, primjerice, govori o Barčevu propitivanju radova ranijih povjesničara književnosti, zamjetno je da je u procjenjivanju Jagićevih književnopovijesnih radova bio vrlo strog. Određujući njegove radove kao filološki i biobibliografski model žanra povijesti hrvatske književnosti, izjednačio ih je s Kukuljevićevima i Šurminovima,⁴² za što, kako će se vidjeti u sljedećem poglavlju, nema uporišta. Ivana Žužul slično je ocijenila tek *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* istaknuvši da: „(...) Jagić naglasak stavlja na filološka istraživanja; kritičku analizu tekstova, detektiranje izvora i proučavanje stiha.“⁴³ Jagić je u svojim teorijskim radovima zastupao ideju odmicanja od isključivo filološkog i biobibliografskog modela, a u svojim književnopovijesnim radovima primjenjivao je kompleksniju analizu književnih djela i pojavnosti itd. Ne treba zaboraviti da je zagovarao čak i komparativni pristup povijesti književnosti, to je vidljivo, primjerice, u radu *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* u kojemu se pozivao na komparativne pristupe europskih teoretičara Georga Gottfrieda Gervinusa, Abela François Villetaina i Philarète Chaslesa. Unatoč navedenoj ocjeni Jagićeva rada, Barac je takav inovativni komparativni pristup povijesti književnosti u njegovu radu ipak prepoznao kao dobro načelo:

U jugoslavenskoj je nauci o književnosti već od njezinih početaka vidljiva težnja za povezivanjem s Evropom (...) Vatroslav Jagić već je u svom prvom razmašnijem literarno-

⁴⁰ Branko Drechsler, *Historija književnosti Andre Gavrilovića*, u: *Savremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. VI., br. 4, Zagreb, 1911., str. 245.-246.

⁴¹ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 52.

⁴² Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 62.

⁴³ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431.

historijskom djelu o srednjovjekovnoj hrvatskoj i srpskoj književnosti (1868) promatrao hrvatsku i srpsku književnost u sklopu evropskog duhovnog strujanja.⁴⁴

Takav komparatistički uvid u povijest hrvatske književnosti i njezino povezivanje s ostalim europskim književnostima potvrđuje vrlo ranu svijest povjesničara o odnosu književnih pojava u hrvatskoj književnosti s onima u drugim europskim književnostima. Iako je Barac kritizirao filološku metodu pristupa povijesti književnosti, istodobno ju je smatrao i korisnom zato što: „(...) utvrđivanjem tekstova, iznalaženjem paralela i vrela biografskim pojedinostima itd. u stvari priprema građu za estetsku i sve druge metode kojima će se literarni historik poslužiti u proučavanju svoga predmeta.“⁴⁵ S druge pak strane, estetska metoda, koja se javila početkom 20. stoljeća kao otpor filološkoj kroz radove Dragutina Prohaske i Branka Vodnika, a koju je smatrao poticajnom u književnopovijesnom radu, u prvom redu znači proučavanje književnosti isključivo s obzirom na umjetničko značenje književnika i njihovih djela.⁴⁶ U svezi s tim Barac je smatrao da treba provesti i svojevrsno prevrednovanje dosadašnjih procjena djela od početaka hrvatske književnosti do 20. stoljeća s ciljem jasnog odvajanja djela koja bi bila dokumenti kulturne i povijesne važnosti od djela umjetničke važnosti. Barac je bio svjestan i osnovnog nedostatka estetske metode, a to je sličnost s književnom kritikom. Posvješćujući navedeno, ukazivao je da je zadaća književne kritike odrediti umjetničku kvalitetu književnih djela, što se već može prepoznati u Jagićevim kritikama koje su bile na tragu upravo takvih načela, dok je zadaća povijesti književnosti prikazati književnike i djela koji su imali veću ili manju ulogu u razvoju nacionalne književnosti. Zbog toga je Barac ukazivao da treba biti oprezan u procjenjivanju književnih djela zato što neka djela ne moraju imati umjetničku, ali mogu imati književnopovijesnu vrijednost, odnosno mogu biti dokumenti kulturne i povijesne važnosti, pa zbog toga trebaju biti istaknuta u povijesti književnosti. Kao potvrdu toj tezi naveo je primjere književnika poput Adolfa Vebera Tkalčevića i Ivana Trnskog čija djela, prema njegovu mišljenju, u povijestima književnosti trebaju zadobiti književnopovijesnu vrijednost.⁴⁷ Svjestan kompleksnosti povijesti književnosti upozoravao je, osim na estetski pristup književnim djelima, i na istraživanje bolje recepcije književnih djela u određenom razdoblju u odnosu na recepciju u nekom drugom vremenu (što je dijelom srodno teoriji recepcije Hansa Roberta Jaussa koji je tvrdio da književno djelo zapravo dobiva svoju vrijednost kroz čitatelja

⁴⁴ Antun Barac, *Evropski okvir jugoslavenskih književnosti*, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 101, Zagreb, 1968., str. 92.

⁴⁵ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 63.

⁴⁶ Isto, str. 61.

⁴⁷ Usp. isto, str. 68.-69.

i njegovu reakciju⁴⁸), socijalnu i sociološku stranu književnosti, filozofiju, psihologiju čitateljske publike, utjecaj književnosti na vjeru, običaje, moral, društvo i narodnost.⁴⁹ Mnogi se od navedenih elemenata mogu pronaći u Jagićevu poimanju žanra, osobito poveznica čitateljske publike s književnim djelima. Važnost recepcije među čitateljima Jagić je istaknuo, primjerice, u radu *Znanstvene radnje dosadanjih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji*:

Nego uspjeh književne radnje nestoji samo o tome, da se znade ono, što će se pisati, već jako mnogo i tom, da se od onoga, što se zna, izabere predmet priličan okolnostim, primjeren potrebam onih, za koje se piše. Ta i u našoj, makar malenoj književnosti, mogosmo već dovoljno opaziti, kako neke knjige, inače u sebi dobre, nenalaze mnogo odziva: jamačno zato što nisu ili obćenito ili bar ov čas za naš narod shodne, što neodgovaraju današnjim potrebam i današnjemu stepenu našega duševnoga razvitka. U tome mi književnici jako mnogo grišimo, jer se neobaziremo dovoljno na one, kojim smo knjigu namienili, jer si nestavljamo pitanja, hoće li nas čitatelji razumjeti, te nepazimo, jeda li nam je knjiga, koju upravo naumismo otisnuti u bieli svijet, u savezu s dosadanjem imovinom naše književnosti.⁵⁰

Sve navedene metodološke pristupe žanru povijesti književnosti Barac je zagovarao u svojim teorijskim radovima:

I književnost kao umjetnost, uza sve spoljašnje promjene lozinaka, nije drugo do li vječno traženje pojava života u svim mogućim emanacijama njegovim, i konkretiziranje njegovo. Promatrati književnost s ovoga jedino opravdanoga stajališta znači: otvoriti svoje oči, svoje osjetne organe snažno i široko za sve ono što dolazi do nas, kao što čovjek širi grudi na vrhuncima u proljeće, da upije što više mirisa, što više uzduha, bez obzira na to odakle dolazi; znati naći u svim produktima književnosti, makar kako bili na oko oprečni, ispoljavanje života, i prosuđivati sve samo s toga gledišta, koliko su ga oni mogli da izraze.⁵¹

Barac je nadalje istaknuo:

Umjetnost, književnost, kao pojam, kao cjelina, nije suma pojedinih djela i grupiranje pojedinih perioda, već je u svome razvoju ispoljavanje, konkretiziranje one linije života, interesantna i

⁴⁸ Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, SNL, Zagreb, 1986., str. 253.

⁴⁹ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 68.-69.

⁵⁰ Književnik, III, br. 2, 1866., str. 311.

⁵¹ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 41.

veoma znatna upravo zato jer za nju, za oko njenoga historika, zapravo i ne postoji toliko pojedinac i njegova lična sudbina, njegovo djelo samo za se, godine, periodi, motivi, već ta linija života, izražena u umjetnini – njeno krivudanje i rast, njeno opadanje i zaletanje, sve ono što je znatnije i važnije od pojedinca i od onoga, za čim on lično teži.⁵²

Takav pristup zahtijeva i posvećenost povjesničara književnosti koji treba umjeti povezati različite teorijske pristupe u izučavanju i predstavljanju povijesti književnosti:

No aktivni hrvatski literarni historik nalazi se u ponajviše slučajeva u položaju da mora sam uzimati u obzir sad ovo, sad ono gledište, da uzima jednom ovu a drugi put onu metodu, jer nema niti predradnja niti pomagala da se do kraja i potpuno izgradi u jednom smjeru. Često puta čovjek, hoteći da bude esteta, završava posao s filološkom obradom materijala, a pristupajući poslu s namjerom da dade radnju o psihologiji stvaranja, svršava tim da objašnjava s čisto sociološkoga gledišta uspjeh ili neuspjeh kakvog djela. Problemi za koje bi u normalnim prilikama trebalo više ljudi, da ih svaki rješava na svoj način, koji je najbliži njegovoj unutrašnjosti, prepušteni su u nas dvojici, trojici ljudi koji onda moraju da se bave koječim (...) ⁵³

Na temelju Barčeva stava:

Konačni cilj književne povijesti nije ni filološko utvrđivanje činjenica ni estetska obradba materijala, već u prvom redu odgovor na pitanje o filozofskom značenju književnosti. Sva moguća gledišta književnog historičara – i filološko, i estetsko, i sociološko, i psihološko itd. – u stvari su samo sredstva da se dade što bolji i puniji odgovor na pitanje: što ta književnost u našem životu uopće znači? ⁵⁴

Na temelju takvih stavova Miroslav Šicel zaključio je da se Barčev metodološki pristup žanru povijesti književnosti vrlo jasno očituje u povijesti književnosti oblikovanoj kao povijesti duha, atmosfere, filozofije vremena i kao povijesti tijekova života u njegovoj sveukupnosti. ⁵⁵

Nastavljajući razvijati Barčevu tezu o filološkoj metodi, Albert Haler u svojim je radovima ukazivao na nužnost primjene te metode u žanru zato što pomaže opisati književna djela *izvana*:

⁵² Isto, str. 43.

⁵³ Isto, str. 73.-74.

⁵⁴ Isto, str. 74.

⁵⁵ Miroslav Šicel, *Povijesti i povjesničari hrvatske književnosti (Sto godina hrvatske književne historiografije)*, u: Drugi hrvatski slavistički kongres, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 2001., str. 17.

Griješe oni koji filologiji odriču svaku važnost u povijesti književnosti. (...) Ali je pogrešno zaustavljati se na takovu radu kao jedino dostojnom imena nauke. Filolog se bavi historijom spoljnih činjenica, poslom potrebnim i važnim samo pod uslovom da posluži kao podloga većim duhovnim interesima (...) Spoljna povijest, ponavljam, samo je priprema i pomoćno sredstvo unutrašnjoj povijesti (...) ⁵⁶

Također je jasno iskazivao i suprotstavljanje historizmu: „(...) historijska realnost je u istinitosti i tačnosti rekonstrukcije, dok se realnost umjetnička sastoji u psihološkoj dosljednosti i živosti kojom je pisac zamislio svoje likove.“ ⁵⁷ S druge strane, Roland Barthes razvio je teoriju o dvojakom pristupu književnosti:

Ukupno uzev, na književnost se može gledati dvojako: istorijski, ukoliko je književnost ustanova, psihološki, ukoliko je ona stvaranje. Da bi se književnost izučavala potrebne su, dakle, dve discipline, različite i po predmetu i po metodi; u prvom slučaju, predmet je književna ustanova, a metoda istorijski, onakav kakav je u poslednje vreme razvijen u istorijskoj nauci; u drugom slučaju, predmet je književno stvaranje, a metoda je psihološko istraživanje. ⁵⁸

S obzirom na to da ta dva pristupa nemaju jednako mjerilo objektivnosti, Barthes je uočio da se to prepoznaje i u povijestima književnosti zato što povjesničari: „(...) ova merila brkaju (...)“ ⁵⁹ i opterećuju književno stvaralaštvo koje predstavljaju: „(...) najsitnijim istorijskim faktima, dok se najstroža savesnost istoričara prepliće sa psihološkim postavkama, koje su po definiciji sporne.“ ⁶⁰ Barthes je rješenje vidio u jasnom odvajanju tih dvaju pristupa. Halerov stav o uvođenju psihološkog pristupa književnosti značio je pomak od pozitivističkog poimanja književnosti prema funkcionalnom koji u tumačenje književnosti uključuje različite aspekte – društvene, povijesne itd. koje će nastaviti razvijati i neki budući povjesničari, primjerice Ivo Frangeš, i podupirati teoretičari poput Barthesa. Mnogi od Halerovih aspekata bit će naznačeni već i u Jagićevim književnopovijesnim radovima kao što su *Literatura hrvatská*, ⁶¹ u prijevodu *Hrvatska književnost, Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od*

⁵⁶ Albert Haler, *Filološka i estetska povijest književnosti*, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 86., Zora, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 46.

⁵⁷ Isto, str. 34.

⁵⁸ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 115.

⁵⁹ Isto, str. 115.

⁶⁰ Isto, str. 115.-116.

⁶¹ Kritická příloha k Národním listům, Časopis věnovaný literatuře a umění, prosinac 1863., č. 2, str. 56-58; leden 1864., č. 1, str. 18.-20. Rad je u objavljen i u Hrvatskoj: Forum, XXVIII, knj. LVII, br. 3-4, Zagreb, ožujak-travanj 1989., str. 424.-433. S češkog na hrvatski jezik preveo ga je Predrag Jirsak. Za potrebe ovog istraživanja prikazuje se i analizira iz tog prijevoda.

posljednje dvie-tri godine⁶² i *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*,⁶³ u kojima je povezivao društvene, povijesne, kulturne i slične aspekte književnosti. Mnogi od tih aspekata vidljivi su u *Kratkom priegledu* u kojem je, primjerice, povezivao razvoj narodne književnosti i društva, što potvrđuje:

Nama nestaje glavni preduvjet, bez kojega se cvjetanje narodne književnosti ni pomisliti nemože – to je samosvjestan, čisto narodan život društveni. Prigrlivši voljno obične forme današnje uljudnosti, kako nam ih donie kultura zapadno-evropejska, zatrosmo i sve jednako još zatiremo naše narodne osebine; odpokle što navikosmo, kako naš prosti narod govori, po „nimški“ se odievati, prionusmo takodjer na tudji jezik i tudje misli. Kolika je anomalija društvenog stanja, vidi se već od tuda, što u nas mora škola težak bojak biti s domaćim, kućnim životom, mjesto što bi ga nastavljala i usavršivala. (...) Uz takve okolnosti još je velika sreća po nas, što je barem javni život pošao pravcem narodnim, što je barem ondje priznato prirodno pravo naše narodnosti. (...) Trojako se dotiče naš javni društveni život književnosti: u školi i naučnih zavodih, u žurnalistici kao odsjevu, političkoga života, i u narodnih kazalištih.⁶⁴

Upravo su takvi Jagićevi stavovi potaknuli Ivanu Žužul da ocijeni Jagića kao povjesničara koji je osvijestio društvenu učinkovitost povijesti književnosti i: „(...) ustrajavao na nužnosti društv. kontekstualizacije književnosti.“⁶⁵ i koji je, osim toga, smatrao i: „(...) da estetski vrijedna književnost počiva na etnološkim izvorima i da je osnovni kriterij u ocjenjivanju knjiž. djela intenzitet prisutnosti duha vlastita naroda u njemu.“⁶⁶

U istom je radu Jagić također prepoznavao i povezivao i povijesne elemente u književnim djelima:

Uzimati gradivo iz domaće historije, naročito iz nesretne katastrofe kosovo-poljske to bijaše, reć bi, vječita lozinka naših dojakošnjih dramatika, koju si odabraše jamačno s najplemenitijom nakanom da se na krjepostih starih vremena i pokoljenja zapali u potomaka vatra domoljubnoga oduševljenja; puno poticaše ih jamačno i neumrla slava genija Šekspirova ili Šilerova, koja se upravo na njihovih historijskih dramah osniva. Ali ja bih se ipak usudio primjetiti da se kod toga nesmiju nigda s uma smetnuti velike teškoće, koje obično već u samom izabranom predmetu

⁶² Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 552.-585.

⁶³ Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867.

⁶⁴ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 555.

⁶⁵ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431.

⁶⁶ Isto, str. 431.

leže te nepodnose, da ono bude pravi dramatski umotvor, nego izlazi puka dramatizirana i na dialoge razkomadana historija.⁶⁷

Haler je glavno uporište u tumačenju književnosti pronašao u teoriji Benedetto Crocea koji je smatrao da svako književno djelo ima svoju autonomnu vrijednost te da je ključno prepoznati glavni osjećaj djela:

Kritičari, dakle, koji hoće da ispravno shvate jedno pjesničko djelo, treba da mu pristupe kao vibrantna duhovnost vibrantnoj duhovnosti, jer će jedino tako pjesnikova pjesma, po zakonima duhovne zajednice, odjeknuti u njegovu srcu u svoj svojoj čistoti. To je prava povijest, unutrašnja povijest, koju ne mogu da nadoknade sva pitanja što ih postavlja filologija i pozitivistička kritika.⁶⁸

Samim time Haler je, zapravo, pokazao svoju nesklonost drukčijim pristupima književnom djelu:

Umjetnost nema nikakva posla s filozofijom kao filozofijom, sa etikom kao etikom, sa psihologijom kao psihologijom, ona nije nikakva tehnička vještina, ni stilska korektnost, ni stilska virtuoznost i t. d. (Na prvi mah izgleda smiješno ovo ograđivanje, ali pogledajte naše kritike i književne povijesti, pa ćete se brzo uvjeriti da se nekoga proglašuje pjesnikom, jer je filozof, moralist, psiholog, vješt stilist, folklorist, i tako dalje, i tako dalje. Za svaki ovaj slučaj znao bih navesti bezbroj primjera). Umjetnost je umjetnost. Ona je jedan duhovni, autonomni aktivitet, sa svojim stalnim, unutrašnjim zakonima.⁶⁹

Halerova je teorija utemeljena na estetskom pristupu književnim djelima i književnosti uopće, upućivao je da povijest književnosti treba prosuđivati i književnike i njihova djela: „(...) sa gledišta čiste poezije i umjetnosti (...) za književnu povijest glavno je pitanje je li dotično djelo zbilja književno, pjesničko, to jest imamo li pred sobom jednu osjećajnofantazijsku kreaciju ili ne (...)“⁷⁰ Zanimljivo je da je vjerovao i da će se povjesničari književnosti za svoj rad pripremiti proučavanjem velikih pisaca i njihovih djela jer će na taj način razviti svoj ukus čitajući najbolje umjetničke ostvaraje i shvatiti umjetničku kreaciju koja je jednaka kod svih velikih djela. Haler je bio svjestan subjektivnosti koja dolazi s takvim pristupom radu, no isto

⁶⁷ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 578.

⁶⁸ Isto, str. 42.-43.

⁶⁹ Albert Haler, *O poeziji*, u: Jugoslavenska njiva, god. VIII., knj. II., br. 1, 1. jula 1924., Zagreb, 1924., str. 10.

⁷⁰ Isto, str. 10.

tako je smatrao i da takva vrsta subjektivnosti uključuje više opće vrijednosti koje se prepoznaju u većem broju različitih djela. Takav je pristup u Halera uzrokovao nepriznavanje neke vrste intelektualnog pristupa tumačenju književnog djela, nacionalne ili vremenske komponente, kategorije sredine, kulturnopovijesnih informacija, socijalno-psihološke dimenzije itd.⁷¹

Opredjeljujući se za takav način tumačenja književnih djela, Haler je polemizirao s Barcem koji je estetski pristup djelu smatrao samo jednim od mogućih. U svezi s tim Barac piše: „Svaka je definicija književnosti jednostrana i ostavlja prostore za napadaje. Samo estetski kriteriji ne mogu nikada objasniti ono što je najjače i najdublje u njoj. Svaka definicija književnosti vrijedi tek neko određeno vrijeme i s određenog stajališta.“⁷² Izuzev tog, napomenuo je da ni najbolji estetski pristup nema dovoljnu širinu da obuhvati cjelokupno značenje književnog teksta, kao ni književnosti uopće, u svoj njezinoj cjelini zato što književnost nije samo estetika, nego *dio života* te su zbog toga potrebni i mnogi drugi pristupi u njezinu izučavanju.⁷³ Zbog toga je rješenje vidio u socijalnoj funkciji književnosti:

Imade nešto više, što se u tom kriteriju ne nalazi: socijalna funkcija umjetnosti. A ona stoji do toga, koliko općeno ljudskih elemenata ima u umetnini. Između dva dela, koja su po svojoj estetskoj vrednosti savršena – ustreperena unutarnjost pesnikova izrečena na adekvatan način – jače je ono koje je tim svojim ljudskim elementima kadro proizvesti jače treperenje unutarnjosti u svojim konsumenata u vremenu, koje je udaljeno od vremena njegova nastanka. (...) Socijalna funkcija književnosti stoji do toga, koliko je književnost duboka, koliko je ona izražaj najjačih i najdubljih težnja čovekovih, a nije samo izražaj kratkotrajnih individualnih doživljaja, makar kako savršeno rečenih.⁷⁴

S druge pak strane, Haler je smatrao da je praktični život, na koji se pozivao Barac, samo objekt književnosti koji je prenesen u pisanu riječ zato što je čovjek imao unutarnju potrebu iznijeti svoje doživljaje iz stvarnosti. Zbog toga se, ukazivao je Haler, ne može i ne treba književnom djelu pristupati tumačenjem socioloških karakteristika, nego istraživanjem same pjesnikove duše i umjetnikove fantazije:

⁷¹ Usp. Miroslav Šicel, *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 330.

⁷² Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 40.

⁷³ Isto, str. 45.

⁷⁴ Antun Barac, *Književnost kao socijalan faktor*, Jugoslavenska knjiga, god. IX., knj. II., 1. jula 1925., Zagreb, 1925., str. 13.

Kritičar kad traži ovo talasanje, ovu živu dušu djela koja je stvaralački pokrenula umjetnikovu fantaziju, ne ide za nekom proizvoljnom zabavicom, ne bježi od „života“, nego čini ono što *mora* da čini: ide do same prajezgre stvaranja i prati razvoj i postanak umjetnine, slijedi, dakle, jedini mogući način spoznavanja. Prirodno je da oni koji ne priznavaju autonomnost estetskoj djelatnosti ne mogu da shvate razlog postojanja umjetnosti, *i kako vide život jedino u praksi, uzimaju iz nj umjetničke kriterije*. Odatle promatranje umjetničkih djela sa gledišta „socijalne funkcije“ i sa gledišta „koristi“. Oni misle ovako: ako umjetnost nema socijalno da djeluje, onda je ona jedna frivolna i pusta zabava koja nikome ne koristi pa je bolje da je i nema.⁷⁵

Dodatno je Haler tvrdio i da teoretičari koji ne priznaju estetski pristup književnim djelima, zapravo ne priznaju takav pristup i oblik doživljavanja književnosti u kojem sudjeluje čovjekov duh sa svim svojim djelatnostima pa traže smisao u drugim područjima:

Socijalni, dakle intelektualno-moralni elementi, uzimaju se u pomenutim gledištima kao jedine sveljudske vrijednosti, jer se ne poznaju druge. Ali osjećajno-fantazijski elementi isto su tako ljudski, isto su tako živi i realni kao i drugi životni oblici. Zašto da onda nasilno unašamo u umjetnost elemente iz njoj tuđih područja, zašto da sudimo o njoj sa njoj tuđih gledišta? (...) Bilo to socijalno korisno ili ne, ljudi će i dalje pjevati, slikati i klesati, a drugi će u tim djelima tražiti hrane osjećajnoj strani svoga duha.⁷⁶

Kako će se vidjeti u analizi, Jagić se u svojim teorijskim i književnopovijesnim radovima odmaknuo od pozitivizma, uspio se distancirati od bibliografskog modela žanra, zagovarao je komparatistički pristup, što je Barac jasno istaknuo, kao i prosudbu književnih djela te određivanje umjetnički i estetski vrjednijih, što je uvelike srodno pristupu žanru Mihovila Kombola. Osim što je Kombol ustrajao na određivanju umjetnički i estetski vrjednijih književnih djela, slično kao Barac, uvažavao je i ostale kategorije – sredinu, odnosno društveni utjecaj, nacionalnu komponentu i sl., također je smatrao da kulturnopovijesnim informacijama u povijestima književnosti treba dati manje prostora.⁷⁷ Svoj je metodološki pristup predstavio u *Napomeni* na početku svoje *Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda*:

Sve naše književne povijesti imaju jednu zajedničku crtu, a ta je, da sadržavaju mnogo kulturnohistorijskog gradiva, i da se, što je gore, zbog nejasnih razloga i nerazrađenih pogleda

⁷⁵ Albert Haler, *O autonomiji umjetničkog stvaranja*, Jugoslavenska knjiga, god. IX., knj. II., 1. oktobra 1925., Zagreb, str. 208.

⁷⁶ Isto, str. 209.

⁷⁷ Usp. Miroslav Šicel, *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 330.

na književnost i pjesništvo kulturnohistorijski kriteriji pri ocjeni pisaca neprestano brkaju s književnohistorijskim (...) obradio sam ukoliko se je dalo, kulturnohistorijske preglede u uvodnim poglavljima u pojedina razdoblja, a ukoliko to nije bilo zgodno (kad bi se na pr. na taj način razbijala jedinstvena slika pojedinih znatnijih ličnosti, koje pripadaju različitim područjima, ili kad bi to inače bilo na štetu jasnoće i preglednosti), lučio sam jedno od drugoga u toku prikazivanja, da bi književne karakterizacije pojedinih pisaca i njihovih djela ostale kao jezgra knjige što nepomućenije.⁷⁸

Iz navedenog, a i iz *Povijesti* u cijelosti, može se prepoznati Jagićev utjecaj na Kombolov metodološki pristup, i to u okviru filološko-pozitivističke metode, te Barčev i Halerov, u okviru povezivanja djela s njihovom estetskom prosudbom. Osim toga, Zlatko Posavec istaknuo je i da se u Kombolovoj *Povijesti* daje nazrijeti i važnost sposobnosti shvaćanja, razumijevanja i ocjenjivanja književnih djela, ali i njihovo tumačenje u okviru povijesnih i književnih okolnosti vremena kad je nastalo.⁷⁹ Vrlo nalik Posavčevima je i Frangešova (pr)ocjena Kombolove *Povijesti*, ali i njegova književnopovijesnog rada uopće: „U sebi je sjedinjavao sve idealne osobine književnog historičara. Pouzdan u podatku, siguran i odmjeran u estetskom sudu, suveren u sintezi, Kombol je napisao djelo koje znači doprinos književnoj historiografiji uopće.“⁸⁰ Kao što je rečeno, Kombolov je pristup povijesti književnosti vrlo blizak Jagićevu koji je razvijao književnopovijesni pristup dok je kulturnopovijesne informacije u većoj mjeri navodio uglavnom u radovima o srednjovjekovnoj književnosti, što i nije neobično jer je poznato da je tom razdoblju i pristupao gotovo u cijelosti filološki i kulturnopovijesno. Dakako, Jagić, kao i Kombol, u takvu pristupu nije isključio filološke i faktografske metode, ideološke utjecaje, sociološke čimbenike, komparatistička načela istraživanja, strukturalne i filozofske aspekte.

Iako se Ivo Frangeš bavio promišljanjem o tipu povijesti književnosti ili *književnošću oslikane povijesti* – je li to povijest smjenjivanja stilskih formacija, duhovnopovijesnih odrednica, je li to filološki pristup povijesti književnosti ili povijest kao nabranje rodova i vrsta itd.,⁸¹ nastavio je razvijati pristup književnosti koji su zastupali Kombol pa i Jagić. Takav pristup žanru koji je na tragu metodološkog pluralizma oblikovao je stav da polaznim točkama

⁷⁸ Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945., str. 5.-6.

⁷⁹ Usp. Zlatko Posavec, *Teorijska podloga književnopovijesnog rada Mihovila Kombola*, u: u: Mihovil Kombol: *Književni povjesničar, kritičar i prevodilac*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25. obljetnice smrti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb-Zadar, 1997., str. 35.-36.

⁸⁰ Ivo Frangeš, *O metodologiji povijesti književnosti (s osobitim osvrtom na hrvatsku književnost)*, Umjetnost riječi, god. XI, br. 3, Zagreb, 1967., str. 210.

⁸¹ Isto, str. 207.-216.

povijesti književnosti mogu biti sociologija, ekonomija, filozofija, političke/ideološke različitosti, ali i vrijednosno-estetske kategorije.⁸² Smatrajući da je najbolji pristup povijesti književnosti primjena različitih metoda udaljio se od svojih prethodnika, smatrao je da estetska metoda ne može biti najbolje ni jedino rješenje:

Zabluda je estetike, spomenimo i drugu krajnost, što uzima (a pritom je samo djelomice u pravu), kako je zadaća kritike, odnosno nauke o književnosti, da se bavi samo estetskim kvalitetama umjetničkog djela. Naoko je to i jedino ispravno, ali – samo naoko. U tome i jest slabost estetske metode, što hoće da – kao tobože nevažne, akcidentalne dijelove – s umjetničkog djela oljušti sve ono što je ideologija, tema, sadržaj, epoha, politika, ukratko povijest; a da pred čitaocem ostavi samo dijelove na kojima se tobože očituje ona mitska v i s a e s t h e t i c a koja – kažu – jedina ima prava da bude predmetom nauke o književnosti odnosno kritike.⁸³

Na tom je tragu Frangeš iznio tezu da književnost jest kompilacija svih navedenih metoda koje se oblikuju u završni estetski proizvod koji se nikad nije pojavio kao isključivo estetski bez povijesnih i društvenih uvjetovanosti.⁸⁴ Navedeno se može prepoznati i u njegovoj *Povijesti hrvatske književnosti*⁸⁵ koju je oblikovao prema takvu modelu. Već je u *Proslovu* naveo nekoliko ključnih metodoloških načela svog pristupa: isticanje novih pojava u književnim razdobljima, predstavljanje najznačajnijih književnika suvremene književnosti i konačno – iako je najviše pozornosti posvetio velikim piscima, prikazao je i male, što je blisko Lansonovoj koncepciji povijesti književnosti.⁸⁶ U suvremenom pristupu žanru povijesti književnosti takav je model neodrživ, to je prepoznala Anica Bilić komentirajući posao suvremenih povjesničara književnosti ustvrdila je da se u postmodernizmu više ne oblikuju hijerarhijski nizovi i ljestvice zato što: „(...) postmoderna dovodi u pitanje sve vrijednosti, sumnjiči sva mjerila te otvara perspektivu proizvoljnosti. Za postmodernističkoga povjesničara književnosti i znanstvenika svi pisci, i mali i veliki, vrijedni su pozornosti, a pitanje literarne vrijednosti ostaje i dalje estetičko pitanje.“⁸⁷ Nadalje, iz Frangešova se *Proslova* također daje naslutiti i ono što je vidljivo tijekom cijele *Povijesti*, to je prikazivanje povijesti književnosti

⁸² Usp. isto, str. 207.-216.

⁸³ Isto, str. 215.-216.

⁸⁴ Isto, str. 216.

⁸⁵ Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987.

⁸⁶ Usp. Gustave Lanson, *Metoda istorije književnosti*, Putevi, god. XII., br. VI., 1996., str. 633.-651.

⁸⁷ Anica Bilić, *Zašto su mali pisci prešućivani u hrvatskoj književnoj historiografiji?*, u: Dani Hvarškoga kazališta, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, vol. 33, No. 1, Zagreb-Split, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Književni krug, 2007., str. 436.

kroz svojevrsnu pripovijest koju pokreću osnovne *sile pokretnice*.⁸⁸ Zanimljiv je stav Ante Stamaća koji je pišući o toj Frangešovoj *Povijesti* ukazao na važnost žanra, ali je istodobno isticao i njegovu problematičnost:

Knjige poput Frangešove *Povijesti* hrvatske književnosti uvijek će pobuđivati pozornost, s kritičkim nabojem bilo pozitivnog bilo negativnog predznaka, u pojedinim njezinim segmentima ili, što je znatno teže predvidjeti, u cjelini. I to zato jer je pisanje povijesti književnosti uvijek razapeto između zacrtana plana odn. teorijskog modela – ondje gdje je kao sređena refleksija bio uspostavljen – i realizacije koja u pravilu živi od pokušaja da se opiše činjenično stanje, onakvo kakvo se ocrtava u mnoštvu prethodnih pojedinačnih otkrića, kritičkih pretraga i više-manje konačnih ocjena. Model je tu uvijek u opasnosti od narušavanja, a činjeničnost ograničena. Ili, najkraće moguće rečeno: *povijest književnosti današnjem raspršenom duhu jednostavno nije moguće napisati*.⁸⁹

Na tragu toga, Stamać postavlja ključno pitanje na koje ni sâm nema odgovor: „Pisati povijest književnosti, ili književnu tj. književnošću oslikanu povijest?“⁹⁰ Analizirajući Frangešovu *Povijest*, Ivana Žužul zaključila je da: „(...) ona oblikuje društvenu stvarnost: predstavljanjem razvoja nac. književnosti kao progresivnog i jedinstvenog procesa te kao sinegdohe nacionalnopovijesnog identiteta, čitateljstvu nameće određene vrijednosti, obrasce ponašanja, mišljenja ili mitove o prošlosti.“⁹¹

Frangešovo upućivanje na nužnost tumačenja književnih novina, predstavljanje književnika i djela, prikazivanje i komentiranje književnih pojava u suvremenoj književnosti također je nalik Jagićevim stavovima o metodološkim načelima žanra koje je iznosio u svojim teorijskim radovima i kritikama. To je zamijetio i sâm Frangeš koji je istaknuo da je Jagićevo viđenje žanra uvelike vidljivo u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*:

⁸⁸ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987., str. 5.-7.

⁸⁹ Ante Stamać, *Frangešove „sile pokretnice“*, Croatica XXI, br. 33, Zagreb, 1990., str. 48.

⁹⁰ Isto, str. 49.

⁹¹ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 433.

(...) u kojoj mobilizira čitav sklop nauka da bi objasnio književni proces. On neće da mu djelo bude *res gestae* nego *historia rerum gestarum*, zato priziva u pomoć i statistiku, i etnografiju, i povijest, i politiku – integrirajući sve to u književnoj povijesti.⁹²

Poput Frangešovih zaključaka su i oni Josipa Bratulića koji je u vrednovanju Jagićeva metodološkog pristupa u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* naznačio da je ta povijest zasnovana na širokom vrednovanju zapisane riječi, bez obzira na namjenu i – u povijesti – funkciji zapisanog, s dobrim poznavanjem temeljne problematike povijesti književnosti koja treba pratiti tekstove u razvojnom (jezičnostvaralačkom) slijedu, s čvrstom usađenošću u problematiku komparativnog istraživanja tekstova. Na kraju je Bratulić zaključio da: „Jagićeva *Historija književnosti* po metodološkim zasadama, ni danas nije mnogo izgubila u svojim temeljnim vrijednostima.“⁹³

Oblikovanje povijesti nacionalne književnosti Zdenko Škreb povezao je zapravo s poviješću nacionalnog jezika:

Ako bi se u makrostrukturama književnih djela između pojedinih nacionalnih književnosti i pokazale velike srodnosti, mikrostrukture pjesničkoga jezika toliko su vezane o izražajne mogućnosti jednoga konkretnog jezika da se ni povijesni razvoj makrostrukture ne može prikazati drukčije nego unutar granica toga jezika.⁹⁴

Zbog toga je Ivana Žužul, tumačeći razvoj povijesti hrvatske književnosti, nedvojbeno ustvrdila da je: „Okvir (je) povijesti književnosti, prema Škrebovu mišljenju, povijest jednoga nac. jezika.“⁹⁵ Tako je Škreb isticao da je najprirodnije da se povijest književnosti prikaže kao povijest nacionalne književnosti jednog jezika, i to ne uključujući paralelne pojave u drugim nacionalnim književnostima: „Što manje se u studiju književnosti spominje „duh“ kolektivnih pojava, to bliži će studij biti pravoj znanosti.“⁹⁶ Iako je smatrao da pojave iz drugih nacionalnih književnosti ne trebaju biti dijelom jedne nacionalne književnosti, bio je svjestan prirode takvih međusobnih utjecaja:

⁹² Ivo Frangeš, *O metodologiji povijesti književnosti (s osobitim osvrtom na hrvatsku književnost)*, Umjetnost riječi, god. XI, br. 3, Zagreb, 1967., str. 210.

⁹³ Josip Bratulić, *Istarski razvoj*, Pula, Čakavski sabor, 1978, str. 155.

⁹⁴ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, 1976., str. 128.

⁹⁵ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 37.

⁹⁶ Isto, str. 129.

(...) no svaki historičar treba da sebi dovede do svijesti prirodnu pojavu da, u zajedničkoj egzistenciji jednoga svijeta, na područjima između kojih postoje prometne i kulturne veze, sve utječe na sve: ako je jedan „utjecaj“ postao djelotvoran, to znači da se u književnosti koja ga prima razvilo pogodno tlo za nj pa je on znak mijene koja je nastupila u tradiciji te književnosti i u njezinoj društvenoj funkciji.⁹⁷

Treba napomenuti da je sličan pristup prethodno razvijao i Jagić koji je u mnogim svojim književnopovijesnim radovima, poput *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, tumačio povijesni razvoj jezika ili jezična obilježja književnog djela. O neodvojivoj povezanosti povijesti književnosti i povijesti jezika pisao je i u svojim teorijskim radovima i kritikama, primjerice u kritici *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326.* u kojoj je ukazivao na jezične posebnosti književnih djela iz razdoblja stare hrvatske književnosti i uvrštavanju povijesti jezika u povijest književnost:

(...) gdje komu moglo bi se suviše činiti, što je ono g. Novaković u prvom odsjeku napisao pod naslovom: „stari slovenski jezik i odnošaj njegov prema istoriji srpskog jezika“; a gdje tko opet može biti da bi tomu prigovarao, rekavši da je drugo historija jezika a drugo historija književnosti. Sve to kako može u sebi lijepo i istinito biti, opet mislim (...) da koje šta stavi u svoju historiju književnosti, što je svakako trebalo da se zna a nije bilo prilike vjerovati da će se znati, ako on toga u svojoj knjizi nekaže. Ovake obzire dužni smo poštovati, osobito ako je predmet (...) onako dobro razložen i protumačen (...)⁹⁸

Škreb je, izuzev o važnosti jezika u povijesti književnosti, tematizirao i pristup kojem povjesničar treba pribjegavati kad oslikava povijest književnosti:

(...) ako on u vlastitom istraživanju treba poći od analize i grupiranja pojedinih književnih djela, u svom prikazu povijesnoga razvoja, namijenjena i domaćim i stranim čitaocima, on treba da pođe od opširnoga kritičkog prikaza društvene stvarnosti u kojoj se, kao njezin dio, razvijala književnost; smjer prikazivanja treba da bude dijametralno oprečan smjeru istraživanja. Tek na podlozi društvene stvarnosti, u kojoj književnost obavlja određenu društvenu funkciju, moći će historičar plastično prikazati specifičnost pojedine nacionalne književnosti, karakteristične crte

⁹⁷ Isto, str. 133.

⁹⁸ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. I, Zagreb, 1867., str. 238.

njezina razvoja i njezin eventualni „utjecaj“ na druge književnosti, odnosno koliko su pojedina djela dosegla mjerila svjetske književnosti.⁹⁹

Zanimljiva je i Škrebova teorija o važnosti recepcije književnih djela u vremenima kad su nastala, razvio ju je pod utjecajem teorije Hansa Roberta Jaussa. Bio je, dakle, uvjeren da se izbor djela vrši već u vremenu kad su nastala i da takav izbor djela prelazi sljedećoj generaciji čitatelja. Na taj se način počinje oblikovati tradicija bez velikog utjecaja povjesničara koji izdvaja književna djela i stavlja ih pred čitateljsku javnost:

Tek će povijesno uspoređivanje ne samo otkriti sve značajke makro- i mikrostrukture pojedinih književnih djela i modela svijeta koje one prikazuju svojim čitaocima i time omogućiti prikaz njegovih umjetničkih kvaliteta, utvrđujući pored toga kako su ih čitaoci recipirali; ali tek pošto studij prethodnom svojom analizom spozna pojedina djela u njihovoj umjetničkoj osebnosti, moći će se pisati povijest književnosti koja će odgovarati i zahtjevima povijesne znanosti i posebnim zahtjevima studija književnosti.¹⁰⁰

Oba prethodno navedena Škrebova pristupa oslanjaju se posredno na Jagićeve doprinose žanru. Naime, u radu *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*,¹⁰¹ koji je svojevrsni nastavak *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, ukazao je na nužnost povezivanja povijesti književnosti i društva koje proizlazi iz ideje da je književnost rezultat cjelokupnog stanja u društvu. Zanimljivo je da je Jagić već krajem 19. stoljeća promišljao o recepciji književnih djela, u radu *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* bavio se propitivanjem brojnosti čitateljske publike, njezinih sklonosti pa i vladajuće mode što potvrđuje njegovu osviještenost o različitim pitanjima o povijesti književnosti i znanosti o književnosti uopće:

Nu literarno-historijski članci, koji najbolje dokazuju, eda li književnost živi, u nas su vrlo riedki, da skoro ih niti neima. Naše znanje i od najznatnijih hrvatsko-srbskih pjesnika neprekorači do sada granice podataka životopisnih i bibliografskih; jedva što znamo, koliko i kada tko pisa, ali kako pisa, koliko li vriedi ono što napisa i u kakovoj ono svezi stoji sa svojim vremenom i svojim narodom – ovaka pitanja jesu doduše puno važnija, ali se na njih još ni

⁹⁹ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 134.

¹⁰⁰ Isto, str. 134.

¹⁰¹ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, Tiskara Dragutina Albrechta, Zagreb, 1868. str. 65.-151. Isti rad objavljen je pod istim naslovom kao zasebna knjiga: Štamparna Dragutina Albrechta, Zagreb, 1868.

pokušalo odgovoriti. Naša literarno-historijska radnja još se neuzdiže do kritičkoga stadija; niti suvremeni pojavi književni, kako se pojedince ukazuju, nenalaze dovoljno uvažanja, kamo li da bi tko čitav odsjek ili viek književnosti podvrgao kritičkomu razmotrenju.¹⁰²

Promišljanje o periodizaciji također je bilo dijelom Škrebvih teorijskih doprinosa povijesti književnosti: „Ima samo jedno razumno znanstveno rješenje: treba i ovdje poći od teksta; treba ispitati da li je i u kojoj mjeri moguće unutar određenog povijesnog razdoblja kod književnih djela utvrditi okvirne makrostrukture stilskih formacija.“¹⁰³ Utvrđivanje te okvirne makrostrukture stilskih formacija treba povezati, ustvrdio je Škreb, i s njezinom društvenom funkcijom u određenom razdoblju zato što je smatrao da se društvene promjene odražavaju i na mijene u književnosti. Iako je to smatrao zahtjevnim poslom i jednim od: „(...) najtežih problema studija književnosti.“,¹⁰⁴ jednako ga je smatrao i nezaobilazno važnim u tumačenju povijesti književnosti:

Spomenuto je da se tradicija u pojedinim umjetnostima jedne nacionalne kulture mijenja različitim tempom i u različitom je vremenskom odnosu prema mijeni društvenih prilika; stabilnost i skladnost tradicije ili opet paralelno postojanje raznorodnih stilskih formacija, a i mijena tradicije, u književnom su životu, doduše, prouzrokovane društvenim mijenama, ali se mogu prikazati jedino na pojavama književnosti same. Takvim će polaganim, opreznim i kritičkim putem historičar, stalno uspoređujući zbivanja na književnom području sa zbivanjima na svim ostalim područjima kulturnoga i društvenoga života, utvrditi granične pojase u razvoju jedne nacionalne književnosti i opisati slijed pojedinih perioda ili epoha u njoj.¹⁰⁵

Iako je Škreb periodizaciju smatrao neizbježnim pristupom u prikazivanju i tumačenju povijesti književnosti, uputio je i da će se neka djela samo navoditi, dok će se drugima dati više pozornosti zbog njihove umjetničke vrijednosti i važnosti u određenim književnim razdobljima, odnosno epohama.¹⁰⁶ Uzimajući u obzir navedene Škrebove teorije, Ivana Žužul zamijetila je da je: „Idealnu povijest književnosti Škreb (je) vidio u isprepletenosti književne dijakronije sa sociokulturnom dinamikom.“¹⁰⁷

¹⁰² Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 573.

¹⁰³ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 130.

¹⁰⁴ Isto, str. 130.

¹⁰⁵ Isto, str. 131.

¹⁰⁶ Usp. isto, str. 126.-127.

¹⁰⁷ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 38.

Tumačenju periodizacije i kronologije razvoja književnosti pridonio je i Milivoj Solar, slično kao Škreb, istaknuo je da je nezaobilazna jer je zapravo neodvojivo povezana s poviješću. Zanimljivo je da je u prvom redu smatrao da periodizacija treba biti vezana uz autore, ne uz djela zato što:

(...) redanje opusa u vremenu omogućuje neko praćenje razvoja čitavog književnog sustava kojem su opusi mali modeli za sintagmatsko određenje književnog sustava: autor je pisao jedno djelo iza drugog, a sva su njegova djela jedna cjelina koja se zatim po istom načelu „ugrađuje“ u druge, veće cjeline.¹⁰⁸

I Viktor Žmegač bavio se pitanjem periodizacije, također ju je kao Škreb i Solar smatrao korisnom, no među prvima je bio svjestan i njezine problematičnosti:

Neprijeporan će biti zaključak da je nezamisliva opća shema periodizacije za sve književnosti. Predmetu primjerena periodizacija predočit će signale u procesima i obilježiti prekretnice kada se mijenjaju funkcije književnosti u društvu. Razumije se da se ritam procesa mijenja: drukčije ćemo periodizirati u dalekoj prošlosti (što zbog vremenske udaljenosti, dakle stupnja obaviještenosti i zanimanja, što zbog sporosti mijenja), drukčije opet u novije vrijeme, kada je usporednost posve različitih umjetničkih koncepcija, dakle pluralizam stilova, sastavni dio epohe – sastavni dio zbog toga što je normom postala estetska inovativnost kao stalan stvaralački motiv, a taj se opet odražava kao konkurentski odnos.¹⁰⁹

Suprotno takvom tradicionalnom stavu, Andrea Zlatar Violić primijetila je da se u novijim pristupima povijesti književnosti napušta tradicionalna periodizacija koja obuhvaća kronološko prikazivanje književnika, djela i povijesnih događaja, a prednost se daje sociološkoj konstrukciji književnog polja:

Osim istovremeno visokog stupnja analitičnosti i sintetičnosti, takve tekstove promišljanja koje hotimice literarno iščitava iz kulturalnog i društvenog polja (a ne samo da ga upisuje u kulturalno polje kao imaginarnu inscenaciju historijske pozadine), u ovome projektu moramo zapaziti interpretativni kapacitet književnopovijesne analize. Interpretacija, naime, nije samorazumljivi postupak književne povijesti; književna povijest, štoviše, često zazire od

¹⁰⁸ Milivoj Solar, *Granice znanosti o književnosti, Izabrani ogledi*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2000., str. 259.

¹⁰⁹ Viktor Žmegač, *Spoznajni interes historiografija književnosti*, Umjetnost riječi, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIV, br. 2, Zagreb, 1980., str. 83.

interpretacije jer ustroj interpretacijskog odnosa prema tekstu izmiče temelje historiografskog rada u literaturi, to jest utvrđivanju činjenica i kontroliranju značenja teksta.¹¹⁰

Kad je riječ o problemu periodizacije, Jagić je bio podijeljenog stava; s jedne strane prakticirao ju je u svojim književnopovijesnim radovima, to je najzornije vidljivo u radu *Literatura Jihoslovaniŭ v užšim smyslu (t. j. Chorvato-Srbŭv)*,¹¹¹ u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu (t. j. Hrvato-Srba)*, koji se može odrediti kao prvi Jagićev književnopovijesni rad i zapravo prvi koji prikazuje povijest hrvatske (i srpske) književnosti. U tom je radu Jagić periodizirao hrvatsku (i srpsku) književnost po stoljećima, i to na način da je od početaka pismenosti do tadašnjosti prepoznavao elemente nabožne, odnosno svjetovne književnosti. Osim toga, u toj su periodizaciji vidljivi nazivi razdoblja, poput *Počeci tiskarstva* i *Preporod hrvatske književnosti*, koji su se u zadržali u periodizacijama povijesti hrvatske književnosti mnogih drugih povjesničara u 19. i 20. stoljeću. S druge pak strane, Jagić je u svom teorijskom radu *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326.* iznio svojevrstan odmak od periodizacije: „Ja nijesam prijatelj prevelike sistematike, osobito gdje se njome priegledu stvari većma odmaže nego li pomaže; i za to nestavljam ni u ovo ni u koje drugo razdjeljenje veće važnosti, nego li u samo historijsko izlaganje.“¹¹² Iako Jagić nakon ovog rada više ni u jednom teorijskom nije tematizirao pitanje periodizacije, ipak ju je primijenio u svojim kasnijim književnopovijesnim radovima poput *Ruske književnosti u osamnaestom stoljeću*¹¹³ i *Hrvatska glagolska književnost*.¹¹⁴ Dvojbenost periodizacije i sumnju u njezinu funkcionalnost i ulogu uopće nastavili su zastupati i mnogi drugi teoretičari poput Viktora Žmegača i Andree Zlatar Violić, a i Ivana Žužul upozorila je da: „(...) evoluciju nac. povijesti književnosti od samih početaka prati i problematična 'ideologizacija' periodizacijskih tehnika.“¹¹⁵, što potvrđuje Jagićeve dvojbe (i vjerojatno i neodlučnost) u svezi s njezinim uključenjem. Za razliku od Jagića, Đuro Šurmin imao je jasan stav, smatrao je osobito važnim smještanje književnika u razdoblja i povezivanja njihova stvaralaštva s poetičkim obilježjima tog razdoblja: „Za pojedine

¹¹⁰ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 167.

¹¹¹ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 318.-280.

¹¹² Isto, str. 239.

¹¹³ Matica hrvatska, Zagreb, 1895.

¹¹⁴ Vatroslav Jagić, *Hrvatska glagolska književnost*, u: Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

¹¹⁵ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431.-432.

pisce treba da se nadje sredina, u koju oni idu; za njih treba da se istakne društvo, doba, prilike, u kojima su se razvijali. Kad je to prikazano i jasno, onda će nam biti djelovanje pisca razumljivo.“¹¹⁶

U kontekstu tumačenja raznolikosti pristupa žanru povijesti hrvatske književnosti, treba detaljnije predstaviti i Žmegačeva promišljanja. Definirajući povijest književnosti kao: „(...) specifičnu znanstvenu djelatnost koja stvara tekstove o pojavnostima književne dijakronije duljih ili kraćih razdoblja, širih ili užih jezičnih područja.“,¹¹⁷ isticao je važnost različitosti u pristupima književnim djelima ukazujući na nemogućnost primjene jednakih estetskih mjerila književnim djelima, primjerice, srednjeg vijeka i realizma. Dok je Frangeš estetskim mjerilima zamjerao isključivo bavljenje estetskim kvalitetama umjetničkog djela, Žmegač je otišao korak dalje i ukazao na nužnost razlikovanja estetskog pristupa u djelima iz različitih književnih razdoblja. Osim tog načela, smatrao je da je važno upoznati se i s izvan književnom/društvenom stvarnosti, odnosno povijesnim kontekstom u kojem djela nastaju da bi se bolje razumjelo književne pojavnosti:

Procese, dakle, mijene u književnosti shvatit ćemo ako shvatimo raznovrsne načine kako društveni odnosi u pojedinom razdoblju oblikuju ili preobražavaju kulturnu svijest, stvaraju konvencije, nameću potrebe, izazivaju prosvjede – a sve to postaje dio književnosti, sublimira se u njezinim procedurama, u kojima se ponekad spoj s izvanumjetničkim kategorijama očituje samo *ex negativo*.¹¹⁸

Raščlanjujući Žmegačev pristup povijesti književnosti, Ivana Žužul došla je do zaključka da je: „Žmegač (je) kritizirao dvadesetostoljetne modele – duhovnu povijest, poredbenu imanentnu povijest i tipološku povijest književnosti – koji su se pojavili kao reakcija na pozitivistički historizam devetnaestog stoljeća.“¹¹⁹ Također, Žmegač je propitivao i suvremenu književnost u okviru povijesti književnosti, smatrao je da je nezahvalno prikazivati ju zbog nedovoljne vremenske udaljenosti od književnih pojavnosti o kojima se u okviru suvremene povijesti književnosti piše,¹²⁰ što je svojevrsni otklon od Jagićeve prakse. Naime, u mnogim svojim književnopovijesnim radovima, poput *Živi li, napreduje li naša književnost?*¹²¹

¹¹⁶ Hrvatski preporod II, *Od godine 1836. do 1843.*, Dionička tiskara, Zagreb, 1904., str. 321.

¹¹⁷ Viktor Žmegač, *Književnost i zbilja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982., str. 21.

¹¹⁸ Isto, str. 31.

¹¹⁹ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 40.

¹²⁰ Isto, str. 34.

¹²¹ Vienac, I, br. 1, Zagreb, 1869., str. 19.-23.

i *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*,¹²² predstavljao je i analizirao književna djela svojih suvremenika, a to je, kako je i naveo u teorijskom radu *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, čak i smatrao potrebnim. Svjestan problematičnosti žanra, Žmegač je u svom teorijskom pristupu prepoznao tri modela povijesti književnosti koja su se razvijala tijekom 20. stoljeća. U prvi model svrstao je prikazivanje povijesti književnosti kroz poetike, književne vrste i sl., u tom modelu nema mjesta ni za biografske ni za psihološke čimbenike pa zbog toga takav model povijesti naziva *povijest bez osoba* ili *povijest bez imena*. Drugi model također je vezan uz izvanjske utjecaje, točnije – povijest se književnosti prosuđuje u okviru opće društvene povijesti, i to na način da se u književnim djelima prepoznaju tragovi društvenih determinanti. U europskim književnim i kulturnim krugovima taj se pojam naziva sociocentričnom poviješću književnosti, a u Sjedinjenim Američkim Državama novim historizmom. Treći model koji je Žmegač tumačio vezan je uz teoriju Hansa Roberta Jaussa i premještanje pozornosti s književnih i društvenih okolnosti i pojavnosti na primljenost književnih djela među čitateljima, što je nalik Škrebovoj teoriji o recepciji književnih djela u pojedinim razdobljima. Za taj model Žmegač je upozoravao na promjenu čitateljske svijesti i trendova: „Metodološki su temelji te orijentacije hermeneutička teorija i sociološki uvidi, pa se može ustvrditi da je recepcijska historiografija svojevrsna hermeneutička povijest.“¹²³ Svjestan zahtjevnosti revizijskog pristupa žanru sa suvremenog stajališta Žmegač je isticao da:

Književna historiografija koja doista želi spoznati cjeline, morat će se oprostiti od uvjerenja da je njezin predmet u načelu omeđen granicama fikcije. Tko svjesno ili kao sljedbenik nemara provodi načelo generičke segregacije, morao bi znati da piše povijest *logičkih*, a ne *vrijednosnih* kategorija. Nije teško dokučiti da se zahtjevom za proširenjem pojma književne kulture otvara metaforička kutija problema (koja, međutim, posve sigurno nije Pandorina). Od povjesničara književnosti svaka maksima preispitivanja zahtijeva znatno širenje obzora – ponajprije u korist korpusa koji je dosad vrlo često ostajao u sivu pojasu, prepušten slučaju ili osobnim sklonostima promatrača.¹²⁴

S druge pak strane, napuštanje pozitivističkog pristupa povijesti književnosti, koji se i dalje zadržavao u povijestima književnosti, iako su već raniji povjesničari ukazivali na potrebu

¹²² Vienac, I, br. 3, Zagreb, 1869., str. 66.-69.

¹²³ Usp. Viktor Žmegač, *Dileme povijesne projekcije književnosti*, Umjetnost riječi, časopis za nauku o književnosti, god. 47, br. 3, Zagreb, 2003., str. 172.-174. i Viktor Žmegač, *Povijest književnosti*, u: Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 50.-56.

¹²⁴ Isto, str. 179.

odmicanja od istog, smatrao je nužnim jer pozitivističko nizanje monografija ne može prikazati duhovnu i estetsku vrijednost povijesti književnosti. Žmegač je također iznio i tezu da sve više postaje uobičajeno da se povijest književnosti shvaća kao prikaz kontinuiranog razvoja epoha nacionalne jezične kulture, nešto poput nacionalnog književnog muzeja.¹²⁵ Samim time, u takvu prikazu književnosti treba jasno razložiti razlike u književnim pojavnostima, primjerice: „(...) zašto skupina tekstova x ima posve drukčija obilježja nego skupina tekstova y, udaljena od prve, recimo, stotinjak godina.“¹²⁶ Pri tome treba jasno naglašavati, isticao je Žmegač, da književna djela ne postaju ni bolja ni lošija, nego jednostavno drukčija, zbog toga se može reći da se povijesti književnosti može pristupiti kao povijesti civilizacijskog napretka ili razvoja ili kao povijesti čitanja. I osim toga, istaknuo je da je zadaća povijesti književnosti prikazati što je više moguće: „(...) povijest cijelog komunikacijskog sustava, ne samo sukcesiju autora i djela (...)“¹²⁷ Nastavno na to, ne treba zaboraviti Žmegačevu sklonost tezi promatranja povijesti književnosti kao narativa koji po svojoj prirodi zahtijeva da se određene informacije i građa na specifičan način rasporedi, uobliči u predstavljanje, a onda i protumači:

S toga je gledišta neobično znakovita okolnost da se u najnovije vrijeme sve više ističe shvaćanje po kojemu se granice između historiografije i književne naracije ne mogu oštro povući, štoviše, da one na najvišoj razini apstrakcije gotovo i nestaju ako se prihvati nazor da je i tumačenje i pisanje povijesti uvijek vrsta pripovijedanja, to jest djelatnost obilježena raspoređivanjem, selekcijom, osmišljavanjem.¹²⁸

Kad se govori o Jagićevu radu, prepoznaje se potreba za prikazivanjem, Žmegačevim riječima rečeno, *cijelog komunikacijskog sustava*, to je zagovarao u svojim teorijskim radovima u kojima je kontinuirano ukazivao na potrebu istraživanja i predstavljanja svih razdoblja povijesti hrvatske književnosti, ali i primijenio u svojoj jedinoj cjelokupnoj povijesti hrvatske književnosti *Literatura Jihoslovanův v užším smyslu (t. j. Chorvato-Srbův)*, u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu (t. j. Hrvato-Srba)*. Tumačeći Jagićeve doprinose metodološkim načelima žanra, Marina Protrka Štimec izdvojila je nekoliko ključnih kojima je pridonio razvoju žanra, to su profiliranje kriterija vrednovanja književnog djela, uspostavljanje kanona domaćih autora, utvrđivanje znanstvenih mjerila i institucija koje će podržati takav rad

¹²⁵ Usp. Viktor Žmegač, *Problem književne povijesti*, Umjetnost riječi, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIII, br. 1, Zagreb, 1979., str. 5.-8.

¹²⁶ Viktor Žmegač, *Spoznajni interes historiografija književnosti*, Umjetnost riječi, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIV, br. 2, Zagreb, 1980., str. 77.

¹²⁷ Isto, str. 81.

¹²⁸ Viktor Žmegač, *Književnost i filozofija povijesti*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1994., str. 80.

pa i suprotstavljanje tada sveprisutnom: „(...) 'domoljubnom diletantizmu' starije generacije, postavljajući nova znanstvena načela stručnosti, objektivnosti i sustavnosti iza kojih stoji poznavanje građe i kompetentan rad.“¹²⁹

Miroslav Šicel također je pridonio tumačenju složene prirode žanra ukazavši da svaka povijest književnosti ipak treba pratiti sveobuhvatnije književne procese unutar pojedinih razdoblja te ih povezivati i propitivati kroz povijesno-političke i sociološke okvire, pri čemu naglasak treba staviti na duhovno ozračje vremena:

Pri tome valja iznaći pravu mjeru između pozitivističkog i fenomenološkog pristupa u analizi književnih ostvarenja. Pravi zadatak književnog povjesnika, naime, u ostvarivanju je velike sinteze bilo cjelokupnog stvaralaštva nacionalne književnosti, bilo samo određenog stilsko-formacijskog razdoblja, ili pak žanrovskog književnopovijesnog osmišljavanja određene nacionalne ili svjetske literature.¹³⁰

Svjestan da je 20. stoljeće napravilo velike zaokrete i napretke u tumačenju povijesti književnosti u odnosu na 19. stoljeće, pozitivne je vrijednosti Šicel vidio i u prihvaćanju suvremenih europskih teorijskih i metodoloških dostignuća:

Suvremena hrvatska književna povijest, može se reći, u pravilu naglasak u svojim istraživanjima i interpretacijama stavlja na literarnost djela, a ne na njegovu društvenu ili etičku poruku. Posve je logično da su povjesničari književnosti polazeći od takvih osnovnih stavova u svojim analitičkim postupcima morali početi primjenjivati i nove metodološke pristupe, a isto tako dirnuti i u dosadašnje, tradicionalno već usvojene podjele i ocjene, posebice kad je u pitanju periodizacija te rangiranje pojedinih pisaca: riječ je, naime, o književnim ostvarenjima vrednovanim – nerijetko – po neliterarnim, neestetskim kriterijima, po kojima su neki pisci bili prenaplašeno isticani, a neki pak neopravdano zapostavljeni.¹³¹

Dok su navedeni povjesničari i teoretičari predlagali ideje i davali rješenja za oblikovanja žanra povijesti književnosti, Milivoj Solar više je promišljao o njemu te ukazao na njegove ključne posebnosti – rezultat rada na književnim djelima, uporabu filološkog pristupa kad je potreban, uklapanje teksta u povijesni kontinuitet, relevantni izbor književnih djela kojim

¹²⁹ Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, Nova Croatica, god. VI, br. 6, Zagreb, 2012., str. 172.

¹³⁰ Miroslav Šicel, *Pregledi i povijesti hrvatske književnosti u kontekstu suvremene znanosti o književnosti*, u: Forum, god. 40, knj. 73., Zagreb, 2001., str. 366.

¹³¹ Isto, str. 378.-379.

se imenuju i/ili razdvajaju djela umjetničke i spomeničke važnosti, odabir kategorija opisa književnosti, osmišljavanje periodizacije. Također je isticao da je suvremena znanost o književnosti različitim teorijskim utjecajima posvijestila važnost književnopovijesnog istraživanja, ali da još uvijek nije donijela ideju o načinu uobličavanja tog istraživanja.¹³² Razmatrajući posao povjesničara književnosti, Solar je apostrofirao da se on sastoji od istraživanja i povijesnog vrednovanja koji uključuju razumijevanje povijesnih konteksta i interpretaciju književnog razvoja.¹³³ Sličnog je stava i Zlatar Violić koja je ukazala na dodatne okolnosti u kojima se našao povjesničar književnosti: „(...) osuđen na rad na izvorima koji su već prošli višestoljetni proces selekcije: čuvanja, gubljenja, potiskivanja, pamćenja i zaborava: usmeni prijenos, pisani dokument, izravna i neizravna svjedočanstva.“,¹³⁴ a s druge strane usredotočen na nužno proučavanje i povezanost djela, ne-linearne prijelaze, asinkroniju i sinkronitete. Osim toga, zadaću književnog povjesničara ocijenila je vrlo zahtjevnom i povezala ju i s učincima kulturnih sjećanja, a književna djela tekstovima materije književne kulturalne povijesti,¹³⁵ što dalje ukazuje i na subjektivnost teksta povijesti književnosti koje zbog toga mogu biti: „(...) pisane sa strašću.“,¹³⁶ no: „(...) ne smiju izgubiti iz vida (...) zadatak da budu u službi književnosti.“¹³⁷

Uspostavljanjem žanra povijesti književnosti u 19. stoljeću Jagić je uputio na važnost i nužnost prikazivanja razdoblja povijesti hrvatske književnosti početaka pismenosti i srednjovjekovlja, što je vrlo važan doprinos razvoju žanra. Takvo su načelo slijedili i povjesničari nakon Jagića, primjerice Đuro Šurmin koji ga je u jednom smislu čak i unaprijedio. Dok je književne tekstove tog vremena Jagić češće analizirao s filološke strane, što se može vidjeti u njegovoj *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, ali i u kritikama poput *Dějiny české literatury. Napisal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893.*,¹³⁸ u prijevodu *Povijest češke književnosti. Napisao Jaroslav Vlček. Dio prvi. U Pragu 1893.*, Šurmin je isticao da se u dugom vremenskom trajanju srednjovjekovne književnosti, osim filološke vrijednosti književnih djela, treba isticati i njihove umjetničke dosege koji zasigurno postoje.¹³⁹ Takav je primjer nakon njega slijedio i Branko Vodnik koji je u svojoj kritici Gavrilovićeve povijesti

¹³² Usp. Milivoj Solar, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 263.-280.

¹³³ Usp. isto, str. 263.-280.

¹³⁴ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 20.

¹³⁵ Isto, str. 26.

¹³⁶ Isto, str. 71.

¹³⁷ Isto, str. 71.

¹³⁸ Archiv für slavische Philologie, XIV, Berlin, 1893., str. 433.-435.

¹³⁹ Gjuro Šurmin, *Povijesti književnosti*, u: *Suvremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. IX., br. 6., Zagreb, 1914., str. 319.-320.

književnosti iznio tezu da povijest hrvatske književnosti treba biti prikazivana od početaka, točnije od početaka pismenosti. Upravo je to i zamjerio Gavrilovićevoj povijesti koji je povijest hrvatske književnosti počeo prikazivati od ilirskog doba ne priznajući prethodna razdoblja.¹⁴⁰ Ukazujući na Jagićevu usredotočenost na prikazivanje hrvatskog srednjovjekovlja kao dijela povijesti hrvatske književnosti, Hercigonja je istaknuo da je Jagić već svojom kritikom *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini* povijesti književnosti Šime Ljubića otvorio put znanstvenosti povijesti književnosti ukazujući da je hrvatska srednjovjekovna književnost bogata, ali nedovoljno istražena te da bi zadatak povjesničara i znanstvenika trebao biti baviti se detaljnije njome,¹⁴¹ na taj je način odao i priznanje za Jagićev doprinos istraživanju tog dijela povijesti hrvatske književnosti. Važno je istaknuti i da je analizirajući *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* prepoznao Jagićev inovativni metodološki pristup – izdvajanje ključnih književnih pojava, tumačenje prožimanja srednjovjekovne pisane prakse i usmenog narodnog stvaralaštva, interpretacija jezičnoizražajne vrijednosti srednjovjekovnih spisa, književno-kritički pristup tekstovima, estetska vrednovanja, uključivanje izvan književnih činitelja, društveno-povijesnog i kulturološkog konteksta u tumačenju književnih pojava. Šicelova ocjena *Historije* nešto je drukčija od Hercigonjine, ocijenio ju je kao djelo u kojem su u prvom redu zadovoljeni kulturna povijest i filološka analiza dok je književnost u smislu za koji se Jagić inače zalagao ipak zanemarena. Šicel je općenito istaknuo da je Jagićevo predstavljanje i tumačenje tog dijela povijesti hrvatske književnosti višestruko koristilo njezinu daljnjem izučavanju i predstavljanju u okviru cjelokupne povijesti hrvatske književnosti. Zbog svega toga vrlo se jasno odlučuje priznati Jagićev doprinos i uspjeh u tumačenju povijesti hrvatskog srednjovjekovlja, ali u metodološkom oblikovanju žanra povijesti književnosti.¹⁴²

Još je jedna Jagićeva zasluga vidljiva u prikazivanju povijesti hrvatske književnosti, to je uvrštavanje narodne književnosti u povijest književnosti što su slijedili i povjesničari nakon Jagića. Tako je Šurmin, primjerice, nastavio s provođenjem tog Jagićeva načela u svojoj povijesti, što je istaknula i Ivana Žužul,¹⁴³ smatrao je naime da je narodnu književnost potrebno

¹⁴⁰ Gjuro Šurmin, *Historija književnosti Andre Gavrilovića*, u: *Savremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. VI., br. 4, Zagreb, 1911., str. 245.

¹⁴¹ Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 13.

¹⁴² Usp. Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 265.

¹⁴³ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431.

uvrstiti u povijest hrvatske književnosti, i to prvenstveno tamo gdje se prepoznaje njezin utjecaj na umjetničku književnost.¹⁴⁴

Na taj značajan doprinos uvrštavanju narodne književnosti u povijest književnosti i njezinu svezu s umjetničkom književnosti upozorio je i Šicel koji je osim ukazivanja na tu vrijednost istaknuo i da Jagić: „(...) postavlja tezu da se istinska i umjetnički vrijedna literatura rađa samo tada kad je inspirirana na narodnim izvorima i motivima (...)“¹⁴⁵ Nastavno na tu tvrdnju, Tvrtko Čubelić smatrao je da je Jagićev interes za narodnu književnost proizašao iz:

(...) širih znanstvenih koncepcija o uskoj povezanosti razvoja jezika i književnosti u njihovoj povijesti. Ispitujući pomno sva moguća vrela o pojavi, postanku i razvoju književnih i jezičnih fenomena, Jagić nije mogao ni zaobići ni predvidjeti živo prisustvo narodnog pjesništva u svim povijesnim epohama, a koje se iskazivalo vrlo raznoliko i neujednačeno (...) ¹⁴⁶

Maja Bošković-Stulli također je bila svjesna važnosti narodne književnosti u okviru povijesti hrvatske književnosti (kao i upućivanja na njezinu svezu s umjetničkom) te je predstavila Jagićev doprinos toj temi kroz sustavno prikupljanje i uspoređivanje podataka o srodnim motivima u narodnim tekstovima. U metodološkom smislu zamijetila je ugledanje na pristup Theodora Benfeya koji je sredinom 19. stoljeća prijevodom *Pančatantra* uveo teoriju o indijskom podrijetlu svih narodnih pripovijedaka za koje je smatrao da su se različitim usmenim i pisanim putevima proširile od Indije iz budističke poučne literature po Aziji i Europi: „U mnogim zgodama propagira Jagić Benfeyevu teoriju, primjerice kad zamjera Stojanu Novakoviću zbog njegova zastarjelog tumačenja dijela naših epskih pjesama s bajkovitim sadržajem kao mitske baštine indoevropske iz pradavne zajednice.“¹⁴⁷

Vrlo rano teoretičari, pa i povjesničari, postali su svjesni sličnosti povijesti književnosti i književne kritike. Među prvima o toj bliskosti posla povjesničara književnosti i književnog kritičara pisao je Branko Vodnik u svojoj kritici Medinijeve *Povjesti (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* gdje je istaknuo i estetski pristup djelima: „Ali nije moguće zamisliti kritično poredjivanje literarnih djela bez zdravog estetičkog shvatanja njihove sadržine (...)“¹⁴⁸

¹⁴⁴ Gjurio Šurmin, *Povijesti književnosti*, u: *Suvremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. IX., br. 5., Zagreb, 1914., str. 273.-274.

¹⁴⁵ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 266.

¹⁴⁶ Tvrtko Čubelić, *Doprinos Vatroslava Jagića znanosti o usmenoj narodnoj književnosti*, Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 205.

¹⁴⁷ Maja Bošković-Stulli, *Jagić o usmenim pripovijetkama*, Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 194.

¹⁴⁸ Branko Drechsler, *Milorad Medini: Povjest (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, u: *Vienac, zabavi i pouci*, god. 35., Zagreb, 1903., str. 579.

Time je potvrdio tezu o potrebi vrednovanja književnih djela i posvješćivanje uloge književnog kritičara, koju će zastupati i mnogi drugi teoretičari poput Antuna Barca, Ive Frangeša, Renée Welleka, Austina Warrena itd. O toj svezi povijesti književnosti i književne kritike pisao je i David Perkins koji je, između ostalog, smatrao da je svaki povjesničar književnosti ujedno i književni kritičar.¹⁴⁹ Da je u Jagićevu književnopovijesnom radu, ali i stručnom i znanstvenom također, bilo itekako prisutno takvo procjenjivanje književnih djela potvrđuje njegov izbor književnih djela koja je predstavljao u svojim pregledima književnosti poput *Literature hrvatske* i *Plodova književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*. Zasigurno da takav pristup žanru implicira i pitanje osobnog izbora predstavljenih književnih djela kao i njihova vrijednosnog suda što su mnogi teoretičari propitivali kao problematičnu kategoriju. Upravo je to tematizirao i Škreb koji je, napominjući da je prikaz povijesti nacionalne književnosti zapravo pitanje izbora, istaknuo da taj izbor književnika, djela i pojava svaki povjesničar zapravo vrši samovoljno:

Ako historičar ne želi da mu povijest određene književnosti dosegne nesavladive razmjere, on će tek o pojedinim djelima moći progovoriti opširnije, ili ih uopće poimence i spomenuti, dok će ostala skupiti pod grupne nazive; neka područja književnosti jedni će historičari spomenuti, dok drugi neće, bilo da ih ne drže umjetnički vrijednima, bilo da ih i ne broje u takozvanu „lijepu“, tj. fikcionalnu književnost, jer su tek pojedinim svojim crtama povezana s njom, kao putopisi, memoari, i njima srodna književna djela. Prema tome, tako prigovara kritika, nužni će izbor u prikazivanju svoje građe svaki historičar izvršiti samovoljno, prema osobnoj ocjeni i osobnom vrednovanju koje je, kako je pokazano, povijesno i društveno uvjetovano, te će pisac 19. ili 20. stoljeća vršiti izbor po kriterijima koji se nikako ne moraju poklapati s književnim kriterijima onih starijih razdoblja koja prikazuje. Ako se o tom prigovoru ne povede briga, povijesti će se književnosti bitno razlikovati ne samo iz godine u godinu, nego i od pisca do pisca.¹⁵⁰

Zato je, prema Škrebu, potrebno ukloniti subjektivne kriterije i maksimalno se voditi objektivnim načelima, ali i, kako je to istaknula Ivana Žužul, omeđiti korpus proučavanja.¹⁵¹ Iako se taj zahtjev iz perspektive suvremenih promišljanja književnopovijesnog žanra čini gotovo nemogućim, Škrebove teorijske postavke dijelom su primjenjive na Jagićeve radove o

¹⁴⁹ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 177.-178.

¹⁵⁰ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 126.

¹⁵¹ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 433.

novijoj i suvremenoj hrvatskoj književnosti, npr. *Vom kroatischen Büchertisch*,¹⁵² u prijevodu *S hrvatskog književnog stola, Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* itd. U tim je radovima Jagić predstavljao književnike i djela po osobnom izboru, zadržavajući se na onima koje je smatrao kvalitetnijima, dok je neke druge zaobilazio. Kategorija izbornosti postaje dodatno osjetljiva u suvremenoj znanosti o književnosti koja pred sobom ima mnoštvo književnika i književnih djela. Prepoznavši navedno, Solar je uveo pojam *krize prekomjernog rasta* koji se odnosi upravo na taj velik broj djela koja treba obuhvatiti u istraživanju i predstavljanju, što je osobito naglašeno kad povjesničar analizira šira vremenska i prostorna područja:

Što je istraživanje književnosti bogatije, što se raspolaže s više materijala, što su obuhvatnije zahvaćena šira vremenska i prostorna područja, pa su čak prekoračene granice nacije i jezika, to se nužnije nameće potreba da se pronađu određeniji kriteriji izbora, čvršća načela vrednovanja, da se što više ima na umu opći smisao cjelokupne književnosti jednog naroda ili cijelog svijeta.¹⁵³

Svjestan da povijest nudi nove i nepoznate oblike vrijednosti, ukazao je i na ključno povezivanje povijesnog konteksta s vrijednošću ili normom koja je vladala u tom kontekstu, a koju je nužno poznavati prilikom izbora djela.¹⁵⁴ Zanimljivo je i da je Solar bio svjestan da povjesničar književnosti treba raditi redukciju u prikazivanju književnika i književnih djela u svojoj povijesti, a napomenuo je i da su u postmoderni svi književnici – i mali i veliki – vrijedni pozornosti, dok njihova literarna vrijednost i dalje pripada pitanju estetike koja je također podložna promjenama što je vrlo slično teoriji Renéa Welleka i Austina Warrena: „(...) povijesni proces procjenjujemo prema vrijednostima, a sama skala vrijednosti izvedena je iz povijesti.“¹⁵⁵ Govoreći o vrijednosti, treba se prisjetiti i Škrebova stava kojim je uputio da je to individualna kategorija što automatski znači da ju ne moraju dijeliti svi čitatelji. Dok će nekim čitateljima određeno djelo biti izvrsno, drugima neće i tu je, prema Škrebu, zapravo riječ o slobodi izbora koju treba poštivati.¹⁵⁶ U svjetlu takvih promišljanja treba promatrati i Jagićeve izbore književnih djela koje je predstavljao u svojim književnopovijesnim i teorijskim radovima

¹⁵² Slavisches Centralblatt, Wochenschrift für Literatur, Kunst, Wissenschaft und nat. Interessen des Gesamtslawentums, I, No. 4, Bautzen, 1865., str. 30.-31.

¹⁵³ Milivoj Solar, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 283.

¹⁵⁴ Usp. isto, str. 282.-283.

¹⁵⁵ Isto, str. 284.

¹⁵⁶ Zdenko Škreb, *Književnost i povijesni svijet*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 8.

i kritikama. Primjerice, u kritici *Frankopanov „Vrtić“*¹⁵⁷ predstavio je i iznio svoju procjenu zbirke pjesama Frana Krste Frankopana koju nije smatrao osobito umjetnički vrijednom.

Upravo takvo različito tumačenje književnih djela, pribjegavanje različitim metodološkim pristupima i teorijama te dvojbenost istinitosti povijesti i povijesnih zbivanja navelo je Vladimira Bitija na zamjećivanje da se već osamdesetih godina 20. stoljeća pojavilo: „(...) osamostaljivanje refleksa i opća sumnja u asimetričan odnos između uzroka i posljedica, između teksta i konteksta (...)“,¹⁵⁸ čime je dalje otvorio pitanje rekonstrukcije povijesti – povjesničar, naime, predstavlja čitatelju svijest do koje je došao i uvjerava čitatelja u opravdanost svog rekonstrukcijskog rada, dok čitatelj s druge strane ne može pristupiti preispitivanju građe i materijala na kojima je povjesničar prethodno radio. Osim toga, povijesni događaji u sebi sadrže uzroke i okolnosti u kojima su se pojavili, kao i način na koji su zabilježeni i komu su upućeni. Svakim novim čitanjem tih događaja i njihovim preispisivanjem, tumačenjem i interpretiranjem ugrađuje se mnoštvo odjeka koji utječu na stvarnu sliku tog događaja: „Odatle nastaje jaz između lažnoga izgleda (sadašnjosti) i istinite pozadine (prošlosti), koji zahtijeva primjereno premošćenje radi ozdravljenja zajednice i individualiteta.“¹⁵⁹ Tako je Biti isticao da prošlost preko povjesničara dobiva vlastiti kontekst. Naglašavajući svoje slaganje s Dominicom La Caprom, ukazivao je da je sve dokumente na temelju kojih povjesničar rekonstruira prošlost (zapisnici, oporuke, izvještaji, sudski zapisnici itd.) potrebno interpretirati i protumačiti. Taj tekst tako biva podložen dvjema interpretacijama, prvi put – retorikom pisanja i drugi put – čitateljskom interpretacijom. Nadalje je Biti ustvrdio:

Pitanje o tome što je u povijesti istina, prema tome, nije toliko spoznajno-teorijsko, već je zapravo praktično. (...) Pa i povjesničar visoka ugleda ostaje zakočen okvirom stanovitih društvenih, političkih, ideoloških i filozofskih pretpostavki koje mu, utjelovljene obrazovanjem, odgojem, čitateljskim iskustvom, strukovnim i svakodnevnim kontaktima, predsvjesno omeđuju raspon reakcija na građu s kojom posluje. Čak ni izvan tog okvira primarne receptivne cenzure njegovo prikazivanje građe ne smije biti samovoljno, nego uvijek mora računati s raznolikim otporima, prigovorima, i željama svoga čitateljstva. Povijesna je istina stvar uzajamnog procjenjivanja raznolikih pozicija.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Vienac, III, br. 20, Zagreb, 1871., str. 318.-320.

¹⁵⁸ Vladimir Biti, *Povijest kao književnost – književnost kao povijest*, Republika, god. XLIX, br. 9-10, Zagreb, 1993., str. 87.

¹⁵⁹ Isto, str. 88.

¹⁶⁰ Isto, str. 93.

Biti je također iznio i tezu prema kojoj je svaka interpretacija povijesti interpretativni čin koji umjesto da uokviri povijest postaje dijelom njegova okvira, odnosno očituje svoju povijesnost, čime se, opet, jasno, dovodi u pitanje ustanovljeni oblik. Primjenjivo na književnost, u književnom se djelu ne može pronaći skrivena istina, već samo ona istina koju on sâm dopušta, odnosno koja je već u njemu naznačena, iscenirana ili dramatizirana. Zbog toga je puno bolje, upustiti se u razgradnju književnog djela i pronaći njegovo umnogostručavanje.¹⁶¹ Posvješćujući navedeno, povijesti se pridružuje činjenica o danoj predodžbi istinitosti: „Ako se fikcionalni okvir historiografije već ne može jednom zauvijek razbiti, ni pod kojim uvjetima ne smije se posustati s ogoljavanjem njegove povijesne privremenosti ili prolaznosti.“¹⁶² U tom je kontekstu poticajno izdvojiti slična razmišljanja i Etiennea Françoisa vezana uz Drugi svjetski rat:

Slijedimo li uobičajene pregledne historijske prikaze (enciklopedije, priručnike, leksikone itd.) i uopće opinio communis, stječemo predodžbu o Drugom svjetskom ratu kao jasno zaokruženom događaju. Njegov početak, 1. rujna 1939., kao i kraj – 8. svibnja 1945., što se Europe tiče – čvrsto su određeni i jednoznačne su cezure, tako da je rat moguće promatrati ne samo kao koherentan događaj, nego i kao zaključenu epizodu europske i svjetske povijesti. U makropovijesnoj događajnoj perspektivi, orijentiranoj primarno na faktička događanja, ta je slika možda i točna. Posve je drugačije ako se (...) Drugi svjetski rat promatra u komparativnoj perspektivi percepcija i sjećanja.¹⁶³

U okviru propitivanja suvremenog pristupa žanru povijesti književnosti zanimljiva su opažanja i Krešimira Nemeca: „Ako je historiografija reprezentacija prošlosti, književna historiografija je reprezentacija književne prošlosti. I književna je historiografija oblik kulture pamćenja, pamćenja tradicije i nacionalnog identiteta izgrađenog kroz književni tekst.“¹⁶⁴ Navedeno podsjeća i na kulturu sjećanja koju je tumačio Jan Assmann kao dio univerzalnog fenomena „društvene obveze“ koja „stvara zajednicu“. Međutim, Assmann je s druge strane

¹⁶¹ Usp. isto, str. 95.

¹⁶² Isto, str. 97.

¹⁶³ Etienne François, *Velike pripovijesti i lomovi brana sjećanja. Sjećanje na Drugi svjetski rat između nacionalizacije i univerzalizacije*, u: Kultura pamćenja i historija, prir. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 221.

¹⁶⁴ Krešimir Nemec, *Prokletstvo zaborava. Neki problemi hrvatske književne historiografije nakon raspada Jugoslavije*, u: Desničini susreti, 2005.-2008., Zbornik radova, ur. Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina, Filozofski fakultet u Zagrebu, Plejada, Zagreb, 2010., str. 47.

napominjao da kulturno sjećanje postaje i interpretativna izvedba zato što je određeno sadašnjošću čitanja, iako ostaje vezano uz izvorne tekstove.¹⁶⁵

Hayden White smatrao je da bi povjesničari, da bi prikazali povijesnu sliku, trebali tumačiti materijale i dokumente koji su im dostupni i, s druge strane, nastavno na te informacije popuniti praznine da bi dobili cjelokupnu povijesnu sliku. Sve to vodi do činjenice da su sve povijesti na neki način interpretacije.¹⁶⁶ S obzirom na to da se na temelju takva stava može nazrijeti i mogućnost odnosa povijesnog i mitskog u povijesnom diskurzu, White je vjerovao da to može biti uvredljivo za povjesničare književnosti koji polaze od uvjerenja da su njihove povijesti zapravo povijest i činjenice.¹⁶⁷ White je vjerovao i u poistovjećivanje povjesničara književnosti s književnicima jer prilikom prikazivanja povijesti književnosti nikako se ne predstavljaju samo činjenice, nego se iste isprepliću s povjesničarevim tumačenjima, shvaćanjima i uvjerenjima,¹⁶⁸ čime se dakako otvara pitanje objektivnosti povijesti. Nastavljajući se na tezu Haydena Whitea da se: „Historija (se) zapravo interpretira baš na način na koji pjesnik ili romanopisac dočaravaju, tj. tako da se nečemu što se isprva čini zagonetnim i tajanstvenim podari prepoznatljiv oblik i tako ga se učini bližim.“¹⁶⁹ Nemec se usuglasio s istom te zaključio da se povijest više ne može pisati bez određenog utjecaja fikcije zato što ne postoji cjelovit uvid u sva zbivanja i/ili okolnosti koje su se u nekom vremenu događale.¹⁷⁰

Polazeći od stava da su povijesti zapravo interpretacije oblikovane nizom manjih priča, Roland Barthes zastupao je tezu da je većina povijesti književnosti zapravo samo pregled osoba – književnika:

Pogledajmo neku istoriju književnosti (bilo koju: ovde ne nabrajamo rezultate, već se bavimo statusom nauke); ona od istorije ima samo ime: to je, u stvari, niz monografija, od kojih svaka uglavnom obuhvata jednog autora i njime se posebno bavi; istorija se ovde svodi na prikaz niza izdvojenih ličnosti; jednom reči, to nije istorija već hronika.¹⁷¹

¹⁶⁵ Jan Assmann, *Das kulturelle Gedächtnis, Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München, 2007., str. 30.-65.

¹⁶⁶ Hayden White, *Tropics of discourse, Essays in cultural criticism*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1978., str. 51.-52.

¹⁶⁷ Isto, str. 82.

¹⁶⁸ Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century*, John Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 1973., str. 115.

¹⁶⁹ Hayden White, *Tropics of discourse, Essays in cultural criticism*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1978., str. 126.

¹⁷⁰ Krešimir Nemec, *Prokletstvo zaborava. Neki problemi hrvatske književne historiografije nakon raspada Jugoslavije*, u: Desničini susreti, 2005.-2008., Zbornik radova, ur. Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina, Filozofski fakultet u Zagrebu, Plejada, Zagreb, 2010., str. 46.-47.

¹⁷¹ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 114.

Barthes je bio svjestan i potrebe da se pokuša zadovoljiti pravi smisao teksta povijesti književnosti, no iskazao je sumnju koliko je to uopće moguće:

Razume se, postoji težnja (i to sve jača) da se pojave uopštavaju; ona se javlja u vezi sa žanrovima ili školama, ali je uvek daleko od same književnosti: to je samo letimičan pogled na istorijske transcendentnosti, priprema za glavnu tačku – autora.¹⁷²

Govoreći o poziciji književnih djela u povijesti književnosti, Barthes je skrenuo pozornost i na njihovu paradoksalnost – istovremeno su znak jedne povijesti i opiranje toj istoj povijesti, zato što se često odmiču od nje i oblikuju novi vid modela. U tom smislu smatrao je da se na povijest književnosti može gledati dvojako: kao instituciju, u značenju sveukupnosti pojava, na neki način, pa joj se treba pristupati povijesno, i kao stvaralaštvo pri čemu bi pristup trebao biti psihološko istraživanje. Na tome tragu, u sljedećim će poglavljima biti zanimljivo vidjeti koliko je Jagić uspio na takav način pristupiti povijesti književnosti u svojim radovima. Barthes je bio svjestan da se u praksi ta dva pristupa miješaju te je ukazivao na potrebu njihova jasnijeg razgraničavanja čime bi se dobile *čišće* slike povijesti književnosti. Promatrajući djela kao dokumente, trebalo bi se potraživati kolektivno i tražiti odgovore na pitanja što bi mogla biti povijest književne funkcije. Barthes je, naime, smatrao, da je povijest književnosti zapravo povijest ideja o književnosti, a njezina bit trebala bi biti sociološka, promatranje djelatnosti i ustanove, ne pojedinaca.¹⁷³ Zaključno, zamjetan je Barthesov stav o poimanju (povijesti) književnosti koji bi se mogao povezati i sa stavovima mnogih drugih teoretičara: „(...) književnost je onaj skup predmeta i pravila, tehnika i djela, čija se funkcija u opštem ustrojstvu našega društva sastoji upravo u tome da *institucionalizuje subjektivnost*.“¹⁷⁴ Nastavno na takav Barthesov stav, David Perkins otvorio je pitanje prisutnosti osobnih povjesničarevih želja i emocionalnih sklonosti koje mogu biti svjesne i, naravno, nesvjesne, što utječe na oblikovanje povijesti književnosti. Vezano uz svjesne želje i sklonosti, Perkins je tvrdio da bi se povjesničari trebali zapitati hoće li i u kojoj mjeri zadovoljiti te želje.¹⁷⁵ No i unatoč tom unošenju osobnih povjesničarevih želja i emocionalnih sklonosti u povijest književnosti, očuvan je njezin povijesni kontinuitet, odnos uzroka i posljedica, prethodnika i sljedbenika. Zbog toga je Perkins ukazao da ta selektivnost i nepotpunost ne moraju značiti da je povijest književnosti lažna.¹⁷⁶

¹⁷² Isto, str. 114.

¹⁷³ Usp., isto, str. 115.-122.

¹⁷⁴ Isto, str. 132.

¹⁷⁵ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 31.

¹⁷⁶ Isto, str. 35.

Tematizirajući narativnu povijest književnost, koju je kao ideju preuzeo od Hydena Whitea i Paula Ricoeura, isticao je njezine razvojne faze: kronološki popis djela, odnosno književnih pojavnosti, oblikovanje priče – trajanje i završetak, glavni *junaci* i sl. te povezivanje te priče s nekim arhetipom koji je čitatelju poznat od ranije, ali i tumačenje književnika, djela i književnih pojavnosti. Takvo oblikovanje povijesti književnosti uzrokuje mnoštvo komentara zbog potrebe za objašnjavanjem i tumačenjem. No to mnoštvo komentara potvrđuje još nešto, napominjao je Perkins, a to je bliskost povijesti književnosti s književnom kritikom.¹⁷⁷ Suprotnim modelom povijesti književnosti odredio je enciklopedijsku povijest književnosti koja se sastoji od niza eseja o različitim autorima i/ili djelima poredanih kronološkim redom. Za takav je model povijesti uobičajeno nepromišljanje formalnih problema povijesti književnosti i nepovezivanje jednog književnika s drugim, književnog djela s drugim, jednih književnih pojavnosti s drugima. Osim toga, enciklopedijski model povijesti književnosti u iskušenju je kombiniranja različitih pristupa – biografskih, bibliografskih, kritičkih kroz prizmu društvene povijesti, podataka o recepciji književnih djela u određenim razdobljima itd.¹⁷⁸ Zamjetna su i Perkinsonova tumačenja odnosa povijesnog konteksta u okviru povijesti književnosti. Naime, smatrao je da povijesni kontekst treba biti samo dio povijesti književnosti te da ne bi trebao prevladavati, u suprotnom bi se izgubio fokus povijesti književnosti. Književna djela nisu povijest sama po sebi, nego tek njezin dio kojemu treba kontekst radi boljeg razumijevanja.¹⁷⁹ U svezi s tim zanimljiva je i njegova teza o različitosti opće povijesti i povijesti književnosti, potonja identificira i prepoznaje umjetnički vrijedne književnike, djela i književne pojavnosti i na taj ih način izdvaja iz opće povijesti koja ne prikazuje samo osobito vrijedne trenutke iz povijesti. I s druge strane, povijest književnosti osim što predstavlja umjetnički vrijedne pojavnosti, ona ih tumači, određuje iz uzročno-posljedičnih odnosa itd., a opća povijest to ne čini, ona se bavi činjenicama i što vjernijim prikazom prošlosti. Navedenog je bio svjestan i Jagić što se može vidjeti u njegovim teorijskim radovima i kritikama u kojima je zagovarao izdvajanje povijesti književnosti iz opće povijesti, odnosno neprikazivanje opće povijesti u povijestima književnosti. To je primjerice naznačio u kritici *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini* u kojoj je Ljubiću zamjerio upravo prikazivanje opće povijesti, iako je smatrao važnim obrazovati mladež i čitateljsku publiku općenito o nacionalnoj povijesti.

¹⁷⁷ Isto, str. 42.-45.

¹⁷⁸ Isto, str. 53.-56.

¹⁷⁹ Usp. isto, str. 127.-128.

Za Perkinsa je, nadalje, povijest književnosti bila neodvojiva od (književne) kritike, a povjesničar je književnosti, kako je ranije rečeno, nužno i kritičar.¹⁸⁰ Takva će se teza potvrditi i u Jagićevim radovima, u književnopovijesnim pristupao je (pr)ocjenjivanju književnih djela, kao što je to slučaj u radu *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*, a u teorijskima i kritikama zagovarao pisanje kritika, najbolji primjer za to je rad *Znanstvene radnje dosadanih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji*. Govoreći o klasifikaciji, Perkins je smatrao da se povijesti književnosti ne može prići bez klasificiranja, no svaku klasifikaciju odredio je sa sedam sastavnih dijelova: tradicijski elementi, ideologija, utjecaj vremena – sadašnjosti na povjesničara, povjesničarevi životni stavovi i sklonosti, estetska mjerila, zajedničke sastavnice koje povjesničar prepoznaje između književnika i djela te ustanova u kojoj je povjesničar zaposlen.¹⁸¹ Iz navedenog se može zaključiti da svaka polazna ideja o povjesničarevoj klasifikaciji u cjelini općenito ili nekih njezinih dijelova proizlazi iz dubokih subjektivnih uvjerenja i osobnih sklonosti. Ta subjektivnost prepoznaje se i u teoriji Michela de Certeaua koji je u tumačenju povijesti općenito vrlo jasno ukazivao da je riječ o narativu koji na različite načine prikazuje prošlost, dok povjesničar prilikom oblikovanja tog narativa popunjava praznine na koje nailazi u prošlosti koju predstavlja i povezuje tu prošlost sa sadašnjosti i svojim spoznajama o temi. De Certeau je naglasio da je ta reprezentacija povijesne stvarnosti samo privid stvarnih okolnosti zato što je svaka prošlost ispričana u priči koja je proizvod određenog miljea, strukture moći, logike pristupa itd. S obzirom na takav položaj povijesti, de Certeau je ukazao na njezinu fiktivnu stranu i stalne prijepore teoretičara o fiktivnosti i znanstvenosti povijesti pri čemu se prepoznaje potreba znanstvenih krugova za ukazivanjem različitosti povijesti kao znanstvenog diskurza od mitova, legendi i usmene tradicije koji su bliži fikciji. De Certeau je smatrao da se povijest skriva iza različitih analitičkih postupaka i interpretacijskih pristupa kojima si želi osigurati poseban stav prema stvarnom. Zbog takve kombinacije fiktivnog i znanstvenog u svom diskurzu odredio je povijest kao mješavinu tih dvaju diskurza.¹⁸² Osim toga, zbog svoje pragmatične učinkovitosti pripovijedanje o prošlosti počinje dobivati i performativnu ulogu jer čini uvjerljivim ono što govori i oblikuje što se može odnositi i na povijest književnosti u čiju znanstvenost i objektivnost čitatelji ne sumnjaju. Radi dodatnog osiguranja znanstvenosti i objektivnosti,

¹⁸⁰ Usp. isto, str. 177.-178.

¹⁸¹ Isto, str. 69.

¹⁸² Usp. Michel de Certeau, *Heterologies Discourse on the Other*, University of Minnesota Press, Minneapolis – London, 2000., str. 200-206.

povjesničar bi se trebao maksimalno odmaknuti od diskursa moći koji na njega utječe i maksimalno ostaviti predmet izučavanja u kontekstu prošlosti.¹⁸³

Otvarajući pitanje novog historizma, Claire Colebrook ukazala je da je poststrukturalizam potaknuo novo i drukčije propitivanje povijesti i otpočeo propitivanje povijesti kao spremišta istine. Uz to, iznijela je tezu da je pisanje povijesti i svojevrsan oblik moći, što se može primijeniti i na povijesti književnosti, povjesničar preuzima ulogu književnog kritičara određujući književna djela koja su umjetnički vrjednija.¹⁸⁴ Zanimljiva je procjena Claire Colebrook povijesti književnosti 19. stoljeća – ukazala je na povjesničareve ograničene spoznaje o vremenu o kojem piše, kao i na njegovu vlastitu povijesnu poziciju koja sama po sebi nije dopuštala konačna objašnjenja,¹⁸⁵ time stroge procjene Jagićeva rada, primjerice Barčeve,¹⁸⁶ postaju dodatno osjetljive pa i diskutabilne.

Historizam je tako prikazivao povijest književnosti kao povijest ideja koje su smještene u okviru općeg horizonta bez svijesti da se povijest književnosti može objasniti nekim drugim izvanjskim utjecajima – tehnološkim napretkom, ekonomskim prilikama, društvenim okolnostima i sl. Kao reakcija na takvo poimanje povijesti književnosti pojavio se novi historizam koji je informacije o povijesti crpio iz različitih dokumenata i tipova tekstova iz različitih područja te doveo u pitanje tu navodnu podjelu između književnosti i povijesti: „Umjesto da tekst ili kulturu vidi kao ovisne ili različite od povijesti, novi se historizam usredotočuje na način na koji društvene sile proizvode takve granice između stvarnosti i teksta ili povijesti i kulture.“¹⁸⁷ Predstavljajući rad vodećeg teoretičara novog historizma Colebrook ističe da je Stephen Greenblatt, proučavajući renesansu i Shakespearea, uputio da je ključno istraživati i propitivati proturječja i mijene povijesnih promjena radi boljeg shvaćanja povijesnih događaja. U svoje je istraživanje Greenblatt uključio i sve ono što se dotad smatralo marginalnim, poput presvlačenja tijekom izvedbe predstava, zapleta u dramskim djelima, mladića koji su igrali ženske uloge itd.,¹⁸⁸ a izvori za istraživanje povijesti postali su različiti arhivi, politički priručnici, kazališne predstave, povijesni tekstovi, putopisi i djela zato što svi oni aktivno sudjeluju u stvaranju slike povijesti.¹⁸⁹

¹⁸³ Isto, str. 216.

¹⁸⁴ Usp. Claire Colebrook, *New Literary Histories, New historicism and contemporary criticism*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1998., str. 1.-10.

¹⁸⁵ Usp. isto, str. 14.-16.

¹⁸⁶ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 62.

¹⁸⁷ Claire Colebrook, *New Literary Histories, New historicism and contemporary criticism*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1998., str. 24.

¹⁸⁸ Isto, str. 202.

¹⁸⁹ Isto, str. 205.

Colebrook je novohistoristički pristup povijesti primijenila i na književnu kritiku čiji bi zadatak prema njezinu mišljenju trebao biti opisivanje, a ne tumačenje jer je kritičar opterećen predtekstualnim ili izvantekstualnim informacijama i u tom tumačenju ne može biti objektivan. Toga Jagić, jasno, nije bio svjestan pa je zamjetno da se u kritikama bavio i tumačenjem i opisivanjem, to se primjerice potvrđuje u teorijskom radu *Literatura hrvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, i to osobito u dijelu u kojem se bavio proznim književnim stvaralaštvom. Nadalje, glavna ideja kritike, prema Colebrook, prepoznavanje je onoga što tekstovi čine ili kako djeluju, a za svaki tekst koji je predmet kritike postojat će drukčije reprezentacije i druge priče kao poremećaji i proturječja u dominantnim ili osnaženim reprezentacijama.¹⁹⁰ Zanimljive su još dvije Coolebrokine napomene – novi historisti svjesni su da je njihova povijest zapravo povijest sadašnjosti koja služi propitivanju i problematiziranju vlastitih spoznaja i drugo – njihov je cilj depolitizacija povijesti koja ranije nije bila prisutna jer je jasno da je reprezentacija povijesti oduvijek bila društveni i politički čin. Jednako se odnosi i na povijest književnosti koja je uvijek odraz trenutne vladajuće političke moći. Jasno odjeljivanje politike od književnosti znači da se književnosti daje apolitičan prostor.¹⁹¹ Na kraju treba istaknuti i da novi historizam nije zaboravio da su tekstovi koji se tumače jedinstveni i svojstveni sami sebi po svojim nekim obilježjima, ali su mu dali novu dimenziju – on je postao novi prostor rada koji se mora ponovno obraditi radi uspostavljanja novih značenja i informacija.¹⁹²

U svezi s novim historizmom, treba se prisjetiti i napomene Davida Šporera o nepostojanju jasnih teorijskih i metodoloških uputa o tom pristupu, čak ni među njegovim osnivačima i zagovornicima. Sve što se o novom historizmu piše i sve upute o njegovoj primjeni u novom čitanju povijesnosti zapravo se iščitavaju iz niza različitih tekstova različitih znanstvenika i teoretičara. Šporer je izdvojio dvije vrste novohistorističkih tekstova – analitičko-interpretacijske (koji analiziraju i interpretiraju književna djela u okviru kulture unutar koje su nastali) i metodološke (koji predstavljaju teorije i stavove novohistorističkog pristupa). No iz svih se tekstova naslućuje jednako – potpuni zaokret prema povijesti u proučavanju književnosti, odnosno promatranje književnog djela u kontekstu društvene povijesti, novo čitanje povijesti uopće te okretanje od teorije prema praksi. Zamjetno je da se novohistoristički pristup analizi i interpretaciji odnosi na sve vrste tekstova, ne samo na književne, i upravo je ta njegova široka primjena ujedno i najveći nedostatak.¹⁹³ Važno je i

¹⁹⁰ Isto, str. 204.

¹⁹¹ Usp. isto, str. 207.-210.

¹⁹² Isto, str. 217.

¹⁹³ Usp. David Šporer, *Novi historizam, Poetika kulture i ideologija drame*, AGM, Zagreb, 2005., str. 24.-38.

Šporerovo ukazivanje na različitost novog historizma od „starog“ koji je povijesne okolnosti temeljio isključivo iz dominantne perspektive, što je novom historizmu neprihvatljivo:

(...) „stari“ historizam se, dakako, od novoga ne razlikuje po zanemarivanju povijesti u proučavanju književnosti, već po načinu na koji se odnosio prema povijesti i prema kanonskoj književnosti. Književnost se u „starome“ historizmu – a njegova je trajna matrica pozitivizam – shvaćala kao odraz bilo povijesnih okolnosti, bilo autorove duše.¹⁹⁴

Andrea Zlatar Violić, propitujući žanr povijesti književnosti, ukazala je na kritike i stavove dvadesetostoljetnih teoretičara koji su povijesti književnosti zamjerali ograničenost na povijesne procese i kronologiju i istodobno neanaliziranje i nepredstavljanje samih posebnosti književnosti, čemu bi, dakako, trebalo dati prvenstvo. Stalno pitanje je i pitanje periodizacije koja je s jedne strane nužna, a s druge problematična jer je usko konotirana s hijerarhiziranjem umjesto s evoluiranjem koja ukazuje na samu promjenu. Ističući svoje slaganje s Vladimirom Bitijem, Zlatar Violić zaključila je da su periodizacijske kategorije zapravo dio pragmatičnosti: „Postalo je jasno da one ne mogu udovoljiti složenosti povijesne stvarnosti, ali isto je tako jasno da povijest književnosti ne može opstati bez njih kao svojih radnih instrumenata.“¹⁹⁵ Ključan je zadatak povjesničara odrediti umjetnički vrjednija djela od onih manje vrjednijih, krajnji rezultat kvalitete djela vezan je uz kategoriju vremena: „Ako ono uistinu vrijedi, bit će čitano i proučavano i za stotinu godina (...)“¹⁹⁶ Iz toga se razaznaje koliko je ključan književni kritičar u povjesničaru, ali i književna kritika vremena koja može mnogo toga otkriti o primljenosti djela u nekom vremenu. Zbog toga je Zlatar Violić istaknula svoju zabrinutost zbog nedostatka književne kritike u suvremenom društvu, za što smatra da se može odraziti na buduća čitanja književne mode, ukusa, čitateljskih sklonosti i sl. Književnom povjesničaru uvelike bi mogle koristiti takve informacije:

U kojoj mjeri autori nekoga vremena vode računa o čitateljskim navikama i čitateljskim očekivanjima (...) Posao književnih povjesničara, međutim, leži u analizi upravo tih historijski konkretiziranih praksi čitanja, za koje znamo da su višeslojne i da u njima odzvanjaju tragovi različitih isprepletenih i spisateljskih i čitateljskih tradicija. Konačno, pitanje kojim se uvijek zaključuje rasprava o *ispravnom i pogrešnom čitanju*, ili, *dobrom i lošem tumačenju*, pitanje je

¹⁹⁴ Isto, str. 39.

¹⁹⁵ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 33.

¹⁹⁶ Isto, str. 102.

koje izgovara književni povjesničar u svojoj vlastitoj zemlji čudesa: tko je sudac? Tko donosi odluku? Tko kontrolira značenje? Jasno je da odgovor ne leži u personalizaciji *sudca* ili *ispravnog tumača*, već u procesu legitimacije u kojemu sudjeluje cijela književna zajednica.¹⁹⁷

Nastavno na navedeno, Zlatar Violić, osim što je ukazala na nezavidan položaj povjesničara književnost, posebno nezahvalnom pozicijom odredila je povjesničara književnosti koji predstavlja suvremenu književnost. Samim time što je sâm uključen u proces tumačenja i razumijevanja sadašnjosti nema mogućnost dovoljno objektivno procijeniti književne pojavnosti, a postavlja temelje za budućnost: „U svemu tome stoji naš imaginarni *književni sadašnjikar* koji postavlja prve orijentire, prve kriterije selekcije (iskazane ili neiskazane, svejedno) i sadašnjost pretvara u novu prošlost, dajući upute za budućnost.“¹⁹⁸ U prilog takvu razumijevanju *književnog sadašnjikara*, ali i povijesti književnosti općenito poticajno je prisjetiti se i stava Ivane Žužul:

Suvremena teorijska promišljanja dovode u pitanje znanstvenu objektivnost povijesti književnosti ističući da su žanru imanentni narativni i fikcionalni elementi. Ističući kako nema nevinog čitanja i kako se iza svakog kriju taktički ciljevi opisivanja polja, izravno kritiziraju tradicionalni historizam koji pretendira na istinitost, cjelovitost i apsolutnu pouzdanost.¹⁹⁹

Uzimajući u obzir navedeno – nezavidan položaj povjesničara književnosti, dvojbenu objektivnost i znanstvenost povijesti književnosti, teško odredivu periodizacijsku funkcionalnost, pitanje izbornosti koju povijest književnosti nužno zahtijeva, *krizu prekomjernog rasta*, odnos prema suvremenim književnicima i djelima itd. ne preostaje drugo nego prisjetiti se misli Rolanda Barthesa na koju je podsjetio Vladimir Biti: „Vrijeme samorazumljive, nedužne povijesti književnosti je bespovratno prošlo.“²⁰⁰ i imati na umu da: „(...) prikaz ili priča o kontinuitetu razvitka književnosti nije drugo do sinegdoha puta ka konstituiranju nacionalnoga subjekta ili neka vrsta nacionalne autobiografije.“²⁰¹ I provjeriti kako je toj nacionalnoj autobiografiji, u žanrovskom pa možda i sadržajnom smislu, pridonio Vatroslav Jagić.

¹⁹⁷ Isto, str. 170.

¹⁹⁸ Isto, str. 20.

¹⁹⁹ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 208.-209.

²⁰⁰ Vladimir Biti, *Pripitomljavanje drugog, Mehanizam domaće teorije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1989., str. 181.

²⁰¹ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 13.

3. DOPRINOS KNJIŽEVNOPOVIJESNIH I TEORIJSKIH RADOVA VATROSLAVA JAGIĆA OBLIKOVANJU ŽANRA POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U 19. STOLJEĆU

Znanstveni i stručni rad Vatroslava Jagića trajao je šezdesetak godina, od 60.-ih godina 19. stoljeća do kraja života 1923., zanimljivo je da je čak i nakon umirovljenja 1908. nastavio aktivno znanstveno djelovati.²⁰² Najveći svoj znanstveni doprinos dao je na području slavenske filologije. Radoslav Katičić tvrdi da je zbog tog velikog znanstvenog doprinosa postao jedna od najznatnijih osoba filološke znanosti svog doba u Europi i svijetu te da se slavistički rad svuda u svijetu i danas zasniva na njegovim spoznajama.²⁰³

Ako se i složimo s tvrdnjom Miroslava Šicela da je Jagićev književnopovijesni rad u odnosu na jezikoslovni *neznatan*,²⁰⁴ nema sumnje da je imao ključnu ulogu u oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti i oblikovanju njegovih metodoloških načela.

Jagić je napisao oko tisuću različitih radova – znanstvenih i stručnih, enciklopedijskih natuknica, novinskih članaka, književnih kritika, kritičkih bilješki, knjiga, nekrologa itd. Njegova posljednja kompletna bibliografija objavljena je u *Zborniku o Vatroslavu Jagiću*²⁰⁵; budući da obuhvaća sve prethodne bibliografije koje su dopunjene novopronađenim radovima bila je polaznom točkom u ovom istraživanju Jagićevih radova koji se bave književnopovijesnom tematikom. Tijekom istraživanja dodatno su korištene i bibliografije objavljene u *Zborniku u slavu Vatroslava Jagića*²⁰⁶ i *Izabranim kraćim spisima*.²⁰⁷

Jagićev bi se znanstveni i stručni rad vezan uz književnopovijesna pitanja načelno mogao podijeliti u dvije faze. Prva je zagrebačka koja je trajala desetak godina, od 1860. do 1871., a druga faza – inozemna, trajala je znatno dulje, od njegova odlaska iz Zagreba 1871. do 1917. kad je objavio svoj posljednji rad vezan uz književnopovijesna pitanja. U prvoj fazi Jagić je bio usredotočeniji na književnopovijesna pitanja i o njima je redovitije pisao, no što je to činio u drugoj fazi kad se znatno više bavio slavenskom filologijom koja mu je bilo primarnim

²⁰² Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Vlastita naklada autora, Varaždin, 1963., str. 97.

²⁰³ Usp. Radoslav Katičić, *Život i djelo Vatroslava Jagića*, Encyclopaedia moderna, Zagreb, 1988., XVIII, br. 48, str. 60.-62.

²⁰⁴ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 57.

²⁰⁵ Martina Čavar, *Bibliografija Vatroslava Jagića i literatura o Vatroslavu Jagiću*, u: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Knjiga II., Zagreb, 2007., str. 5.-178.

²⁰⁶ František Pastrnek, *Bibliografický soupis literární činnosti prof. V. Jagiće*, u: *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1908., str. 1.-29.

²⁰⁷ Mihovil Kombol, *Bibliografija Jagićevih radova*, u: *Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 593.-630.

znanstvenim interesom.²⁰⁸ Međutim, sudeći prema radovima koje je objavljivao, nikad nije u cijelosti prestao pratiti aktualnosti vezane uz književnopovijesna pitanja, kao i pridonositi oblikovanju metodoloških načela žanra povijesti (hrvatske) književnosti svojim teorijskim i književnopovijesnim radovima i kritikama.

Za potrebe ovog istraživanja predstavljeno je i analizirano 86 Jagićevih radova koji se u većoj ili manjoj mjeri dotiču pitanja metodoloških načela žanra povijesti (hrvatske) književnosti, a kategorizirani su kao teorijski radovi, takvih je 29, kritike, kojih je 49, te književnopovijesni radovi, kojih je osam, od čega su četiri pregleda književnosti, a četiri povijesti književnosti. Radove koje Jagić nije objavio u obliku zasebne knjige, objavljivao je u časopisima (i zbornicima) uglavnom u Hrvatskoj, Češkoj i Njemačkoj, tek ih je manji broj objavio u Rusiji i Srbiji, a pisani su na hrvatskom, češkom, njemačkom, ruskom i srpskom jeziku. Vrlo mali broj radova koje je objavio u inozemstvu prevedeni su na hrvatski jezik i/ili objavljeni u hrvatskim publikacijama.

U teorijskim radovima bavio se nekim književnopovijesnim i eventualno književnoteorijskim pitanjima, predstavljao je i/ili analizirao odabrana književna djela i pojavnosti u hrvatskoj, ali i drugim europskim književnostima, također je vrlo često pristupao i predstavljanju novootkrivenih književnih djela. Teorijski rad kojim se navedeno može oprimjeriti je *Znanstvene radnje dosadanih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji*²⁰⁹ u kojem je Jagić naveo popis knjiga i novih književnih djela za učenike gimnazija razvrstavši ih po znanstvenim područjima, u istom je radu također tematizirao i važnost pisanja i objavljivanja kritika. Upravo su kritike uvjerljivo najbrojnija vrsta radova koje je pisao pa zato i prevladavaju među analiziranim radovima. Osim što je poticao druge autore da pišu kritike, jer je smatrao da na taj način čitateljska publika dobiva informacije o novostima u književnosti i drugim umjetničkim, znanstvenim i stručnim područjima, i sâm ih je vrlo često pisao. Zbog toga se u njima nalazi mnoštvo savjeta, razmišljanja i teorijskih pristupa koji su nezaobilazni u smislu tumačenja metodoloških načela žanra povijesti (hrvatske) književnosti u 19. stoljeću; jedna od takvih korisnih kritika je i *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*.²¹⁰ Među Jagićevim književnopovijesnim radovima nalaze se četiri povijesti i četiri pregleda književnosti, takvih je

²⁰⁸ O Jagićevoj posvećenosti filološkim pitanjima i tumačenjima književnih tekstova kroz filološki aparat saznaje se i iz njegovih privatnih pisama upućivanih prijateljima, obitelji i kolegama. Primjer takvih pisama su i ona upućena Milanu Rešetaru 1. ožujka 1888. i 13. ožujka 1888.*

* *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 71.-73.

²⁰⁹ *Književnik*, III, br. 2, Zagreb, 1866., str. 310.-316.

²¹⁰ *Književnik*, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 566.- 572.

radova manje nego teorijskih, no jednako su važni, ako ne, imajući u vidu svrhu ovog istraživanja, čak i važniji. Ti su radovi u istraživanju uglavnom izdvojeni u zasebna poglavlja zbog svoje važnosti, u njima je Jagić oprimjerio načela žanra koja je zagovarao u teorijskim radovima i kritikama ili je u njima pak vidljiv otklon od onoga što je zagovarao. Među Jagićevim književnopovijesnim radovima osobito je zanimljiv rad *Literatura Jihoslovaniŭ v užšim smyslu* (t. j. Chorvato-Srbŭv),²¹¹ u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu* (t. j. Hrvato-Srba), koji je jedini Jagićev prikaz cjelokupne povijesti hrvatske književnosti i zapravo prvi takav rad u povijesti hrvatske književnosti uopće, što je već ranije potvrdio i Miroslav Kvapil.²¹² Važno je zamijetiti da je taj rad napisan kao enciklopedijska natuknica, no svojim opsegom, sadržajem, metodološkim okvirom i važnošću, nadilazi okvire natuknice pa se zato i predstavlja kao tekst koji je značajan za oblikovanje žanra u užem smislu.

Nadalje, s obzirom na to da je ovo istraživanje usmjereno na metodološki doprinos Vatroslava Jagića oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću, istraživanjem su obuhvaćeni svi Jagićevi radovi koji su se smatrali relevantnima. Neki se radovi te teme dotiču djelomično, odnosno imaju minimalni doprinos promišljanju metodoloških načela žanra, no svejedno su prikazani zbog potvrđivanja dosljednosti Jagićevih stavova ili njihove primjene u književnopovijesnim radovima. Nadalje, iz istog razloga, kao i zbog stjecanja boljeg uvida u Jagićeve stavove i teze, analizirani su i njegovi radovi koji tematizirali povijest drugih nacionalnih književnosti. Takav je rad, primjerice, kritika *Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit pátý. V Praze 1896.*,²¹³ u prijevodu *Povijest češke književnosti. Napisao Jaroslav Vlček. Dio peti. U Pragu 1896.*, u kojoj je prikazao Vlčkovu komparativnu književnopovijesnu analizu razdoblja humanizma u češkoj književnosti i drugim nacionalnim književnostima te uputio na važnost komparativnog pristupa u književnopovijesnom radu općenito, ili povijest ruske književnosti koju je naslovio *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*.²¹⁴

S obzirom na to da većina Jagićevih radova pisanih na stranim jezicima, pa čak i mnogi pisani na hrvatskom jeziku, nisu pomnije iščitani u hrvatskoj znanosti o književnosti, isti će se ovdje nastojati predstaviti šire. Time će se pružiti precizniji uvid u njegov književnopovijesni

²¹¹ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 318.-280.

²¹² Miroslav Kvapil, *Vatroslav Jagić kao književni historičar*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 153.

²¹³ *Archiv für slavische Philologie*, XIX, sv.1-2, Berlin, 1897., str. 295.-296.

²¹⁴ Matica hrvatska, Zagreb, 1895.

rad, ali i pristupe raznorodnim metodološkim pitanjima žanra povijesti (hrvatske) književnosti u 19. stoljeću.

U ovom istraživanju Jagićevi su se radovi analizirali uglavnom kronološkim slijedom razvrstani prema publikacijama ili godinama u kojima su objavljivani. Radovi od posebne važnosti za oblikovanje žanra izdvojeni su u zasebna poglavlja. Radi preglednosti i lakšeg uvida u istraživački korpus, svi ti Jagićevi radovi (s osnovnim informacijama) nalaze se i u Tablici 1.²¹⁵ gdje su također navedeni kronološkim redom

Treba navesti i da je Stjepan Damjanović istaknuo da je Jagić: „(...) napisao više od dvadeset tisuća stranica ne računajući neobjavljene tekstove i ne računajući njegovu iznimno opsežnu prepisku s više od tisuću i tristo osoba (nekima od njih napisao je i po četiri stotine pisama!).“²¹⁶ Upravo su pisma, samo djelomično objavljena u različitim publikacijama, izvor dodatnih informacija o Jagićevu životu i radu, kao što je Damjanović i ustvrdio:

Vrijednost tih pisama višestruka je: ona su, kad su na hrvatskom jeziku, velik prinos hrvatskoj ne osobito bogatoj epistolarnoj književnosti (...), a uvijek, ma na kojem jeziku bila pisana, pružaju obilje podataka o znanstvenim i stručnim slavističkim problemima njegova vremena, ali i o društveno-političkim, posebice kulturnim prilikama u slavenskim zemljama i u drugim sredinama u kojima je djelovao.²¹⁷

Zbog takve njihove važnosti istražena su dostupna pisma i uvrštena u ovo istraživanje, no s obzirom na to da se u njima nije naišlo na osobite doprinose oblikovanju metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću, nisu detaljno analizirana i predstavljena, izuzev njih nekoliko koji pridonose oslikavanju Jagićeva vremena i njegovih promišljanja o znanosti, književnosti, kulturi, društvu itd.

U Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti nalazi se ostavština Vatroslava Jagića koju čine njegovi memoari *Spomeni mojeg života*²¹⁸ i korespondencija od oko 290 pisama koja je uputio nekolicini prijatelja i suradnika iz Beograda poput Ljubomira Stanojevića, Stojana Novakovića, Pavla Popovića, Aleksandra Belića itd.²¹⁹ U tim je pismima Jagić uglavnom

²¹⁵ Tablica 1. nalazi se u Prilozima na str. 291

²¹⁶ Stjepan Damjanović, *Predgovor*, u: *Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, Korespondencija 1890-1918*, pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 7.

²¹⁷ Isto, str. 7.

²¹⁸ *I. deo (1838-1880)*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.; *II. deo (1838-1880)*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1934.

²¹⁹ Jagićeva korespondencija u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti nalazi se pod sljedećim signaturama: 4893-4981; 6351-6375; 6892-7049; 8708; 8785; 8895; 10487; 12149-12150; 12152-12155; 12156-12159; 12160-12162; 12165-12167; 12168; 12170-12175; 12189; 12472; 14389 – II.deo, IV grupa – 249.

komentirao zbivanja na političkoj, kulturnoj i znanstvenoj sceni u Srbiji i Hrvatskoj, kao i svoj privatni život. Navedena Jagićeva korespondencija dio je Povijesne zbirke, sadržajno najraznovrsnije i opsegom najveće zbirke u Arhivu Srpske akademije nauka i umjetnosti. Sadrži građu od srednjeg vijeka do naših dana koju čine srednjovjekovne povelje u izvorniku ili prijepisu, isprave, korespondencije, protokoli, rukopisi, ispisi iz stranih arhiva, memoari, sastavci, fotoalbumi i dr., bilo da su pronađeni kao samostalne, posebne cjeline ili u okviru većih cjelina – korespondencija i ostavština. Tako se primjerice u Povijesnoj zbirci nalaze ostavštine vladarskih obitelji (Obrenović, Karađorđević, grof despot Đorđe Branković) i istaknutih znanstvenih, političkih i književnih djelatnika: J. Ristića, V. Karadžića, I. Andrića, A. Belića, M. Milankovića, J. Cvijića, J. Miškovića, N. Pašića, A. Despića, B. Ćopića, V. Čubriločića, V. Novaka, J. Prodanovića, M. Ristića, M. Rakića, Š. Cvijanovića, S. Dimitrijevića, S. Kulenovića, S. Stanojevića itd. Dokumenti koji čine korespondencije i ostavštine pisani su na srpskom, latinskom, ruskom, francuskom, engleskom, njemačkom, talijanskom, mađarskom, turskom, grčkom i drugim jezicima.²²⁰

Pisma iz Jagićeve ostavštine iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti uglavnom su objavljena u trosveščanom izdanju *Korespondencija Vatroslava Jagića*²²¹ i *Građa za povijest književnosti hrvatske*.²²² To su pisma koja je Jagić upućivao Franji Fancevu, Tomi Matiću, Katici Hrpački, Stjepanu Bosancu itd. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nalaze se pisma Vatroslava Jagića koja je upućivao svom studentu i mlađem kolegi Nikoli Andriću, sva su objavljena u knjizi *Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, Korespondencija 1890-1918*.²²³ Ta pisma korisna su zato što također pridonose oslikavanju Jagićeva vremena i njegova odnosa prema znanstvenu radu, s tim su ciljem i predstavljena u istraživanju.

Ovim istraživanjem nisu obuhvaćeni Jagićevi radovi o glagoljskim tekstovima, misalima, brevijarima, legendama, apokrifima, raznim prijevodima i prijepisima i ostalim sličnim tekstovima koji pripadaju srednjovjekovnoj književnosti i počecima pismenosti. Prije svega zato što je takvim tekstovima pristupao strogo filološki u smislu njihova paleografskog analiziranja, tekstološke obrade i jezične raščlambe, a – kako je to i Eduard Hercigonja istaknuo

²²⁰ <https://www.sanu.ac.rs/jedinice/arhiv-sanu/zbirke-arhiva-sanu/istorijska-zbirka/>

²²¹ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.; *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga 2, *Pisma iz Rusije*, ur. Josip Hamm, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1970.; *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga 3, ur. Josip Hamm, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1983.

²²² *Građa za povijest književnosti hrvatske*, knjiga 17, ur. Antun Barac, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1949.

²²³ Pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.

– vrlo malo kao: „(...) predmetu književnopovijesnog bavljenja (...).²²⁴ Toga je bio svjestan i sâm Jagić koji je o tom pisao u radu *Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893.*,²²⁵ u prijevodu *Povijest češke književnosti. Napisao Jaroslav Vlček. Dio prvi. U Prahu 1893.* U toj je kritici prilikom vrednovanja Vlčekove knjige *Povijest češke književnosti* istaknuo razliku u pristupu staroj i novijoj književnosti te ustvrdio da bi se starija književnost trebalo pristupiti strogo filološki, a novijoj analizom u književnom, odnosno književnopovijesnom smislu.²²⁶ Zbog toga takvi Jagićevi radovi, dakako, jesu doprinos povijesti hrvatske književnosti, ali otvaraju neka druga metodološka načela pristupa povijesti hrvatske književnosti i hrvatskog jezika zbog čega mogu biti temom nekog drugog istraživanja.

U tom kontekstu nije na odmet podsjetiti i da se pod filologijom u Jagićevo doba označavala i znanost o jeziku i znanost o književnosti, koja se nije izdvajala u zasebnu znanost kako je to danas u suvremenoj znanosti uređeno. Zbog toga se, upozorio je Antun Barac, književnim tekstovima dobrim dijelom nije pristupalo u današnjem književnopovijesnom (i književnoteorijskom) smislu:

Filološka metoda u literarnoj historiji znači: istraživanje vrela, utvrđivanje tekstova, traženje varijanata i paralela, sabiranje biografskih i bibliografskih podataka, istraživanje različitih utjecaja i sl. Estetska pak metoda znači: proučavanje književnosti isključivo s obzirom na umjetničko značenje pojedinih ličnosti i književnu vrijednost njihovih tvorevina, bez obzira na sve što nema direktne veze s tom vrijednošću. – Opravdanost ili vrijednost jedne ili druge metode zavisjet će u prvom redu od prilika u kojima se nauka nalazi. Sva naša starija književna historija pisana je isključivo filološkom metodom. Nastajući zapravo kao dio nauke o narodu i jeziku, književnu su historiju uzimali redovno kao filološku nauku pa su najznatniji reprezenti njeni u nas u prvom redu filološki školovani ljudi s malo veza s estetikom, psihologijom, filozofijom, itd. Od Kukuljevića, Jagića preko Pavića i Šrepela do Šurmina, prevladavalo je u nas više sabiranje građe, istraživanje biografskih ili bibliografskih detalja. Sve naše radnje o starijoj dubrovačkoj, dalmatinskoj, slavonskoj itd. književnosti, sadrže podatke o vrelima, paralelama, različitim izdanjima, rukopisima, različitim biografskim pojedinostima.²²⁷

I Ivo Frangeš vrlo slično je procijenio starije teorijske i književnopovijesne radove koji su tematizirali povijest hrvatske književnosti:

²²⁴ Eduard, Hercigonja, *Na temeljima hrvatske književne kulture*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 716.

²²⁵ Archiv für slavische Philologie, XIV, Berlin, 1893., str. 433.-435.

²²⁶ Archiv für slavische Philologie, XIV, Berlin, 1893., str. 434.

²²⁷ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 61.-62.

Sve do Barca hrvatska je nauka o književnosti, posebno književna povijest, bila pod snažnim utjecajem usko shvaćene filologije koja je, doduše, izvanredno obogatila poznavanje činjenica i, baveći se pretežno analizom, riješila bezbroj tekstoloških, biografskih i uopće historijskih pitanja, ali se nije mogla odvažiti na istinsko područje svake književne historije, na ocjenjivanje estetske i književnopovijesne vrijednosti naših književnih djela, na osmišljavanje onoga što zovemo književnim stvaranjem, ukratko na sintezu.²²⁸

Međutim, Barčeva i Frangešova procjena samo se djelomično odnose i na Jagićev književnopovijesni rad. Predstavljanjem i analizom Jagićevih književnopovijesnih i teorijskih radova i kritika te razotkrivanjem njegova metodološkog doprinosa oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću pokazat će se koliko su takvi stavovi uistinu u cijelosti opravdani, a koliko je Jagić, zapravo, pridonio, Barčevim i Frangešovim riječima rečeno – razvoju estetskog i književnopovijesnog pristupa književnim djelima. Također, ovim će se istraživanjem ustvrditi i u kolikoj je mjeri uistinu opravdano imenovati Jagićev pristup žanru povijesti hrvatske književnosti isključivo filološkim i pozitivističkim.

3.1. Prvi Jagićevi radovi (1861. i 1864.)

Nakon završene varaždinske gimnazije, Vatroslav Jagić upisao je studij klasične filologije u Beču, dobio je stipendiju i dekret prema kojem se trebao školovati za učitelja klasične filologije s njemačkim nastavnim jezikom.²²⁹ Međutim, ističe Stjepan Damjanović, Jagić je pohađao i predavanja iz slavistike kod Franca Miklošića, iako očito nije morao, te je prema vlastitim interesima počeo pratiti sve što se u južnoslavenskim zemljama pisalo iz područja filologije.²³⁰ U tim su se godinama stvorili temelji za buduće Jagićevo znanstveno usmjerenje. Nakon završenog studija, diplomirao je 1860. s 23 godine, uz pomoć ravnatelja gimnazije Adolfa Vebera Tkalčevića dobio je mjesto profesora na zagrebačkoj gimnaziji.²³¹ Kako se saznaje iz programa gimnazije objavljenom u obliku knjižice *Program Kraljevske gymnazije u Zagrebu koncem školske godine 1861.* (koja obuhvaća tek 38 stranica), predavao je njemački jezik.²³² Preseljenjem u Zagreb 1860. otpočele su Jagićeve zagrebačke godine koje će trajati do 1871.,

²²⁸ Ivo Frangeš, *Predgovor*, u: Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 9.

²²⁹ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 12.-13.

²³⁰ Isto, str. 12.-13.

²³¹ Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Vlastita naklada autora, Varaždin, 1963., str. 18.-25.

²³² *Program Kraljevske gymnazije u Zagrebu koncem školske godine 1861.*, Brzotis Ant. Jakića, Zagreb, 1861., str. 27.

upravo će te godine biti ispunjene nizom važnih radova vezanih uz pitanja žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću.

Prvi Jagićev rad vezan uz povijest hrvatske književnosti na koji se nailazi u literaturi je *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva*²³³ iz 1861., riječ je ujedno i o prvom Jagićevu poznatom radu uopće, objavljen je u spomenutoj knjižici *Program Kraljevske gimnazije*. U njoj se osim tog rada nalaze informativni izvještaji o radu u školskoj godini na izmaku: gimnazijski program po razredima i predmetima, popis učitelja, školski propisi, popis nove literature u knjižnici, pisane zadaće iz Hrvatskog i Njemačkog jezika itd. Jagićev prvi objavljeni rad važniji je za prikazivanje njegova doprinosa tumačenju žanra povijesti hrvatske književnosti nego što bi se moglo pomisliti.

Riječ je naime o kratkoj studiji o narodnom pjesništvu u kojoj je u uvodnom dijelu pisao o važnosti obrazovanja i znanosti za učenike: „Nu kao što slabu želudcu prija samo lagana hrana, tako se imade i mladež ne odbijati već mamiti na nauke...”²³⁴ Potom je Jagić predstavio važnost hrvatskog jezika kojega treba paziti kao *čedo materinje* i paziti da *vavjek raste izpravno*:

A od ovakve zgođe branit će ga dvoje: u bogatstvu pojedinih oblikah i izrazah neka ga podupire ubavi jezik starijih pismenih spomenikah, a da mu bude slog naravan i narodan, zavezimo se u naše narodne pjesme, pripoviedke, rieči i poslovice...²³⁵

Ističući važnost narodnog pjesništva, Jagić je ukazao na nužnost oslanjanja na tekstove književne tradicije u obrazovanju učenika. Na nekoliko mjesta u radu istaknuo je primjerice, da su narodne pjesme: „(...) u ustijuh naroda živući spomenici (...)”²³⁶ Jagićevo dosljedno ukazivanje na važnost narodne književnosti i njezino uključivanje u povijest književnosti (hrvatske, ali, kako će se vidjeti u budućim radovima, i u druge nacionalne književnosti) Tvrtko Čubelić protumačio je kao rezultat:

(...) širih znanstvenih koncepcija o uskoj povezanosti razvoja jezika i književnosti u njihovoj povijesti. Ispitujući pomno sva moguća vrela o pojavi, postanku i razvoju književnih i jezičnih fenomena, Jagić nije mogao ni zaobići ni previdjeti živo prisustvo narodnog pjesništva u svim

²³³ Isto, str. 3.-21.

²³⁴ Isto, str. 3.

²³⁵ Isto, str. 3.

²³⁶ Isto, str. 4.

povijesnim epohama, a koje se iskazivalo vrlo raznoliko i neujednačeno, već prema bitnim obilježjima svakog doba.²³⁷

Predstavljanje narodne književnosti u okviru hrvatske, ali i drugih nacionalnih povijesti književnosti velik je Jagićev doprinos oblikovanju žanra, to je potvrdio i Josip Kekez koji je čak istaknuo da se na temeljima Jagićeva izučavanja narodne književnosti temelji suvremeni pristup povijesti književnosti, kao i mnoge relevantne povijesti hrvatske književnosti.²³⁸ Osim toga, zamijetio je i da je Jagić uočio da je u Hrvata narodni jezik vrlo rano ušao u književnost, što je teza o kojoj se u suvremenoj znanosti više ni ne raspravlja, te spoznaje Jagića su dovele i do zaključka da se ponarođivanje književnog jezika treba vezati uz narodnu književnost, točnije poeziju. Uz to je, dakako, vezao i ideju prema kojoj se povijest jezika treba potkrjepljivati i oprimjerivati narodnom književnosti.²³⁹

Jagić je u ovom radu također implicitno upozorio i na vlastiti odabrani metodološki pristup radu: „Zato sam naumio o tom nekoliko rieči napisati, nastojeć ono, što kazati želim, više primjeri dokazati, nego li se upuštati u systematična i teoretična razglabanja.“²⁴⁰ Iz navedenog se zaključuje da Jagiću teorijski uvidi nisu funkcionalni bez oprimjerenja, što će se potvrditi i u budućim njegovim književnopovijesnim i metodološkim radovima, a i podsjeća na stavove Renée Welleka koji je vjerovao da je povijesti književnosti moguće pristupiti, uz teoriju, jedino još samim književnim djelima, odnosno potvrđivanjem navoda iz književnih djela.²⁴¹

U istom radu bavio se sadržajem hrvatskih narodnih pjesama, usporedio ih je s Homerovim epovima *Ilijada* i *Odiseja* napominjući da Homerovi epovi zbog svoje iscrpnosti nude ipak bolji uvid u tadašnji život naroda u svim njegovima područjima. Upuštajući se u tematsku analizu narodnih pjesama, izdvojio je dvije najučestalije teme – borbenu/junačku i ljubavnu. Prva je rezultat čestih borbi u ratovima protiv neprijatelja pa je borba za slobodu važan dio svakodnevice ljudi, a samim time i njihovih pjesama. Ljubavna se tema često isprepliće s prethodnom, sličnosti joj je pronalazio i u Homerovu epovu, a kao potvrdu toj tezi usporedio je priču o Nausikaji s hrvatskim narodnim pjesmama sličnog tematskog okvira.

²³⁷ Tvrtko Čubelić, *Doprinos Vatroslava Jagića znanosti o usmenoj narodnoj književnosti*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 205.

²³⁸ Josip Kekez, *Vatroslav Jagić i poezija na narodnu*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 219.

²³⁹ Isto, str. 221.

²⁴⁰ Program Kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1861., Brzotis Ant. Jakića, Zagreb, 1861., str. 4.

²⁴¹ Rene Velek, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966., str. 15.

Analizirajući na taj način narodnu književnost i uspoređujući ju s europskom, Jagić je potvrdio njezinu nezaobilaznu pripadnost ne samo povijesti hrvatske književnosti, nego i cjelokupne europske. Takva posvećenost predstavljanju i analiziranju narodne književnosti potvrđuje da je Jagić bio svjestan važnosti predodžbe svakodnevnog života naroda u različitim povijesnim razdobljima upravo pomoću tekstova narodne književnosti, kao i sveze između narodne i umjetničke književnosti koja je neraskidiva zato što se prema stavu Maje Bošković-Stulli elementi i pojavnosti iz narodne književnosti ugrađuju u umjetničku.²⁴²

Nakon sadržajne analize narodnih pjesama uslijedio je opsežniji dio rada u kojem je pisao o jeziku narodnih pjesama, s takvog gledišta analizirao je primjerice rimu ili srok – definirao ju je te predstavio vrste rima s primjerima. Nakon rime Jagić se u okviru jezičnih posebnosti narodnih pjesama bavio gramatičkim oblicima riječi – pridjevima, sufiksima, prefiksima, a potom i sintaksom. Time se već u ovom prvom radu prepoznaje njegova sklonost jezičnim pitanjima u izučavanju književnih djela, čime je htio naglasiti jezične i stilske osobitosti djela u okviru određenog književnog razdoblja. Iako se suvremena znanost o književnosti izdvojila iz užeg filološkog područja i odmaknula od jezikoslovlja, Jagić je, čini se, bio svjestan važnosti jezika u proučavanju književnosti, što je i Radoslav Katičić naglasio:

Očito je da je jezik u književnoj pojavi osobito važan. Što god, naime, mislili o prirodi književnosti i njezinim bitnim odrednicama, morat ćemo se složiti s time da književnoga doživljaja nema i ne može biti bez jezičnog teksta. (...) Djelo, dakle jezično ostvarenje, predstavlja čitav kompleks književne pojave.²⁴³

U uvodnom dijelu rada Jagić je obrazložio važnost narodnog pjesništva za mladež pa i književnost uopće, dok se u središnjem dijelu bavio sadržajnom razinom narodnih pjesama analizirajući tematski okvir pjesama koji je čak povezao i s drugim djelima iz europske književnosti. Središnjem i završnom dijelu rada pripada analiza jezičnih posebnosti narodnih pjesama koju je prikazao na temelju rime, oblika riječi i sintakse. Jagić se u radu s namjerom potvrđivanja vlastitih stavova, prosudbi, zaključaka i razmatranja često pozivao na Aristokrata, Wilhelma von Humboldta, Franca Miklošića i druge književne, filozofske i jezikoslovne autoritete, što potvrđuje da je pratio teorijske doprinose europskih teoretičara i tim teorijskim doprinosima potvrđivao (i dakako proširivao) vlastite znanstvene spoznaje. U radu se

²⁴² Maja Bošković-Stulli, Divna Zečević, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1, Usmena i pučka književnost*, Liber, Mladost, Zagreb, 1978., str. 7.-8.

²⁴³ Radoslav Katičić, *Književnost i jezik*, u: Zdenko Škreb, Ante Stamać, *Uvod u književnost, Teorija, metodologija*, Globus, Zagreb, 1986., str. 107.

prepoznaje i postupak usporedbe tekstova, kako se moglo vidjeti – hrvatsko je narodno pjesništvo uspoređivao s Homerovim epovima *Ilijada* i *Odiseja*. Također, učestalo je citirao Homera i narodne pjesme onda kad je to smatrao potrebnim za potvrđivanje svojih teza, a i svoje tvrdnje i stavove potkrepljivao je primjerima iz Homerovih epova i narodnih pjesama. Kad se zna da je u Jagićevo doba književnopovijesni rad bio usmjeren na (bio)bibliografski pristup, ovo su uistinu novine koje je dobro istaknuti i za koje treba naglasiti da će se razvijati u mnogih drugih europskih teoretičara poput Johna Frowa²⁴⁴, a dakako da bi se moglo govoriti i o svojevrsnom odupiranju glavnoj struji povjesničara književnosti.²⁴⁵

Treba istaknuti i da se zamjećuje da su analize odabranih elemenata narodnog pjesništva neproporcionalne, nekim elementima pridaje se malo prostora, primjerice objašnjavanju tematskih okvira narodnih pjesama, dok se nekim drugim elementima posvećuje znatno više, primjerice oprimjeravanju rime. S druge pak strane, jezična analiza narodnih pjesama zauzima najveći dio rada, čak 13 stranica, dok je, za usporedbu, sadržajnoj razini posvećeno tek pet, no ako se uzme u obzir da je Jagić u svom radu bio skloniji jezičnim pitanjima, to ne iznenađuje.

Ovaj Jagićev rad izdvojio je i Miroslav Šicel koji je ustvrdio da Jagić u narodnoj književnosti zapravo prepoznaje vlastiti nacionalni identitet²⁴⁶ te da je njime: „(...) na samom početku svog znanstvenog puta – dao naslutiti da će posebno cijeniti narodno, usmeno stvaralaštvo, a o čemu svjedoči i činjenica da je narodnom pjesništvu i u natuknici 'Jihoslované' u *Slovníku naučnom* pridao posebnu važnost i mjesto.“²⁴⁷ Na slično je uputio i Tvrtko Čubelić istaknuvši da je narodno stvaralaštvo u Jagićevim radovima među najzastupljenijim temama.²⁴⁸ I Maja Bošković-Stulli izdvojila je taj Jagićev rad zbog istih razloga, no i dodaje da su u njemu vidljivi tragovi romantičkog načina uzdizanja narodnog pjesništva.²⁴⁹ Da su navedeni teoretičari bili na ispravnom tragu može se potvrditi i iz Jagićevih privatnih pisama, u jednom takvom pismu Stojanu Novakoviću,²⁵⁰ koje nije datirano, Jagić je Novakoviću zahvalio na

²⁴⁴ John Frow, *Postmodernism and Literary History*, u: *Theoretical Issues in Literary History*, ur. David Perkins, Harvard University Press; Cambridge, Massachusetts, London, 1991., str. 131.-143.

²⁴⁵ Frank Lentricchia, *Foucault's Legacy: A New Historicism?*, u: *The New Historicism*, ur. Harold Araam Veesser, edited by Routledge, New York-London, 1989., str. 231.-242.

²⁴⁶ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 61.

²⁴⁷ Isto, str. 60.

²⁴⁸ Tvrtko Čubelić, *Doprinos Vatroslava Jagića znanosti o usmenoj narodnoj književnosti*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 205.-208.

²⁴⁹ Maja Bošković-Stulli, *Jagić o usmenim pripovijetkama*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 191.

²⁵⁰ Stojan Novaković (1842.-1915.) bio je srpski političar i povjesničar. Kao ministar prosvjete sudjelovao je u reformi osnovnog i srednjeg školstva i pokretanju Narodne biblioteke, muzeja i državne tiskare. Objavio je nekoliko zbirki izvora za srpsku povijest: *Zakonski spomenici srpskih država Srednjeg veka* (1912.) i *Zakonik*

poslanim knjigama i zamolio ga da mu pošalje knjige koje su vezane uz: „(...) kakove narodne umotvorine: recimo, ako ima kakovih nar. pesama ili pripoviedaka, koje su u posljednje vrieme izišle.“²⁵¹ Možda se može reći da je Jagić u ovom radu govorio o narodnom pjesništvu sa snažnom emotivnom uključenosti, kako je to prepoznala Bošković-Stulli, njegova posvećenost toj temi neće prestati, dapače, nastaviti će se razvijati i u budućim radovima. Iako u ovom radu Jagić nije pisao strogo o žanru povijesti hrvatske književnosti, predstavlja se zato što je prvi objavljen vezan uz tu tematiku te implicitno ukazuje na promjenu smjera oblikovanja metodoloških načela žanra.

Tijekom 1862. i 1863. koliko je poznato Jagić nije objavio nijedan rad vezan uz književnopovijesna pitanja, no to se mijenja 1864. kad je objavio književnopovijesni rad u češkim novinama i kad je pokrenut časopis *Književnik*.

U češkim novinama *Kritická příloha k Národním listům* Jagić je objavio rad *Literatura horvatská*,²⁵² u prijevodu *Hrvatska književnost*. Taj je rad važan zato što se Jagić u njemu prvi put u svom teorijskom radu bavio novostima u suvremenoj hrvatskoj književnosti, odnosno pregledom novije književnosti. U znanstvenoj se literaturi predstavlja njegov rad *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*²⁵³ kao prvi i praktički jedini tog tipa, između ostalih to je tvrdio i Robert Bacalja,²⁵⁴ no zapravo se ispostavlja da je *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, prvi takav rad.

S obzirom na to da je Jagić u znanstvenom i stručnom radu pribjegavao i pregledima i povijestima književnosti, korisno je prisjetiti se Šicelove procjene razlike između pregleda i povijesti književnosti:

Uvid u sve ono što je izrijekom ili indirektno u posljednjih pedesetak godina u nas etiketirano kao pregled ili kao povijest hrvatske književnosti govori prije svega o tome, da je granicu između jednog i drugog relativno teško povući. Ipak, jedno je sigurno: pregled nacionalne ili

Stefana Dušana (1870., 1898.), a pridonio je i povijesti srpske književnosti: *Istorija srpske književnosti. Pregled ugađjan za školsku potrebu* (1867.) i *Srpska bibliografija za noviju književnost 1741-1867* (1870.).

²⁵¹ Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, nedatirano, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijska zbirka, 8708/1

²⁵² *Kritická příloha k Národním listům*, Časopis věnovaný literatuře a umění, prosinac 1863., č. 2, str. 56-58; leden 1864., č. 1, str. 18.-20.

Rad je u objavljen i u Hrvatskoj: Forum, XXVIII, knj. LVII, br. 3-4, Zagreb, ožujak-travanj 1989., str. 424.-433. S češkog na hrvatski jezik preveo ga je Predrag Jirsak. Za potrebe ovog istraživanja prikazuje se i analizira iz tog prijevoda.

²⁵³ *Književnik*, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 552.-585.

²⁵⁴ Robert Bacalja, *Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 353.-366.

svjetske književnosti manje je zahtjevan od povijesti. On donosi relevantne pozitivističke biobibliografske podatke, daje nužne elemente konteksta u kome književni opus nastaje i – uglavnom – kritički iz vlastitog rakursa i na osnovu već otprije izrečenih književno-kritičkih ocjena usustavljuje temeljnu građu. Povijest književnosti pak mora pratiti sveobuhvatnije književne procese unutar pojedinih literarnih razdoblja, ugrađujući u njihove povijesno-političke i sociološke okvire, s naročitim naglaskom na pravu mjeru između pozitivističkog i fenomenološkog pristupa u analizi književnih ostvarenja. Pravi zadatak književnog povjesnika, naime, u ostvarivanju je velike sinteze bilo cjelokupnog stvaralacijskog razdoblja, ili pak žanrovskog književnopovijesnog osmišljavanja određene nacionalne ili svjetske literature.²⁵⁵

Jagić je u prvom dijelu rada, nakon iskazivanja svojih stavova o hrvatsko-srpskom jedinstvu, tumačio književno stvaralaštvo sredine 19. stoljeća. Ustvrdio je da je u vremenu od 1836. do 1848. prevladavalo pjesništvo, a od pedesetih godina proza koja je bila prisutna i u šezdesetima kad je književno stvaralaštvo općenito bilo siromašnije. U tim su godinama, isticao je Jagić, čitatelji bili skloniji čitanju knjiga na hrvatskom jeziku, no upravo takvih je nedostajalo:

Tako se Hrvati oko g. 1860., navlastito nakon listopadske diplome, u čudnim prilikama zatekoše, naime da je bilo mnogo ljudi koji su za hrvatskim knjigama čeznuli, da su se javili brojni mecene, voljni novcem poduprijeti narodnu literaturu, al da nije bilo pisaca od kojih bi se moglo očekivati barem to da općinstvu ne pokvare iznova pobuđenu želju za čitanjem narodnih knjiga. Promijenila se vremena, množili zahtjevi čitatelja – ali nisu se promijenili i nisu namnožili pisci!²⁵⁶

Također, u novijim književnim djelima zamijetio je prisutnost osjećaja narodne samosvijesti: „(...) koja je poput tajanstvenog ognja sada otvoreno rasplamsana (...)”²⁵⁷ Osim toga, odobravao je sve češću uporabu hrvatskog jezika u školama i na javnim mjestima pa čak i među građanima u privatnim susretima, to sve pridonosi razvijanju čitateljskih navika čitanja knjiga na hrvatskom jeziku i upoznavanju s poviješću i suvremenošću hrvatske književnosti.²⁵⁸

Drugi dio rada Jagić je započeo predstavljanjem periodike svog vremena. Tako, je primjerice, izdvojio službene listove – *Narodne novine*, *Glasnik dalmatinski* i *Pozor*, od

²⁵⁵ Miroslav Šicel, *Pregledi i povijesti hrvatske književnosti u kontekstu suvremene znanosti o književnosti*, u: Forum, godište XXXX, Knjiga LXXIII, broj 1-3, Zagreb, 2001., str. 366.

²⁵⁶ Vatroslav Jagić, *Hrvatska književnost*, pr. Predrag Jirsak, u: Forum, XXVIII, knj. LVII, br. 3-4, Zagreb, 1989., str. 425.-426.

²⁵⁷ Isto, str. 427.

²⁵⁸ Isto, str. 427.-428

književnih časopisa *Naše gore list*, *Glasonošu* i *Slavonca*, spomenuo je katoličke časopise – *Katolički list* i *Napredak*, kao i časopis za pravnu struku – *Pravnik* te časopis za gospodarstvenike – *Gospodarski list*. O tim časopisima nije detaljno pisao i nije ih predstavljao, jedino je kratko vrednovao časopis *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* i ostale književne: „Takav broj beletrističkih listova za Hrvatsku je regbi suvišan – ti bi listovi na svaki način osvojili šire općinstvo i bili zanimljiviji da su bolje uređivani: u tom pogledu 'Slavonac' hvalevrijednu čini iznimku.“²⁵⁹

Jagić je pisao i o novostima u pjesništvu, izdvojio je Luku Botića, fra Grgu Martića, Ivana Trnskog, Ljudevita Vukotinovića itd. Taj dio rada nije samo bibliografski, pokatkad je Jagić ukratko i predstavio djela te iznosio svoje mišljenje o njima:

Najznačajnija pojava u našoj lirici svakako su „Krijesnice“, koje smo već prije bili spomenuli. Ime pjesnika, doduše, nije poznato, al zna se da je posrijedi isti onaj pjesnik koji je i „Svetu priču“ napisao. Ove pjesme, iako kratke, poput svijetlih iskara srca pjesnikova u svojoj vrsti prvo mjestu zaslužuju, tik besmrtnog Vraza. U njima nećeš samo izuzetnu tanahnost naći, koja ih resi kano rumen obraz djevojački; ne privlači čitatelja i ne pobuđuje u nj nasladu samo formalna ljepota tih ostvarenja, nego se u pjesnikovoj ljubavi zrcali i čista ćud narodna, te se njegova draga nazvati može uzorom istinske Slovinke i prave Hrvatice u njezinoj ljepoti i naivnosti.²⁶⁰

U takvu Jagićevu pristupu kao da je anticipirana teorija Rolanda Barthesa o dvama pristupima povijesti književnosti:

Ukupno uzev, na književnost se može gledati dvojako: istorijski, ukoliko je književnost ustanova, psihološki, ukoliko je ona stvaranje. Da bi se književnost izučavala potrebne su, dakle, dve discipline, različite i po predmetu i po metodi; u prvom slučaju, predmet je književna ustanova, a metoda je istorijski, onakav kakav je u posljednje vreme razvijen u istorijskoj nauci; u drugom slučaju, predmet je književno stvaranje, a metoda je psihološko istraživanje. Treba odmah reći da ove dve discipline nikako nemaju ista merila objektivnosti; i sve nevolje naših istorija književnosti dolaze otuda što se u njima ova merila brkaju, što se književno stvaranje neprekidno opterećuje najsitnijim istorijskim faktima, dok se najstroža savesnost istoričara prepliće sa psihološkim postavkama, koje su po definiciji sporne. Ovde se zalažemo samo za to da se ova dva zadatka bolje razgraniče.²⁶¹

²⁵⁹ Isto, str. 428.

²⁶⁰ Isto, str. 429.

²⁶¹ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 115.-116.

Nakon pjesništva Jagić je prikazao dramsku književnost koju je smatrao nedovoljno razvijenom te je zamijetio da: „(...) naši literati radije klasičke komade iz tuđih literaturah prevode negoli ništavne originale sastavljaju.“²⁶² U nastavku je komentirao i prevoditelje tih stranih dramskih djela, nazvao ih je *nesposobnim ljudima* koji su prevodili neka značajna djela europskih književnosti. Od hrvatskih pisaca i njihovih drama izdvojio je nekoliko značajnijih, no i u njihovu je vrednovanju bio vrlo strog: „Ta tragedija posebne je naravi i forme, a osim nekoliko lijepih lirskih mjesta bez značaja i za kazalište posve nepodobna.“²⁶³ U ovakvim situacijama kad se prepoznaje kritičarski stav prema književnim djelima, prema Rolandu Barthesu, označuje povjesničara književnosti i kao povijesno svjesnu osobu, ali i kao potpuno subjektivnu koja ne može isključivo povijesno i objektivno promotriti književna djela.²⁶⁴

Jagić je pisao i o prozi, istaknuo je autore poput Janka Jurkovića, Adolfa Tkalčevića, Đure Deželića koji su bili rado čitani i čija bi se djela mogla uvrstiti na popis kvalitetnih, no generalno je smatrao da nedostaje književnih djela koja se izdvajaju umjetničkom kvalitetom pa su stoga i nepoznati među čitateljima:

U prozi ne javljaju se u književnosti hrvatskoj jošte spisi u kojih bi pouka sa zabavom spojena bila i koji bi u lijepim izdanju na najbolji način književnost hrvatsku uveli na ona mjesta gdje je jošte malo ima, tj. u domove građanske.²⁶⁵

Kako je već ranije rečeno, na taj se Jagićev rad u literaturi posvećenoj tumačenju njegova književnopovijesnog rada gotovo uopće ne nailazi, što je neobično zato što je u pitanju prvi rad u kojem se Jagić bavio pitanjima novije, odnosno suvremene hrvatske književnosti. Zbog toga je, dakako, ozbiljan doprinos tumačenju oblikovanja metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti. Treba istaknuti da je prikazivanju književnog stvaralaštva pristupio žanrovski, što će se kao model povijesti hrvatske književnosti razviti u 20. stoljeću i što će biti jedan od osam modela žanra koje je predstavio Ivo Frangeš, uz povijest pojedinačnih književnih djela, povijest književnosti koja književnost predstavlja kao građu, povijest koja kao polaznu točku uzima ekonomiju i sociologiju, povijest koja polazi od filozofije, povijest koja se temelji na političkim i ideološkim uvjerenjima, povijest književnosti koja se isprepliće s

²⁶² Isto, str. 430.

²⁶³ Isto, str. 430.

²⁶⁴ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 132.

²⁶⁵ Vatroslav Jagić, *Hrvatska književnost*, pr. Predrag Jirsak, u: Forum, XXVIII, knj. LVII, br. 3-4, Zagreb, 1989., str. 430.

poviješću jezika i estetska povijest književnosti.²⁶⁶ Na prikazivanje povijesti književnosti prema žanrovima ukazao je i Viktor Žmegač koji je među povijestima raznih nacionalnih književnosti prepoznao takav model i ukazao na njegovu ključno obilježje – izostanak biografskih i psiholoških čimbenika zbog čega je takav model nazvao *povijest bez osoba* ili *povijest bez imena*.²⁶⁷ Stoga bi se takvo Jagićevo metodološko načelo moglo odrediti kao začetak ideje pisanja žanrovskih povijesti književnosti, kako je to u suvremenoj znanosti razvio Krešimir Nemec sa svojim povijestima hrvatskog romana.²⁶⁸ Pritom je korisno istaknuti kako je sve Nemec svojim istraživanjem htio pridonijeti, osim što je htio ukazati na važnost prikazivanja povijesti jednog žanra, konkretno – romana:

Osvijetljeni su sociološki, kulturološki, politički i, dakako, imanentno literarni čimbenici koji su utjecali na romanesknu proizvodnju i diktirali njene uspone i padove. Ujedno su izneseni i umjetnički rezultati toga višestoljetnog procesa da bi se, uz razvojnu, dobila i estetska vertikala hrvatskoga romana. Analize i interpretacije koje se ovdje podastiru kritičkoj pažnji čitatelja na nekim mjestima potvrđuju dosadašnje spoznaje hrvatske znanosti o književnosti i kritike, ali često se od njih i odmiču, nudeći drukčije procjene i ponešto izmijenjene vrijednosne skale.²⁶⁹

U navedenom se mogu prepoznati svi (razrađeni) pristupi koje je Jagić upotrebljavao i predlagao u svojim književnopovijesnim i teorijskim radovima i kritikama, što će se potvrditi analizom i ostalih njegovih radova u ovom istraživanju. O takvom modelu povijesti književnosti komentirajući navedene Nemecove radove pisala je i Andrea Zlatar Violačić:

Mnogi primjeri povijesti književnosti koja se primjenjuje na određene književne vrste (povijest romana, povijest drame) pokazuju do koje se mjere može okvirno zadržati periodizacijska odnosno kronologijska logika a da se ne upadne u zamku etiketiranja. Žmegačeva *Povijesna poetika romana*, kao i Nemecova *Povijest hrvatskog romana*, pokazuju te mogućnosti, dok nam konceptualizirana povijest drame, temeljena na pojmovima subjekta i identiteta Erike Fischer-Lichte nudi sasvim drukčiji pristup. Jednako tako, alternativa kronologijskom pristupu može biti i geografijsko načelo (...) ²⁷⁰

²⁶⁶ Ivo Frangeš, *O metodologiji povijesti književnosti (s osobitim osvrtom na hrvatsku književnost)*, u: Umjetnost riječi, god. XI, br. 3, Zagreb, 1967., str. 210.-214.

²⁶⁷ Viktor Žmegač, *Književnost i zbilja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982., str. 21.

²⁶⁸ *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999.; *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Znanje, Zagreb, 1998.; *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, Znanje, Zagreb, 2003.

²⁶⁹ Krešimir Nemec, *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999., str. 5.

²⁷⁰ Andrea Zlatar Violačić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 32.

Jagić je u prikazivanje razvoja književnosti unio ulogu časopisa i prevoditeljskog rada, što se u ranijim književnopovijesnim radovima nije činilo pa se stoga također može smatrati doprinosom metodološkom oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti. Prikazujući književno stvaralaštvo zadnjih nekoliko godina iznio je svoju prosudbu djela koja su objavljena u to vrijeme, ne može se reći da nije znao prepoznati umjetnički kvalitetne književnike jer su se isti zadržali u književnom kanonu do danas. U šezdesetim godinama 19. stoljeća kad je ovaj rad prvotno objavljen u Češkoj, Jagić je bio na samom početku znanstvena rada, a već se sada može govoriti da je napustio prikazivanje književnosti u obliku (bio)bibliografskog dokumentarizma. On je, naime, u radu predstavio odabrane književnike i djela, unio estetski vrijednosne procjene napisanog i objavljenog u hrvatskoj suvremenoj književnosti, imenovao umjetnički kvalitetnija djela te dao ideje u kojem bi se smjeru trebala nastaviti razvijati književnost. U tom smislu Jagić je na neki način preduhitrio tezu Hydena Whitea prema kojoj je primaran posao povijesti tumačenje tekstova.²⁷¹

Estetska kategorija u tumačenju književnih djela bit će izdvajano (često i dvojbeno) načelo i u budućnosti pa će mnogi teoretičari polemizirati o tome, primjerice, Albert Haler svoju je teoriju utemeljio na takvom pristupu književnosti,²⁷² dok je Antun Barac smatrao da estetski pristup nema dovoljnu širinu za obuhvaćanje cjelokupnog značenja književnosti.²⁷³ Vrlo slično Barčevu stavu svoju je teoriju o metodološkom viđenju žanra povijesti hrvatske književnosti razvijao i Ivo Frangeš koji je upozorio da estetski pristup djelu ne bi trebao isključiti ostale aspekte, unatoč tomu što je smatrao, kako se moglo zaključiti ranije, da je to smatrao jednim od mogućih modela povijesti književnosti: „U tome i jest slabost estetske metode, što hoće da – kao tobože nevažne, akcidentalne dijelove – s umjetničkog djela oljušti sve ono što je ideologija, tema, sadržaj, epoha, politika, ukratko povijest (...)“²⁷⁴ Viktor Žmegač toj je temi također pridonio zastupavši tezu da je estetski pristup moguć i koristan, no da ga treba prilagoditi književnom razdoblju u kojem je djelo nastalo, a da je pritom važno i poznavati izvanknjiževnu/društvenu stvarnost tog vremena.²⁷⁵

I Miroslav Šicel je, kao i ranije spomenuti Robert Bacalja, u tumačenju Jagićeva prikaza povijesti novije hrvatske književnosti istaknuo radove *Kratak priegled hrvatsko-srbske*

²⁷¹ Hayden White, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore, 1987., str. 209.

²⁷² Albert Haler, *O poeziji*, u: Jugoslavenska njiva, god. VIII., knj. II., br. 1, 1. jula 1924., Zagreb, 1924., str. 10.

²⁷³ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 45.

²⁷⁴ Ivo Frangeš, *O metodologiji povijesti književnosti (s osobitim osvrtom na hrvatsku književnost)*, u: Umjetnost riječi, god. XI, br. 3, Zagreb, 1967., str. 215.-216.

²⁷⁵ Viktor Žmegač, *Književnost i zbilja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982., str. 21.

književnosti od posljednje dvie-tri godine i Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine,²⁷⁶ a da nije spomenuo ovaj rad koji je prvi nastao i koji se može smatrati ako ne vrjednijim, onda svakako jednako vrijednim. Razlog takvoj vrijednosti je vrijeme njegova nastanka – nastao je na samom početku Jagićeva znanstvena i stručna rada te time potvrđuje njegovu vrlo rano razvijenu potrebu za promjenom metodološkog pristupa žanru povijesti hrvatske književnosti i definiranjem ključnih metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti koje će nastaviti promicati, ali i razvijati u budućim radovima. Ovo je samo jedan od radova na koje se naši znanstvenici nisu osvrnuli, uglavnom se pisalo o njegovim dvama, trima radovima, poput već spomenutih *Kratki priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine i Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*, ali i drugih poput *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*²⁷⁷ i *Priloga k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*,²⁷⁸ što je svojevrsni gubitak za potvrđivanje Jagićeva doprinosa oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću.

3.2. Radovi u prvom godištu časopisa *Književnik* (1864.)

Godina 1864. jedna je od važnijih u Jagićevu znanstvenu i stručnu radu zato što tada počinje izlaziti časopis *Književnik*, *časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti*. Inače, iste godine Jagić je započeo i prepisku s ruskim slavistom Izmailom Ivanovičem Sreznjevskim koji će mu u trenutku potrebe, kao prijatelj i znanstveni kolega, pomoći pri dobivanju mjesta profesora na ruskom sveučilištu.²⁷⁹

Časopis *Književnik* Jagić je pokrenuo s Franjom Račkim i Josipom Torbarom 1864.,²⁸⁰ a izlazio je još samo dvije godine, dakle ukupno tri godišta, što je relativno kratko. No unatoč tom kratkom izlaženju, kako će se vidjeti, ostavio je značajan trag u razvoju (nekoliko) znanosti; iz podnaslova časopisa jasno je da je bio namijenjen mnogim znanstvenim disciplinama, ne samo književnoj, na što bi se moglo pomisliti iz naziva časopisa.

O važnosti časopisa i periodike uopće opsežno je pisao Josip Horvat, u svom pregledu nije spomenuo *Književnika*, ali jest neke druge slične časopise poput *Vijenca*, *Pozora*, *Glasonoš*e itd. Horvatovo istraživanje korisno je jer je u njemu istaknuo ulogu novinstva pa

²⁷⁶ Vienač, I, br. 3, Zagreb, 1869., str. 66.-69.

²⁷⁷ Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867.

²⁷⁸ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, br. 1, Zagreb, 1868.

²⁷⁹ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 23.

²⁸⁰ Jagić je tada imao 26 godina!

onda i znanstvenih časopisa u razvoju svih područja života – svakodnevice, kulture, umjetnosti, znanosti itd., čime se potvrđuje važnost takve prakse i korist u današnjim znanstvenim istraživanjima.²⁸¹ S druge pak strane, Ivo Hergešić među prvima je istaknuo važnost književnih časopisa i općenito periodike, smatrao je da se u njima otkriva važna povijesno-kulturna građa koja može pridonijeti boljem tumačenju razvoja povijesti književnosti, naroda i država općenito.²⁸² S obzirom na to da je Hergešić dao pregled časopisa samo do 1848., ni kod njega se ne nailazi na njegovu analizu *Književnika*. Velik znanstveni doprinos temi književnih časopisa dao je i Vinko Brešić koji je tvrdio, vrlo slično kao Hergešić, da se upravo u periodici, a osobito u časopisima kao *moćnom mediju* nalazi: „(...) bogat i važan dio kulturne baštine (...)“²⁸³. Takav se stav potvrđuje i pregledom časopisa *Književnik* u kojemu se nalazi mnogo važnih članaka za oblikovanje, konkretno, povijesti hrvatske književnosti pa i filologije općenito.

Predstavljanje i analiza časopisa *Književnik* u relevantnoj literaturi o povijesti hrvatske književnosti potvrđuje njegovu ulogu u oblikovanju povijesti književnosti, ali i znanosti o književnosti. Antun Barac ukazao je da je časopis vrlo aktivno sudjelovao u razvoju znanosti, kulture, ali i književnosti kao umjetnosti i kao znanosti.²⁸⁴ Osim toga, važna je i njegova procjena da je: „(...) 'Književnik' (je) poveo prvi svijesnu (!) borbu protiv naučnog diletantizma u historiji, u filologiji, u prirodnim naukama.“²⁸⁵ Milorad Živančević zastupao je slične stavove i ukazao da je taj časopis otvorio put pokretanju *Vijenca* i *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*.²⁸⁶ Jednako je mislio i Petar Skok,²⁸⁷ a Stjepan Damjanović tom nizu dodao je još i Jagićev *Archiv für slavische Philologie*.²⁸⁸ Inače, Damjanović je pobrojao ukupan broj stranica koje je Jagić napisao u *Književniku* pa je to znakovit podatak – od ukupno 1821 stranice časopisa, Jagić je napisao njih 437,²⁸⁹ što potvrđuje njegovu posvećenost radu u časopisu, ali i znanstvenom i stručnom radu općenito. Ivo Frangeš također nije u svojim

²⁸¹ Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.

²⁸² Ivo Hergešić, *Hrvatske novine i časopisi do 1848.*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1936., str. 9.-11.

²⁸³ Vinko Brešić, *Čitanje časopisa, Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005., str. 11.

²⁸⁴ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, Knjiga II., Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., str. 47.

²⁸⁵ Isto, str. 47.

²⁸⁶ Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 43.

²⁸⁷ Petar Skok, *Jagić u Hrvatskoj*, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Odjel za jezik i književnost, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 9.

²⁸⁸ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 23.

²⁸⁹ Isto, str. 23.

promišljanjima i analizama izostavio časopis *Književnik*, smatrao ga je ključnim u razvoju hrvatske znanosti i povijesti književnosti,²⁹⁰ a Jagića je imenovao, uz Šenou, najkompetentnijim književnim znanstvenikom vremena.²⁹¹ Također, Frangeš je taj časopis ocijenio: „(...) najvrednijim hrvatskim časopisom XIX. stoljeća i jednim od najvećih hrvatskih časopisa uopće (...)“²⁹² Ne treba zaboraviti da *Književnik* počinje izlaziti u godinama kada počinju izlaziti prvi hrvatski književni (i drugi) časopisi pa je onda *Književnik* i među prvim takvim časopisima u povijesti hrvatske periodike uopće.²⁹³ Ne treba izostaviti ni Brešićevu procjenu: „Povratkom ustavnosti Matica se prihvatila novoga i to znanstvenoga časopisa pod imenom 'Književnik', koji će Zagreb sada pretvoriti i u ozbiljno znanstveno središte.“²⁹⁴ Na taj način potvrđuje ulogu časopisa u razvoju znanosti. Miroslav Šicel dodatno je vrednovao ulogu tog časopisa:

Za samu književnost časopis je važan ponajprije zato što se u njemu začela povijest hrvatske književnosti: već 1864. Ivan Kukuljević Sakcinski objavljuje (zapravo nastavak iz Nevena) rad *Pjesnici hrvatski XVI. vieka* (...) Godinu dana poslije, 1865., Adolfo Veber Tkalčević piše tekst *Najnoviji pojavi našega pjesništva*, a u posljednjem godištu *Književnika* (1866.) i Vatroslav Jagić se pridružuje prvim pokušajima književnopovijesnih napisa u nas radom *Kratak priegled hrvatskosrbske književnosti*.²⁹⁵

Nakon navedenih stavova hrvatskih povjesničara i teoretičara, tvrdnja Krešimira Filića²⁹⁶ da je upravo taj časopis Jagića stavio u: „(...) prvi red naših naučnih radnika (...)“²⁹⁷, kao i to da se *Književnikom* htjelo ukazati na potrebu za sveučilištom i akademijom,²⁹⁸ ne može se osporiti. Štoviše, može ju se i dodatno osnažiti daljnjim izučavanjem Jagićeva

²⁹⁰ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987., str. 181.

²⁹¹ Isto, str. 172.

²⁹² Isto, str. 292.

²⁹³ Vinko Brešić, *Čitanje časopisa, Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005., str. 13.-14.

²⁹⁴ Isto, str. 83.

²⁹⁵ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoe (1750-1881)*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 197.

²⁹⁶ Krešimir Filić (1891.-1972.) bio je hrvatski povjesničar i muzeolog, klasičnu gimnaziju završio je u Varaždinu, a povijest i zemljopis studirao je u Beču i Pragu. Živio je i radio uglavnom u Varaždinu – bio je profesor na varaždinskoj gimnaziji, dramaturg Gradskog kazališta, voditelj Gradskog muzeja i direktor Muzeja grada Zagreba. Sudjelovao je u osnivanju Gradske pučke knjižnice Varaždin i obnove Narodne čitaonice, a velik je doprinos dao i obnovi i uspostavljanju Glazbene škole, muzejskim zbirkama u Gradskom muzeju te Galeriji slika koja je kasnije prerasla u Galeriju stariju majstora i suvremene hrvatske umjetnosti u palači Sermage. Objavljivao je radove iz muzeologije i povijesti, najvažnija djela: *Franjevci u Varaždinu* (1944.), *Lik Vatroslava Jagića* (1963.), *Prilozi historiji Varaždina* (1967.).

²⁹⁷ Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Vlastita naklada autora, Varaždin, 1963., str. 34.

²⁹⁸ Isto, str. 34.

književnopovijesnog rada koji je dobrim dijelom vezan baš uz ovaj časopis. Iako mnogi radovi koje je objavio u *Književniku* nisu primarno književnopovijesni nego teorijski i kritički u kojima je propitivao razna književnopovijesna pitanja, iz njegovih stavova i procjena djela koje predstavlja u tim radovima, nazire se oblikovanje metodoloških pristupa žanru povijesti hrvatske književnosti.

U časopisu *Književnik* Jagić je bio urednikom svih triju godišta i jednim od glavnih suradnika, svoje radove objavljuvao je u dijelu *Jezikoslovje i poviest hrvatske književnosti*. Druga dva dijela časopisa su *Poviest, Zemljopis, statistika itd.* i *Matematika i prirodne znanosti*, sva tri dijela imaju jednake rubrike – *Razprave* i *Kritike*.

Nije na odmet razjasniti još jedno pitanje. Naime, u znanstvenoj i stručnoj literaturi o Jagiću i časopisu *Književnik* i implicitno i izravno navodi se da je on predložio pokretanje časopisa. Međutim, ta informacija nije točna, u svojim memoarima Jagić je napisao da je Franjo Rački iznio ideju za pokretanje časopisa.²⁹⁹ Dakle, Jagić možda jest bio najaktivniji urednik i autor mnoštva radova u tom časopisu, no nije bio njegov inicijativni pokretač.

Prvo godište časopisa *Književnik* objavljuvano je tijekom 1864. godine, u tom je godištu Jagić objavio tri rada koji su više ili manje vezani uz povijest hrvatske književnosti. Prvi je *Hrvatsko stihotvorstvo*,³⁰⁰ rad je zapravo *Opazka uredništva* (koju je potpisao Vatroslav Jagić) u kojoj su najavljena dva rada koji će uslijediti i u kojima će se analizirati stih narodnog pjesništva, načela naglaska i dužine, dugi i kratki stihovi i sl. Iz tog se rada prepoznaje ključno obilježje Jagićeva doprinosa znanosti – potreba za razrješavanjem otvorenih teorijskih pitanja. Ovaj rad je važan, a to je prethodno potvrdio i Antun Barac, zato što daje uvid u Jagićevu upućenost u relevantnu i recentnu literaturu, potvrđuje njegovu zainteresiranost za temu narodnog pjesništva i teži rješavanju otvorenih teorijskih pitanja u književnosti, što je dakako novina u znanosti.³⁰¹ Treba još napomenuti da prilikom iznošenja spoznaja Vuka Stefanovića Karadžića o narodnom pjesništvu i informacija o njegovom prikupljanju narodnog pjesništva i analizi *narodnih stihovih*, Jagić u podrubnoj bilješci donosi opasku: „Najviše po onom sastavio sam i ja dotični predmet u članku 'Jihoslované'”.³⁰² koji je zapravo enciklopedijska natuknica koju je 1865. objavio u češkoj znanstvenoj enciklopediji *Slovník naučný*, a o kojoj će tek biti riječi u nastavku istraživanja.

²⁹⁹ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojeg života, I dio (1838-1880)*, Tiskara sv. Sava, Beograd, 1930, str. 58.

³⁰⁰ *Književnik*, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 312.-314.

³⁰¹ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, Knjiga II., Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., str. 86.

³⁰² *Književnik*, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 312.

U istom godištu časopisa izišao je i drugi Jagićev rad naslovljen *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum, Prag 1864.*,³⁰³ u prijevodu *Paul Jos. Šafaříkova Povijest južnoslavenskih književnosti. I. Slovinska i glagoljica, Prag, 1864.* koji je kritika Šafaříkove *Povijesti književnosti*. Uvjetno, rad se može podijeliti na tri dijela, u prvom se na pozitivan način predstavlja Šafaříka kao znanstvenika te se ističu njegovi znanstveni doprinosi. U drugom je dijelu Jagić prikazao sadržaj povijesti s procjenom njezinih dobrih i manje dobrih elemenata, a treći dio sadržava njegove komentare prikaza povijesti hrvatske književnosti. U trećem se dijelu nalaze i Jagićeve upute što bi se u budućnosti po pitanju tema vezanih uz glagoljske tekstove trebalo ispraviti.

U kontekstu istraživanja Jagićevih književnopovijesnih radova važan je drugi dio kritike, slično je tvrdio i Nikica Kolumbić,³⁰⁴ zato što se u njemu, govoreći o Šafaříkovo povijesti, otkrivaju Jagićevi stavovi o metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti:

Ova „povijest jugoslavjenske književnosti“, kako ju nazva izdavaatelj, čuveni g. J. Jireček, - nije jošter prava povijest u onom znamenovanju, koje se danas spaja s ovim imenom, već samo njezina podloga, t. j. velikom točnošću posakupljene bilješke biografičke i bibliografičke, a imajući Šafařík kod svog rukopisa očividno ponajviše privatnu praktičnu porabu pred očima, ostavio je jednu polovicu odijeljenu od druge, te istom poslije životopisa sljede kronologičkim redom knjige, pisane i štampane, razradjene po znanstvenih strukah. Svatko će priznati, da su ovim posve mekaničkim redom dublja iztraživanja izključena, a to je Šafařík navlaš ovako odabrao, jerbo se za onda nešto nije mogao nešto nije htio dalje upuštati.³⁰⁵

Jagić je u mnogim svojim kritikama povjesničarima zamjerao što u svoje povijesti nisu uključili (nove) znanstvene spoznaje drugih znanstvenika, to se prepoznaje i u ocjeni Šafaříkove *Povijesti*:

Nu žalostan bio bi doista znak slovjenškoga napredka, da je i danas sve upravo onako, kako se znalo god. 1833; zato je vrlo poučno, tko će da sravni, za koliko su pomenuta djela o glagoljici

³⁰³ Književnik, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 435.-437.

³⁰⁴ Nikica Kolumbić, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 28.

³⁰⁵ Književnik, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 436.

naprednija od ovih ovdje bilježaka (...) Sjetite se samo čitave povorke kasnije otkrivenih bugarsko-glagolskih spomenika, za koje Šaf. u toj knjizi još ništa ne zna (...)“³⁰⁶

Iz navedenog mogu se razlučiti Jagićeve ideje o metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti:

- a) povijest književnosti ne bi se trebala sastojati samo od niza (bio)bibliografskih podataka
- b) *dubljim istraživanjem* trebalo bi analizirati pisce i djela
- c) svim književnim pojavnostima trebalo bi pristupiti jednako i sve bi ih trebalo predstaviti
- d) povijest književnosti treba uključivati recentna znanstvena dostignuća.

Posljednji Jagićev članak u prvom godištu *Književnika* je kritika *Hrvatske narodne pjesme. Sabrao Luka Marjanović. U Zagrebu 1864. Nakladom i tiskom A. Jakića.*³⁰⁷ U tom je članku Jagić predstavio knjigu o narodnim pjesmama koje je po cijelom hrvatskom prostoru prikupio Luka Marjanović. Na početku rada Jagić je usporedio odabrane narodne pjesme s prikupljenim i izdanim narodnim pjesmama koje je ranije pripremio Vuk Stefanović Karadžić. Već je i u svom prvom članku *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* Jagić ukazao na važnost narodne književnosti, konkretno – narodnog pjesništva, u okviru povijesti književnosti, a to je u ovoj kritici dodatno naglasio. Jagić je napomenuo da su sve pjesme u knjizi pisane hrvatskim jezikom i da se u svima nalaze izvorne narodne riječi, osim njih nekoliko koje pripadaju njemačkom jeziku, što je smatrao važnim za njegovanje i razvoj hrvatskog jezika. S obzirom na to da je narodno pjesništvo namijenjeno pjevanju, istaknuo je da je za povijest književnosti od velike važnosti bilježiti te pjesme od pravog izvora jer se samo tako može prepoznati i očuvati njihova vrijednost:

Oni ljudi, od kojih je izdavalatelj ove pjesme slušao i sakupio, nisu mu ih pjevali nego samo kazivali: to je već znak propasti, od koje strada kadšto i sama pjesma. Ja nalazim i ovdje više primjera, gdje slutim, da bi barem pojedini stihovi drugačije glasili iz ustiju valjana narodnog pjevača. Tko umije pjesmu samo kazivati, nespada više u onaj odabrani broj uzvišenim darom nadarenih vilinskih svećenika, koji od svoje naravi čute pravo milozvučje narodnoga stiha.³⁰⁸

³⁰⁶ Isto, str. 436.

³⁰⁷ Književnik, I, br. 3., Zagreb, 1864., str. 599.-600.

³⁰⁸ Isto, str. 600.

U ovoj Jagićevoj kritici istaknuta su dva metodološka načela – isticanje važnosti narodnog pjesništva u razvoju povijesti hrvatske književnosti i preuzimanje pjesama iz provjerenih i pravih izvora. O važnosti uključivanja različitih izvora u povijesni tekst bavila se Zrinka Nikolić Jakus, istaknula je da se u znanosti od sredine prema kraju 20. stoljeća počelo težiti interdisciplinarnosti, što je dovelo do toga da se uz pisane izvore, koji se smatraju temeljnim povijesnim izvorima, počinju koristiti i druge vrste izvora poput usmene predaje za koju je ključna autentičnost.³⁰⁹ Nastavno na ideju Nikolić Jakus o važnosti korištenja pisanih izvora kao temeljnih povijesnih izvora, dobro je prisjetiti se i zaključka Dominicka LaCapre koji je istaknuo da je strog odnos prema tekstovima prošlosti u suvremenoj znanosti popustio i da je na mjesto te strogoće, uz daljnju prisutnost odgovornosti prema istima, postavljena sloboda u njihovoj interpretaciji.³¹⁰ René Wellek bio je svjestan uključivanja različitih izvora, no kao da je zaboravio na usmenu predaju u slučaju zapisivanja i istraživanja narodne književnosti: „Proučavalac književnosti mora se na svedočanstva oslanjati tek u graničnim slučajevima, u pitanjima koja imaju veze s biografijom datog pisca ili, recimo, sa rekonstrukcijom pozorišne zgrade iz vremena Elizabete.“³¹¹

3.3. Radovi u drugom godištu časopisa *Književnik* (1865.)

Drugo godište časopisa *Književnik* objavljivano je tijekom 1865. godine, u tom je godištu Jagić također objavio tri članka koji su više ili manje vezani uz žanr povijesti književnosti.

Prvi rad objavljen je pod naslovom *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*,³¹² taj je rad kritika Ljubićeve povijesti književnosti. U prvome dijelu kritike Jagić je komentirao prikaz opće hrvatske povijesti za koju je smatrao da joj je Ljubić nepotrebno posvetio preveliku pozornost. Iako je smatrao da mladeži trebaju znanja i o narodnoj povijesti, ne misli da ona treba biti dio povijesti književnosti. U tom je smislu korisno podsjetiti na teoriju Davida Perkinsa koji je ukazao da je osnovna razlika između opće povijesti i povijesti književnosti u tumačenju i umjetničkom vrednovanju, dok je to povijesti književnosti praktički glavni cilj, opća povijest više je usmjerena na činjenice i što vjerniji prikaz prošlosti (maksimalno lišen

³⁰⁹ Usp. Zrinka Nikolić Jakus, *Uvod u studij povijesti, Historiografski praktikum*, Leykam international d. o. o., Zagreb, 2012., str. 17.-19.

³¹⁰ Dominick LaCapra, *History, Politics, and the Novel*, Cornell University Press, Ithaca, 1987., str. 13.

³¹¹ Rene Velek, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966., str. 15.

³¹² *Književnik*, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 566.- 572.

subjektivnosti).³¹³ U drugom dijelu kritike Jagić je iznio ključne zamjerke Ljubićeve prikazu povijesti književnosti: nedovoljno prikazivanje početaka pismenosti u Hrvata i glagoljskih spomenika unatoč tomu što je po tom pitanju mora *slabo utrtom stazom stupati*, iznošenje netočnih podataka, nelogična periodizacija, biobibliografski dokumentarizam, imenovanje jezika starih dubrovačkih pisaca srpskim i nedovoljna analiza starohrvatskog jezika u tekstovima starih pisaca. U zaključnom dijelu kritike Jagić je iskazao konačnu prosudbu Ljubićeve povijesti u kojoj se čak prepoznaje i njegovo razočaranje tom povijesti:

I tim je svršen prijedlog starohrvatske književnosti po knjizi Ljubićevoj. A zar je to sve? Zar se književna radnja punih sedam vjekova sastoji zbilja od ciglih nekoliko spomenika? – Nipošto. Naša i najstarija književnost mnogo je bogatija, samo što naliči neotkrivenu skrovištu i neiskopanu bogatstvu; onomu pako, za što se već kojekako i znade, manjka jedinstvena misao, koja će pojedine česti okupiti i spojiti. U toj knjizi žalibog ne ima toga; ja sam se nadao, da će nam pisac gdje god razložiti, kako ovi spomenici stoje u savezu s duševnim životom našega naroda, da će nam ih u nekom sastavu i redu predočiti; ali ovdje stoji sve samo za sebe i osamljeno.³¹⁴

Zaključak je ključan i zato što u njemu Jagić predstavlja i namjenu knjige: „Knjigu pako preporučam svesrdno onoj malenoj, ali odabranoj šačici ljudi, u koje jošter tinja nekoliko ljubav do hrvatske književnosti, i napose mladeži školskoj, koja će iz nje veoma mnogo naučiti.“³¹⁵ O važnosti upoznavanja mladeži s hrvatskom književnosti govorio je i u svom prvom radu *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva*.

Iz prikazane kritike Ljubićeve povijesti razvidne su Jagićeva promišljenost i posvećenost pitanjima povijesti hrvatske književnosti. Stoga se se iz ovog rada, možda i ponajviše dosad, mogu prepoznati Jagićeve ideje za oblikovanje metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću:

- a) izdvajanje opće povijesti iz povijesti književnosti
- b) jasna i dosljedna periodizacija
- c) samostalni istraživački doprinos o povijesti hrvatske književnosti
- d) prikaz recentnih istraživanja
- e) navođenje točnih informacija

³¹³ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 31.

³¹⁴ Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 572.

³¹⁵ Isto, str. 572.

- f) odnos društva i književnosti
- g) uloga srednjovjekovne književnosti i početaka pismenosti u razvoju povijesti hrvatske književnosti.

Navedena metodološka načela Jagić će navoditi i primjenjivati i u daljnjem radu, a s vremenom će razvijati i nova. Daljnja analiza pokazat će koliko je bio uspješan u razvijanju tih metodoloških načela i koliko su drugi povjesničari prihvaćali i primjenjivali ta načela u svojim povijestima književnosti. Treba istaknuti i Jagićevu misao iz ove kritike koja potvrđuje njegovu, moglo bi se reći – odgovornost prema žanru povijesti hrvatske književnosti: „Ja shvaćam taj predmet sasvim drugojačije, ali sam o njegovoj teškoći natoliko osvjedočen, da se ne bih osjećao jošter dovoljno spremnim za tolik posao.“³¹⁶

Pozivajući se na ovu Jagićevu kritiku, Eduard Hercigonja tvrdio je da je Jagić svojim zapažanjima o predstavljanju važnosti najstarije hrvatske književnosti u okviru povijesti hrvatske književnosti općenito: „(...) kročio u hrvatsku znanost (...)“³¹⁷ I ocjena Nikice Kolumbića ove kritike također je vrlo visoka, on prepoznaje Jagićevo ukazivanje za: „(...) traženjem dubljeg smisla (...)“³¹⁸ u prikazivanju književnih djela, kao i jasno razlikovanje povjesničara od znanstvenog istraživača.³¹⁹ S druge pak strane, Miroslav Šicel u ovoj kritici najvažnijim je smatrao Jagićev stav o nezaobilaznom svrstavanju narodne književnosti u povijest nacionalne književnosti i: „(...) zalaganje za takvu povijest hrvatske književnosti u kojoj će literarni povjesnik iznijeti, opisati na koji je način u pojedinom književnom djelu istaknuta narav, karakter, uopće mentalitet našeg hrvatskog čovjeka, ispisan perom nadarenog književnika.“³²⁰

Drugi Jagićev rad u ovom godištu *Književnika* je kritika *Aždaja Sedmoglava, a drugačije Ukor malovridnosti čovičanskih od Vida Došena. Po prvom od samoga pjesnika g. 1768. u Zagrebu naštampanom izdanju, iznesao po drugi put na vidik David Starčević. U Zagrebu 1865, na vel. 8. str. 221. Nakladom Ant. Jakića.*³²¹ Treba istaknuti prvi dio kritike u

³¹⁶ Isto, str. 572.

³¹⁷ Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 13.

³¹⁸ Nikica Kolumbić, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 28.

³¹⁹ Isto, str. 28.

³²⁰ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 67.

³²¹ *Književnik*, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 572.-574.

kojem je Jagić pisao o osviještenosti hrvatskog naroda o: „(...) književnom blagu starom sto, dvjesto i tristo godina (...),³²² ali ga je s druge strane brinula i čitateljska publika:

Dokle li će još potrajati ono jadno izgovaranje, da naš puk neumije čitati? Jer ako puk neumije, što je donekle i istina, a gospoda neće da čitaju hrvatsku knjgu, što je takodjer istina, za koga se tada piše i štampa?³²³

U drugom dijelu rada hvalio je predgovor Davida Starčevića koji je priredio za tisak ovo izdanje *Aždaje Sedmoglave*, Jagić je istaknuo da se iz njegovih riječi prepoznaje odgovornost prema narodu, narodnom blagu i domovini, ali mu je zamjerio niz jezičnih pogriješaka koje su se potkrale u tekstu:

Reći će mi tkogod, tà to su malenkosti. I jesu, ali čemu ondje, gdje ih netreba; gdje ih je dapače sam Vid Došen sretno izbjegao, koji je ipak živio u doba, kad se nije toliko o gramatici govorkalo, koliko dan današnji? Pak su onda pisci dosljedniji bili?!³²⁴

U ostatku kritike Jagić je naveo jezične pogriješke i njihove ispravne oblike iz prvih triju pjevanja te time zaključio svoju kritiku. Možda se u ovom radu ne prepoznaje osobit doprinos metodološkim načelima žanra, no prepoznaju se dvije važne spoznaje o Jagićevu pogledu na hrvatsku književnost:

- a) važnost novog predstavljanja starih hrvatskih književnih djela i
- b) propitivanje brojnosti čitateljske publike i uopće interesa za čitanje hrvatskih djela.

Sljedeći Jagićev rad u drugom godištu *Književnika* također je kritika *Narodne pjesme*, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.,³²⁵ u kojoj se bavio svojom, sada se već može reći, omiljenom temom – narodnim pjesništvom. Jagić je bio izrazito zadovoljan odabranim pjesmama i njihovim predstavljanjem u ovoj knjizi, od ukupno 90 narodnih pjesama svega njih nekoliko nije pisano latinicom i većinom su junačke tematike što svjedoči o burnoj hrvatskoj prošlosti koja se tematikom ogleda i u narodnoj književnosti. Pohvalio je i urednički posao, npr. kratke povijesne bilješke koje se nalaze uz neke pjesme i rječnik turskih riječi koji omogućuje čitateljima lakše čitanje i razumijevanje sadržaja.

³²² Isto, str. 572.

³²³ Isto, str. 572.-574.

³²⁴ Isto, str. 573.

³²⁵ Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 574.-575.

Osim predstavljanja knjige i iznošenja vlastita suda o istoj, Jagić je tumačio i važnost narodnog pjesništva koje je među hrvatskom mladeži manje znano od Homerovih, Vergilijevih, Schillerovih i Goetheovih djela: „Tà sav ih sviet priznaje, i zasluženu im hvalu pjeva! – I opet, što sav sviet slavi, što nam čitavi narodi zavide, to se doma, u nas, veoma slabo cieni, to se malo čita i malo poznaje!“³²⁶ Jagić je navedeno opravdao nedovoljnim tiskanjem knjiga i njihovom nedostupnošću među školskom mladeži, zbog čega je ovu knjigu smatrao još korisnijom i poželjnijom.

Na metodološka načela koja se prepoznaju u ovoj kritici nailazilo se i ranije, to su isticanje važnosti narodnog pjesništva i upoznavanja hrvatskog čitateljstva s tom temom; može se reći da su to sad već ključna načela njegova pristupa povijesti hrvatske književnosti u cijelosti. Kritika je objavljena i godinu dana kasnije u talijanskim novinama *Il Nazionale*.³²⁷

3.4. Književnopovijesna natuknica u enciklopedijskom rječniku *Slovník naučný* i rad u časopisu *Slavisches Centralblatt* (1865.)

Prvi Jagićev pravi književnopovijesni rad je enciklopedijska natuknica u prvoj češkoj enciklopediji *Slovník naučný* koju je napisao na zamolbu urednika Františka Ladislava Riegera. O tome je Jagić pisao u svojim memoarima:

Još treba da pripovedim što sam uradio za češki Rigerov *Naučný Slovník*. Pod općim nazvanjem Jihoslované bude meni poverena zadaća, da napišem kratak pregled srpsko-hrvatske literature. Toga sam se posla rado latio, jer je odgovarao mojoj želji da se što bolje upoznam sa našom obostranom literaturom. Moj gimnazijski drug prof. Koržinek je bio posrednikom između mene i redakcije; on je moj tekst odmah u Zagrebu prevodio (kadgod i prerađivao) na češki jezik. Iako taj moj posao nije imao naučnog značenja, ponajviše bio je tek bibliografska kompilacija, opet za ono doba to je bio prvi pokušaj kratkog pregleda čitave srpsko-hrvatske literature, u kojem ja nisam rastavljao srpsko od hrvatskoga, držeći već u onim mladim godinama, da je to kao Janus sa dva lica, rad od dva brata, koji naporedo rade ne pitajući mnogo jedan za drugoga, ali se već tada moglo slutiti, da će se pre ili posle naći pod istim krovom, a taj im je izgradio jedan jezik. Kod sastavljanja onog pregleda bila mi od velike pomoći hrpa knjiga, koja se u sanducima i na policama čuvala u jednom prostoru Narodnog Doma... Manje se računa vodilo o knjigama, kojima sam se koristio kod sastavljanja više pomenutog pregleda literature; osim toga imajući pri ruci Kukuljevićevu Bibliografiju mogao sam u svojem ručnom ekzemplaru činiti k raznim

³²⁶ Isto, str. 574.

³²⁷ *Il Nazionale*, V, br. 1, str. 1; Zadar, 3. gennaio 1866.

starijim izdanjima ispravke, kojim nisam imao prilike da iznesem u javnost. Za čudo već je prošlo više nego po stolecja a u hrvatskoj se literaturi ne nađe nitko da sastavi bar onakvu bibliografiju hrvatsku kakova je Novakovićeva za literaturu srpsku!³²⁸

Inače, svoj životopis Jagić je počeo pisati na zamolbu bečke akademije, no onda je početkom 20. stoljeća odlučio proširiti tu inačicu životopisa i preobličiti ga u svojevrsne memoare. Nije ih uspio dovršiti jer se razbolio i umro pa ih je do kraja, prema njegovim naputcima, uredio poznati filolog Milan Rešetar, koji je oženio njegovu kćer Stanku 1892.³²⁹ *Spomeni* su objavljeni u dva dijela, prvi dio objavljen je 1930. i obuhvaća razdoblje od 1838. do 1880., dok je drugi dio objavljen 1934. i odnosi na razdoblje od 1880. do 1923.; oba su dijela objavljena u Beogradu na ćirilici.

Jagić je, dakle, za *Díl ćtvrtý I – Lžidimitrij* znanstvene enciklopedije *Slovník naučný* (kojoj je urednik bio dr. František Ladislav Rieger³³⁰) napisao, kako on to kaže u *Spomenima – kratki pregled srpsko-hrvatske književnosti* koji je naslovio *Literatura Jihoslovaniův v užším smyslu* (t. j. *Chorvato-Srbův*),³³¹ u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu* (t. j. *Hrvato-Srba*). Ta se natuknica nalazi na stranicama od 318. do 380., a dana je u okviru velike natuknice *Jihoslované* koja obuhvaća prostor od 284. do 380. stranice. O toj Jagićevoj književnopovijesnoj natuknici pisao je Miroslav Kvapil koji je predstavio strukturu Jagićeve natuknice i periodizaciju književnosti koju je osmislio, a i analizirao je Jagićeve književnopovijesne stavove iznesene u tom prikazu povijesti književnosti.³³² Išćitavanjem izvorne natuknice iz enciklopedije *Slovník naučný* uočava se da je Kvapil nesmotreno protumaćio Jagićevu periodizaciju na tri odjeljenja umjesto na dva; na istom je tragu bio i Miroslav Šćel.³³³ Osim što se ćitanjem natuknice može zaključiti da je rijeć o periodizaciji na dva odjeljenja, to Jagić pojašnjava i u uvodnom dijelu natuknice, u tzv. *Općem pregledu*, gdje je istaknuo da dijeli pregled književnosti na dva odjeljenja (ćeš. oddělení).

U uvodu natuknice naslovljenom *Općí pregled* Jagić je obrazložio zašto se odlučio u natuknici pisati o srpsko-hrvatskoj književnosti. Iznio je tezu o istoj, zajednićkoj književnosti,

³²⁸ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojeg života, I. deo (1838-1880)*, Srpska kraljevska akademija, 1930., str. 57.-58.

³²⁹ Isto, str. VII.

³³⁰ František Ladislav Rieger (1818.-1903.) bio je ćeški politićar i enciklopedist. Pokrenuo je prvu ćešku enciklopediju *Slovník naučný*, otvaranje nacionalnog kazališta i ćeškog sveučilišta.

³³¹ *Slovník naučný, Díł ćtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu ćtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 318.-380.

³³² Miroslav Kvapil, *Vatroslav Jagić kao književni historićar*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 141.-157.

³³³ Miroslav Šćel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u ćasopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesnićaru, kritićaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007.

naveo je i neuspjeh ilirskog imena pa je i to jedan od razloga zašto je najbolje odabrati takvo *zemljopisno ime* književnosti. U ostatku *Općeg pregleda* Jagić je tumačio svoj stav da prava književnost nije postojala prije nego što se razvila dalmatinska književnost u 15. i 16. stoljeću,³³⁴ a ne treba previdjeti i da je upozorio da kajkavska književnost ne pripada ni Hrvatima ni Srbima jer predstavlja prijelaz od slovenske književnosti prema hrvatsko-srpskoj. U završnom dijelu uvoda objasnio je na koja je odjeljenja podijelio hrvatsko-srpsku književnost:

A) Odjeljenje prvo (*Oddělení první*) odnosi se na nabožnu književnost. Prvo doba ovog odjeljenja seže u 13. stoljeće, drugo obuhvaća nabožnu književnost od 13. do 15. stoljeća, treće doba obilježeno je počecima tiskanja knjiga, dok se četvrto razdoblje nabožne književnosti odnosi se na 18. i 19. stoljeće.

B) Odjeljenje drugo (*Oddělení druhé*) obuhvaća svjetovnu književnost. U prvom dobu do 15. stoljeća pojavljuju se životopisi, ljetopisi, zakonici, potom natpisi, novci, pečati, povelje, potom *pisari listina*. Drugo doba odredio je od 15. do 18. stoljeća, smatrao ga je početkom prave hrvatsko-srpske književnosti. To drugo doba podijelio je na četiri odsječka u skladu s književnim pojavama: A) dalmatinska i dubrovačka književnost, B) prijelazno razdoblje od kraja 18. stoljeća do Dositeja Obradovića kod Srba i Ljudevita Gaja kod Hrvata, C) nabožna i svjetovna književnost kajkavskih Hrvata i D) narodno pjesništvo Srba i Hrvata. Treće doba se prema Jagiću odnosi na kraj 18. i 19. stoljeća, podijelio ga je na dva odsječka koji obuhvaćaju A) novu srpsku književnost i B) preporod hrvatske književnosti, odnosno *cvijet ilirizma*.

Navedena periodizacija potvrđuje Jagićevu upućenost u sva razdoblja povijesti književnosti i analitičnost u uočavanju književnih pojava; to je još izraženije ako se zna da prije ovog povijesnog pregleda nije postojao nijedan sličan. I sâm je Jagić tvrdio da je to zapravo prvi pravi pregled hrvatske (i srpske) književnosti u domaćoj književnopovijesnoj tradiciji.³³⁵ Jagićev pristup periodizaciji koji je proveo u ovom radu dosljedan je i prati zadanu ideju, u svakom se razdoblju provlače informacije koje su najavljene nazivom razdoblja, potkrepljuju se primjerima književnih djela i književnika i tematiziraju u okviru polazne ideje. Kako se moglo zaključiti u prethodnom poglavlju, pitanje periodizacije bilo je uvijek problematično, i u sadržajnom i u funkcionalnom smislu – kako razdvojiti određena razdoblja, kako ih imenovati, koji su kriteriji za provedbu periodizacije uopće itd. Na navedeno je uputila i Ivana

³³⁴ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 318.

³³⁵ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojeg života, I dio (1838-1880)*, Tiskara sv. Sava, Beograd, 1930, str. 57.-58. 57.-58.

Žužul: „Evoluciju povijesti hrvatske književnosti prati i 'problematičnost' periodizacijskih tehnika. Budući da su periodizacijski uzusi podložni ideologizacijskim učincima, oni i sami djeluju kroz strukture moći, osnažuju žanr i legitimiraju njegovu kulturalnu i društvenu vrijednost.“³³⁶ Međutim, sudeći prema Jagićevu pristupu tom pitanju u ovom radu, on je, uvjetno rečeno, na tragu stava Davida Perkinsa koji nije zagovarao uklanjanje periodizacijskih tehnika, nego razvijanje svijesti o raznorodnim temeljima ili interesima vlastite klasifikacije.³³⁷

Prvo odjeljenje odnosi se u cijelosti na nabožnu književnost (*Literatura církevní*), prvo doba seže u 13. stoljeće. Jagić je predstavio važnost Ćirila i Metoda u okviru pismenosti i prijevoda Svetog pisma koji je bio preveden na latinski jezik, a ne na narodni, što je, smatrao je, bilo vrlo štetno za razvoj narodnog jezika i književnosti. Drugo doba obuhvaća vrijeme od 13. do 15. stoljeća za koje je Jagić vjerovao da je umjetnički vrjednije od prethodnog zbog razvoja pisma i mnogih brevijara, misala i psaltira koji su pisani uglavnom glagoljicom, a osnaživali su i književnost i pismenost i vjeru. Treće doba obilježeno je počecima tiskarstva, za što Jagić kaže da je: „(...) trijumf ljudskog duha, koji je odmah smatrao najsvetijom dužnošću upotrijebiti dotičnu umjetnost prije svega na veću slavu Božju.“³³⁸ Jagić je predstavio prve tiskane knjige poput glagoljskih brevijara koji se čuvaju u zagrebačkom muzeju te je naveo koliko je primjeraka te knjige očuvano, u kakvom su stanju, što sve sadrže itd. Nakon predstavljanja nekoliko najznačajnijih tiskanih knjiga, kao i tiskara tog vremena, Jagić je naveo i srpske tiskare i njihove prve tiskane knjige. U završnom dijelu predstavljanja ovog doba razmatraju se i jezična pitanja poput uloge bukvice i razlika između srpske i bosanske ćirilice. Četvrti dio prvog dijela odnosi se na nabožnu književnost 18. i 19. stoljeća. U tom je dijelu Jagić predstavio pripadnike crkvenih redova koji su imali značajnu ulogu u širenju nabožne književnosti, prevođenju crkvenih knjiga i druge nabožne literature na narodni jezik. U ovom je dijelu Jagićeva rada prvi put vidljivo povezivanje društvene situacije s razvojem književnosti jer prema stavu Renée Welleka: „Književnost je zavisna od društva, ona predstavlja društvo,“³³⁹ takav će stav Jagić zadržati i u nastavku rada i na taj način ispreplesti društvene okolnosti s književnopovijesnim.

³³⁶ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 22.

³³⁷ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 177.-178., str. 67.

³³⁸ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 321.

³³⁹ René Velek, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966., str. 31.

Drugo odjeljenje odnosi se na svjetovnu književnost (*Literatura svētská*), a podijeljeno je na tri doba. Prvo doba traje do 15. stoljeća, u uvodnom dijelu Jagić je protumačio povijesna zbivanja koja su se događala u ovom dijelu Europe, tvrdio je da je istok bio u znatno lošijem položaju od zapada. Takve povijesne prilike snažno su se odrazile na (ne)plodnost srpske književnosti, dok je Dubrovnik zbog relativno mirnijeg političkog života bio književno uspjeliji. Unutar tog doba napravljena je podjela na tri točke prema tipovima tekstova koje je Jagić smatrao potrebnima za predstavljanje. Pod prvom točkom su životopisi, ljetopisi, kronike i zakonici. S obzirom na sadržaj tih tekstova, glavna ideja koju je Jagić zastupao u svezi s njima vezana je uz dokumentarizam jer prikupljaju i sažimaju različite informacije i povijesne pojavnosti. Tako je Jagić u ovom kontekstu predstavio životopis sv. Save, Ljetopis popa Dukljanina, Vinodolski zakonik itd. Druga točka odnosi se na različite natpise, novac, pečate i povelje koji su se sačuvali najčešće u samostanima i također sadrže korisne informacije o kulturi i uređenju društva onog vremena. Treća točka posvećena je pisarima/piscima akata/dokumenata/listina/djela koji su najčešće anonimni i pripadnici crkvenih redova, a rjeđe pripadnici bogatih građanskih obitelji. Razmatrajući sadržaje tih točaka ne može se ne prisjetiti se teorije novog historizma koji je naznačio upravo takav pristup povijesti književnosti, kao i povijesti općenito – izučavanje konteksta društvenih okolnosti vremena, analiza svih vrsta tekstova i izvora koji pomažu shvatiti i rasvijetliti osobnosti, pojavnosti i sl.³⁴⁰ Na tome tragu moglo bi se uistinu reći da je Jagić preduhitrio suvremene teorijske pristupe izučavanju povijesti književnosti i povijesti općenito. Drugo doba drugog odjeljenja Jagić je odredio u trajanju od 15. do 18. stoljeća te je to doba nazvao dobom prave književnosti hrvatsko-srpske. To doba Jagić je podijelio na četiri odsječka, kako je ranije već rečeno, u skladu s književnim pojavama: A) dalmatinska i dubrovačka književnost, B) prijelazno razdoblje od kraja 18. stoljeća do Obradovića kod Srba i Ljudevita Gaja kod Hrvata, C) nabožna i svjetovna književnost kajkavskih Hrvata i D) narodno pjesništvo Srba i Hrvata. Jagićevo proizvoljno odabiranje i predstavljanje književnih pojava i djela, bez konzultiranja prethodnih sličnih književnopovijesnih pa i književnoteorijskih radova (zato što nisu ni postojali), posvjescuje zapravo koliko je kao povjesničar već tada, prema tvrdnji Rolanda Barthesa, institucionalizirao subjektivnost.³⁴¹

Prvi odsječak Jagić je posvetio dalmatinskoj, osobito dubrovačkoj, književnosti obilježenoj čakavsko-štokavskim jezikom i latiničnim pismom. Istaknuo je i važnost humanizma koji je cvjetao u Italiji i pridonio prepoznavanju važnosti narodnog jezika, latinski

³⁴⁰ Usp. David Šporer, *Novi historizam, Poetika kulture i ideologija drame*, AGM, Zagreb, 2005., str. 24.-38.

³⁴¹ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 132.

se jezik do tada smatrao jezikom učenih ljudi pa su se književna djela rjeđe pisala na narodnim jezicima.³⁴² U ostatku teksta predstavio je važnost drugih dalmatinskih gradova koji su bili književna središta. Primjerice, splitsku sredinu odredio je kao vrlo plodonosnu gdje se moglo učiti i talijanski i latinski jezik, ali gdje se koristio i narodni jezik, od književnika je izdvojio Marka Marulića, Jeronima Papalića i dr. S Hvara je izdvojio Hanibala Lucića i kratkim sadržajem predstavio je njegovu dramu *Robinja*. Izdvojio je i Petra Hektorovića predstavljajući njegov životopis i upućujući na važnost *Ribanja i ribarskog prigovaranja*, tog je književnika i njegovo djelo nastavio je cijeliti i u budućem radu, to se potvrđuje iz pisma Tomi Matiću³⁴³ datiranom 15. travnja 1897.: „Ne će Vam biti krivo, što branim Hektorovićevo 'Ribanje'. Po momu to je upravo najkrasniji biser naše stare literature (...)“³⁴⁴ Najbolje je ocijenio Dubrovnik kojeg je nazvao: „(...) Atenom Južnih Slavena (...)“,³⁴⁵ čime mu je dao vrlo visoko mjesto u cjelokupnoj hrvatskoj književnosti. Istaknuo je i važnost dubrovačke ljubavne poezije te Šiška Menčetića i Džoru Držića koji su napisali mnogo umjetnički kvalitetnih pjesama koje je doveo u svezu s Talijanima i njihovom poezijom. Za život Ivana Gundulića napisao je da je dosta nepoznat, ali da se zna da je bio iz bogate obitelji pa je: (...) vjerojatno imao ugodan život i kvalitetno obrazovanje (...)“³⁴⁶ Zamjećuje se da je Jagić o Gundulićevu *Osmanu* pisao više nego o drugim književnim djelima koje je spomenuo u ovoj svojoj natuknici. Predstavio je, naime, cjelokupnu radnju epa, složenost stiha, Mažuranićevu uspješnu nadopunu 14. i 15. pjevanja, a naglasio je i Gundulićevu hrabrost da piše o turskoj tematici. Jagićevo promišljanje o Gunduliću i tumačenje njegova epa pojavit će se kao tema i u jednom pismu Milanu Rešetaru datiranom 13. veljače 1923.:

S velikim sam interesom pročitao tvojega Osmana, nije li složen po rukopisu latinicom napisanom? Ma to bih slutio po nekim štampar. pogreškama. Misliš li, da Gund.(ulić) nije

³⁴² *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 334.-335.

³⁴³ Tomo Matić (1874.-1968.) bio je hrvatski književni i kulturni povjesničar i filolog. Radio je kao gimnazijski profesor i ravnatelj u Splitu, Osijeku i Zagrebu, a bio je i predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Objavio je nekoliko studija o starijoj hrvatskoj književnosti, neke od njih su *Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba* (1925.-1927.), *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda* (1945.), *Slavonsko selo u djelima hrvatskih pisaca potkraj osamnaestoga vijeka* (1962.).

³⁴⁴ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 8.

³⁴⁵ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 335.

³⁴⁶ Isto, str. 335.

odmah na početku imao na umu onu Tassovu kompoziciju, samo što je zbilja najprije spjevao historijsku šablonu.³⁴⁷

Zanimljivo je da Jagić nije posvetio puno pozornosti komediografu Marinu Držiću o kojemu je napisao svega nekoliko redaka: „I Marin Držić pisao je drame (Tirena je četiri puta u Veneciji tiskana); Stanac, Abraham, osam ih je u prozi, ali neobjelodanjenih. Kao i ostali pisao je i on ljubavne pjesme i poeme.“³⁴⁸ U zaključnom dijelu Jagić je istaknuo i *neljubaznu istinu*, a to je da je sve što je došlo nakon Gundulića, Palmotića i Bunića, ostalo bez obilježja osobite kvalitete.³⁴⁹ Prisutnost takvog nesrazmjera u prikazivanju i tumačenju književnika i njihovih djela pa i samih književnih i povijesnih okolnosti određenog razdoblja prema Vladimiru Bitiju otvara pitanje istinitosti, odnosno autentičnosti povijesnog teksta:

Pitanje o tome što je u povijesti istina, prema tome, nije toliko spoznajno-teorijsko koliko je konkretno-praktično. Ustraje li tkogod da se na nj može odgovarati iz beskonačnog broja perspektiva, zanemaruje širok spektar onih kojima pod tlakom mogućih posljedica takva ponuda ostaje uskraćena. Pa i najugledniji povjesničari i povjesničarke sputani su okvirom društvenih, političkih, ideologijskih i filozofijskih pretpostavki koji im, utjelovljen obrazovanjem, odgojem, kulturalnim iskustvom, svakodnevnim i strukovnim kontaktima, predsvjesno omeđuje raspon reakcija na građu kojom se bave. Čak i kad iziđe iz tog okvira primarne receptivne cenzure, njihov se prikaz ne smije oblikovati samovoljno, nego uvijek s obzirom na zamislive otpore, zamjerke i negodovanja potencijalne publike. Povijesna je istina stvar stalnoga međusobnog odvagivanja snage različitih pozicija i opcija.³⁵⁰

U skladu s tim može se uistinu govoriti o djelomičnim istinama povijesnih tekstova, konkretno, povijesti književnosti; u ovom je slučaju Jagićev odabir prikaza književnika, djela, pojavnosti i njihove interpretacije uistinu samo odabir.

Drugi odsječak ovog doba odnosi se na prijelazno razdoblje od kraja 18. stoljeća do Obradovića kod Srba i Ljudevita Gaja kod Hrvata, ta dualnost koju je Jagić dominantno iskazao tijekom cijelog ovog rada zapravo je prostorna i prikazuje situaciju na prostorima tadašnje Hrvatske i Srbije. Pojavnost prostora u povijesnom tekstu razradio je Stipe Grgas na tri modela, prvi se odnosi na čovjekov doživljaj prostora i kako prostor utječe na ljude, drugi je utemeljen

³⁴⁷ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 298.

³⁴⁸ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 336.

³⁴⁹ Isto, str. 342.

³⁵⁰ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 73.

na opoziciji ovdje-tamo, a treći se odnosi na prostor iz kojeg se mogu čitati tragovi odnosa moći-subverzije, prisutnost-odsutnosti i sl.³⁵¹ U Jagićevu se radu prepoznaje drugi model prema kojemu se povijesne pojavnosti ostvaruju kroz opoziciju ovdje-tamo.

Vrijeme 18. stoljeća Jagić je odredio kao vrijeme propadanja dalmatinske književnosti jer je njezina produktivnost znatno oslabjela i nije više bilo pjesnika poput Ivana Gundulića, Junija Palmotića, Ivana Bunića Vučića i dr. Međutim, Jagić je prepoznao i pozitivne strane vremena: književni rad proširio se od Dalmacije prema unutrašnjosti pa čak i u Slavoniju, nad kojom je postojao snažan turski pritisak koji je unazadio njezine društveno-kulturne mogućnosti. U ostatku teksta koji se odnosi na ovo prijelazno razdoblje Jagić je predstavio Ignacija Đorđića, njegov život i književni rad u Dubrovniku, hvalio ga je kao vrsnog pjesnika, dok je autore poput Antuna Gleđevića i Petra Boškovića spomenuo kao *umjetnički nerelevantne*,³⁵² od slavonskih pisaca istaknuo je Matiju Antuna Reljkovića i Matiju Petra Katančića.

Treći odsječak ovog doba posvećen je nabožnoj i svjetovnoj književnosti kajkavskih Hrvata. Jagić je smatrao da zaslužuje biti predstavljena jer je ideja o književnom jedinstvu nastala upravo među kajkavcima,³⁵³ no isto je tako napomenuo da kod njih do 15. stoljeća nema razvijene književnosti. Također, ukazao je i na jezičnu problematiku, tvrdio je da se narodni jezik slabo koristio čak i u liturgiji gdje je prevladavao latinski jezik, a da se zbog nedostatka kajkavaca među prevoditeljima crkvenih knjiga kajkavcima onemogućio dovoljan pristup takvoj literaturi. Jagić je zamijetio i da stotinjak godina nije bilo kajkavske književnosti, za usporedbu – u određenom dijelu tog vremena živio je i Ivan Gundulić, a: „(...) hrvatsko je pisanje cvalo na jugu (...)“³⁵⁴ Ipak istaknuo je nekoliko značajnih kajkavskih pisaca poput Jurja Habdelića, Frana Krste Frankopana i Petra Zrinskog, dok Maksimilijana Vrhovca spominje kao ključnu osobu koja je 1818. poslanicom pozvala na prikupljanje narodnog blaga radi njegova očuvanja.

³⁵¹ Stipe Grgas, *For a (re)assertion of spatiality in literary studies*, str. 2.; Izlaganje nije objavljeno, ali je kasnije inkorporirano u studiju objavljenu na CD-u: *Horizon of Space and Territoriality in the Prose Narratives of Antun Šoljan*, in *Memory, History and Critique: European Identity at the Millenium /CDROM/*, Editors: Frank Brinkhuis and Sascha Talmor, ISSEI/University for Humanist Studies, Utrecht, 1998. ISBN 90-73022-11-8; prema: Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 64.-65.

³⁵² *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 343.

³⁵³ Isto, str. 347.

³⁵⁴ Isto, str. 348.

Četvrti odsječak ovog doba Jagić je posvetio narodnom pjesništvu Srba i Hrvata za koje je bio svjestan da ne pripada vremenu u koje ga svrstava, ali je to činio zbog velikog utjecaja tog pjesništva na cjelokupnu književnost Hrvata i Srba od 15. do 18. stoljeća.³⁵⁵

Treće doba, prema Jagićevu pregledu, odnosi se na kraj 18. i 19. stoljeće, a dijeli se na dva odsječka – A) novu srpsku književnost i na B) preporod hrvatske književnosti, odnosno *cvijet ilirizma*. Novom srpskom književnosti ne želi se uputiti samo da joj je prethodila stara, nego da joj je prethodila ona više vezana uz spomenike koji su nastajali iz vjerskih i političkih potreba, a samo rijetko iz umjetničkih. Jagić je razloge slabe srpske književne produkcije pronalazio u neslobodi naroda, borbama koje su morali voditi protiv neprijatelja, zabranama korištenja ćirilice itd. U ostatku teksta bavio se prikazom važnijih književnika i njihovih djela, izdvojio je Vuka Stefanovića Karadžića, Dositeja Obradovića i Milovana Vidakovića kao uspješne predstavnike srpske književnosti; Jagić je predložio podjelu srpske književnosti na dva dijela: a) do 1830. ili 1835. godine i b) od 1830. ili 1835. godine do *naših dana*. Za prvi dio smatrao je da je ključna upotreba crkvenog jezika, da se književni život ograničava na austrijske Srbe i tiskanje knjiga u Veneciji te da je prisutno mnogo knjiga, ali *malo ukusa*. Za drugi dio smatrao je ključnim tiskanje knjiga u srpskim tiskarama u Kragujevcu, Beogradu, Novom Sadu itd., kao i razvoj kritike uz kvalitetnu književnost.³⁵⁶ U ostatku teksta Jagić je naveo pregled srpske nabožne književnosti ističući na nekoliko mjesta da je ona siromašnija u odnosu na svjetovnu književnost. Važno je zamijetiti da je u književni pregled unio i jezikoslovna pitanja pa je tako, primjerice, izdvojio *Srpsku sintaksu* Đure Daničića kojeg je smatrao najboljim hrvatskim i srpskim jezikoslovcem. Od zabavnog pjesništva Jagić je izdvojio Petra Petrovića Njegoša i njegov *Gorski vijenac* za koji je rekao da je: „(...) pun visokih ideja i gorućeg pjesničkog zanosa, jedna od najboljih pjesama srpske poezije.“³⁵⁷

Drugi odsječak trećeg doba Jagić je nazvao *Preporodom književnosti hrvatske, Cvijet ilirizma*, njima je označio završni dio Jagićeve natuknice; Miroslav Kvapil taj dio Jagićeve periodizacije smatrao je najzanimljivijim zbog njezine sveobuhvatnosti političke, kulturne,

³⁵⁵ Zanimljivo je da je smatrao da je narodno pjesništvo bilo u narodima vrlo razvijeno i važno za svakodnevni život. Svoj stav o tome argumentirao je spoznajama da je: „(...) svaki ozbiljniji trenutak ljudskog života od rođenja do smrti (...)“* popraćen narodnim pjesmama, a da su junačke pjesme poticale na hrabrost i borbu protiv neprijatelja s kojima su se narodi morali boriti. Nadalje je Jagić prikazao kronološki pregled autora koji su skupljali narodne pjesme, a istaknuo je i Andriju Kačića Miošića. U jednom dijelu ovog odsječka Jagić je tumačio i versifikaciju narodnog pjesništva, dok je u zaključnom dijelu o narodnom pjesništvu naveo teme narodnih pjesama i istaknuo, pomalo literarizirano, njihovu ulogu u životu ljudi.

* *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 351.

³⁵⁶ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 359.

³⁵⁷ Isto, str. 367.

jezične i književne situacije u hrvatskim krajevima, a osobito centru – Zagrebu.³⁵⁸ U uvodnom dijelu ovog odsječka Jagić je ukazao na problematičnost razjedinjenosti hrvatskih zemalja, što je uzrokovalo teže međusobno (u)poznavanje književnosti i razmjene ideja. Pritom je tvrdio da su pravi Hrvati, oni iz Slavonije, pisali hrvatskim jezikom, dok su nepravi Hrvati pisali kajkavskim narječjem. U drugom dijelu ovog odsječka Jagić je tumačio početke narodnog preporoda, pravopisna pitanja vremena, štokavštinu kao temelj standardnom jeziku, Gajevu ulogu u slovopisnoj reformi, ulogu Narodnih novina i priloga Danice. Glavnim predstavnicima preporodnog vremena istaknuo je Ljudevita Gaja, Stanka Vraza, Ivana Kukuljevića, Pavla Štoosa i Ivana Mažuranića čiji je ep *Smrt Smail-age Čengića* predstavio na sadržajnoj razini, no njegovom detaljnijom analizom i interpretacijom nije se bavio. Također, istaknuo je da je na *zaprepaštenje sviju* dopunio Gundulićeva *Osmana*, i to je ocijenio vrsnim uratkom: „(...) kako je savršeno dosegao Gundulićevu misao i kako je sretno spojio prekinutu nit pjesme (...)“³⁵⁹ Stanka Vraza prikazao je kao pjesnika koji je u modernu književnost unio sve lirske oblike, a da njegove *Đulabije* kao *nježne pjesme* predstavljaju Vrazovu: „(...) duboku, ali bolnu ljubav prema Slavenima (...)“;³⁶⁰ u ostatku se rada bavio kratkim predstavljanjem i drugih Vrazovih djela. Takvo predstavljanje i procjenjivanje književnih djela, kakvo je Jagić pokazao na primjeru *Smrti Smail-age Čengića* i *Đulabija*, zahtijevalo bi objašnjenje i argumentiranje u skladu sa znanstvenim metodološkim aparatom, što je ovoga puta izostalo, pa je zbog toga lako povezivo s mišljenjem Vladimira Bitija da umjesto izdvajanja istine književnog djela fiksiranjem njegova okvira trebalo bi taj okvir umnogostručavati.³⁶¹ Jagić je predstavio i Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Dimitriju Demetra kroz njihov književni, odnosno politički rad. U završnom dijelu natuknice Jagić je uputio da je narodni preporod prvotno bio vezan uz problematiku jezika, pravopisa i politike pa da se tek onda prenio na cjelokupni kulturni i književni život, što potvrđuje de Certeauovu tezu o političkom određenju kulturnih posebnosti i viđenja povijesti.³⁶² Književnoj produkciji tadašnjeg vremena – pedesetima i šezdesetima 19. stoljeća Jaguč je dao malo prostora, no predstavio je važnu ulogu časopisa vremena (*Pozor*,

³⁵⁸ Miroslav Kvapil, *Vatroslav Jagić kao književni historičar*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 153.

³⁵⁹ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 373.

³⁶⁰ Isto, str. 374.

³⁶¹ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 76.

³⁶² Michel de Certeau, *Heterologies Discourse on the Other*, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 2000., str. 228.

Neven, *Naše gore list*) te istaknuo da je hrvatska književnost bila na tragu: „(...) umjerenog, ali postojanog napretka (...)“³⁶³

Miroslav Kvapil istaknuo je da je Jagić u ovoj natuknici zapravo donio prvu cjelovitu povijest hrvatske (i srpske) književnosti.³⁶⁴ To je zapravo ključna informacija u tumačenju razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti i Jagićevu doprinosu oblikovanju metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti. S obzirom na to da se zbilja još uvijek ne nailazi na raniji sličan tekst nekog drugog autora koji bi se mogao smatrati cjelovitim prikazom povijesti hrvatske književnosti, već se sada može potvrditi Jagićeva zasluga o uspostavljanju žanra. Osim toga, ovim je radom najavio nova metodološka načela žanra i odstupio od onoga što je zamjerao i što će zamjerati još dugo vremena drugim povjesničarima, a to je (bio)bibliografski model povijesti (hrvatske) književnosti.³⁶⁵ U znanstvenoj literaturi ovaj Jagićev rad rijetko se spominje, za razliku od *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*³⁶⁶ koja jest njegovo prvo samostalno književnopovijesno djelo, ali ne i prvo uopće,³⁶⁷ zato ga treba detaljnije analizirati.

Vatroslav Jagić samo se slučajno našao u povijesti hrvatske književnosti kad mu je urednik češke znanstvene enciklopedije ponudio da o tome napiše enciklopedijsku natuknicu. Pristanak na izvršavanje takvog odgovornog zadatka potvrđuje njegov interes prema temi, no ne iznenađuje jer je poznato da je svoj interes prema književnim pitanjima pokazao već i odabirom studija. Dakle, nakon što je Jagić završio svoje gimnazijsko obrazovanje 1856. u Zagrebu, upisao je iste godine studij klasične filologije i njemačkog jezika u Beču.³⁶⁸

Jagićeva povijest književnosti koju je napisao za znanstvenu enciklopediju svojim značenjem i opsegom zapravo nadilazi okvire natuknice. Zato se može reći da je prava šteta što, koliko je poznato, nije objavljena naknadno kao zaseban rad u hrvatskom znanstvenom i stručnom prostoru. Čini se da je postojao plan za objavu te natuknice kao zasebnog rada, to potvrđuje Jagićeva podrubna bilješka uz kritiku koju je o tom radu napisao Franjo Rački: „Dapače ja neću ove zgode propustiti, da neumolim javno sve prijatelje našega znanstvenoga

³⁶³ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 380.

³⁶⁴ Miroslav Kvapil, *Vatroslav Jagić kao književni historičar*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 153.

³⁶⁵ Petar Skok, *Jagić u Hrvatskoj*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 53.

³⁶⁶ Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867.

³⁶⁷ Usp. Mihovil Kombol, *Vatroslav Jagić*, u: Jagić, Vatroslav, *Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1963., str. 12.-13.

³⁶⁸ Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Vlastita naklada autora, Varaždin, 1963., str. 18.

napredka da bilježe pogreške ili što jim se čini da bi bilo izostavljeno, da izvornik hrvatski izadje u svoje vrieme što izpravniji i savršeniji.“³⁶⁹

Jagićeva analitičnost u književnopovijesnom i teorijskom radu potvrdit će se i u njegovim budućim radovima. Prije početka pisanja bilo je potrebno prethodno istražiti popriličnu literaturu, a onda nakon provedenog istraživanja i prikupljanja informacija osmisliti i periodizaciju književnosti. Osnova je Jagićeva periodizacijskog pristupa podjela cjelokupne književnosti na nabožnu i svjetovnu, i to tako da od početaka pismenosti do tadašnjosti Jagić u svim razdobljima prepoznaje elemente nabožne, odnosno svjetovne književnosti. Tako se i prvo i drugo odjeljenje bave poviješću književnosti od početaka 13. stoljeća do 19. stoljeća.

Zamjećuje se da je Jagić svojim znanstvenim i stručnim znanjima prema određenim estetskim mjerilima (o kojima izravno ništa nije pisao) ipak uspio prepoznati pisce i djela koji su umjetnički kvalitetni jer su se zadržali u kanonu do danas. Jagić je mnoštvom (bio)bibliografskih podataka koji se navode o određenim književnicima i razdobljima čitateljima htio približiti književnike i razdoblja koje je odlučio predstaviti u svojoj svojevrsnoj povijesti hrvatske književnosti. Ne treba zaboraviti istaknuti ni da je takvim pristupom radu nadolazećim povjesničarima olakšao snalaženje u prepoznavanju i imenovanju književnih pojava u različitim razdobljima hrvatske povijesti književnosti. Takva sistematična (bio)bibliografija vidljiva je u cijelom radu jer je tijekom cijelog rada predstavljao iscrpan pregled književnika i djela značajnih za razdoblje i temu o kojoj je pisao. No ipak postoje mjesta na kojima je Jagić nabrajao književnike i djela, koji su se pojavili u nekom vremenu i/ili koji odgovaraju predstavljanju neke poetike, prema (bio)bibliografskom modelu povijesti književnosti. Navedeno je vidljivo u dijelu posvećenom nabožnoj književnosti 18. i 19. stoljeća kad je navodio sve književnike i njihova djela koja su sadržajno vezana uz nabožnu tematiku³⁷⁰ ili na početku trećeg doba koje se odnosi na novu srpsku književnost.³⁷¹

Jagić nije preuzimao zasluge za sve informacije koje je predstavljao u svojoj povijesti književnosti, na mnogo mjesta navodio je znanstvenike koji su nešto ustvrdili, otkrili i sl. To je primjerice vidljivo na početku *Odjeljenja prvog* u kojem je tumačio važnost Ćirila i Metoda pa se pozivao na tvrdnje Pavla Jozefa Šafaříka, a u istom dijelu pozivao se i na spoznaje Franje Račkog, u drugom dobu *Odjeljenja prvog* pri predstavljanju pjesništva u Dalmaciji 14. i 15. stoljeća istaknuo je književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Slično je činio na

³⁶⁹ Franjo Rački, *Jihoslované. Obraz národnopisno-literární. V Praze 1864. str. XV. i 419. Ciena 1 for. 56 novč.*, u: *Književnik*, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 435.

³⁷⁰ *Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij*, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 329.

³⁷¹ Isto, str. 366.

kraju *Odjeljenja drugog* prilikom predstavljanja okolnosti hrvatskog narodnog preporoda pa se u pojašnjavanju jezičnih pitanja pozivao na Ljudevita Gaja. Navedeni postupak potvrđuje Jagićevu upućenost u tadašnju znanstvenu i stručnu literaturu, pripremljenost za rad, prethodno istraživanje i svjesnost da znanstveni rad znači i usklađivanje s tezama drugih znanstvenika ili pak njihovo negiranje; navedena će načela biti prisutna i u drugim njegovim radovima.

Prvi dio Jagićeve povijesti književnosti posvećen je počecima pismenosti, već je tada ukazivao na važnost tog dijela narodne i kulturne povijesti. Početke pismenosti povezivao je s poviješću hrvatske književnosti i daljnjim razvojem jezika i pisma. Nadalje, tijekom cijele natuknice uočava se ukazivanje na važnost narodnog jezika te njegovu uporabu u svakodnevici, ali i književnosti. Tako je Jagić, primjerice, pisao o međusobnom nerazumijevanju Hrvata koji nemaju zajednički jezik, o nedovoljnom služenju mise na narodnom jeziku ili pak o nedostatku književnih djela na narodnom jeziku u određenim razdobljima povijesti hrvatske književnosti. S obzirom na to da je u vrijeme kada je Jagić pisao te stavove hrvatski narodni preporod bio u punom jeku, čini se da je i sâm, iako nije bio aktivan sudionik preporodnog vremena, uočavao važnost jedinstvenog narodnog jezika.

Na mnogo mjesta uočava se da je Jagić donosio svoj sud o nekom književniku, djelu ili književnoj pojavnosti; to je primjerice vidljivo kada je predstavljao rad Ivana Mažuranića i Ivana Gundulića ili kad je iznosio svoje razloge zašto misli da je u nekom vremenu srpska književnost bila manje plodonosna i kad je procjenjivao ondašnju književnu produkciju. Taj postupak još snažnije odjekuje kad se prisjeti da je Jagić ovaj rad pisao za natuknicu u okviru znanstvene enciklopedije, a ni u tadašnjoj književnopovijesnoj praksi do tada nije bilo uobičajeno da povjesničar iznosi svoje mišljenje o sadržaju o kojem piše, povijesti književnosti bile su oblikovane kao model (bio)bibliografskog dokumentarizma. Općenito govoreći, pitanje objektivnosti i subjektivnosti u žanru povijesti književnosti aktualno je i u današnjoj hrvatskoj i europskoj znanosti o književnosti, svaki povjesničar književnosti u svoj rad unosi stavove, mišljenja i procjene prema vlastitom iskustvu, uvjerenju i znanju pa je zapravo dvojbeno u kojoj je mjeri povijest, odnosno žanr povijesti književnosti objektivan. Primjerice, Claude Lévi-Strauss zastupao je tezu da je povjesničar kreator povijesti jer slaže informacije kao jezične strukture s određenim ciljem,³⁷² Roland Barthes propitivao je koliko je povijest znanstvena i objektivna odnosno u kojoj je mjeri vezana uz povjesničareve ideološke stavove,³⁷³ a Michel

³⁷² Claude Lévi-Strauss, *Divlja misao*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2001., str. 283.-288.

³⁷³ Usp. Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1971., str. 113.-158.

Foucault pridonio je ovim razmatranjima ukazujući da povijest oblikuju oni koji imaju moć.³⁷⁴ Na temelju tih teorijskih doprinosa, Iva Beljan izdvojila je četiri načelna pristupa tom pitanju:

1. Tradicionalno gledanje historiografiju smatra izlaganjem objektivna znanja o prošlosti, a jezik i pripovijedanje tek sredstvima u prezentiranju zadanih činjenica, neovisnih o povjesničaru – književnost se i historiografija koriste pripovijedanjem, ali dok prva izmišlja priče, druga priča stvarne priče.
2. Tendencije u historijskoj znanosti u 20. st. (u teorijskom i praktičnom segmentu) odbacuju narativnu historiografiju kao dramatičnu i novelističku: priča ukazuje na predznanstvenu vezu historiografije i mita – da bi historiografija bila znanost, potrebno je očistiti »povijest« od »pripovijesti«. Za ovaj pristup karakteristično je utjecanje društvenim znanostima, poput sociologije, ekonomije, antropologije, i njihovim metodama.
3. Stav koji ne odbacuje naraciju u historiografiji nego u njoj gleda objasnidbeni model te nastoji sagledati učinke historiografije kroz retoričku i naratološku analizu; obilježava ga utjecanje lingvistici, književnosti i književnoj teoriji te osuvremenjeno promatranje historiografije kao jedne od grana retorike.
4. Pokušaj odbacivanja obiju krajnosti (kako tradicionalna shvaćanja, tako i poistovjećivanja historiografije s književnim artefaktima) kao redukcionizama te propitivanje specifične uloge naracije u historiografiji kao disciplini različitoj od književnosti.³⁷⁵

Nadalje, mora se primijetiti da se u ovom Jagićevu radu ne nailazi na povezivanje hrvatske književnosti s europskima, a čak se ne navode ni informacije o europskim književnim aktualnostima određenog vremena. Jagić je natuknicu oblikovao kroz metodološki okvir kojeg se držao tijekom cijele natuknice – periodizacija književnosti osmišljena je po određenoj ideji, redovito je navodio izvore od kojih je preuzeo informacije, najznačajniji književnici i djela, prema autorovoj procjeni, predstavljeni su detaljnije i dovođeni u svezu s daljnjim razvojem hrvatske književnosti. Također, tijekom cijele natuknice postojala je informacija o odnosu hrvatske i srpske književne produkcije određenog vremena. Osim toga, kritički pristup književnicima, djelima i književnim pojavnostima bio je redovito prisutan tijekom cijelog rada te su se kroz sva razdoblja književnosti predstavljali dominantni tematsko-stilski okviri i žanrovski sustavi. Takav prikaz povijesti hrvatske književnosti bio je vrlo strukturiran za ono vrijeme, metodološki jasno oblikovan, sadržajno iscrpan, koristan i najvažnije – prvi je pokušaj cjelovite povijesti hrvatske književnosti u nas.

³⁷⁴ Usp. Michel Foucault, *Znanje je moć*, Nakladni zavod Globus-Filozofski fakultet u Zagrebu, humanističke i društvene znanosti, Zavod za filozofiju, Zagreb, 1994., str. 133.-135.

³⁷⁵ Iva Beljan, *Naracija u historiografiji, teorijski aspekti*, u: Umjetnost riječi, LIV, 3-4, 2010., Zagreb, str. 204.

Jagić je u svojim memoarima naveo da ovaj njegov prikaz povijesti književnosti: „(...) nije imao naučnog značenja (...)“³⁷⁶ s čime bi se teško moglo složiti, čini se da je bio vrlo strog u toj procjeni, slično je istaknuo i Miroslav Šicel.³⁷⁷ Petar Skok kratko se dotaknuo ovog Jagićeva rada, nije mu pridao veliko značenje, napomenuo je da je riječ o radu koji je ograničen obilježjima enciklopedijske natuknice,³⁷⁸ što je neočekivana ocjena kad se zna da je to prvi i jedini Jagićev rad u kojemu je prikazao cjelokupnu povijest hrvatske književnosti.³⁷⁹

U trećem broju prvog godišta časopisa *Književnik* objavljena je kritika Franje Račkog te natuknice, kritika je naslovljena *Jihoslované. Obraz národnopisno-literární. V Praze 1864. str. XV. i 419. Ciena 1 for. 56 novč.*³⁸⁰ Radi pojašnjenja, okviru *Jihoslované* nalazi se i Jagićev dio o povijesti srpsko-hrvatske književnosti – *Literatura Jihoslovaniův v užším smyslu (t. j. Chorvato-Srbův)*, u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu (t. j. Hrvato-Srba)*. Rački je na početku kritike objasnio da je natuknica napisana vrlo detaljno i da po opsegu doseže veličinu knjige te da je u njezinu pisanju sudjelovalo nekoliko autora, a da je Jagić pisao dio natuknice posvećen književnosti i jeziku:

Kod tog članka, koj je narasao na priličnu knjigu, sudjelovali su Kienberger, koj napisa uvod historički, naš prof. V. Jagić, koj sastavi sve, što je u njem o jeziku i književnosti hrvatskoj i srbskoj, zatim prof. Jvan Macun o književnosti slovenskoj, napokon česki književnici Pervolf, Gebauer i Černy. Ova je dakle knjiga plod pomenutih književnika: i to prvih po sadržaju, posljednjih po obliku.³⁸¹

U svojoj kritici Franjo Rački predstavio je dijelove natuknice, ukratko je prenio sadržaj poglavlja, istaknuo dijelove tih poglavlja koji su mu se učinili važni i sl. Ukazao je na važnost Jagićeva dijela natuknice koji je posvećen povijesti hrvatske književnosti: „(...) to (je) prvi pokušaj povijesti književnosti jugoslovenske po načelima novije znanosti te vrste. Ovaj pokušaj izveden je sretno.“³⁸² Iz navedene rečenice Franje Račkog dvije su spoznaje ključne, prva je da

³⁷⁶ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojeg života, I dio (1838-1880)*, Tiskara sv. Sava, Beograd, 1930, str. 57.-58.

³⁷⁷ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 60.

³⁷⁸ Petar Skok, *Jagić u Hrvatskoj*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 53.

³⁷⁹ Usp. Mihovil Kombol, *Vatroslav Jagić*, u: *Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 9.

³⁸⁰ *Književnik*, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 431.-435.

³⁸¹ Isto, str. 431.-432.

³⁸² Isto, str. 434.

je u okviru svojih tadašnjih znanstvenih i stručnih spoznaja hvalio Jagićev: „(...) pokus poviesti književnosti (...)“³⁸³ a druga da je to prva povijest književnosti koja je pisana po: „(...) načelih novije znanosti te vrste (...)“³⁸⁴ što znači da su već tadašnji Jagićevi suvremenici bili svjesni da je model (bio)bibliografskog dokumentarizma za povijest književnosti nedostatan.

Krajem iste godine – 1865. Jagić je objavio i pregled suvremene hrvatske književnosti *Vom kroatischen Büchertisch*,³⁸⁵ u prijevodu *S hrvatskog književnog stola*; rad je objavljen u njemačkom časopisu *Slavisches Centralblatt, Wochenschrift für Literatur, Kunst, Wissenschaft und nat. Interessen des Gesamtslawentums*. Gotovo je u cijelosti bibliografski zato što je u njemu naveden popis važnijih objavljenih djela tijekom 1865., no svejedno se ovom prilikom navodi iz tri razloga:

- a) još je jedan primjer pregleda suvremene hrvatske književnosti
- b) objavljivanjem takva rada o novim knjigama na hrvatskom tržištu Jagić je imao potrebu o književnim temama obavještavati njemačku javnost i upoznavati ju s aktualnostima u hrvatskoj književnosti i
- c) donoseći popis novoobjavljenih knjiga na dvama mjestima istaknuo je njihovu primljenost među hrvatskim čitateljima pa čak i svoj osobni stav prema njima.

Potonje je činio kad je predstavljao zbirku poezije *Prve pjesme* Gjura Kovačevića i *Ljeljinke* Eugena Tomića, pisao je da su te dvije zbirke pjesama: „(...) vrlo dobro prihvaćene kao prvi pokušaji mladih pjesnika.“³⁸⁶ Komentirajući knjigu *Narodne pjesme* i iskazujući svoje zadovoljstvo njome: „Ovo je vrlo dobro odabran izbor najljepših lirskih i epskih narodnih pjesama (...)“³⁸⁷ istaknuo je da je zamijetio da se s velikim žarom radi na narodnoj književnosti jer se obrazovni sustav poboljšao pa su i zbog toga takve knjige potrebne, što je svojevrsna promjena u odnosu na viđenje te teme koju je ranije komentirao u kritici *Narodne pjesme, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.*

Predstavljanju i analiziranju suvremene (hrvatske) književnosti bit će skloni i mnogi drugi povjesničari književnosti nakon Jagića. Andrea Zlatar Violić baveći se tim pitanjem povjesničara koji piše neki oblik povijesti književnosti svog vremena nazvala je *književnim sadašnjičarem* i odredila tu poziciju dodatno zahtjevnom:

³⁸³ Isto, str. 434.

³⁸⁴ Isto, str. 434.

³⁸⁵ *Slavisches Centralblatt, Wochenschrift für Literatur, Kunst, Wissenschaft und nat. Interessen des Gesamtslawentums*, I, No. 4, Bautzen, 1865., str. 30.-31.

³⁸⁶ Isto, str. 30.

³⁸⁷ Isto, str. 30.

Kao svaki hermeneutičar nalazi se u nezahvalnoj poziciji aktualizacije aktualnoga; on je taj koji privremeno zaustavlja sat i ima na raspolaganju samo svoju svijest. Njegova svijest, koja nipošto nije samo njegova, već je usložnjena poput fukoovskog autora umrežena različitim diskursima, radi na poslu primarne selekcije: tko je uvršten, tko nije u neki leksikon, koliko je redaka tko dobio, do koje godine i istovremeno od koje godine se konstruira i konstituira to stalno otvoreno polje suvremene književnosti. Sve tu pridonosi i odnosi: nagrade, priznanja, promocije i njihovi izostanci, javna čitanja, status izdavača, distribucijski pogon i liste čekanja za prosudbu u javnim knjižnicama.³⁸⁸

3.5. Radovi u trećem godištu časopisa *Književnik* (1866.)

Godine 1866., kad izlazi treće ujedno i posljednje godište časopisa *Književnik*, Jagić je s još 16 drugih osoba potvrđen za pravog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Bio je najmlađi od svih članova, imao je tek 28 godina.³⁸⁹ U ovom godištu časopisa Jagić je objavio pet radova koji su više ili manje izravno tematizirali žanr povijesti hrvatske književnosti.

Prvi rad *Stari spomenici pisma i jezika jugo-zapadnih Slovena od IX. do XII. vieka od J. Sreznjevskoga. S primjetbami i izpravci*³⁹⁰ kritika je knjige njegovog ruskog kolege Izmaila Ivanoviča Sreznjevskog. Autor je, kako se doznaje iz kritike, knjigu osobno poslao Jagiću u Zagreb, što dosta govori i o Jagićevim kontaktima s europskim kolegama i znanstvenim strujanjima. Jagić je istaknuo da je Sreznjevski u navedenoj knjizi predstavio: „(...) cirilske i glagolske spomenike naroda bugarskoga, srbskoga, hrvatskoga i slovenskoga, počam od IX. vieka t. j. od god. 850. sve do konca vieka XII.“³⁹¹ Prikazanim u knjizi u načelu je bio zadovoljan jer, kako se iščitava iz kritike, smatrao je da je knjiga povijesno, kulturno i dakako književnopovijesno korisna i čuva od zaborava stara književna djela Južnih Slavena. Treba spomenuti da se na početku kritike Jagić bavio i propitivanjem ruskih namjera prema hrvatskim glagoljskim tekstovima u prošlosti, što i iz tog kuta svjedoči o njegovoj brizi za hrvatsko književno nasljeđe:

³⁸⁸ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 20.

³⁸⁹ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 25.

³⁹⁰ *Književnik* III, br. 1, Zagreb, 1866., str. 131.-139.

³⁹¹ Isto, str. 132.

(...) a ono da posakupe ovuda za se i za svoju korist a više puta možda i na silu da otmu još ono malo dobro, što se od starine ovuda sačuvalo, pak da i to odvuku u daleki sjever, u svoju rusku domovinu.³⁹²

Jagić je bio svjestan i da su domaći prostori bili u opasnosti od turskih najezda i potencijalnog uništavanja spomenika pa je na neki način bio i sretan što su odneseni u Rusiju jer su tako barem ostali očuvani. U jednom odlomku Jagić se prisjetio još jedne knjige Sreznjevskog – *Pregled starih spomenika ruskog jezika i pisma* u kojoj su se nalazili i tekstovi ili dijelovi tekstova iz samih spomenika, za što je smatrao da je odličan pristup književnopovijesnom izučavanju.³⁹³ U većem dijelu kritike Jagić je predstavljao sadržaj knjige, komentirao je odabrane spomenike, glagoljske tekstove te ukazivao na pogreške koje su se autoru potkrale u predstavljanju i analiziranju tih radova.

U ovom radu nema novih doprinosa metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti, no mogu se spomenuti oni koje je Jagić navodio u ranijim radovima. U prvom redu to su isticanje važnosti dijela povijesti hrvatske književnosti vezanog uz srednjovjekovlje i početke pismenosti za koje je smatrao da bi trebali biti dijelom cjelovitog pregleda povijesti hrvatske književnosti te navođenje sadržaja književnog teksta u svojevrsni pregled povijest književnosti s ciljem potkrepljivanja prethodno iznesenih teza i stavova.

Drugi Jagićev rad u trećem godištu časopisa *Književnik* je kritika *Obzorъ istorii slavjanskihъ literaturъ, Napisao ga A. N. Pypinъ i (poljsku literaturu) V. D. Spasovičъ. S. Peterburg 1865.*,³⁹⁴ u prijevodu *Pregled povijesti slavenske književnosti, Napisali A. N. Pypin i (poljska književnost) V. D. Spasowicz, S. Peterburg 1865.* U toj je kritici Jagić vrednovao knjigu Aleksandra Nikolajeviča Pypina koja se bavi prikazivanjem povijesti slavenskih književnosti. Jagić je smatrao da slavenske književnosti trebaju imati jednaku važnost i prepoznatljivost u kulturnoj povijesti zapadne Europe kao i književnosti ostalih naroda koji pripadaju toj regiji. Razlog zašto tomu nije bilo tako vidio je u rascjepkanosti slavenskih naroda i neslobodi, odnosno prisvajanju od strane drugih naroda. Jagić je predstavio pozitivnu stranu knjige – Pypin je iznio tezu da je rascjepkanost naroda postojala, ali da je isto tako postojalo i jedinstvo među tim narodima u jeziku, narodnoj poeziji, pričama i običajima.³⁹⁵

³⁹² Isto, str. 131.

³⁹³ Već se i u ranijim radovima dalo naslutiti da će jedno od važnih obilježja Jagićeva znanstvena i stručna rada biti potkrepljivanje teza i stavova navodima iz književnih djela ili iz znanstvene i stručne literature.

³⁹⁴ *Književnik*, III, br. 1, Zagreb, 1866., str. 152.-156.

³⁹⁵ Isto, str. 155.

O samoj je povijesti književnosti Jagić pisao usputno, iskazao je zabrinutost zbog nedovoljnog broja aktivnih književnika koje je povjesničar predstavio, pomanjkanja svijesti svih slavenskih naroda o važnosti književnosti u cjelini itd. U okviru tih razmatranja prisjetio se Šafaříkove knjige iz 1826. nakon koje se nitko nije bavio prikazivanjem književnosti svih slavenskih naroda, što je smatrao potrebnim:

Zato bi uza svekoliko nastojanje veoma teško bilo, norečem li nemoguće, da se od slovjskih literatura sastavi slika jedinstvena, da se nutrnjom svezom sveže ono, što je od iskona svojimi posebitimi putevi hodalo. To je bilo jamačno i Pipinu na pameti, kada je svoje djelo prozvao 'obzorom' historije slavjanskih literatura, dakle, u množini, a nipošto slavjanske literature, jer niti je jedna cielost, a niti dielovi jedne cielosti.³⁹⁶

Iako se Jagić u ovoj kritici nije, kao u ranijima, bavio pitanjima žanra povijesti književnosti – načinom oblikovanja, prednostima i nedostacima, savjetodavnom ulogom za poboljšanje i smjerom razvoja žanra, ukazao je na važnost općenito razvoja povijesti književnosti. To će činiti i dalje u svom radu, a jednako će se njegove smjernice prepoznavati i u drugih povjesničara književnosti.

Treći rad u ovom godištu časopisa *Književnik* je *Znanstvene radnje dosadanjih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji*.³⁹⁷ U tom radu Jagić je naveo popis knjiga koje su namijenjene učenju gimnazijskih učenika, a razvrstao ih je prema znanstvenim područjima – geografija, matematika, fizika, pedagogija itd. Sličnu sistematičnu metodu primijenio i u nekim ranijim radovima, a primijenit će i u budućim. Korisno je izdvojiti prvi dio rada u kojem je Jagić razmatrao pitanje kritika koje se objavljuju u *Književniku*: „Književniku nemože se nikako odreći to priznanje, da je od svoga početka vaviek ozbiljno nastojao, da razboritom kritikom poprati sve važnije pojave hrvatske književnosti.“³⁹⁸ U tumačenju potrebe objavljivanja kritika istaknuo je njezinu najvažniju zadaću – raspoznavanje umjetnički kvalitetnih djela od diletantskih. Vrlo strogo kritizirao je autore koji su mislili da treba hvaliti sve knjige koje su objavljene na hrvatskom jeziku samo zato što su hrvatske. Također, Jagić je kritizirao i loše njemačke knjige kojih ima i previše (isto će se prepoznati i u drugim radovima):

Zašto hvaliti, što nije vriedno hvale? Nevaljalih knjiga nam ne treba; one niti bi igda iz našega

³⁹⁶ Isto, str. 152.

³⁹⁷ *Književnik*, III, br. 2, Zagreb, 1866., str. 310.-316.

³⁹⁸ Isto, str. 310.

naroda izagnale prijanjanje za tudjinstvo, niti doskočile knjigam tudjim n. pr. njemačkim. Ako ikako, to se samo dobrom hrvatskom knjigom može u nas iztisnuti nevaljala tudja. Ja kažem nevaljala tudja zato, što se u nas dan današnji čita doduše mnogo njemačkih knjiga, ali dobrih i valjalih jako malo, i te se maline neimamo ništa bojati, nasuprot bojmo se i zazirimo od otrova one sile nevaljalih, koje talasi mora njemačkoga kao svoj talog medju nas bacaju.³⁹⁹

Taj dio rada završio je isticanjem daljnjeg jednakog cilja koji će zastupati časopis *Književnik*, a to je objavljivanje kritika u kojima se procjenjuju književna djela po njihovoj vrijednosti bez obaziranja na: „(...) tobože uvriedjene književnike (...),“⁴⁰⁰ a na korist čitateljskoj publici.

Već se i iz ranijih radova moglo zaključiti da je Jagić kritiku smatrao dijelom književnog života i povijesti književnosti. To je shvaćanje srodno recentnoj teoriji Davida Perkinsa prema kojoj je svaki povjesničar ujedno i književni kritičar sve dok se povijest književnosti temelji na kritičkom predstavljanju i procjenjivanju (izbora) književnih djela koja se pojavljuju u nekom književnom razdoblju, odnosno u povijesti cjelokupne nacionalne književnosti.⁴⁰¹ Na sličnom su tragu i René Wellek i Austin Warren koji su jasno iskazali da su teorija književnosti i povijest književnosti neodvojivi od književne kritike, dok su za povijest književnosti pak vjerovali da je neodvojiva od činova prosudbe i vrednovanja.⁴⁰² Vezano uz to, podsjetili su i na drukčiji pristup prosudbi i vrednovanju književnih djela iz različitih književnih razdoblja: „Mi moramo (...) ući u duh i stavove prošlih razdoblja i prihvatiti njihove standarde, odlučno isključujući uplitanje naših sopstvenih predrasuda.“⁴⁰³

Također, Jagić je u radu promišljao o čitateljskoj publici i upozoravao da bi književnici trebali pratiti njihove potrebe te svoje teme djela, pa i stil pisanja, usmjeriti prema njima, dakle, u skladu s potrebama društva i vremena. Potvrda tomu pronalazi se i u jednom Jagićevu pismu Nikoli Andriću datiranom 2. siječnja 1918.: „Kako daleko zahvata naša lijepa književnost čitalačku publiku? Da li je napredak više intenzivan ili i ekstenzivan?“⁴⁰⁴ U tom je smislu Jagić već tada vrlo blizu teorijskom pristupu Hansa Roberta Jaussa koji je šezdesetih godina 20.

³⁹⁹ Isto, str. 310.

⁴⁰⁰ Isto, str. 311.

⁴⁰¹ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 177.-178.

⁴⁰² Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 62.-63.

⁴⁰³ Isto, str. 64.

⁴⁰⁴ Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, *Korespondencija 1890-1918*, pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 272.

stoljeća uspostavio teorijsku paradigmu prema kojoj književno djelo svoju vrijednost dobiva posredstvom čitatelja.⁴⁰⁵

U četvrtom radu *Adrianskoga mora Sirena ili Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII. vieka, priobćio ga i ocienio V. Jagić*⁴⁰⁶ Jagić se bavio prikazom epa Petra Zrinskog. Ep je prvotno bio napisan na mađarskom jeziku, a za potrebe prijevoda na hrvatski Petar Zrinski je u tekst unio mnoge promjene da bi ga približio hrvatskim čitateljima, što je Jagić isticao kao pohvalno. Osim toga, u uvodu rada Jagić je također uputio čitatelje i na predgovor koji je drukčiji od predgovora kojeg je Zrinski napisao za mađarsko izdanje, iz predgovora Jagić je iščitavao skromnost i iskrenost autora, ali i sklonost hrvatskom narodu. Drugi dio rada naslovljen *Sadržaj* Jagić je posvetio iznošenju sadržaja svih 15 pjevanja i njihovoj analizi te uspoređivanju s Gundulićevim *Osmanom*. U trećem dijelu rada *Oblik* analizirao je stih, obilježja jezika i stila, oblike riječi s gramatičke strane i prisutnost tuđica u tekstu. Ovaj Jagićev rad ovdje se prikazao zbog potvrđivanja ranije spomenutog načela – upućivanje na važnost predstavljanja i (u)poznavanja književnih djela koja pripadaju staroj hrvatskoj književnosti, što je ujedno i jedno od važnih Jagićevih doprinosa oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti.

U trećem godištu *Književnika*, koje je inače i posljednje godište tog časopisa, Jagić je objavio pregled književnosti *Kratak priegled hrvatsko-srpske književnosti od posljednje dvie-tri godine*.⁴⁰⁷ Prema ocjeni Ive Frangeša⁴⁰⁸ riječ je o najznačajnijem od svih dosadašnjih radova. To potvrđuje i njegovo učestalo predstavljanje i analiziranje, u odnosu na dosadašnje, u znanstvenoj literaturi o temi razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti.

Jagić je u radu pisao o četirima temama:

- a) društveni i kulturni život te načelni odnos hrvatske i srpske književnosti
- b) poučna literatura i zabavna književnost
- c) znanstvena literatura te znanstveni i književni časopisi
- d) narodno pjesništvo, aktualnosti zadnjih dviju, triju godina u lirskoj, dramskoj i epskoj književnosti.

S obzirom na važnost ovog rada, prvo će biti analiziran njegov sadržaj po navedenim točkama, a potom će se predstaviti metodološka načela oblikovanja žanra povijesti hrvatske

⁴⁰⁵ Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, SNL, Zagreb, 1986., str. 253.

⁴⁰⁶ *Književnik*, III, br. 3, Zagreb, 1866., str. 336.-407.

⁴⁰⁷ *Književnik*, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 552.-585.

⁴⁰⁸ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987., str. 43.

književnosti koja se mogu iščitati iz rada. Navedena će se načela, potom, povezati s njegovim metodološkim načelima žanra koja je iznosio u ranijim člancima.

U prvoj, uvodnoj temi rada Jagić je pisao o nedovoljnoj svijesti naroda o važnosti književnosti i nedovoljno razvijenom čitateljstvu. Nije naodmet spomenuti i da je spominjao i ugledne ljudi koji su *mrzikhjige*: „Uz takve uvjete lako je pomisliti, kakovo će biti stanje naše književnosti. Može li biti nadanja, da će ona procvasti ondje, gdje je tek nemnogi štiju, a još redji ljube?“⁴⁰⁹ U ostatku uvodnog dijela kritizirao je zapadnu kulturu, osobito njemačku, koja nije donosila dobro za narodnu kulturu, ali ni za ljude općenito:

Lako otimanje za dobitkom bez požrtvovanja, beznačajnost u javnom, nemoralnost u familijarnom životu i mnogi drugi griesi – to su vam užasni pojavi naše današnje civilizacije; ona je ljutim otrovom zatrovala osobito onaj naš naraštaj, koji je na nesreću i bez svoje krivnje po opakih tudjih uzorih odgojen te pod njimi mladjahni viek svoj sproveo; to su duševni sinovi do nedavno gospodujućega tudjinstva, to je bolest, od koje teško boluje naše vrieme, i ako se skorim nenadju ozbiljni lječnici, da joj na put stanu, strah me je kasno ćemo je preboljeti.⁴¹⁰

U znanstvenom diskurzu Jagić je koristio usporedbe s djelima koja su tematikom slična svakodnevicu koja ga okružuje. Primjerice, *Bibliju* je spominjao kad je uspoređivao pripravnost naroda za nova zbivanja u budućnosti, i to s: „(...) djevicam svetog pisma, koje su bez ulja ostale (...)“.⁴¹¹ Zbog svih teškoća s kojima se narod morao nositi, smatrao je da bi se trebalo pronaći mjesto utočišta koje će okupiti sve ljude i oba naroda – i hrvatski i srpski, tvrdio je da jedino književnost može biti takvo utočište. Vezano uz Hrvate i Srbe, problematizirao je i pitanje dvojne književnosti – hrvatsko-srpske koja osim dvojnosti u nazivu ima i dvojnost u smjerovima svog razvoja, svaka književnost ima svoja obilježja i interese. No i unatoč tomu, Jagić je smatrao da treba ići prema jedinstvu:

Hrvatsko-srbska književnost nenosi samo dvoje ime, već je sve do sada žalibog u istinu dvojna; nerazdvajaju nas samo dvojaka slova. Nego što je puno važnije, dvojake ideje. Ako i jest jedan glavni uvjet izpunjen, jedinstvo jezika, ali gdje nam je jedinstvo misli? Mi neradimo jošter ni u dovoljnu porazumljenju, kamo li u potpunosti slozi! Pravac naše književnosti, kako se razvija na jednom kraju, bitno se razlikuje od onoga, što biva na drugoj strani. Za neke ideje, koje su jednoj polovici naroda najsvetiji amanet, neće druga polovica ni da zna; što će jedne najvećim

⁴⁰⁹ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 552.

⁴¹⁰ Isto, str. 553.

⁴¹¹ Isto, str. 553.

oduševljenjem nadahnuti, kod toga će drugim krv u žilah stinuti; čime se jedni ponose, tim se drugi nište; za čim jedni teže, toga se drugi klone! Može li se tako igda do sloge doći?⁴¹²

Nadalje, aktivne književnike dijelio je na *stare* i *mlade*, pri čemu je smatrao da se u srpskoj književnosti pojavljuju *mladi* književnici koji u književnost unose novine i razvijaju moderne književne ideje, dok u hrvatskoj književnosti dominira prisutnost *starijih* književnika koji se bave ozbiljnom književnošću. Zbog navedenog je smatrao da bi se trebala razviti ideja hrvatsko-srpskog književnog zajedništva, to bi pomoglo i hrvatskoj i srpskoj književnosti zato što bi se razmijenile ideje književnog stvaralaštva. Potvrda razjedinjenog književnog stvaranja, prema Jagićevu mišljenju, je i što Hrvati nisu čitali srpske književne časopise, kao ni Srbi hrvatske. Jagić je i u ostatku rada često iznosio vrlo jasne usporedbe hrvatske i srpske književnosti te isticao što je u jednoj dobro, a u drugoj manjkavo. U tim Jagićevim komentarima, ne može se ne prepoznati trag stava Rolanda Barthesa: „(...) između istorije i kritike ne preostaje nikakva razlika (...)”⁴¹³ kojim se potvrđuje teza da su povijesti književnosti (samim time i pregledi književnosti) u neodvojivoj svezi s kritikom zato što se temelje na predstavljanju, komentiranju i (pr)ocjenjivanju književnih djela i pojavnosti uopće.

U drugom dijelu ove točke Jagić je pisao o društvenom i kulturnom životu općenito, smatrao je da se zbog stranih utjecaja ljudi manje posvećuju tradicionalnim narodnim vrijednostima i običajima: „(...) zatrosmo i sve jednako još zatiremo naše narodne osebine; odpokle što navikosmo, kako naši prosti narod govori, po 'nimški' se odievati, prionusmo takodjer za tudji jezik i tudje misli.”⁴¹⁴ Smatrao je da bi se to moglo ispraviti funkcionalnijim uređenjem školskog sustava zato što je on najplodnije tlo za upoznavanje mladih s književnošću i kulturom naroda, tako bi se očuvale temeljne (narodne) vrijednosti. Dijelom književnog života smatrao je i kazalište o kojem je pisao kroz prosvjetnu notu – smatrao je da kazalište najviše može utjecati na obrazovanje ljudi i upoznavanje s novim svjetogledima. Ulazeći u usporedni prikaz hrvatskog i srpskog kazališnog života zaključio je da na srpskoj sceni nema takvih *instituta* te da bi trebalo poticati njihovo osnivanje. Osim u Zagrebu navodio je primjere kazališta i u gradovima na obali, no postojao je problem slabog poznavanja hrvatskog jezika među stanovnicima potonjih koji su uglavnom govorili talijanski ili njemački, što je onemogućavalo izvođenje predstava na hrvatskom jeziku. Jagić nije bio zadovoljan kazališnim predstavama zato što je smatrao da se previše izvode njemačke drame koji nisu dovoljno

⁴¹² Isto, str. 553.

⁴¹³ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 114.

⁴¹⁴ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 555.

kvalitetne te da bi u tom smislu trebalo dati prednost domaćim dramskim djelima. Primijetio je da na prostorima tadašnje Hrvatske nije bilo ni osobito važnog dijela kazališnog života: „(...) mirna, pravedna, bezpristrana kritika; ali kritika, koja se neosvrće tek na pjesnike i glumce, već i na publiku, a na to kao da su naši kritici zaboravili.“⁴¹⁵ Ne treba previdjeti koliko je aspekata kulturnog života Jagić uvrstio u svoj književnopovijesni rad, to će činiti i u budućim svojim radovima, tako će na svojevrsan način naglasiti neraskidive veze književnosti i kulture, što će se aktivno nastaviti razvijati i u suvremenim znanstvenim promišljanjima. O tome su pisale, primjerice, Tawhida Akhter i Meenakshi Lamba:

Književnost je oduvijek bila korisna za izražavanje humanističkih i društvenih vrijednosti, a interakcija književnosti i kulture rezultat je uključenosti kulture u različita područja poput tradicije, mišljenja i osobito ljudskih perspektiva, stoga književnost djeluje kao moćan instrument. Odnos književnosti i kulture je obostran. Razlog tome je što s jedne strane pjesnici elemente kulture smatraju sastavljenima od tradicija, vjerovanja i vrijednosti koje stvaraju vrijedne književne materijale, stoga to pomaže razvoju kulture. S druge strane, Kultura i književnost kulture pretpostavljaju te materijale kao svoja postignuća i općenito poboljšavaju materijale, a trebali bismo uzeti u obzir da književnost sama upravlja kulturom društva. Kad god je ta kultura živa i u skladu s književnošću, kultura je poboljšana i puna postignuća. S naglaskom na nacionalnoj povijesti, jasno je da se slava različitih kultura i velikih civilizacija svijeta oslanja na mnoge aspekte. Jedan od bitnih faktora je da književnost ima značajan utjecaj na milost ljudi. Postoji izravna veza između književnosti i kulture i obje su usklađene jedna s drugom. Kultura prihvaća uvjerenja i vrijednosti društva, a književnost ih, naprotiv, prenosi u različitim književnim oblicima. Tako književnost, u konačnici, hvali i utječe na kulturu. Općepriznata je istina da je književnost odraz društva. Književnost odražava društvo (...)⁴¹⁶

U drugoj temi rada Jagić je iskazao svoje zadovoljstvo uređenijim sustavom obrazovanja od 1848. kojim je počelo bolje vrijeme za hrvatski narod. Tomu je pridonijelo i otvaranje narodnih učilišta, tiskanje molitvenika i raznih drugih knjiga iz različitih znanosti pa čak i zabavnih knjiga koje su namijenjene razonodi. Osobitu pozornost Jagić je posvetio stručnim knjigama koje su vezane uz školstvo i obrazovanje učenika, primjerice, bio je zadovoljan dobrom produkcijom knjiga vezanih uz geografiju. S druge pak strane spominjao je zabavne knjige koje imenuje zabavnom, pučkom književnosti. Od takvih knjiga izdvojio je

⁴¹⁵ Isto, str. 557.

⁴¹⁶ Tawhida Akhter, Meenakshi Lamba, *Culture and Literature: Interdependence*, u: *Culture and Literature*, ur. Tawhida Akhter, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2022., str. 2.-3.

Razgovor ugodni, Aždaju sedmoglavu, Satira, Požeškog đaka, a istaknuo je i neke prijevode, npr. *Robinsona Crusoea* i djela rusinskog autora Goleša koji je pisao igrokaze za djecu. Predstavio je i Mijata Stojanovića kojeg je smatrao plodnim i uspješnim književnikom: „Prvo ipak mjesto među svimi pučkimi spisi zaslužuje po mojem uvjerenju književna radnja neumornoga našega prostonarodnoga spisatelja Mijata Stojanovića.“⁴¹⁷ S obzirom na to da je veći dio lirskih pjesama koje su se objavljivale bio namijenjen za odrasle čitatelje, smatrao je da je gubitak što nije bilo više pjesama za djecu jer ih je najmlađa čitateljska publika rado čitala. Mnogi književni tekstovi objavljivali su se i u kalendarima kojih je više bilo u Srbiji, dok su se u Hrvatskoj ponajviše tiskali u Dalmaciji, u Zagrebu ih primjerice gotovo uopće nije bilo. Osobito je zadovoljstvo istaknuo čitanošću *Biblije* koja se prevodila i na hrvatski i na srpski jezik. Zamijetio je da njezine dijelove književnici unose u svoja djela: „Neki kao izvadak iz sv. Pisma, mladeži namijenjen, jesu prekrasne Daničićeve 'pripovijetke iz staroga i novog zavjeta' izdane 1865. u Biogradu u petom i šestom izdanju.“⁴¹⁸

Treća tema Jagićeva rada vezana je uz predstavljanje uglavnom stručne literature, ukazao je da hrvatski čitatelji nemaju dostupno dovoljno znanstvene i stručne literature iz svih područja, a osobito iz pravnih znanosti i povijesti hrvatskog naroda. Izuzetak potonje je kvalitetan dio o hrvatskoj povijesti koji je napisan u okviru Ljubićeve povijesti književnosti, a o kojoj je Jagić napisao kritiku u *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*⁴¹⁹ (koja je predstavljena i analizirana ranije u radu). S druge pak strane, ipak je izdvojio knjige koje je smatrao dobrima, to su knjige vezane uz vjeru, geografiju, povijest drugih naroda, strane jezike, prirodne i tehničke znanosti te filozofiju. U pohvali knjiga vezanih uz lingvistiku naveo je i svoje knjige: „'Primeri starohrvatskoga jezika' I. i II. dio, i I. dio slovnice (fonetika starobugarska i hrvatska).“⁴²⁰ Primjećuje se da je Jagić pod književnom produkcijom podrazumijevao sve objavljene knjige – školske udžbenike, stručnu i znanstvenu literaturu, molitvenike pa i književna djela, u skladu s time autore takvih djela, istaknula je Marina Protrka Štimec, također je nazivao književnicima.⁴²¹

Nastavljajući predstavljati svoje stavove o znanstvenoj literaturi, Jagić je predstavio časopise važne za razvoj znanosti – *Glasnik, Književnik, Arhiv, Srbski letopis*:

⁴¹⁷ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 559.

⁴¹⁸ Isto, str. 561.

⁴¹⁹ Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 566.-572.

⁴²⁰ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 564.

⁴²¹ Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, u: Nova Croatica, god. VI, br. 6, 2012., str. 175.

O 'Književniku' pravedno je da izreknu drugi sud svoj; da već ga i izrekoše tako, da se po onome naš časopis neima stidjeti nijednoga svoga književnoga druga. Naše je nastojanje obilno nagradjeno, ako nam se prizna da smo u korist nauke radili onoliko, koliko mogosmo, a svagda da smo imali pred očima kao nepomičan cilj naše radnje, književnu slogu i zajedništvo izmedju Hrvata i Srba.⁴²²

Jagić je izdvojio i zabavne časopise, poput *Vile*, *Danice* (novosadska), *Matice*, *Glasonoš*, *Danice ilirske*, *Slavonac*, *Naše gore list*, koji su također povremeno predstavljali znanstvene spoznaje:

Uz ove, upravo samoj nauci posvećene listove, nisu niti naši zabavni časopisi nauku sasvim izključili. Tako i valja; zabava neka je poučna, a pouka zabavna. Zabavan list neka neodbija svojih čitatelja a osobito čitateljica suhoparnim naučanjem, ali neka ih niti nerazbludjuje pustimi šalami i jeftinimi dosjetkama.⁴²³

Jagiću je časopisna djelatnost bila izrazito važna, to se može zaključiti iz učestalosti te teme u njegovim književnopovijesnim i teorijskim radovima. Potvrda tomu pronašla se i u jednom privatnom pismu Stojanu Novakoviću, koje nije datirano, u kojemu je komentirao časopise *Bosiljak* i *Vienac* te napomenuo da imaju nedovoljno publike što može utjecati na njihovu budućnost: „Dakle mladež naša, koja mnogo hiljada broji, nije podobna izdržati jednoga lista! A *Vienac*? Da mislite, da će on uspjeti?“⁴²⁴

Nakon što je u četvrtoj temi Jagić komentirao narodno pjesništvo i djela stare hrvatske književnosti,⁴²⁵ pisao je o književnopovijesnom radu u okvirima tadašnje znanosti o književnosti te je tvrdio da nema književnopovijesnih članaka i kritika koji su nužni za razvoj i povijesti književnosti i književnog stvaralaštva:

⁴²² Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 568.

⁴²³ Isto, str. 568.

⁴²⁴ Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, nedatirano, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijska zbirka, 8708/4

⁴²⁵ Izdvojio je i hvalio skupljače narodnog pjesništva koji su svojim radom uspjeli očuvati veliki dio narodne književnosti koja se polako zaboravlja među ljudima jer više nema puno njezinih kazivača. Najboljim skupljačima narodnog pjesništva smatrao je Vuka Stefanovića Karadžića, Luku Marjanovića, Velimira Gaja i Đuru Rajkovića, istaknuo je i rad Matice dalmatinske koja je objavila knjigu narodnih pjesama koju je predstavio u svojoj kritici *Narodne pjesme, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.* Od narodne književnosti izdvojio je narodne pripovijetke, poslovice i zagonetke, kojih ima znatno manje nego pjesama. Dok je narodnom pjesništvu posvetio veći prostor, za staru hrvatsku književnost to se ne bi moglo reći, istaknuo je tek djela koja je smatrao važnima: *Aždaja sedmoglava, Razgovor ugodni naroda slovinskoga i Vazetje Sigeta.*

Nu literarno-historijski članci, koji najbolje dokazuju, eda li književnost živi, u nas su vrlo riedki, da skoro ih niti neima. Naše znanje i od najznatnijih hrvatsko-srbskih pjesnika neprekorači do sada granice podataka životopisnih i bibliografskih; jedva što znamo, koliko i kada tko pisa, ali kako pisa, koliko li vriedi ono što napisa i u kakovoj ono svezi stoji sa svojim vremenom i svojim narodom – ovaka pitanja jesu doduše puno važnija, ali se na njih još ni pokušalo odgovoriti. Naša literarno-historijska radnja još se neuzdiže do kritičkoga stadija; niti suvremeni pojavi književni, kako se pojedince ukazuju, nenalaze dovoljno uvaženja, kamo li da bi tko čitav odsjek ili viek književnosti podvrgao kritičkomu razmotrenju.⁴²⁶

Ipak, među objavljenim književnopovijesnim radovima izdvojio je one koje je smatrao kvalitetnijima – *Hrvatska književnost* Augusta Šenoe i *Pogled na najnoviju liriku srbsku* T. Nedeljkovića te još nekoliko radova koji su objavljeni u srpskim časopisima, a tematiziraju francusku književnost, rusko kazalište, Homera itd. Primijetio i da su povijesti hrvatske književnosti, barem ono što ih je postojalo, u: „(...) mnogo lošijem stanju nego državna povijest (...)”⁴²⁷

Jagićevo nezadovoljstvo književnopovijesnim radovima Milivoj Solar nije opravdao, smatrao je da je posao prijašnjih povjesničara bio lakši od posla današnjih povjesničara upravo zbog prekomjernih teorijskih i povijesnih doprinosa (koje su Jagiću nedostajale):

Devetnaestostoljetna paradigma proučavanja književnosti, naime, na neki način olakšava rad na proučavanju književnosti, jer vlastite pretpostavke uzima kao nešto što je samo po sebi razumljivo i okreće se isključivo tzv. predmetnom polju određene znanosti: u njezinu okviru nema potrebe da se uporno postavljaju složena metodološka i načelna filozofska pitanja jer se 'carstvo književnosti' shvaća kao nešto što je unaprijed dano, odnosno što je uspostavljeno 'prosudbom povijesti'.⁴²⁸

Potom se Solar dotaknuo prethodnih spoznaja na koje su se devetnaestostoljetni povjesničari mogli pozvati (čijim je nedostatkom Jagić bio nezadovoljan, kao i konačnim smislom i idejom povijesti književnosti), a koje su svakako primjenjive i na Jagićeve:

Ni prethodni izbor ni vrijednosni sud za nju (povijest književnosti) nisu osobiti problemi, jer se zapravo ne radi o aktualnoj književnoj vrijednosti, nego se radi o rekonstrukciji prošlosti i o objašnjavanju okolnosti u kojima je nešto, što je važno kao književna vrijednost, nastalo.

⁴²⁶ Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 573.

⁴²⁷ Isto, str. 573.

⁴²⁸ Milivoj Solar, *Uvod u filozofiju književnosti*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2004., str. 347.

Književna se građa naprosto sređuje po načelu kontinuiranog niza, a kako ideja povijesti dominira nad idejom književne vrijednosti, ono čemu služi proučavanje književnosti shvaća se i određuje isključivo prema načinu kako se shvaća povijest i kako se određuje povijesna činjenica. Tako istraživanje u povijesti književnosti uvijek otkriva samo ono što je unaprijed pretpostavljeno u ideji povijesti: u književnim se djelima otkriva nacionalni duh, klasna borba ili razvoj samosvijesti, a cjelokupna povijest književnosti uvijek samo služi nečemu što konačno utvrđuje tek „opća povijest“.⁴²⁹

I neki drugi povjesničari i teoretičari nakon Jagića ukazivali su na zahtjevnost povezivanja i primjene novih pristupa povijesti hrvatske književnosti u pisanju takvih djela. To je pitanje aktualizirao šezdesetih godina 20. stoljeća Antun Barac, ukazivao je da povjesničar književnosti treba biti vrlo vješt u povezivanju različitih teorijskih pristupa u tumačenju i predstavljanju književnih djela i pojavnosti.⁴³⁰ Treba podsjetiti i na sličan stav Ante Stamaća koji je ukazao na zahtjevno usklađivanje zadanog teorijskog pristupa i samog pisanja koje treba obuhvatiti sve pojavnosti, spoznaje, otkrića, prosudbe itd.⁴³¹

U nastavku rada Jagić je predstavio književno stvaralaštvo zadnjih dviju, triju godina. Za epsko pjesništvo smatrao je da se nije dovoljno razvilo, a najboljim djelom ocjenio je ep *Smrt Smil-age Čengića*: „Do koje se izvrsnosti može uzdići naše pjesništvo, kada se s narodnim sljubi umjetno, pokazuje nam divna pjesma 'Smrt Čengiće-age', prema kojoj je sve ostalo jedna nedostiž!“⁴³² Osim toga, tvrdio je da u hrvatskoj književnosti nije bilo dovoljno balada jer književnici nisu: „(...) izučili moderne forme pjesništva (...),“⁴³³ kao i da je lirsko pjesništvo neodvojivo povezano s narodom:

Lirski je pjesnik, ako mu za istinu pripada ovo častno ime, kao prorok naroda svoga; on umije kao vještac čitati što je duboko upisano u srcu njegova naroda, umije doslutiti sve njegove tajne želje i težnje te ih zaodjenute likom i životom, iznieti preda nj. Genijalni je lirik kao zvijezda prehodnica naroda svog.⁴³⁴

U analizi lirskog pjesništva pozivao se na Schillera i njegove teze da bi se lirika trebala razvijati u skladu s duhom vremena te da treba biti pisana tako da potiče *umni razvitak* i *moralno*

⁴²⁹ Isto, str. 347.-348.

⁴³⁰ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 73.-74.

⁴³¹ Ante Stamać, *Frangješove „sile pokretnice“*, Croatica XXI, br. 33, Zagreb, 1990., str. 48.

⁴³² Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 573.

⁴³³ Isto, str. 574.

⁴³⁴ Isto, str. 575.

držanje;⁴³⁵ jednake ideje Jagić je smatrao primjenjivima i za hrvatsku liriku. U ostatku rada pišući o pjesništvu navodio je imena pjesnika koji su objavljivali svoje pjesme u hrvatskim i srpskim časopisima. Smatrao je potrebnim da se svi ti novi lirski tekstovi okupe u neku vrstu lirske antologije te da netko te pjesme ocijeni i: „(...) metne na sito i rešetno (...)”⁴³⁶

Jagić je iskazao svoju potrebu za sve većim brojem domaćih dramskih djela, ali je istaknuo i nekoliko kvalitetnih francuskih dramatičara koji su prevedeni na hrvatski jezik – Jean Baptiste Poquelin Moliere, Jean Racine i Pierre Corneille. Daljnjoj analizi dramske književnosti pristupio je žanrovski, podijelio ju je na povijesnu dramu, tragediju i komediju. Povijesna drama bila je najučestalija u tom vremenu, no Jagić je smatrao da treba oprezno razraditi njezin sadržaj zato što je nailazio na primjere gdje je: „(...) dramatizirana i na dialoge razkomada historija, a ne pravi dramski umotvor (...)”⁴³⁷ S obzirom na to da se tragedije nisu pisale pa ni izvodile u kazalištima, nije ih ni predstavljao, a od komedija izdvojio je tek *Saćuricu i šubaru* i *Ljubicu*.⁴³⁸

U završnom dijelu rada Jagić je kritizirao nedostatak romana, pripovijetki i novela, kojima je bio osobito sklon kao znanstvenik i čitatelj. S tim u vezi predstavio je i prijevode književnih proznih djela sa stranih jezika, no smatrao je da zbog nedovoljnog obrazovanja prevoditelji nisu mogli procijeniti što je kvalitetno, a što manje kvalitetno pa su prevodili djela koja nemaju osobitu kvalitetu.⁴³⁹ Jagić je kao dobre prevoditelje izdvojio Ivana Trnskog, Augusta Šenou, Adolfa Vebera Tkalčevića i Jovana Jovanovića. Od dobrih prijevoda spomenuo je djela Mihaila Jurjevića Ljermontova, Ivana Sergejevića Turgenjeva, Nikolaja Vasiljevića Gogolja, Jeana Racinea, Honorea de Balzaca, Victora Hugoa i Charlesa Dickensa. Kraj mnoštva prijevodne književnosti, smatrao je Jagić: „(...) ne smije se izvorna novelistika pomoliti iza tijesnih granica zabavnih listova; i ondje tek što lepeće i prhuta za prievodima kao nejaka poletarčad za svojim hraniteljem.”⁴⁴⁰ Izdvojio je tek nekoliko autora koji su objavili nešto kvalitetnija djela, to su u srpskoj književnosti primjerice Vladan Gjorgjević i Jovan Ristić, a u hrvatskoj Janko Jurković i Adolfo Veber Tkalčević. Ostale autore smatrao je nedovoljno kvalitetnima:

Ono su drugo ponajviše tek stilistička vježbanja nedozrele mladosti, pod koja se pisci niti neusudjuju svojih imena potpisati, već navlače kojekakve obrazine, nebi li kojiput puno

⁴³⁵ Isto, str. 576.

⁴³⁶ Isto, str. 576.

⁴³⁷ Isto, str. 578.

⁴³⁸ Isto, str. 579.

⁴³⁹ Isto, str. 580.

⁴⁴⁰ Isto, str. 585.

znamenitom šifrom navabili čitatelja, da i njihove nezrele stvari čita; historiku pako zadavaju nakon dvie-tri godine velikih jada, dok sve to razabere i istini u trag udje.⁴⁴¹

Marina Protrka Štimec u takvom prosuđivanju i razvrstavanju književnih djela prepoznala je začetke podjele na visoku i nisku književnost koja predstavlja i umjetnički vrijedna književna djela i ona s pedagoškom notom namijenjena pučkoj kulturi:

Time piše jednu od prvih razrada mehanizama proizvodnje i recepcije književnog djela, razdvajajući dvije osnovne skupine čitatelja. Pri tome, kako se vidi, iskazuje vlastiti ambivalentan stav i prema jednoj i prema drugoj skupini. U ponjemčenom, obrazovanom građanstvu i plemstvu prepoznaje potencijalne nositelje „luči prosvjete“, ali i bastione dominantnih stranih kultura. (...) S druge strane, narod shvaća i kao vrelo nadahnuća čistog jezika i neokaljanog duha, ali i kao predmet koji valja usavršiti, obrazovati i prosvijetliti, kako bi se dostigao ideal nacionalne slobode, utopijske vizije povratka zlatnog doba političke, ekonomske i simboličke autonomije. (...) To pokazuje i jasno vidljiva razlika u tretmanu djela visoke književnosti, namijenjenima obrazovanoj publici i onih, zabavnih, pučkih koje se može prilagoditi i koje se može „proturiti“ narodu.⁴⁴²

Vrlo slične metode Jagić je primijenio i u nekim drugim radovima poput *Živi li, napreduje li naša književnost?* i *Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvie godine*.

Iako na kraju rada Jagić nije iznio konkretne zaključke o pregledu hrvatsko-srpske književnosti zadnjih dviju, triju godina, oni se mogu nazrijeti iz stavova i mišljenja koje je iznosio tijekom cijelog rada. S jedne strane isticao je važnost osnaživanja narodnih vrijednosti, tradicije i običaja, samim time i narodne književnosti te pisanje književnih djela na hrvatskom jeziku (posebice proznih), a s druge strane stavljao je fokus na recepciju književnosti i unaprjeđenje obrazovanja koje će posljedično dovesti i do povećanja čitateljske publike, a obrazovani prevoditelji prevodit će djela visoke umjetničke vrijednosti. Također, neizostavan je i prikaz šireg kulturnog života, primjerice, stvaranje dramskih djela na hrvatskom jeziku koja će se izvoditi u kazalištima umjesto njemačkih drama te daljnji poticaj održavanja i stvaranja još snažnije kulture časopisa. Važnost kulture u povijesti književnosti i povijesti uopće bit će tema mnogih rasprava i u budućnosti, Lynn Hunt upozorila je da kulturna proizvodnja uvijek ovisi o zakonima tržišta na kojoj se proizvodi, i zbog toga treba biti dijelom povijesti

⁴⁴¹ Isto, str. 585.

⁴⁴² Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, u: Nova Croatica, god. VI, br. 6, Zagreb, 2012., str. 178.

(književnosti).⁴⁴³ Jagić je osobito važnim smatrao i poticanje mladih književnika na stvaranje i donošenje književnih novina te razvijanje povijesti hrvatske književnosti.

Tijekom cijelog rada nailazi se na metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti koja je više ili manje izravno navodio kao važna u svojim ranijim radovima. O nedovoljno razvijenoj čitateljskoj publici svoje stavove iznosio je u kritici *Aždaja Sedmoglava, a drugačije Ukor malovridnosti čovičanskih od Vida Došena. Po prvom od samoga pjesnika g. 1768. u Zagrebu naštampanom izdanju, iznesao po drugi put na vidik David Starčević. U Zagrebu 1865, na vel. 8. str. 221. Nakladom Ant. Jakića*,⁴⁴⁴ o raskinuću sa žanrom povijesti književnosti koji se temelji na nizanju (bio)bibliografskih podataka, o potrebi analize i interpretacije književnih djela te o predstavljanju svih književnih pojava pisao je u radu *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum. Prag 1864.*, u prijevodu *Paul Jos. Šafaříkova Povijest južnoslavenskih književnosti. I. Slovinska i glagoljica, Prag, 1864.* Jagićev stav o važnosti narodne književnosti vidljiv je u mnogim njegovim ranijim radovima, počevši s prvim objavljenim *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* pa sve do kritike *Narodne pjesme, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.* Također, pristup ocjenjivanju i procjenjivanju književnih djela ostvario je u svim svojim kritikama koje je pisao, uglavnom, za časopis *Književnik*.

Preostaje vidjeti koja se metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti mogu iščitati iz ovog Jagićeva rada:

- a) komparativni pristup povijesti književnosti
- b) poveznice s drugim europskim književnostima
- c) odnos naroda i književnosti
- d) žanrovski pristup pregledu književnosti kroz liriku, epiku i dramu
- e) klasifikacija knjiž(ev)ne produkcije pomoću pregleda knjiga koje se objavljuju po područjima: znanstvena i stručna literatura, književnost za djecu, književnost za odrasle i sl.
- f) procjenjivanje umjetničke kvalitete književnih djela
- g) važnost znanstvenih i književnih časopisa u oblikovanju povijesti književnosti
- h) navođenje recentnih znanstvenih i stručnih postignuća u području hrvatske i europske znanosti o književnosti
- i) utjecaj književne i kazališne kritike

⁴⁴³ Usp. *Nova kulturna historija*, ur. Lynn Hunt, Naklada Ljevak, Zagreb, 2001., str. 25.-52.

⁴⁴⁴ *Književnik*, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 572.-574.

- j) prevoditeljska praksa i prisutnost književnih djela drugih europskih književnosti na hrvatskom jeziku
- k) usmjeravanje daljnjeg razvoja književne kulture
- l) neodvojiva sveza narodne i umjetničke književnosti.

O važnosti ovog rada pisao je Antun Barac koji ga je smatrao jednako vrijednim koliko i Šenoin članak *Naša književnost* iz 1865. jer se dotaknuo svih ključnih narodnih i kulturnih pitanja te je prikazao: „(...) mnoštvo naučnih pitanja: društveni i narodni uvjeti u razvitku književnosti, problem vrijednosti, problem stila, veza hrvatske i srpske književnosti s evropskim književnostima.“⁴⁴⁵ Osim toga, Jagićev je rad, koliko i Šenoin, donio nove poglede na književnost, naglasio je potrebu izdvajanja umjetnički kvalitetnijih književnika te je vrlo jasno određivao dobre i manjkave strane hrvatske i srpske književnosti, s tim da je Barac naglašavao da je Jagić bio puno oštrij u tim prosudbama od Šenoe.⁴⁴⁶ Međutim, Barac je naveo i ključnu razliku između Šenoina i Jagićeva pristupa: „(...) Šenoa (je) imao izgrađenije poglede na umjetnost, dok je Jagiću književnost još ipak dio filologije.“⁴⁴⁷ Barac je upozorio na još jedno Jagićevo načelo, to je povezivanje društva i književnosti kojem je Barac ishodište prepoznao u stavovima ruskog kritičara Visariona Grigorjeviča Bjelinskog koji se u hrvatskoj literaturi počeo spominjati oko 1849.⁴⁴⁸ Sličnog je stava i Josip Badalić koji je također Jagićeve teze o važnosti društvene orijentiranosti književnosti i općenito povezanosti društva i književnosti povezao s Bjelinskim:

(...) njegovo traženje, da narodna književnost bude društveno orijentirana, to jest da ide u korak s razvojem narodnoga društvenoga života, odaje rusko vrelo, i to jednoga od suvremenih naprednih ruskih mislilaca, kakvima su u to doba bili (već neki mrtvi) – Bjelinski (...)⁴⁴⁹

Iako je Badalić tvrdio da u Jagićevim radovima ne postoji izravno pozivanje na Bjelinskog, to nije sasvim točno, iščitavanjem Jagićeve *Ruske književnosti u osamnaestom stoljeću* u poglavlju koje je naslovio *Petrovsko vrijeme* nailazi se na predstavljanje književnih djela Vasilija Kiriloviča Tredjakovskog. Tumačeći djela Tredjakovskog, Jagić se pozivao na

⁴⁴⁵ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, Knjiga II., Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., str. 46.-47.

⁴⁴⁶ Isto, str. 95.-96.

⁴⁴⁷ Isto, str. 46.

⁴⁴⁸ Antun Barac, *Bjelinski u hrvatskoj književnosti*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knjiga 272, Zagreb, 1948., str. 93.

⁴⁴⁹ Josip Badalić, *Rusko-hrvatske književne studije*, Liber, Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1972., str. 274.

Bjelinskog: „(...) ali isto bi tako bilo nepravedno osudjivati ga za tu radnju presudom Bjelinskog – da mu je učenost bila besplodna, trudba nedotupavna.“⁴⁵⁰ Takvih primjera ima još nekoliko u istoj knjizi. Navedeno je zapravo potvrda da je Jagić itekako bio upoznat s teorijom Bjelinskog na kojeg se pozivao i koji mu je bio temelj za proučavanje i prikazivanje povijesti hrvatske književnosti.

Robert Bacalja tumačeći Šenoin pristup književnosti i povijesti književnosti napomenuo je da se Jagić izvrsno nadovezao na Šenoina razmišljanja. Također je bio zamijetio da je Jagić razvijao svijest o povijesti književnosti, ali je i razvijao i neke nove ideje u njezinu pristupu – predstavljanje dječje književnosti te povijesti književnosti prema književnim rodovima.⁴⁵¹ Vinko Brešić o *Kratkom priegledu* pisao je kao o kritičkoj studiji u kojoj je Jagić prikazao tadašnje stanje u književnosti i znanosti.⁴⁵² Vrlo slične procjene tog rada iskazao je i Miroslav Šicel ističući Jagićev stav da povjesničar književnosti treba osim klasifikacije građe, obuhvatiti i estetsko vrednovanje književnih djela i kritiku.⁴⁵³ Šicel je istaknuo i Jagićev stav da se uistinu vrijedni umjetnički književni tekstovi rađaju samo kad su utemeljeni na narodnim izvorima i motivima te da bi to trebao biti osnovni kriteriji procjene nekog književnog djela.⁴⁵⁴ Osim toga, Šicel je iz ovog Jagićeva rada izdvojio sljedeće elemente kao ključne: aktualiziranje starih hrvatskih pisaca, postavljanje književnosti u službu rješavanja društvenih problema, pisanje kvalitetnih književnih djela koja će na svojevrsan način odgajati čitateljsku publiku, razvoj književne kritike, smanjenje broja prijevoda trivijalne književnosti.⁴⁵⁵ Na kraju je Šicel zaključio:

Iako je svoj rad 'Kratki priegled hrvatsko-srpske književnosti od posljednje dvie-tri godine' objavio gotovo na posljednjim stranicama Književnika prije prestanka njegova izlaženja i to u rubrici 'Kratke književne vesti' – on niti je kratak, niti predstavlja tek skromnu književnu vijest: riječ je o članku od tridesetak stranica, a slobodno se može reći da se radi o prvom pokušaju u nas sažetog rezimiranja svega onoga što se u hrvatskoj književnosti događalo od samog početka šezdesetih godina do aktualne suvremenosti. Što više, to je rad u kojem Jagić iznosi svoje viđenje o tome što bi i kako bi trebalo pokrenuti na polju znanstvenog, književno-povijesnog

⁴⁵⁰ Vatroslav Jagić, *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 1895, str. 61.-62.

⁴⁵¹ Robert Bacalja, *Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 354.-358.

⁴⁵² Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 199.

⁴⁵³ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 266.

⁴⁵⁴ Isto, str. 266.

⁴⁵⁵ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 62.-66.

pristupa literarnom stvaralaštvu, i to na osnovu detaljne dijagnoze stvarnog stanja na tom području, koje je više nego nezadovoljavajuće.⁴⁵⁶

3.6. *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga (1867.)*

Može se reći da su svi dosadašnji Jagićevi radovi bili oblik pripreme za *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*,⁴⁵⁷ povijest književnosti u kojoj je Jagić dao najkompletniji prikaz povijesti književnosti *starog doba* za koje je smatrao da obuhvaća razdoblje od 7. do kraja 14. stoljeća. O važnosti ovog rada dovoljno govori podatak da ga je Memnon Petrović Petrovski već 1871. preveo na ruski jezik i objavio u izdanju kazanjskog sveučilišta.⁴⁵⁸

Jagićeva *Historija*, najopsežniji Jagićev rad vezan uz povijest književnosti, podijeljena je na dva dijela: *Uvod* i *Staro doba. Od sedmoga do konca četrnaestoga vieka*. *Uvod* se sastoji od sljedećih dvaju poglavlja: *I. Ime i opseg naroda* i *II. Broj naroda, dok se Staro doba. Od sedmoga do konca četrnaestoga vieka*. sastoji od ukupno šest poglavlja: *I. Narodni život Hrvata i Srba u najstarije doba*, *II. Pokrštenje i prve sukobice s grčko-rimskim svijetom*, *III. Ćiril i Metoda; borba za slovjenštinu*, *IV. Književna radnja u Bugarskoj*, *V. Bogomili, lažne knjige i narodno pričanje*, *VI. Kulturno stanje Hrvata i Srba od dvanaestoga vieka napried*.

Radi boljeg razumijevanja ovog Jagićeva djela, uslijedit će predstavljanje njegovih poglavlja, a potom i komentar o Jagićevu metodološkom pristupu u prikazivanju povijesti književnosti u ovom radu te pregled dosadašnjih istraživanja o *Historiji*.

U *Uvodu* je Jagić tumačio narode koje pripadaju Južnim Slavenima u širem smislu (Slovenci, Hrvati, Srbi i Bugari), u užem smislu (Slovenci, Hrvati i Srbi) te najužem smislu (Hrvati i Srbi) te geografski prostor koji je omeđen tim narodima. Krajem drugog poglavlja istaknuo je zadatak knjige:

Zadatak je ove knjige, da pripovieda o duševnom životu naroda hrvatskoga i srbskoga, kako se je počamši od prvih vremena do danas poglavito u književnosti pokazivao, koja ako i nije jedina, ali je svakojako najznamenitija strana narodnje eksistencije. Ali kako se u jednoga čovjeka hoće mnogo priprave, dok uzvriedi pisati knjigu, tako se i čitavi narodi dugo pripravljaју do života književnoga: zato poviest književnosti negovori samo o pojedinih knjigah, već treba da uzme na um svekolike uvjete, o kojih visi razvitak, cvjetanje i propast književnosti, treba da iz

⁴⁵⁶ Isto, str. 67.

⁴⁵⁷ Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867.

⁴⁵⁸ Petar Skok, *Jagić u Hrvatskoj*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 13.

cjelokupnoga života narodnjega crpe onaj plemeniti nagon duha ljudskoga, koji se očituje u radnji književnoj. I ova će knjiga tiem pravcem poći, koliko joj dopušta tiesni prostor djela, koje je ponajviše mladeži namijenjeno, za tiem današnje stanje ove još posvem neobradjene nauke.⁴⁵⁹

U nekim svojim ranijim radovima, primjerice u kritici *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*, Jagić je upućivao na izostavljanje opće povijesti iz povijesti književnosti pa je važno istaknuti da ju je i sâm prikazao u ovoj svojoj povijesti. Još se dvije informacije iščitavaju iz uvodnog dijela – odnos književnosti s društvenim kontekstom vremena i namjena knjige – ponajviše mladeži, obje ideje zapravo postoje od prvog Jagićevog rada – *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* te ih nastavlja razvijati i dalje. U poglavljima *Uvoda – Ime i opseg naroda* i *Broj naroda* Jagić se bavio poviješću naroda, njihovim naseljavanjima, jezičnim obilježjima te brojnosti. Na kraju *Uvoda* Jagić je iznio i svoju ideju periodizacije hrvatsko-srpske književnosti na tri doba: *staro doba*, *srednje doba* i *ново doba*. Iz toga se naslućuje njegov plan za pisanjem povijesti hrvatske književnosti u nekoliko knjiga, no napisao je samo povijest *starog doba*. U Jagićevoj ideji periodizacije hrvatske književnosti u ovom radu prepoznaju se tragovi periodizacije (nazivi razdoblja i vremenska određenja) koju je prikazao u natuknici za znanstvenu enciklopediju *Slovník naučný* iz 1865. Očito je Jagić bio siguran u funkcionalnost i sadržajnu smislenost takve periodizacije, što prema Vladimiru Bitiju znači okvir povijesnog puta: „Svaka mu je pojedina povijesna objava uronjena u 'mitove' koji upravljaju percepcijom, ponašanjem i djelovanjem određenih razdoblja. Iz tih se zavodljivo-opasnih mitova dakle zapravo ne može iskoračiti, ali se s njima ipak ne smije ni pomiriti.“⁴⁶⁰

Drugi dio *Historije*, kako je već i rečeno, naslovljen je *Staro doba. Od sedmoga do konca četrnaestoga vieka*. Prvo poglavlje ovog dijela *Narodni život Hrvata i Srba u najstarije doba* predstavlja svakodnevni život naroda od starih vremena, poslove kojima su se bavili, moralni razvoj i brzo napuštanje poganstva te prihvaćanje vjere potom kratko o jezicima i pismima koje su koristili. Drugo poglavlje *Pokrštenje i prve sukobice s grčko-rimskim svijetom* usmjereno je na prikaz prihvaćanja vjere i zapadnog kršćanstva, a samim time i latinskog jezika. Također, Jagić je tumačio i povijesna zbivanja koja su uzrokovala promjene među narodima te utjecaje drugih naroda na kulturu, jezik i život općenito. U središte trećeg poglavlja *Ćiril i Metod; borba za slovenštinu* stavljena je uloga braće Ćirila i Metoda u razvoju pismenosti i

⁴⁵⁹ *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, Knjiga prva, Staro doba*, Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867., str. 2.-3.

⁴⁶⁰ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 80.

izvođenju mise na narodnom jeziku. Treba podsjetiti da je u svom prvom književnopovijesnom pregledu, napisanom za *Slovník naučný*, također veliku pozornost posvetio djelovanju braće Ćirila i Metoda i početcima pismenosti. U sljedećem poglavlju *Književna radnja u Bugarskoj*, Jagić je nastavio započetu priču o solunskoj braći iz prethodnog poglavlja. Njihov je rad povezao s bugarskom tradicijom i predstavio jezik i pisma, prilikom čega je veliku pozornost pridao naravno ćirilskoj i glagolskoj azbuci te Ćirilovu i Metodovu književnom radu, točnije, prevođenju evanđelja, psalama i liturgijskih knjiga. U drugom dijelu poglavlja Jagić je predstavio djela iz bugarske književnosti koja je ocijenio ključnima. Na kraju poglavlja Jagić je istaknuo zašto je tom dijelu povijesti dao dovoljno pozornosti:

Ovo su poglaviti književnici dobe Simeonove, od kojih je uspomena do nas došla; njihovu književnu radnju baštiniše skorim od naroda bugarskoga (...) Preko njih po najviše i doživješe ove dragocjene starine naše doba, sačuvane većim dielom u kasnijih prepisih srbskih i ruskih (...) S toga je drugačija vrijednost i značenje ovieh spomenika, kada se govori o historiji književnosti, a drugačije kada je rieč o historiji jezika.⁴⁶¹

Iz poglavlja *Bogomili, lažne knjige i narodno pričanje* treba izdvojiti Jagićevo tumačenje izvora za nastajanje narodne književnosti, to su bosanski fratri, Turci i staroindijska književnost. Za sve izvore Jagić je navodio niz potvrda u narodnim pjesmama i pričama koje je sadržajno predstavljao te u njima imenovao elemente koji su potvrđivali pripadnost određenom izvoru. Zamjećuje se da je Jagić informacije vrlo detaljno i iscrpno obrazlagao, a iznesene stavove i teze potkrepljivao je navođenjem sadržaja iz tekstova narodne književnosti. Posljednje poglavlje je *Kulturno stanje Hrvata i Srba od dvanaestoga vieka napried*, u njemu je Jagić iznio tezu da je 11. i 12. stoljeće vrijeme očiglednog razilaženja hrvatskog i srbskog naroda što je uzrokovano drukčijim jezikom i pismom, a onda i sadržajem književnih zapisa koji su tada nastajali. Hrvati su tada uvelike koristili latinski jezik koji je bio obvezan u služenju misnog slavlja, ali je ušao i među ljude kao: „(...) sredstvo međusobnoga porazumljenja, jezikom društvenim, ispod kojega je narodni hrvatski čamio kao sužanj u dubokoj tamnici.“⁴⁶² Jagić to nije smatrao dobrim zato što je donijelo više štete nego koristi, ponajviše zbog slabije uporabe i razvoja narodnog jezika. Međutim, jačanjem svijesti naroda o važnosti jezika i pripadnici crkvenih redova počeli su prihvaćati narodni jezik te je on tako polako počeo ulaziti

⁴⁶¹ *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, Knjiga prva, Staro doba*, Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867., str. 73.

⁴⁶² Isto, str. 121.

i u *porabu crkvenu*. To je bio, smatrao je Jagić, prijelomni trenutak u kojem se počela razvijati narodna književnost: „Od toga vremena napredovaše glagolizam kod dalmatinskih Hrvata, toli u crkvenom koli u svjetskom životu. Crkvene knjige bijahu marljivo pisane i prepisivane.“⁴⁶³ Unatoč marljivosti svećenika koji su pisali i prevodili razne, uglavnom, liturgijske knjige poput misala, brevijara, psalama, molitvi, što Jagić i izrijeком kaže, on ih ipak kritizira:

Razumije se, da su hrvatski popovi, isključeni od svake nauke, već sada po dosta zaostajali u znanju za svojom latinskom braćom, kojoj su preko latinskoga jezika bar nekoliki izvori nauke i obrazovanja otvoreni bili; ali što je njima nauke nestajalo, nadoknađivaše sveto oduševljenje i odanost, kao i golema marljivost.⁴⁶⁴

Predstavljajući odabrano povijesno, odnosno književnopovijesno razdoblje Jagić je zapravo odabrao informacije i činjenice koje će predstaviti čitateljima pa se postavlja pitanje kako se procjenjuju te informacije i činjenice:

Kao što to bijaše slučaj u povijesnoj znanosti, rješenje „statusa“ književnopovijesne činjenice uvijek je na neki način prethodilo samom nizanju i utvrđivanju tih činjenica, a status književnopovijesne činjenice nije nikada rješavala sama povijest književnost, baš kao što status povijesne činjenice nije rješavala povijesna znanost koja bi se mogla lako odvojiti od filozofije, odnosno – u novije vrijeme – od neke epistemološki zamišljene teorije povijesti.⁴⁶⁵

Jagić je sistematizirao vrste tekstova koji su nastajali u ovom vremenu pa ih je pritom podijelio na crkvene knjige i knjige iz svjetovnog života. Pritom je u svojim razmatranjima detaljnije predstavio glagoljske tekstove iz 11. i 12. stoljeća koji su uglavnom zakoni i statuti, a s obzirom na to da nemaju književna obilježja, pristupio im je uže filološki. Tijekom cijele *Historije* prisutne su jezične analize tekstova u kojima se bavio pitanjem redakcije staroslavenskog jezika, narječjima, pojedinim riječima pa čak i stilskim pitanjima. Primjerice: „Zakoni i statuti dalmatinsko-hrvatskih gradova i obćina pisani su u današnjoj redakciji jezikom latinskim, talijanskim i hrvatskim (...)“⁴⁶⁶ ili: „Osobito je spomena vrijedna tautologija, koja se opaža u pravnoj prozi te dolikuje njezinoj svečanosti, gdje ima biti sve na puno izrečeno.“⁴⁶⁷ i

⁴⁶³ Isto, str. 121.

⁴⁶⁴ Isto, str. 122.

⁴⁶⁵ Milivoj Solar, *Uvod u filozofiju književnosti*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2004., str. 343.

⁴⁶⁶ *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, Knjiga prva, Staro doba*, Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1867., str. 127.

⁴⁶⁷ Isto, str. 133.

dalje: „Ovi su zakoni pisani istiem narječjem, kao i glagolske listine, na ime starohrvatskom čakavštinom: tekst vinodolski i krčki pisan je glagolicom, a poljički statut bosansko-hrvatskom ćirilicom.“⁴⁶⁸

S druge pak strane, u svom radu rjeđe se doticao analiza tih djela, tek ponegdje se nailazi na takve elemente: „U pripovijedanju vlada dramatski život: nekoji su zakoni otegnuti čak u formu kratkijeh pripoviedčica; one rieči, koje tko komu progovara, obično se navode upravnim govorom, u prvoj i drugoj osobi (...)“⁴⁶⁹ Ponekad je iznosio njihov sadržaj, kulturnu važnost ili ih je jednostavno predstavljao: „Medju statutima, koji su pisani jezikom narodnim, najodlučnije mjesto dopada zakonu vinodolskomu, jer je najstariji vremenom, kada ga po prvi put staviše u pismo, god. 1280, te se u onome obliku nepromienjen održao i kasnije.“⁴⁷⁰

U mnogim poglavljima prisutno je povezivanje elemenata narodne i umjetničke književnosti:

Iz naših fratarskih knjiga srednjega vijeka, osobito bosanskih, dade se lijepo razabrati, što i kako se je nekoć pripovijedalo narodu. Sveštenici nastojahu svaku nauku zasladiti pokojom pričom, što bješe čas iz knjiga izvadjena, čas dosjetljivo izmišljena, te se nekoje između njih odlikovahu tolikom živosti, da ih je narod lako i rado pamtio i dalje pripoviedao sa svojimi pridjevci. Evo nam dakle jedno bogato vrelo narodnoga pripovijedanja. Ovakova izvora bit će valjda sve one narodne pripoviedke, koje idu na to da potvrde nekoju nauku vjere kršćanske, n. pr. u vukovoj zbirci br. 21: „kalugjer i četiri grješnika“, gdje se pripovieda, kakova kazna stiže one, koji umriješe u griesih bez ispovijedi.⁴⁷¹

Josip Kekez upozorio je na tu Jagićevu sklonost interpretaciji odnosa usmene i pisane književnosti u srednjovjekovlju i zaključio je da su prema Jagiću ti utjecaji tekli od narodne književnosti prema pisanoj, no daljnja izučavanja tog pitanja u povijesti hrvatske književnosti pokazat će da se događalo i obrnuto.⁴⁷²

Jagić je srpskoj književnosti također posvetio dovoljno prostora, i to u okviru sljedećih tema: *Tragovi srbskih književnih starina do Savinih vremena – stara srbska pisma, povelje, hrisovulje; Nemanja i sv. Sava, Obćeniti karakter starosrbske književnosti* i na kraju *Priegled književne radnje do preko konca 14. vieka* koje je ujedno i posljednje u knjizi.

⁴⁶⁸ Isto, str. 135.

⁴⁶⁹ Isto, str. 133.

⁴⁷⁰ Isto, str. 131.

⁴⁷¹ Isto, str. 125.

⁴⁷² Josip Kekez, *Vatroslav Jagić i poezija na narodnu*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 221.

Uistinu se može reći da je Jagićeva *Historija* proizišla iz ranijih Jagićevih znanstvenih istraživanja književnosti s jedne strane i promišljanja o žanru povijesti hrvatske književnosti s druge strane. I uistinu je novina u odnosu na dotadašnje pristupe žanru drugih povjesničara koji su bili utemeljeni na (bio)bibliografskom dokumentarizmu pa time potvrđuje koliko je mu je bio važan daljnji razvoj znanosti o književnosti, preciznije povijesti književnosti, i koliko je bio, može se reći – ispred svog vremena.

Mogu se sistematizirati prednosti Jagićevih metodoloških načela žanra korištenih u *Historiji*, uglavnom ih je zastupao u svojim ranijim radovima, no u ovom su radu dodatno razrađeni:

- a) funkcionalna periodizacija u okviru književnog razdoblja
- b) žanrovska podjela tekstova na crkvene i svjetovne
- c) predstavljanje sadržaja tekstova
- d) povezivanje i usporedba tekstova
- e) odnos društva i književnosti
- f) odnos umjetničke i narodne književnosti
- g) komparativni prikaz hrvatske i srpske književnosti.

Treba izdvojiti i manjkavosti Jagićevih metodoloških načela u *Historiji*, od kojih su neke, jasno, uvjetovane i spoznajama vremena:

- a) povlašćivanje opće povijesti nauštrb slike razvoja književnosti
- b) procjena liturgijskih tekstova kao isključivo prepisivačke literature
- c) izostanak (jasnije) prosudbe umjetničke kvalitete i vrednovanja književnih tekstova.

S obzirom na to da je Jagićeva povijest označila najznačajniju prekretnicu u oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti, ne iznenađuje njezina najveća prisutnost, u odnosu na ranije Jagićeve radove, u znanstvenoj i stručnoj literaturi. Slavko Ježić smatrao je da je to prva kritička povijest naše književnosti te je istaknuo da je to djelo znatno interesantnije od djela slične tematike iz drugih europskih znanosti o književnosti,⁴⁷³ Maja Bošković-Stulli ukazala je da je to: „(...) relativno rano napisano djelo, ali već posve zrelo.”⁴⁷⁴ Dubravko Jelčić za Jagićevo predstavljanje povijesti *starog doba* tvrdio je da je ta knjiga postavila: „(...) filološki

⁴⁷³ Slavko Ježić, *Oko „Književnika“ i Akademije*, u: Vatroslav Jagić, *Djela IV., Članci iz „Književnika“ III. (1866), Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 8.–9.

⁴⁷⁴ Maja Bošković-Stulli, *Jagić o usmenim pripovijetkama*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 192.

temelj hrvatske književne historiografije (...)⁴⁷⁵ U ovom kontekstu ne treba zaboraviti ni misli Vinka Brešića:

Riječ je o za svoje vrijeme modernoj pozitivističkoj filološko-komparatističkoj studiji zbog koje će njezin autor biti proglašen utemeljiteljem nacionalne književne historiografije, ali i komparatistike. Iako nedovršena, tj. pokriva samo srednjovjekovnu književnost (Staro doba), sve do pojave Srednjovjekovne književnosti E. Hercigonje 1975. bila je ne samo jedina knjiga u kojoj je sustavno obrađena najstarija nacionalna književna tradicija, nego je i metodološki ostala aktualna.⁴⁷⁶

Miroslav Šicel, uz to što je jasno imenovao Jagića kao pravog utemeljitelja hrvatske povijesti književnosti, tvrdio je i da se u njegovu književnopovijesnom radu prepoznaje sklonost filološkim istraživanjima, a to se u *Historiji* uistinu i potvrđuje. Rjeđe je tekstovima pristupao sa stajališta povjesničara književnosti i teoretičara, a češće sa stajališta jezikoslovca, zbog čega je Šicel tvrdio da je Jagić bio uspješniji u teoretskim razmatranjima i shvaćanjima žanra povijesti književnosti, nego u primjeni.⁴⁷⁷ Breda Kogoj-Kapetanić naglasila je da je ovo Jagićevo prvo djelo u kojem je vidljiv komparativni pristup u povijesti hrvatske književnosti.⁴⁷⁸ Međutim, uvidom u Jagićeve ranije radove, primjerice u *Kratak priegled*, vidi se zapravo da je on komparativnom pristupu povijesti hrvatske književnosti pristupio ipak nešto ranije. Nadalje, Eduard Hercigonja također je dao visoku ocjenu *Historije*: „To Jagićevo djelo nadživjelo je njegovo vrijeme, i u mnogo čemu – po metodološkim načelima, neopterećenosti predrasudama, osjećaju za otkrivanje stvarnih književnih kvaliteta i zrelosti vrijednosnih prosudbi – ostalo je svježim do danas.“⁴⁷⁹ Ukazao je i na činjenicu da je to prva knjiga koja je okupila sve dotadašnje spoznaje o hrvatskom književnom srednjovjekovlju u zaokruženu sliku jedne stilske formacije⁴⁸⁰ i zaključio da nakon ove povijesti pristup tom razdoblju nije osobito unaprijeđen ni sljedećih pola stoljeća.⁴⁸¹ Hercigonja je razlažući svoje viđenje *Historije* naveo i neke zamjerke tom djelu: nepriznavanje liturgijsko-biblijskih tekstova kao estetski i književno

⁴⁷⁵ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 274.

⁴⁷⁶ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 239.-240.

⁴⁷⁷ Usp. Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 266.-267.

⁴⁷⁸ Breda Kogoj-Kapetanić, *Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, knjiga 350, Zagreb, 1968., str. 326.

⁴⁷⁹ Eduard Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 2, Srednjovjekovna književnost*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 7.

⁴⁸⁰ Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskologoljskom srednjovjekovlju*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 14.

⁴⁸¹ Eduard Hercigonja, *Na temeljima hrvatske književne kulture: filološkomedievističke rasprave*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 719.

vrijednih, danas neprihvatljiva periodizacija epohe srednjeg vijeka, neusklađenost općeg opsega prikaza literarnih pojava, nedovoljno predstavljanje glagoljskih tekstova.⁴⁸² Nikica Kolumbić detaljno je predstavio Jagićevu *Historiju*, smatrao je Jagića prvim povjesničarem koji se bavio najstarijim književnim tekstovima kao jezičnim umjetninama te je srednji vijek označio kao posebnu epohu i ocjenjivao tekstove tog vremena prema literarno-umjetničkim mjerilima. S druge strane istaknuo je i činjenicu da je Jagiću povijest književnosti dio cjelokupne povijesti kulture i duha jednog naroda, što onemogućuje temeljito iznošenje prosudbi o književnim pojavama,⁴⁸³ jednako je kritizirao i Franjo Švelec.⁴⁸⁴ Navedeni su stavovi suprotni od stavova nekih suvremenih teoretičara koji baš književnost i povijest književnosti uvrštavaju u temelje kulture, Bill Readings prepoznao je upravo takav pristup već i u vremenu kad je Jagić stvarao svoje književnopovijesne i teorijske radove: „Novi se važan pomak događa u poimanju kulture u devetnaestom i dvadesetom stoljeću: pomak od filozofije prema studiju književnosti kao glavnoj disciplini kojoj je nacionalna država povjerila zadatak promišljanja o kulturnom identitetu. Kultura od filozofske postaje književnom.“⁴⁸⁵

Na kraju treba istaknuti jednu zanimljivost. Naime, iz prvog broja časopisa *Rad* saznaje se da je na prvoj javnoj sjednici *historičko-filologičkog* razreda novoosnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Jagić čitao ulomak iz ove knjige:

U prvoj je pravi član V. Jagić čitao iz svoje historije hrvatsko-srbske književnosti odlomak, u kom se razpravlja stvar koja pada u najstarije vrijeme naše književnosti; to je pisani početak sadašnjim našim narodnim pričam i pjesmam.⁴⁸⁶

I već je tada donesena visoka ocjena tog Jagićeva djela:

Premda ova razprava nije mogla prelaziti preko granice koje joj je postavilo cijelo djelo, kojemu je ona samo mali dio, ipak je njom postavljen u našoj književnosti prvi tvrd temelj sravnjivanju naših narodnih pjesama i pripoviedaka s pjesmami i pripoviedkami ostalih europskih i azijskih naroda, a tim i pravomu poznavanju i dostojnomu ocjenjivanju naše narodne poezije, – i to je

⁴⁸² Isto, str. 24.-26.

⁴⁸³ Nikica Kolumbić, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 30.-33.

⁴⁸⁴ Franjo Švelec, *Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 52.-53.

⁴⁸⁵ Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, Meandarmedia, Zagreb, 2016., str. 143.

⁴⁸⁶ *Prva svečana sjednica Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 28. srpnja 1867., Izvješće tajnikovo*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. I, Zagreb, 1867., str. 57.

učinjeno učenošću i dubokom i prostranom tako da ovaj trud g. Jagića podiže našu književnost u svojoj struci na visinu europskih književnosti.⁴⁸⁷

3.7. Radovi u časopisu *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (1867.-1876.)

Nakon što je 1866. prestao s izlaženjem časopis *Književnik* počeli su izlaziti drugi časopisi za koje se u literaturi pronalazi teza da su inicirani *Književnikom*.⁴⁸⁸ U tim je časopisima Jagić sudjelovao kao autor članaka o povijesti hrvatske književnosti. Jedan od takvih časopisa je i *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* u kojem je Jagić objavio nekoliko članaka koje zbog njihova doprinosa oblikovanju (žanra) povijesti hrvatske književnosti treba predstaviti.

Godine 1867., primjerice, u *Radu* Jagić je objavio članak *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326*,⁴⁸⁹ riječ je o kritici *Povijesti srpske književnosti* koju je napisao Stojan Novaković. U toj je kritici Jagić iznio nekoliko teza o metodološkom okviru žanra povijesti književnosti. Naime, unatoč tomu što je knjiga pisana za školske potrebe, Jagić ju je smatrao korisnom baš zato što je prva takva namijenjena mladeži, odnosno učenicima, i zato što prikazuje povijest srpske književnosti, a takvih knjiga gotovo da nema. Jagić je bio zadovoljan metodološkim okvirom knjige u kojoj se: „(...) izmjenjuju viesti biografske i bibliografske s obćim karakterisanjem vremena i pisaca.“⁴⁹⁰ Uz to donose se i zabavnije informacije o književnim pojavaštima, što je osobito potrebno učenicima. Smatrao je korisnim i poglavlje posvećeno povijesti jezika koja je prema njemu neodvojiva od predstavljanja povijesti književnosti. Treba podsjetiti da je takvu tezu nastavio zastupati i Zdenko Škreb koji je dodatno upozorio na neodvojivu svezu povijesti nacionalne književnosti i povijesti nacionalnog jezika. Osim toga, na tom je tragu razvio i stav prema kojem su: „(...) mikrostrukture pjesničkoga jezika toliko (su) vezane o izražajne mogućnosti jednoga konkretnog jezika da se ni povijesni razvoj makrostruktura ne može prikazati drukčije nego unutar granica toga jezika.“⁴⁹¹ Iz navedenog proizlazi da je

⁴⁸⁷ Isto, str. 58.

⁴⁸⁸ Usp. Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 43.

⁴⁸⁹ *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. I, Zagreb, 1867., str. 236.-242.

⁴⁹⁰ Isto, str. 236.

⁴⁹¹ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, 1976., str. 128.

najprirodnijim smatrao da se povijest književnosti prikaže kao povijest nacionalne književnosti isključivo jednog jezika.

Prilikom tumačenja Novakovićeve periodizacije književnosti, kojom nije bio osobito zadovoljan, Jagić je iskazao svoj stav o periodizaciji općenito: „Ja nijesam prijatelj prevelike sistematike, osobito gdje se njome priegledu stvari većma odmaže nego li pomaže; i za to nestavljam ni u ovo ni u koje drugo razdjeljenje veće važnosti, nego li u samo historijsko izlaganje.“⁴⁹² U svojim ranijim sličnim radovima, Jagić je periodizaciju tumačio kao uobičajeni način prikazivanja povijesti književnosti i nije ju izdvajao i komentirao, štoviše, u svojim književnopovijesnim radovima povijest hrvatske književnosti predstavljao je periodizacijskim pristupom, primjerice u radovima *Literatura Jihoslovanův v užším smyslu (t. j. Chorvato-Srbův)*, u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu (t. j. Hrvato-Srba)*, i *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*. S obzirom na to da se pristup tom pitanju očito promijenio, vidjet će se kako će mu Jagić pristupiti u sljedećim radovima. Međutim, Jagićev odmak od periodizacije na tragu je sumnje u njezinu funkcionalnost i ulogu, o čemu su pisali i neki europski teoretičari poput Jacquesa Derride koji je na trenutke zastupao tezu o njezinoj suvišnosti, a na trenutke je tvrdio da je nekakav okvir potreban radi lakšeg snalaženja u povijesnom tijeku.⁴⁹³ I domaći su se teoretičari bavili periodizacijom, primjerice Viktor Žmegač i Andrea Zlatar Violić. Žmegač je njezinu *problematicnost* vidio u nedosljednosti, književne pojavnosti bliže našem vremenu lakše se mogu oblikovati u određene periodizacijske sheme, dok se dalja književna zbivanja zbog svoje vremenske udaljenosti teže mogu razdvajati u manje koncepcije.⁴⁹⁴ Zlatar Violić je pak u povijestima suvremenih povjesničara zamijetila napuštanje tradicionalne periodizacije i njezinu zamjenu sociološkom konstrukcijom književnog polja.⁴⁹⁵ Zbog toga je Jagićeva svojevrsna nesigurnost u njezinu potrebu i funkcionalnost na dobrom tragu i bit će jasno prokazana tek tijekom 20. stoljeća i u 21. stoljeću kad će se teoretičari posvetiti izučavanju povijesnosti, klasifikacijama, periodiziranju itd.

U ovoj kritici uočljiva je velika Jagićeva zamjerka Novakovićevu radu – odvojeno je prikazao hrvatsku i srpsku književnost, ne samo zbog nacionalnih i poetičkih različitosti tih dviju književnosti, nego i zbog geografske odvojenosti. Jagić je takav pristup povijesti književnosti smatrao manjkavim zato što može uzrokovati pogrješke u tumačenju pripadnosti

⁴⁹² Isto, str. 239.

⁴⁹³ Jacques Derrida, *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 1967., str. 105.

⁴⁹⁴ Viktor Žmegač, *Spoznajni interes historiografija književnosti*, u: Umjetnost riječi, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIV, br. 2, Zagreb, 1980., str. 83.

⁴⁹⁵ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 167.

književnih pojava: „Ovo geografsko gledište, kojega se je pisac držao u svojoj knjizi, dovede ga na to, da u drugom razdjelu, pod naslovom: 'Stara književnost Srba zapadne crkve' pripovijeda takodjer o 'književnosti u Hrvatskoj' (...)“⁴⁹⁶ Svoju kritiku Jagić je završio načelno pozitivnom ocjenom knjige i ukazivanjem na važnost prikazivanja povijesti hrvatske (i srpske) književnosti:

Budući da je Novakovićeve historija srpske književnosti ujedno i historija hrvatske književnosti, a u nas nije bar ov čas nijedno djelo te vrste dovršeno, to se knjiga Novakovićeve već i tiem svakomu preporuča, koji je željan nauke, kamo li istom, kad se znade da je djelo zbilja vrstno i svake preporuke vredno. K tomu dolaze još i viši razlozi narodni, koji ištu od nas, da negledamo kod dobre knjige ni gdje je izašla ni kakovimi je slovi štampana.⁴⁹⁷

U kritici *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine. Epske pjesme starijeg vremena*, skupio Bogoljub Petranović. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1867.,⁴⁹⁸ koja je drugi Jagićev tekst objavljen u *Radu*, Jagić je, zbog svoje znanstvene naklonjenosti narodnoj književnosti,⁴⁹⁹ predstavio knjigu srpskih narodnih pjesama. U većem dijelu rada bavio se analizom pjesama na sadržajnoj i jezičnoj razini, a potom je kritizirao Petranovićev metodološki pristup u oblikovanju zbornika i način odabira pjesama prema geografskom nalazištu te zaključio da: „(...) su svi naši zbornici od poslije Vuka (...) daleko zaostali za današnjim naučnim zahtievanjem.“⁵⁰⁰ Usporedba s Vukom Stefanovićem Karadžićem nije neobična jer ga je i u ranijim radovima isticao kao vrsnog skupljača narodne književnosti. Glavna Jagićeva zamjerka Petranovićevu radu je što je mnoge narodne pjesme zapisao sa sadržajem koji ne pripada našim prostorima, nego je rezultat stranih utjecaja:

Ima medju našimi narodnimi pjesmami, osobito medju onimi što ih po običnome tumačenju mitologijskimi zovu, vrlo mnogo takovieh, koje pripoviedaju nešto nehistorijskoga, nekaku priču, koja ili već jest poznata iz kruga raznih priča, evropskih i azijskih, ili bar ima prilike, da bi se mogla ondje naći. Takove naše pjesme, ma i bile začinjene sladkimi imeni narodnih junaka,

⁴⁹⁶ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. I, Zagreb, 1867., str. 239.

⁴⁹⁷ Isto, str. 242.

⁴⁹⁸ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. II, Zagreb, 1868., str. 204.-231.

⁴⁹⁹ Zanimljivo je istaknuti da Jagić na početku rada izravno pisao o toj svojoj sklonosti: „(...) ipak jedva da ima u našoj književnosti pitanje koje bi bilo ugodnije i dostojnije naučnog istraživanja, nego što su narodne pjesme.“*

*Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. II, Zagreb, 1868., str. 206.

⁵⁰⁰ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. II, Zagreb, 1868., str. 208.

kao što su Dušan, Lazar, Kraljević Marko, Ljutica Bogdan itd., spadaju ipak pod obćenito, internacionalno pitanje o postanku evropskih priča (...)⁵⁰¹

Osim što je autentičan izvor ključan zbog vjerodostojnosti kazivanog, Vladimir Biti spominjao je da su jednako važne i okolnosti u kojima je nešto nastalo, mediji u kojima su se ostvarivali, adresati kojima su upućeni i sl. zato što: „U procesu naizmjeničnoga i pomičnoga kulturalnog normiranja oblikuje se stanovita predodžbena konstanta koja se onda retrospektivnom projekcijom (lakanovskim „prošivnim bodom“) identificira kao uzrok.“⁵⁰²

U radu *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici*⁵⁰³ Jagić je predstavio novopronađene pjesme Šiška Menčetića i Džore Držića. Nakon interpretacije pjesama, predstavio je trubadursku poeziju te napravio komparativnu analizu te poezije s pjesmama dubrovačkih pjesnika. S obzirom na iscrpan pristup temi može se reći da je ovim radom Jagić dao velik doprinos povijesti hrvatske renesansne književnosti.⁵⁰⁴

U uvodnom dijelu rada Jagić je ukazao na neprestani razvoj (svih) znanosti te tolikoj „(...) sili novieh pogleda (...)“⁵⁰⁵ zbog čega treba provoditi nove pristupe poznatim temama i tako otkrivati nove znanstvene spoznaje. To je doveo u svezu s poviješću književnosti i završenom tradicijom (bio)bibliografskog dokumentarizma u povijesti književnosti: „Nekošnje, dosta suhoparno pobranje pukih imena raznih učenih ljudi kao i naslova njihovih djela, koje je još prošloga vieka cvietom cvalo, moradijaše na izmaku XVIII. stoljeća uzmaći ispred ovog filosofskoga pravca, koji se gradio estetsko-kritičkim (...)“⁵⁰⁶ Svoju informiranost o europskim aktualnostima u povijesti književnosti Jagić je u ovom radu najviše dosad pokazao pozivajući se na europske povjesničare književnosti, poput Georga Gottfrieda Gervinusa, Abela François Villetaina i Philarète Chaslesa, koji su razvijali komparativni pristup povijesti književnosti, što je smatrao korisnim metodološkim postupkom, no i vrlo zahtjevnim: „Dakako da je tim zadatak današnjega književnoga historika puno obsežniji i teži, ali i puno naučniji, nego li je do jako bio; ili da još bolje izrečem, danas bori se literarna historija za samostalnim položajem u redu modernih nauka (...)“⁵⁰⁷ Navedeno je dodatno otežano

⁵⁰¹ Isto, str. 224

⁵⁰² Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 66.

⁵⁰³ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 202.-233.

⁵⁰⁴ Usp. Franjo Švelec, *Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti*, Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 49.-58.

⁵⁰⁵ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 202.

⁵⁰⁶ Isto, str. 203.

⁵⁰⁷ Isto, str. 203.

činjenicom da je 19. stoljeće tek otvorilo pitanje povijesti (književnosti) koju prema teorijskom pristupu Vladimira Bitija predvodi:

(...) nekakav „junak“ – ideja, duh naroda, načelo, vrsta ili štogod drugo – koji se prati u stopu na dugome, ali neustrašivom putu svoje potrage za identitetom. Književna se djela, stilovi, škole, pokreti i razdoblja degradiraju u puke medije njegova dolaženja-k-sebi te rangiraju po mjerilu pitanja koje među njima najviše pridonosi takvoj „objavi“. Spontano se polazi odatle da što se povijest više bliži danu svojega zapisivanja, to je i junak bliži konačnom cilju svoje potrage: spoznaji identiteta. Nikakvo čudo, jer kako bi književni povjesničar uopće i mogao započeti svoju povijest, a da već nije raspolagao identitetom svojeg junaka? Samo naime takvo raspolaganje, dakle načelno nadmoćan položaj prema junaku, dopušta povjesničaru da odredi početak i kraj svoje povijesti.⁵⁰⁸

Upravo u takvim okolnostima i s takvim težnjama Jagić je pisao svoje književnopovijesne i teorijske radove, i to ističući svog junaka – narodni duh uz kojeg je vezao cjelokupnu književnu produkciju vremena.⁵⁰⁹ Svojim je književnopovijesnim radovima uistinu upućivao na važnost hrvatske književnosti i objelodanjivanja (starih) književnih djela koja ranije nisu bila objavljena. Koliko mu je bilo stalo do toga potvrdit će i pokretanjem edicije *Stari pisci hrvatski*, što će tek uslijediti.

Nove poticaje za istraživanje povijesti hrvatske književnosti Jagiću je donio pronalazak pa onda i objavljivanje pjesama Šiška Menčetića i Džore Držića kojima: „(...) odpočinje ciela jedna vrst umjetne poezije hrvatske.“⁵¹⁰ Vrlo bliskom poezijom Menčetića i Držića smatrao je poznate pjesme Dinka Ranjine i Ignjata Gjorgjića pa je navodio sličnosti i razlike između pjesama tih pjesnika. Jagić je tvrdio da ne treba čuditi uspješnost Dubrovčana u pisanju književnih djela jer su sva četiri pjesnika živjela na izvorištima kulture i književnosti.⁵¹¹

⁵⁰⁸ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 70.

⁵⁰⁹ I u ranijim radovima, a osobito u *Kratkom priegledu hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, Jagić je isticao svoje nezadovoljstvo hrvatskom znanosti o književnosti i nedovoljnim izučavanjem povijesti književnosti, to je nastavljao činiti i u ovom radu: „I tako je historija hrvatske književnosti ničijom osobnom krivdom daleko zaostala ne samo za zahtjevima današnje literarno-historijske nauke, nego i za značenjem same književnosti te punim pravom možemo reći: imamo književnost, ali je ne poznamo.“*

*Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 204.

⁵¹⁰ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 205.

⁵¹¹ Predstavljajući dubrovačku kulturu i društvo 15. i 16. stoljeća (obrazovanje, znanost i sl.), doveo ih je u svezu s književnosti, smatrao je da tamo gdje nema razvijena obrazovanja i znanosti da neće biti ni razvijene književnosti. U takvom metodološkom načelu odnosa društva, kulture i književnosti, prepoznaje se i stav teoretičarki Tawhide Akhter i Meenakshie Lamba koje su vjerovale da se kultura i književnost uzajamno isprepliću kroz sve aspekte: društvene, ekonomske, političke, obrazovne itd.*, što odgovara i teoriji Billa Readingsa: „Opća se ideja o kulturi nadaje kao organska sinteza koja djeluje kao ukupnost i kao srž pojedinačnih znanja „bez kojih nema cjeline i nema središta“.*

Za tumačenje književnopovijesnih razvojnih linija u dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti općenito treba, isticao je Jagić, u obzir uzeti utjecaj Italije. Prvotno je takav utjecao prepoznavao kod manje poznatih dubrovačkih pjesnika koji su pisali na latinskom jeziku pod utjecajem talijanskog humanizma, dok kasnijim razvijanjem talijanske književnosti na narodnom jeziku počinje jednaka praksa i u hrvatskoj književnosti. Prvim pjesnicima koji su u Dubrovniku pisali narodnim jezikom smatrao je Menčetića i Držića, zbog toga je njihovo pjesništvo ocjenjivao još vrjednijim.

Središnji dio rada Jagić je posvetio predstavljanju i analizi pjesama Šiška Menčetića i Džore Držića, načelno ih je odredio kao ljubavne i vrlo nalik jednih drugima. Također, prepoznao je i da sve imaju nekoliko faza u razvoju odnosa između lirskog subjekta i žene u koju je zaljubljen, što će se kao teorijski i povijesni pristup petrarkističkoj poeziji zadržati i u suvremenoj znanosti o književnosti.⁵¹² Jagić je u nekim pjesmama prepoznao teme i motive iz narodnog pjesništva te je pristupio usporednoj analizi takvih tema i motiva u narodnim i *umjetnim* pjesmama Džore Držića da bi pokazao sličnosti odnosno razlike među njima. Također, Jagić je prepoznao i talijanske utjecaje na pjesme dubrovačkih pjesnika pa je u okviru toga važna sljedeća njegova napomena: „Literarni historik, koji pristaje uz današnja načela literarni-historijskog istraživanja, dužan je svagda predmet svoga zanimanja čak onamo pratiti, gdje mu historijsko-genetički pravac njegovih studija izvore i uzore njegova predmeta pokazuje.“⁵¹³ Tom je napomenom Jagić zapravo potvrdio važnost istraživačkih postupaka u istraživanju povijesti književnosti. Tu tezu dalje je potkrijepio iznošenjem činjenica o petrarkističkoj i ostaloj talijanskoj poeziji, pod čijim je utjecajem jasno bila i dubrovačka, koja je nastala pod utjecajem trubadura iz *Provence*. Kao pravi komparatist, u drugom dijelu središnjeg dijela rada Jagić je predstavio dosadašnje spoznaje o trubadurskoj poeziji i povezo ih s petrarkističkom i ljubavnom poezijom koja je iz talijanske književnosti 15. i 16. stoljeća pristigla u dubrovačku književnost. Nakon što je kritički naveo sličnosti među takvim pjesmama: „Odatle dakle dolazi u svoj sredovječnoj lirici onaj tipski, konvencionalni način izražavanja svojih osjećaja, koji uništava svaki individualizam do krajnje monotonije (...),“⁵¹⁴

* Tawhida Akhter, Meenakshi Lamba, *Culture and Literature: Interdependence*, u: *Culture and Literature*, ur. Tawhida Akhter, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2022., str. 7.

** Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, Meandarmedija, Zagreb, 2016., str. 151.

⁵¹² Usp. Frano Čale, *Petrarca i petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 33.-115.; Pavao Pavličić, *Petrarkistički elementi u hrvatskoj baroknoj poemi, melodrami i epu*, u: Forum, god. 14, br. 1-2, Zagreb, 1972., str. 59.-72.; Ivan Slamnig, *Hrvatska versifikacija: narav, povijest, veze*, Izdanja Zavoda za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1981., str. 5.-70., Rafo Bogišić, *Hrvatski petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.

⁵¹³ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 215.

⁵¹⁴ Isto, str. 220.

istaknuo je i razumijevanje takvih stilskih postupaka jer je takva bila *tadašnja moda*. Nakon predstavljanja teorijskih spoznaja o trubadurskoj poeziji i načelnih tematskih i motivskih sličnosti i razlika s petrarkističkim pjesmama, Jagić je vrlo detaljno opisao motive iz Menčetićevih i Držićevih pjesama koji se mogu pronaći u trubadurskoj i petrarkističkoj lirici. Tako je, primjerice, tumačio motiv ljubavne boli, personificirane ljubavi, ime žene u koju je lirski subjekt zaljubljen, motive oslikavanja ženine ljepote itd., za sve svoje teze navodio je niz potvrda iz lirskih pjesama.

Na kraju rada, osim što je zaključio temu o trubadurima i dubrovačkim pjesnicima: „(...) Menčetić i Držić to su naši trubaduri, od njih su naučili svi potonji dalmatinsko-dubrovački pjesnici pjevati sladkim glasom o ljubavi (...),“⁵¹⁵ pisao je i o slojevitosti teme koju je predstavio ovim radom te poticao i druge povjesničare književnosti na istraživanje istih ili sličnih tema. Također, spomenuo je i potrebu daljnjeg izučavanja starih hrvatskih pjesnika i ukazivanja na njihovu ulogu u oblikovanju cjelokupne povijesti hrvatske književnosti.

Metodološka načela koja je Jagić zastupao i koristio u ovom radu nazirala su se i u ranijim njegovim radovima:

- a) prikaz odnos društva i književnosti u okviru povijesti književnosti
- b) komparativni pristup proučavanju povijesti književnosti
- c) potkrjepljivanje književnopovijesnih teza navodima iz književnih djela
- d) predstavljanje nepoznatih književnih djela
- e) istraživanje povijesti hrvatske književnosti i njezina razvoja.

Ovaj Jagićev rad bio je među prvim sličnim radovima o povijesti hrvatske renesansne književnosti te je ostavio veliki utjecaj na književne teoretičare i povjesničare. O tome svjedoči i komentar Ines Srdoč-Konestra:

Jagićeva studija 'Trubaduri i najstariji hrvatski lirici' kojom uspostavlja temelje komparatističkog proučavanja u hrvatskoj književnosti pripada vrlo često citiranim tekstovima i gotovo da nema istraživača koji se bavio našim prvim petrarkističkim pjesnicima, a da se nije na neki način odredio prema toj studiji. Hvaljena, ali i osporavana pobuđivala je interes zbog metode, ali i smjelosti u pristupu.⁵¹⁶

⁵¹⁵ Isto, str. 233.

⁵¹⁶ Ines Srdoč-Konestra, *Vatroslav Jagić o starim dubrovačkim piscima*, Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 151.

Četvrti rad objavljen u *Radu* je *Srpska bibliografija za noviju književnost 1741-1867*. Sastavio Stojan Novaković. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1869,⁵¹⁷ riječ je o kritici knjige u kojoj je naveden popis objavljenih književnih djela u razdoblju od 1741. do 1867. Jagić je istaknuo da su takve knjige ključne za povjesničare književnosti koji prilikom pisanja povijesti književnosti ili istraživanja nekog dijela nacionalne povijesti književnosti mogu saznati što se sve objavilo u tipu *knjiga, zbornika, sveski, sveščića* ili *listića*, a tek onda: „(...) jedino istorik književnosti ili obrazovanosti može izricati svoje priznanje ili svoju osudu ovome ili onom vremenu kulturnog i književnog života narodnog.“⁵¹⁸ Spomenuo je da se i sam našao u takvu problemu kad je sastavljao povijest hrvatske književnosti:

Da je g. Novaković djelom svojim doskočio veoma priekoj potrebi naše književnosti, znat će svatko, tko je i koliko razmišljao o izvorih za historiju hrvatskosrbske književnosti. Kad sam ja prije više godina izradjivao tek kratak nacrt naše literature, ne naidjoh nigdje na toliko neprilika i zapreka, koliko želeći sastaviti sličicu novije srbske literature od g. 1741 napried; pa tako se je za cielo i g. St. Novaković već pišući svoju „istoriju srpske književnosti“ (...) podpuno uvjerio o velikoj potrebi vrstne bibliografije za to doba srbske književnosti. (...)⁵¹⁹

U jednom Jagićevu pismu Stjepanu Bosancu⁵²⁰ datiranom 20. siječnja 1895. također se prepoznaje njegova potreba za bibliografijama pa i procjena njihove zastupljenosti:

Jedan moj prijatelj (profesor i akademičar Dr. Müller) iznenadio me je prije dvije nedjelje jednom lijepom štampanom knjigom latinskim slovima te me umoli, da vidim, da li je ta knjiga poznata i šta u njoj ima. Odmah na prvi pogled uvjerio sam se, da je to protestantsko izdanje staroga zavjeta, i to Proroka, latinicom a na hrvatskom jeziku naštampano. Prekapajući kod kuće po bibliografijama (koje su kod nas još uvijek „unter aller Kritik“⁵²¹), nisam nigdje naišao na trag tog knjizi, niti je tko spominje da je bila štampana niti da je vidio ekzemplar.⁵²²

⁵¹⁷ Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XI, Zagreb, 1870., str. 260.-265.

⁵¹⁸ Isto, str. 262.

⁵¹⁹ Isto, str. 261.

⁵²⁰ Stjepan Bosanac (1870.-1949.) bio je pedagog i filolog. Bio je gimnazijski profesor, član Zemaljske vlade Hrvatske i rektor Više pedagoške škole u Zagrebu, a uređivao je i časopisa *Vijenac*. Napisao je nekoliko knjiga iz pedagogije i filologije, ali i čitanki i udžbenika za osnovne i srednje škole; neka od njegovih djela su *O Sofoklovu Ajantu* (1894.), *Čitanka iz književnih starina staroslavenskih, hrvatskih i srpskih za VII i VIII razred srednjih škola* (suautorstvo s Đurom Šurminom, 1896.).

⁵²¹ Ispod svake kritike.

⁵²² Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 17, ur. Antun Barac, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1949., str. 101.

U ostatku kritike Jagić je prikazao strukturu knjige i predstavio književna djela koja je Stojan Novaković popisao, dok je na kraju kritike još jednom istaknuo zadovoljstvo napisanim tekstom zbog njezina književnopovijesna doprinosa:

Ali ostavljajući ovake, premda vrlo korisne sinteze literarnoj historiji, mislim da sam u kratko sve spomenuo, po čemu se može spoznati velika literarno-historijska i naučna vrijednost Novakovićeve bibliografije te tko god ovo djelo potanje prouči, rado će sa mnom priznati da ova bibliografska radnja g. Novakovića ne samo što ni malo ne zaostaje za jednakimi radnjami inieh naroda, nego se čak s najboljimi te vrsti djeli sretno natječe.⁵²³

Jagićevu kritiku bilo je važno predstaviti zbog uvida u njegove stavove prema znanstvenim i stručnim radovima koji potpomažu rasvjetljavanju nacionalne povijesti književnosti, a bibliografije objavljenih knjiga u nekom vremenskom razdoblju zasigurno su jedni od njih. Ne treba zaboraviti da o brojnosti takve literature u hrvatskoj povijesti književnosti saznajemo ponešto i iz njegovih memoara u kojima je napisao da još dugo vremena nakon ove Novakovićeve knjige neće biti slične.⁵²⁴ Iz ove je kritike razvidan Jagićev stav da je ovakvu knjigu smatrao korisnom za daljnje izučavanje povijesti književnosti, no jednako je jasno da je smatrao da ona sama ne može biti povijest književnost jer se ne bavi detaljnim predstavljanjem i analizom književnika, djela i razdoblja nego tek zapravo dokumentarizmom. Pitanjem dokumentarizma među teoretičarima povijesti (književnosti) razmatrao je Vladimir Biti koji je prepoznao da se dokumentarizam i dalje brani: „Današnja tvrdokornost povjesničara u obrani dokumentarizma, doduše, potječe od straha da se ne ugrozi ona hijerarhija među povijesnim izvorima koju je ustanovila devetnaestostoljetna Quellenkritik.“⁵²⁵ To djelomično može biti opravdano neprestanom potrebom popisivanja novih književnih djela kojih je u suvremenoj književnosti mnoštvo, a bilo bi dobro da sva ostanu zabilježena.

Čak je sedam godina prošlo do objave sljedećeg i ujedno posljednjeg Jagićeva rada vezanog uz povijest književnosti u časopisu *Rad*, to je rad *Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda. Iztraživanja akademika V. Jagića*.⁵²⁶ U tom je radu Jagić pisao o narodnoj poeziji slavenskih naroda i njezinom povijesnom razvoju. U prvom poglavlju *Pojam pjesme. Najstarije slovinske pjesni*

⁵²³ Isto, str. 265.

⁵²⁴ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojeg života, I dio (1838-1880)*, Tiskara sv. Sava, Beograd, 1930, str. 57.-58.

⁵²⁵ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 68.

⁵²⁶ Rad Jugoslavenske akademija znanosti i umjetnosti, knj. XXXVII, Zagreb, 1876., str. 33.-137.

bijahu hieratske i ritualne. Snaga narodnog pjesništva u Slovina Jagić je tumačio odnos govora, jezika i poezije, zbog vrlo detaljnog pristupa toj temi i u ovom je radu vidljiva njegova posvećenost jezikoslovlju. Osim navedenog, povezao je narodno pjesništvo s Vedama, indijskim zbornikom svetog znanja te identificirao da su: „Najranije dakle slovinske „pěsni (...) popievke, himni, molitve (...)“⁵²⁷ nastale po uzoru na tekstove iz Veda.

U drugom poglavlju *Staranje crkve da zamieni narodne pjesme crkvenima. Kirieleison. Zabrane narodnih zabava i pjevanja. Podmetanje crkvenih tekstova narodnim motivima. Zator raznih narodnih običaja i time pjesama* istaknuo je važnu poveznicu narodnog pjesništva i crkve:

Što je ovdje samo o svećenicima rieč, to se razumije, da je crkva najprije na to gledala, da se njezini služitelji klone svega protivnoga hristijanskim propisima; ali nije se za to ipak ni hristijanskomu narodu rado dozvoljavalo da njeguje svoje narodne običaje.⁵²⁸

Treće poglavlje *Svjedočanstvo o poeziji slovinskoj iz 7., 8. i 9. vieka. Kakova bijaše davna poezija u Poljskoj. Dokazi iz ljetopisaca: Martina, Kadlubka, Dlugoša. Tragovi narodne poezije u literaturi 16. stoljeća.* i četvrto poglavlje *Svjedoci o pjevanju pjesama. Tragovi narodne lirike u rukopisima. Historijske pjesme bez razlike do narodne epike. Uplivi njemački u Českoj. Jokulatori i Vaganti* Jagić je u cijelosti posvetio tumačenju poljske narodne poezije, pripovjedaka, poslovice, zagonetki i narodne epike. Na vrlo sličan način pristupio je i u petom poglavlju *Svjedočanstva o pjevanju pjesama kod Rusa. Crkva vojuje protiv raznih običaja. Ljetopisi pominju Aljošu Popovića, Dobrinju, ali šute o Iliji Muromcu. Spominjanje o Iliji u 16. i 17. stoljeću. Tragovi u njemačkoj sagi* u kojem se usredotočio na rusko narodno pjesništvo i rusku epiku. Šesto poglavlje tematiziralo je *Stare kijevske uspomene sačuvane samo kod Velikorusa. Zašto nema južna Rusija bylina. Slovo o polku Igoreva Upliv na Zadoščinu Dume.* Jagić se bavio elementima narodnog pjesništva u ruskim književnim djelima.⁵²⁹ U ovom je poglavlju, nakon književnopovijesne analize, Jagić ustvrdio da su narodi, ovisno o svojim sklonostima pa i kulturnim i povijesnim svojstvima, razvijali dijelove narodnog blaga kojem su bili skloniji. Iz toga se mogu vidjeti i sličnosti i različitosti u razvoju narodne književnosti, samim time i povijesti književnosti uopće, među slavenskim narodima:

⁵²⁷ Isto, str. 36.

⁵²⁸ Isto, str. 45.

⁵²⁹ U svim trima poglavljima prepoznaje se njegov već jasan metodološki pristup koji je zagovarao u teorijskim radovima, a primjenjivao u književnopovijesnim, prikazivanje razvoja žanrova u narodnoj književnosti počevši od srednjovjekovlja pa završivši sa suvremenosti, navođenje primjera, povezivanje s poviješću naroda te prepoznavanje elemenata narodne književnosti/poezije u umjetničkoj.

(...) brat Čeh nadaren je osobitom pameti za muziku, Poljak za ples; prema tomu je i njihova narodna poezija, ona se odlikuje lirskom nježnošću, živahnim okretom misli i izražaja, ali za široku i polaganu epiku ne pokazaše ni vještine ni naklonosti, sadržina njihova epskog vjeka osta izražena u pričama, sagama, koje se ne saviše u poetski krug, ne primiše poetskog oblika. Protivno tomu „brat“ Rus i „brat“ Srbin, članovi iste porodice slovinske, ne prionuše jednakom voljom niti za muziku niti za ples, u obim vještinama oni su manje okretni, manje živahni; ali njihova ozbiljnija, spokojnija ćud pristajalaše jako dobro epskoj poeziji, kojoj pritekoše u pomoć događaji iz njihova života, njihove historije.⁵³⁰

U sedmom poglavlju *Južnoslavenski ljetopisi ne govore o pjevanju, nego samo milo. Svjedočanstva iz 14. 16. 17. i 18. stoljeća. Dalmatinsko dubrovačka književnost mukom odobrava narodnu poeziju. Tragovi narodne poezije u najstarijih lirika, u Hektorovića, Gundulića, Palmotića. Prvi skupljači u 16. stol. Kačić Jagić* se bavio narodnim pjesništvom u lirskom stvaralaštvu dubrovačkih pjesnika.⁵³¹

U ovom je radu ponajviše vidljiva Jagićeva znanstvena sklonost narodnom pjesništvu koje je predstavio u gotovo svim slavenskim narodima. Iscrpno je analizirao razvoj narodnog pjesništva, teme i motive u narodnom pjesništvu, posebnosti po narodima te utjecaj te vrste književnosti na umjetničku književnost. I u ovom se radu Jagić držao svojih dosadašnjih metodoloških načela za prikazivanje jednog dijela povijesti književnosti: donošenje novih znanstvenih spoznaja, navođenje stavova i spoznaja drugih znanstvenika i oprimjerenje u književnim djelima.

Josip Kekez ovaj je rad odredio kao povijest *slovinske narodne književnosti*, a za prikaz hrvatske narodne književnosti u okviru tog rada naveo je da je: „(...) vrlo (je) iscrpna, a i pouzdana, i zahvaća povijesni raspon od prvih, najstarijih konkretnih spomena i tragova u domaćoj i stranoj književnosti pa sve do romantizma, što praktički znači do Jagićeva vremena.“⁵³² Kekez je u daljnjem vrednovanju rada ukazao na nezaobilaznu ocjenu tog

⁵³⁰ Rad Jugoslavenske akademija znanosti i umjetnosti, knj. XXXVII, Zagreb, 1876., str. 109.

⁵³¹ Jagić je potvrdio tezu koju je iznosio i u ranijim radovima: „Ali istom najnovijemu vremenu ima se zahvaliti, što je dokazalo i još dokazuje, da su mnogi dalmatinsko-dubrovački pjesnici ne samo poznavali, nego donekle i uvažavali narodnu poeziju.“* U istom je poglavlju također analizirao i motive narodnih pjesama koje su u svojim pjesmama i epovima koristili dubrovački pjesnici poput Hektorovića, Gundulića, Pelegrinovića, Kačića Miošića itd.**

* Rad Jugoslavenske akademija znanosti i umjetnosti, knj. XXXVII, Zagreb, 1876., str. 109.

** Vatroslav Jagić, *Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesništvu slovinskih naroda. Istraživanja akademika V. Jagića* Rad Jugoslavenske akademija znanosti i umjetnosti, knj. XXXVII, Zagreb, 1876., str. 123.

⁵³² Josip Kekez, *Vatroslav Jagić i poezija na narodnu*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 219.

doprinosa za daljnje tumačenje hrvatske narodne književnosti u okviru povijesti hrvatske književnosti:

(...) ono gradivo na osnovi kojega su povjesničari hrvatske književnosti skicirali povijest usmene književnosti, smještajući je u zasebna poglavlja. To je uostalom ono isto gradivo koje čini okosnicu u usmenoknjiževnom opisu u najnovijoj, Liberovoj, *Povijesti hrvatske književnosti* u pet svezaka. *Grada za slovinsku poeziju* najmanje je osporavni Jagićev tekst, a uz *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* najčešće navođeni Jagićev tekst koji govori o književnosti.⁵³³

3.8. Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga (1868.)

Jedan od Jagićevih važnijih radova je i *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*,⁵³⁴ svojevrsni nastavak *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* objavljene 1867. U ovom radu Jagić je donio ispravke o nekoliko srednjovjekovnih tekstova i djela o kojima je pisao u *Historiji* te nove spoznaje o istima, to je i izravno naveo na kraju uvoda kao cilj rada. Rad strukturno čine uvod, nenaslovljenih sedam točaka ili poglavlja određenih samo rimskim brojevima te *Zaglavak*.

Odmah na početku rada, točnije u prvoj rečenici, Jagić je iskazao svoje zadovoljstvo razvojem povijesti hrvatske književnosti. Također je iznio i stav o nužnosti povezivanja (povijesti) književnosti i društva.⁵³⁵

Milina je motriti, kako liepo napreduje kod obrazovanieh naroda našega vremena historija književnosti, ova zanimljiva nauka devetnaestoga vieka. Ona umije sad već literarnu radnju svakog naroda tako tumačiti i objašnjavati, da ne ostaje osamljena, nego je u tiesnu svezu stavljena sa svimi pojavi javnoga i privatnoga života, te se iz ovieh izvodi kao rezultat cjelokupnoga kruga pomisli, djela i sudbina svoga vremena.⁵³⁶

Ivana Žužul zamijetila je navedeno načelo kojim je posvijestila da je Jagić književnost zapravo promatrao dominantno društvenim odslikom:

⁵³³ Isto, str. 219.

⁵³⁴ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, Tiskara Dragutina Albrehta, Zagreb, 1868. str. 65.-151.; isti rad objavljen je pod istim naslovom i kao zasebna knjiga: Štamparna Dragutina Albrehta, Zagreb, 1868.

⁵³⁵ Tragovi takva Jagićeva stava nazirali su se i u nekim prethodnim radovima, no u ovom je radu to najrazrađenije.

⁵³⁶ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, Tiskara Dragutina Albrehta, Zagreb, 1868. str. 65.

Jagić je očito književnosti dodijelio funkciju sudjelovanja u simboličkoj društvenoj cirkulaciji, jer ju nije obradio kao iz kulturnog i povijesnog konteksta izdvojeni subjekt. Književnopovijesni diskurs dakle nije izolirao od drugih oblika prikazivanja. Konstantne aporije o statusu žanra i metodologije također su implicite artikulirale njegovu nedvojbenu socijalnu važnost.⁵³⁷

Vrlo nalik Jagićevim stavovima ni Mihovil Kombol neće u svom praktičnom i teorijskom radu isključivati sociološke čimbenike u tumačenju književnosti, kao ni svezu odnosa društva i (povijesti) književnosti.⁵³⁸ I Ivo Frangeš će u razvijanju svog pluralnog pristupa žanru uključivati i društvenu komponentu.⁵³⁹ Takvim stavovima dodatno pridonosi i tvrdnja Renée Welleka koji je ustvrdio da je povijest književnosti zapravo povijest društva.⁵⁴⁰

Nadalje, u uvodnom dijelu rada Jagić je naveo i nekoliko povjesničara književnosti iz europskih književnosti koji su se bavili znanošću o književnosti i zagovarali komparativni pristup povijesti književnosti, primjerice Jean Charles Léonard de Sismondi, Désiré Nisard, Makso Miler itd. I Jagićev je stav da takvi moderni pristupi omogućavaju bolje razumijevanje nacionalnih književnosti i njihovih međusobnih povezanosti. To će biti prvi put (i vrlo rano!) da Jagić izravno tumači i zagovara važnost komparativnog pristupa povijesti književnosti.⁵⁴¹ Taj pristup koristio je i u svojim ranijim radovima, no nije izravno imenovao to načelo.

U prvoj točki rada Jagić je ispravio svojevrstu pogrešku koju je uradio u svojoj *Historiji*, naime, djelo *Cviet krepsti* pripisao je bosanskom fratri Posiloviću, no naknadnim je istraživanjima otkrio da je riječ o prijevodu talijanskih narodnih priča. Jagić je napravio detaljnu usporedbu Posilovićeva prijevoda i izvornog djela, a osobitu je pozornost usmjerio jezičnim pitanjima pa je zaključio da je utjecaj talijanskog jezika i duha bio dovoljno jak da je narušavao čak i ćirilsku ortografiju, kao i da je dubrovački jezik 16. stoljeća bio pun talijanizama.⁵⁴² U drugoj točki Jagić je predstavio priče o stvaranju svijeta, razgovoru čovjeka i smrti te priču o apostolu Tomi koje je također fratar Posilović prepisao iz nekog talijanskog izvornika, što je prepoznao po mnoštvu talijanizama u prijevodu. U trećoj točki analizirao je apokrifne pripovijetke iz *Starog zavjeta* koje su se pojavile u ćirilskom rukopisu, zborniku ruskih apokrifa

⁵³⁷ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 21.

⁵³⁸ Usp. Zlatko Posavec, *Teorijska podloga književnopovijesnog rada Mihovila Kombola*, u: u: Mihovil Kombol: *Književni povjesničar, kritičar i prevodilac*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25. obljetnice smrti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb-Zadar, 1997., str. 35.-36.

⁵³⁹ Ivo Frangeš, *O metodologiji povijesti književnosti (s osobitim osvrtom na hrvatsku književnost)*, Umjetnost riječi, god. XI, br. 3, Zagreb, 1967., str. 210.

⁵⁴⁰ Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 63.

⁵⁴¹ Breda Kogoj-Kapetanić, *Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, knjiga 350, Zagreb, 1968., str. 327.

⁵⁴² Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, Tiskara Dragutina Albrechta, Zagreb, 1868., str. 77.-78.

i u glagoljskom rukopisu, njihovom usporednom analizom prikazao je sličnosti i razlike među njima. Četvrta točka Jagićeva rada posvećena je predstavljanju priča – apokrifa iz glagoljskog rukopisa koje je Jagić pronašao u Kukuljevićevoj knjižnici. Smatrao ih je važnima jer dopunjuju sliku hrvatske glagoljske književnosti:

Isti glagolski rukopis Kukuljevićeve knjižnice, iz kojega evo popunismo apokrifnu pripoviedku o Avramovoj smrti, donosi preko svake nade još i drugih vrlo znamenitih stvari, za koje se do ovoga časa ni znalo nije, da ih ima u našoj književnosti. Osobito pak mislim, da se nije ni slutilo, da će se takovih stvari naći upravo u našoj hrvatsko-glagoljskoj književnosti, za koju dojako mišljismo, da je ograničena na puke služabnike (missale) i časoslove (breviarium).⁵⁴³

Pronalazak dodatnih priča u glagoljskim rukopisima Jagiću je, čini se, mijenjalo poglede na hrvatsku glagoljsku književnost koju nije ocijenio književnoumjetnički bogatom u *Historiji*. U ovom radu promijenio je i svoje mišljenje o pripadnicima crkvenih redova: „E kad smo ovako dugo vremena krivo činili našim hrvatskim popovom, vrijedno je da im se odužimo pa da pokažemo, kako su oni osim misala i brevijara vrlo marljivo još i druge stvari prepisivali (...)“⁵⁴⁴ U nastavku rada Jagić je preveo novopronađene apokrifne na ćirilčno pismo, apokrifi koje je preveo su *O krasnom drvetu*, *O Adamovoj glavi*, *Kako je Isus plugom kopao*, *Kako je Prov (Probus) Isusa bratom prozvao* i *Kako je Isus popom postao*. U petoj točki tumačio je povijesne izvore narodnih priča, točnije potvrđivao je da je apokrifna legenda o pohodu djevice Marije proizišla iz narodne književnosti. Šestu točku posvetio je prijepisu cijelog teksta o Trojanskom ratu kojeg je Jagić pronašao u glagoljskom rukopisu Kukuljevićeve knjižnice, a sedmu prijepisu priče koju je također spomenuo u svojoj *Historiji*.

U završnom dijelu rada nazvanom *Zaglavak* Jagić je pisao o težini posla književnog povjesničara: „(...) imam puno prilike uvjeriti se, koliko je mučan i nezahvalan zadatak, govoriti o historiji književnosti o djelih, koja su ili još u rukopisu ili već pred dvie do tri stotina godina štampana, a danas gotovo sa sviem nedokučiva.“⁵⁴⁵ U ranijim je radovima Jagić, primjerice u *Kratkom priegledu hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, ukazivao na zahtjevnost uključivanja svih novih teorijskih pristupa u pisanje povijesti hrvatske književnosti, a u ovom radu dodatno je autorefleksivnim osvrtom na vlastiti posao povjesničara otvorio pitanje složenosti posla povjesničara književnosti. LaCapra je tvrdio da je takav posao

⁵⁴³ Isto, str. 91.

⁵⁴⁴ Isto, str. 91.

⁵⁴⁵ Isto, str. 148.

potaknut vlastitom željom povjesničara za ovladavanjem totalnom povijesti.⁵⁴⁶ Na sličnom je tragu i procjena Ivane Žužul koja je iskazala da je povjesničar: „(...) veliki sudac kao sveznajući pripovjedač koji podastire najskrivenije želje pisaca i istodobno nas uvjerava u objektivnost i znanstvenost vlastitoga književnohistoriografskog diskurza.“⁵⁴⁷ Neizostavno su važna i promišljanja Milivoja Solara o toj temi:

Povjesničar književnosti tako pretpostavlja da područje nepoznatog čine najprije neki još neutvrđeni podaci o književnim djelima, a zatim i osobite karakterizacije, pa i ocjene tih djela u nekom razvojnem procesu, odnosno u povijesnom slijedu književnosti. Njegovi se problemi sastoje u otkrivanju relevantnih podataka, u opisu i u takvoj ocjeni kakva doprinosi razumijevanju cjeline književnosti. To uglavnom nije sporno; posao povjesničara književnosti bez sumnje se sastoji u istraživanju i povijesnom vrednovanju koje nužno sadrži neki komentar, pokušaj razumijevanja unutar povijesnih okolnosti i, na kraju, pokušaj uklapanja interpretacije, u šire tumačenje cjeline književnog razvoja. (...)

Kako povjesničar književnosti radi? On obavlja najprije tzv. filološku analizu teksta (ako je ona potrebna) i zatim uklapa tekst u povijesni kontinuitet, odnosno u razvoj književnosti ili, kako se to običava reći da bi se izbjegle nezgodne konotacije, u povijesni slijed književnih fenomena. Njegovi su problemi u tom smislu dovoljno jasni i određeni da se mogu rješavati neovisno o različitim idejama povijesti književnosti, uz pretpostavku da ih on rješava prema nekim uzorcima načina „kako se to radi“. Takvi su uzorci paradigme postupka s građom, a i ne mogu se shvatiti kao formule za rješavanje matematičkih problema, ali su dovoljno točno okvirno utvrđeni primjerima koje svaki povjesničar književnosti lako nalazi u tradiciji; on mora ne samo čitati, nego i proučiti kako su prije njega povjesničari književnosti istraživali i rješavali odgovarajuće probleme, a na temelju takva iskustva, pa i neke vrste praktične obuke (što zahtijeva i određeni talent osim erudicije), on može naučiti „kako se to radi“.⁵⁴⁸

Pritom je Jagićev položaj nešto teži od položaja povjesničara koji su se pojavili nakon njega, osobito suvremenih, zbog toga što se nije imao prilike osloniti na rad svojih prethodnika: „(...) ne iz razloga udvoravanja tradiciji nego iz obveze povjesničarskog posla u kojem se prate promjene pozicije 'pomične sadašnjosti' što svakome određuje njegovo gledište.“⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ Dominick LaCapra, *History & Criticism*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1985., str. 25.

⁵⁴⁷ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 14.-15.

⁵⁴⁸ Milivoj Solar, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 267.

⁵⁴⁹ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 21.

Na kraju Jagić je istaknuo da je glavni razlog pisanja ovog rada dopuna *Historije* izvornim tekstovima koje je u međuvremenu pronašao: „(...) lako će mu biti da i ove plodove prema zasluži ocjeni, koji ako i jesu najveće literarnohistorijske vrijednosti, kao poetski surrogati svoga vremena i ogledalo tadašnjeg zanimanja književnih ljudi, pružit će ipak i za historiju našega jezika mnogo zlatno zrnice.“⁵⁵⁰ U zaključnom dijelu Jagić je napomenuo da predstavljene priče omogućuju i mogućnost tumačenja jezične dimenzije tih tekstova. Nakon razlaganja nekoliko jezičnih posebnosti, za književnu je dimenziju istaknuo tek da pridonosi spoznajama o postojanju i razvijanju književnosti, ali je i priznao da: „Ovim prilozi nije ni po što iscrpen sadržaj upotrebljenih ovdje rukopisa.“⁵⁵¹

Metodološka načela ovog rada u prvom redu vezana su uz prijepise novopronađenih tekstova s glagoljice na ćirilicu, mijenjanje informacija i znanstvenih spoznaja iznesenih u ranijim radovima i njihova zamjena novima, jezična analiza novopronađenih tekstova i obilježja stila tih tekstova. Iako se ovaj rad na neki način nastavlja na *Historiju*, i to mijenjajući i dopunjujući određeni dio njezina sadržaja, on ima odlike teorijskog rada zato što donosi nove spoznaje i informacije o jednom dijelu povijesti hrvatske književnosti. S obzirom na to da se nastavlja na *Historiju*, potvrđuje i koliko je Jagiću bilo važno objavljivati točne informacije i predstavljati nove znanstvene spoznaje; takav se pristup više ili manje jasno dao iščitati i u njegovim ranijim radovima. Osim toga, mijenjanjem iznesenih činjenica i informacija u ranijim radovima, razvidno je i da je Jagić imao sklonost priznavanju pogrešaka i krivih tumačenja. Vezano uz potonje, sigurno je da je Jagić stjecanjem novih znanja i informacija o povijesti književnosti mijenjao i svoje stavove i uvjerenja, to se primjerice prepoznaje kod promjene ocjene pripadnika crkvenih redova. Ovog se Jagićeva rada dotaknuo Nikica Kolumbić, ukazao je na ključno Jagićevo obilježje znanstvenog i stručnog rada – upotpunjavanje spoznaja o dijelovima hrvatske povijesti književnosti, uglavnom glagolizma,⁵⁵² a sličnu procjenu iznio je i Franjo Švelec.⁵⁵³

Zbog svega navedenog o Jagićevu upotpunjavanju povijesti književnosti može se reći da ju je doživljavao kao razvojnu liniju koja se otkrivanjem novih informacija i znanstvenih spoznaja može mijenjati i dopunjavati. O potrebi prevrednovanja poznatog te otkrivanju

⁵⁵⁰ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, Tiskara Dragutina Albrechta, Zagreb, 1868., str. 148.

⁵⁵¹ Isto, str. 149.

⁵⁵² Nikica Kolumbić, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 32.-33.

⁵⁵³ Franjo Švelec, *Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 52.-53.

nepoznatog pisala je Anica Bilić koja je uputila da se takvim pristupom zapravo otkriva nepoznato i/ili prešućivano:

Literarna historiografija, usredotočena na praćenje razvojne linije, za volju primjene pojma književne evolucije i kategorije inovacije izdvajala je najvažnije, najizrazitije odlike, originalne osobnosti i dominantne pojave u književnopovijesnom slijedu te ih razvrstavala po rodovima, školama, pokretima i razdobljima, a zanemarivala je sekundarno i neoriginalno. Marljivo prikupljanje građe, njezino klasificiranje i sređivanje te svrstavanje u hijerarhijske nizove tijekom stopedesetgodišnjega iskustva hrvatske književne historiografije pokazalo je kako svako razdoblje ima svoju dominantnu oznaku, što razdvaja inovativno od tradicionalnoga, premda ne postoji stroga granica između novoga i staroga poetološkoga modela. U takvu su književnopovijesnom pogledu minorni pisci ostali zanemareni i zaboravljeni, a književna se historiografija čitala kao povijest ili pregled književnih velikana i veličina, to jest velikih pisaca i antologijskih djela, koji se nalaze na vrhu hijerarhije književnih vrijednosti, a u podnožju je piramide zapostavljeno i malo. Takav autoritarni pristup, što nastoji objektivirati svoje spoznaje i ocjene te se trsi prikazati ih općeprihvaćenima, ozbiljno je poljuljan s nekoliko aspekata.⁵⁵⁴

Stav Anice Bilić u uskoj je svezi sa stavom mnogih drugih teoretičara, poput Zdenka Škreba, Milivoja Solara i Davida Perkinsa koji su vjerovali da je izbornost u povijestima književnosti isključivo rezultat povjesničareve procjene, koja se samo naoko može imenovati objektivnom. Upravo ta izbornost, kao i naslanjanje na prakse prethodnih povijesti i povjesničara, dovela je do uspostave velikih pisaca i „važnih“ književnopovijesnih pojava i, s druge strane, procjene da su neki drugi pisci *mali*, a pojavnosti „nevažne“. Od takvih pristupa prilično je drukčiji onaj Ive Frangeša koji je naznačio u *Proslavu* svoje *Povijesti hrvatske književnosti*:

Stoga obrađivanje hrvatske književnosti iz aspekta njezinih najkrupnijih stvaralaca nije samo nastojanje da se odmah, na prvi pogled, uoče njezine najveće vrijednosti; nego i spoznaja da bi povijest, pisana isključivo ili pretežno iz perspektive minornih, vukla doživljaj te književnosti u područje frustriranosti. Mali su pisci najvjerniji zatočenici nacionalne sudbine, a davanje glavne riječi u povijesti književnosti njima vodilo bi u neprestano opravdavanje i objašnjavanje, u žaljenje i jadikovanje. Uostalom, punu pravdu, koja ih bez potcjenjivanja izjednačuje s najvećima, dobili su oni u pridodatom leksikonu koji je, po prirodi svojoj, neizbježno

⁵⁵⁴ Anica Bilić, *Zašto su mali pisci prešućivani u hrvatskoj književnoj historiografiji?*, u: Dani Hvarškoga kazališta, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, vol. 33, No 1, Zagreb-Split, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Književni krug, 2007. str. 437.

objektivan. Tako je, čini nam se, jače došla do izražaja razvojna vertikalna hrvatske književnosti; pa su time i pisci drugoga reda dospjeli u povoljnije osvjetljenje; a za onima trećega reda ionako nije žaliti u ovako zamišljenu prikazu.⁵⁵⁵

Na Frangešove teze mogu se primijeniti tvrdnje Davida Perkinsa koji je ukazao da povjesničari u svoje povijesti uključuju zapravo vlastite svjesne i nesvjesne želje i Louisa Adriana Montrosea koji je istaknuo je da su istraživanja povjesničara: „(...) limitirana vlastitim predmetog znanstvenog interesa (...)“⁵⁵⁶ Navedeno pak odgovara tezi da je: „Predložba o historiografiji kao strogoj, objektivnoj znanosti ozbiljno (je) uzdrmana, a u prednji je plan izbila njezina figurativna, fiktionalna strana.“⁵⁵⁷ Zato je Michael de Certeau iskazao da se takvo poimanje povijesti zapravo može promatrati kao sukob unutar obitelji⁵⁵⁸ ili mješavinu znanosti i fikcije.⁵⁵⁹

Radi usporedbe – u istom broju *Arkiva* svoj rad objavio je i Ivan Kukuljević Sakcinski *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivši u prvoj polovini XVII. vieka.*⁵⁶⁰ S jedne strane, Jagić je već objavio radove u kojima je tematizirao metodološka načela žanra povijesti književnosti i koja je već naveliko upotrebljavao u svojim književnopovijesnim radovima – napuštanje (bio)bibliografskog modela povijesti književnosti, usredotočenost na predstavljanje i analizu novih književnih spoznaja, književnika i njihovih djela, tumačenje različitih književnih pojavnosti i povezanosti društva i književnosti, periodiziranje književnosti itd., a Kukuljevićev je rad, s druge strane, biobibliografskog tipa – nabrajao je književnike i djela, tek je djelomično predstavljao životopise književnika. U istoj godini u istom časopisu objavljeni su radovi koji su posve suprotni u viđenju oblikovanja žanra povijesti književnosti, jedan predstavlja model povijesti književnosti koji je već postao dio prošlosti, dok drugi nastavlja razvijati nove metodološke pristupe.

⁵⁵⁵ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987., str. 6.

⁵⁵⁶ Louis Adrian Montrose, *Professing the Renaissance: The Poetics of Culture*, u: *The New Historicism*, edited by Harold Veenser, Routledge, New York – London, 1989., str. 17.

⁵⁵⁷ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 32.

⁵⁵⁸ Michel de Certeau, *Heterologies Discourse on the Other*, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 2000., str. 203.

⁵⁵⁹ Isto, str. 200.

⁵⁶⁰ *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. IX, br. 1, Zagreb, 1868. str. 152.-155.

3.9. Radovi u časopisu *Starine* (1869.-1871.)

U časopisu *Starine* Jagić je objavio dva rada vezana uz književnopovijesna pitanja. Prvi je *Ogledi stare hrvatske proze I. Život sv. Katarine. II. Zakon primanja u bratovštinu. III. Život sv. Jerolima, IV. Život Aleksandra Velikoga*.⁵⁶¹ U uvodu tog rada Jagić je ukazao na brojniju staru hrvatsku pjesničku književnost, u odnosu na prozu koje je bilo osjetno manje: „(...) bijaše nam dakako preča, a tadašnjemu poetskomu stanju hrvatskoga naroda još i puno srodnija poezija starih Hrvata nego li proza, koja budući mnogo siromašnija pak i sadržajem svojim manje zanimljiva (...)”⁵⁶² Na kraju uvoda zaključio je i ujedno iznio cilj rada:

Ali potrebe znanstvene kao i dublje izučavanje samoga jezika dovodi sad već i nas na to, da prikupljamo dragocjene ostanke stare hrvatske proze. Za to naumismo, što ja što drugi, donositi u 'starinah' na ogled sad u celosti sad odlomito spomenike stare hrv. proze.⁵⁶³

Ostatak rada Jagić je podijelio na tri poglavlja. Prvo poglavlje naslovljeno je *I. Život sv. Katarine*, sastoji se od kratkog sadržaja legende o životu sv. Katarine te informacija o mjestu gdje je pronađena i prijepisa teksta. Drugo poglavlje *II. Zakon primanja u bratovštinu* kratki je tekst o životu u samostanu, a sastoji se od informacija o tekstu i njegova prijepisa. I na kraju, treće poglavlje *III. Život sv. Jerolima* također se sastoji od kratkih informacija o životu tog sveca i mjestu pronalaska teksta te prijepisa cijelog teksta.

U naslovu rada piše i *Život Aleksandra Velikoga*, međutim, neznano zašto tekst o Aleksandru Velikom nije napisan u ovom radu i o njemu nema nikakvih informacija. Objavljen je naknadno dvije godine kasnije,⁵⁶⁴ također u *Starinama*, a naslovljen je slično prvom radu – *Ogledi stare hrvatske proze IV. Život Aleksandra Velikoga*.⁵⁶⁵ Jagiću je priča o životu Aleksandra Velikog bila privlačna zato što se pojavljivala na mnogim europskim jezicima, što mu je bio izazov za komparativnu analizu:

Potraživati, kako je taj predmet kod raznih književnosti zastupan, dovoditi ove razne radnje u medjusobnu svezu, razabirati gdje i kada je koji noviji elemenat u cjelokupno pričanje unesen

⁵⁶¹ *Starine*, knj. I, Zagreb, 1869., str. 216.-236.

⁵⁶² Isto, str. 216.

⁵⁶³ Isto, str. 216.

⁵⁶⁴ Čini se da Jagić nije ni planirao objaviti taj tekst u ovom radu zato što je, kako se doznaje iz njegove privatne korespondencije sa Stojanom Novakovićem, tek 1870. molio Novakovića da mu pošalje rukopis tog teksta.*
*Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, 22. srpnja 1870., Arhiv Srpske akademije nauka i umjetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/10

⁵⁶⁵ *Starine*, knj. III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871., str. 203.-331.

te napokon razgalivši priču svesti je na prve historijske izvore – to je liep zadatak nove, komparativne, nauke literarno-historijske.⁵⁶⁶

U nastavku rada Jagić je donio prijepis priče, naveo njezina zapisivača, godinu izdanja i ostale slične bibliografske podatke za sve svjetske jezike na kojima je priču pronašao. U drugom dijelu rada jednako iscrpno je analizirao posebnosti jezika i stila priče o Aleksandru Velikom na drugim slavenskim jezicima te ih je uspoređivao s inačicom na hrvatskom jeziku.

Treći dio rada, daleko najopsežniji, prijepis je priče *Život Aleksandra Velikog* na glagoljicu i ćirilicu. I u svojoj *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* Jagić je tematizirao ovaj tekst ukazujući da je priča o životu Aleksandra Velikog bila dijelom usmene predaje pa se zadržala u mnogim narodnim književnostima; prema Jagićevu tumačenju ta je priča u hrvatsku narodnu književnost dospjela iz grčke književnosti.⁵⁶⁷ Tome treba dodati da se u Jagićevoj ostavštini u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti nailazi na pismo od 22. srpnja 1870. koje je uputio Stojanu Novakoviću u kojemu je pisao o tekstu o životu Aleksandra Velikog: „Vi se opominjete, da sam Vas jednom proljetos pitao za biografske rukopise života Aleandrova. Oprostio se drugih posala, naumio sam sada kritički tekst toga djela za štampu prirediti. Biste li mi dakle išli na ruku, da ondašnje rukopise dobijem u Zagreb?“⁵⁶⁸ Dva mjeseca kasnije, točnije 17. rujna 1870. Jagić se nalazio u Varaždinu zbog smrti oca te je ponovno pisao Stojanu Novakoviću, iz tog se pisma saznaje da je Jagić primio tekst o životu Aleksandra Velikog: „U Zagreb vratit ću se za kakovieh 10 dana. Tada ću ozbiljno priounuti za posao, kojemu se već upravo veselim, jer odkako sam iz Zagreva, nijesam gotovo ništa ni čitao ni pisao. Ele što ćemo, kad ima i drugih dužnosti u životu.“⁵⁶⁹

U prvom je radu Jagić predstavljao tekstove isključivo kratkim sadržajnim informacijama, opisom mjesta njihova pronalaska i donosio njihove prijepise, a u drugom je, osim navedenog, pristupio komparativnoj analizi jezičnih elemenata i, nešto manje, sadržajne razine iste priče na različitim jezicima, odnosno iz različitih nacionalnih književnosti.

Oba ova rada iz *Starina* izdvajaju se zbog naglašenog istraživanja povijesti hrvatske književnosti, što je Jagiću jedna od glavnih znanstvenih preokupacija, i razvijanja komparativnog pristupa u istraživanju povijesti književnosti.

⁵⁶⁶ Isto, str. 203.

⁵⁶⁷ Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, Zagreb, Štamparija Dragutina Albrechta, 1867., str. 94.-95.

⁵⁶⁸ Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, 22. srpnja 1870., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/10

⁵⁶⁹ Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, 17. rujna 1870., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/11

3.10. Radovi u časopisu *Vienac* (1869.)

Časopis *Vienac* bio je središnji časopis 19. stoljeća, počeo je izlaziti 1869. i neprekidno je izlazio do 1903. Najveći uspjeh imao je za vrijeme urednikovanja Augusta Šenoe, od 1874. do 1881.⁵⁷⁰

Prvi rad koji je Jagić objavio u časopisu *Vienac* bio je odmah u prvom broju tog časopisa, riječ je o radu *Živi li, napreduje li naša književnost?*⁵⁷¹ Uvodni dio Jagić je posvetio svojim promišljanjima o književnosti:

Znači li dakle književnost gomilu ili makar gomilicu knjiga, koje se svake godine naštaćpaju u kojem god jeziku? Ili ima zar književnosti i bez knjiga? Ili da bolje rećem knjiga a bez književnosti? Gdje tko smatra dakako još i danas, da se pod književnošću razumievaju samo imena pisaca s godinom njihova rodjenja i smrti, te s naslovom njihovieh knjiga?⁵⁷²

U tom je kontekstu tematizirao i povijest književnosti navodeći stavove drugih teoretićara, ali i svoj: „Al gle, znameniti literatori našega vremena protestuju svećano, da bi historija književnosti znaćila puku historiju pisaca i knjiga, nego kazuju, da se u historiji književnosti ištu ideje te njihove naućne i umjetnićke forme.“⁵⁷³ Može se zaključiti da je Jagićeva ideja povijesti književnosti utemeljena na prikazivanju književnika, djela, ideja, formi i njihovih izmjena, a i prema dosad viđenom doprinosu uistinu se može potvrditi i teza Marine Protrke Štimec da je Jagić bio svjestan važnosti usustavljivanja metodoloćkih načela žanra.⁵⁷⁴ Uslijed promišljanja o književnosti ukazao je na nedovoljnu prodaju knjiga, razlog takve slabe kupovine knjiga, književne produkcije i kulturne svijesti pronalazio je u ćestim ratovima i napadima od strane tućinaca: „(...) sjedimo u blagoslovljenih i liepih krajevih, za kojimi su vazda strancem zazubice rasle (...)“⁵⁷⁵ zbog ćega se ljudi nisu uspijevali baviti *lijepim stvarima*. O važnosti kulture (i obrazovanja) pisao je i u privatnom pismu Andru Nikoliću⁵⁷⁶ 8. prosinca 1900.:

⁵⁷⁰ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1982., str. 79.

⁵⁷¹ *Vienac*, I, br. 1, Zagreb, 1869., str. 19.-23.

⁵⁷² Isto, str. 19.

⁵⁷³ Isto, str. 19.

⁵⁷⁴ Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritićkom radu Vatroslava Jagića*, u: Nova Croatica, god. VI, br. 6, 2012., str. 175.

⁵⁷⁵ *Vienac*, I, br. 1, Zagreb, 1869., str. 19.

⁵⁷⁶ Andra Nikolić (1853.-1918.) bio je srpski pravnik, književnik, povjesničar književnosti i politićar. Književne i publicistićke tekstove objavljivao je u ćasopisima *Otaćzbina*, *Delo*, *Rad* itd. Bio je vrstan književni kritićar; od 1897. bio je redoviti ćlan Srpske akademije nauka i umetnosti.

Mislim, da ne treba i opet uvjeravati Vas, da ja govorim ovako kao prijatelj Srbije i srpskog naroda, želeći mu svaki napredak, a prije svega – više radnje na kulturi i obrazovanju. Svaki korak na tome putu naprijed vrijedi više negoli topovi i puške, negoli mnogo vojske a malo znanja.⁵⁷⁷

U drugom dijelu članka Jagić je nastavio razvijati prethodnu ideju – smatrao je neophodnim napraviti statistiku tiskanih i prodanih knjiga te je predlagao da se sazove *skupštinu ili kongres ili konferenciju* na kojoj bi se govorilo o knjigama – koliko ih je tiskano i komu su prodavane, iz čega se može zaključiti da je Jagić ekonomska kretanja književnosti (i kulture) smatrao važnima za povijest književnosti. Tako bi se, smatrao je, moglo ući u trag koliko je točno *žilica* naše književnosti bogata: „A zar nema biti obrazovana naroda isto tako sveta dužnost, izučati kretanje i smjer književnosti te joj otvarati nove putove, kao baviti se istraživanjem interesa trgovačkih?“⁵⁷⁸ Osim toga, Jagić je propitivao pojam popularne knjige namijenjene puku: „Njima je popularno, što bi nama bilo površno.“⁵⁷⁹ Potpuno nesvjesno, Jagić je zapravo u povijest književnosti uključivao ono što će puno kasnije biti prepoznato kao novohistoristički teorijski pristup prema kojemu se, prema Davidu Šporeru, povijest, konkretno povijest književnosti, čita u kontekstu šire društvene povijesti.⁵⁸⁰ U ovom slučaju, Jagić je u svoj povijesni tekst uključio ekonomski vid određene društvene pojavnosti i popularnu literaturu.

Treći dio članka Jagić je posvetio promišljanjima o ulozi časopisa *Vienac*⁵⁸¹ u razvoju književnosti, važno je istaknuti sljedeća njegova promišljanja:

Naš je dakle cilj, ka kojemu će se i 'Vienac' bez prestanka uzvijati, da podignemo ugled našoj domaćoj književnosti, da mogbude odoljeti svakoj stranoj, a kod kuće da si osvoji srce bogataša i siromaka, učevna i neuka, starca i mladića. Pukim hvaljenjem, pukim preporučenjem svake knjige bez razlike, samo za to što je hrvatska, kako je u nas dojako običaj bio – priznajmo, da togda nigda postići ne ćemo. Dok nismo kadri dokazati čitatelju, da može i u naškoj knjizi naći isto onoliko mudrosti, isto onoliko nauke – ali više milinja i slasti, nego i u kojoj tudjinki, dotle

⁵⁷⁷ Pismo Vatroslava Jagića Andri Nikoliću, 8. prosinca 1900., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 15188 – V-55

⁵⁷⁸ *Vienac*, I, br. 1, Zagreb, 1869., str. 20.-21.

⁵⁷⁹ Isto, str. 21.

⁵⁸⁰ Usp. David Šporer, *Novi historizam, Poetika kulture i ideologija drame*, AGM, Zagreb, 2005., str. 24.-38.

⁵⁸¹ Kako je i ranije u radu navedeno, o časopisu *Vijenac* Jagić je pisao i u pismu Stojanu Novakoviću koje nije datirano, u tom je pismu iskazao zabrinutost za opstojnost časopisa zbog malog broja pretplatnika.*

* Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/4

nema književnost dovoljno poštovanja u društvu, dotle nema realna fundamenta, na kojemu ima biti osnovan svaki napredak.⁵⁸²

Tijekom cijelog rada prepoznaje se koliko je Jagiću stalo do književnosti kao umjetnosti, ali i književnosti kao znanosti, njegova kritičnost i savjetodavni ton potvrda su tomu. Iako je to bilo vidljivo i u ranijim Jagićevim radovima, u ovom je još prepoznatljivija njegova angažiranost u javnom djelovanju u području književnosti i kulture. Osim toga, i u ovom su radu prepoznata metodološka načela važna za oblikovanje žanra povijesti hrvatske književnosti koja je razvijao i u ranijim svojim radovima – odnos naroda i književnosti, promicanje narodne književnosti, moderan pristup povijesti književnosti, potreba za razlikovanjem umjetnički kvalitetnih djela od trivijalnih, razvoj kritičkog stava prema književnim djelima. Tu težnju kritičkom i objektivnom prosuđivanju književnih tekstova zamijetio je i Ivo Frangeš istaknuvši da će takav pristup procjeni književnih tekstova biti osobito vidljiv u sljedećem Jagićevu radu – *Plodovi književnosti*.⁵⁸³

Dakle, u istom je godištu časopisa Jagić objavio pregled književnosti *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*⁵⁸⁴ koji je nalik nekim ranijim Jagićevim radovima poput *Vom kroatischen Büchertisch*, u prijevodu *S hrvatskog književnog stola*, i *Kratkog priegleda hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*. Iz tih dvaju radova, ali i iz *Plodova književnosti*, razvidna je Jagićeva potreba za bilježenjem književnih novina s ciljem njihova predstavljanja i kritičkog vrednovanja.

Na početku rada Jagić je podsjetio čitatelje na svoj rad *Kratak priegled* u kojem je prikazao književne novosti u razdoblju od 1863. do 1866. te je napomenuo da će u ovom radu prikazati novosti zadnjih dviju godina, tako se zapravo ovaj rad može smatrati svojevrsnim nastavkom *Kratkog priegleda*. Jagić je istaknuo da u ovom radu nema šireg književno-društvenog konteksta koji je prikazan u prvom radu, ali se zamjećuje da je nastavio razvijati svoju aktivističku notu iz rada *Živi li, napreduje li naša književnost?* Kritizirao je nedostatak novih književnih djela, nedovoljnu promociju knjiga među ljudima što je uzrokovalo nepoznavanje knjiž(ev)ne produkcije u široj javnosti, a i u mnogim trgovinama su se knjige nalazili negdje na *stovarištu*, iz čega se očituje i odnos prema knjigama u tom vremenu. Jagić je i u tom pogledu pratio aktualnosti u drugim europskim državama:

⁵⁸² Vienac, I, br. 1, Zagreb, 1869., str. 22.

⁵⁸³ Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 317.

⁵⁸⁴ Vienac, I, br. 3, Zagreb, 1869., str. 66.-69.

(...) a jeste li vidjeli, što rade Niemci? Kako o raznih prigodah i praznicih, n. p. o božiću njemačka literatura sipa u svijet kataloge, pune svakojakih književnih darova, svakojakih 'vajnahcgešenka' i 'festgešenka'? kako ih uz dnevnik i časopise i nama u kuću tura? Što pad radi jedna hrvatulja? Ona leži skrovito u svom kutu, nikomu na putu!⁵⁸⁵

U nastavku rada Jagić je nastavio tematizirati niz drugih pitanja o trenutnom stanju u književnosti – nedostatak umjetnički vrjednije i zabavne književnosti, domoljubnih pjesama, novela, pripovjedaka itd., iako je navedena pitanja tematizirao, nije nudio odgovore i moguća rješenja na njih. Međutim, od književnih novosti ipak je izdvojio nekoliko djela – Markovićevu *Kohana i Vlastu*, Dežmanova *Smiljana i Koviljku*, Kukuljevićevu *Poturicu*, Klarićeve *Našinke*. Sva djela koja je odabrao, ukratko je i predstavio te iznio svoju kritičku i objektivnu (!) ocjenu tih djela. Kako je već rečeno, zbog takvog sistematičnog pristupa Ivo Frangeš je s osobitom pozornošću istaknuo ovaj rad kao izvrstan primjer Jagićeva kritičarskog suda.⁵⁸⁶ Vrlo slično rad je vrednovao i Tihomil Maštrović koji je još dodao i da je riječ o gotovo programatskom članku,⁵⁸⁷ što bi zapravo i mogao biti s obzirom na ton kojim je pisan i teme koje su u njemu pokrivene. U obama ovim njegovim radovima kontinuirano se osjećaju aktivistička nota – poticanje daljnjeg razvoja književnosti stvaranjem umjetnički kvalitetnijih djela, promocija književnih djela i knjiga općenito itd. Jagićevu znanstvenu duhu bilo je neizmjereno stalo do umjetnički kvalitetnijeg i produktivnijeg književnog stvaranja povezanog s narodnim životom. Sve to određuje ta dva rada kao ključna u popisu njegovih radova koji tematiziraju metodološka načela žanra povijest hrvatske književnosti.

Treći rad koji je Jagić objavio u *Viencu* kritika je zbirke pjesama Frana Krste Frankopana koju je naslovio *Frankopanov „Vrtić“*.⁵⁸⁸ Uvodni dio kritike Jagić je posvetio kratkom predstavljanju života i djela Frana Krste Frankopana te je iskazao svoje žaljenje što se javnost nije mogla ranije upoznati s njegovim lirskim stvaralaštvom. U drugom dijelu kritike predstavio je predgovor zbirci pjesama koji je napisao sâm Frankopan, a u trećem dijelu kritike Jagić je iznio i svoju ocjenu zbirke: „Ja mislim, da se već iz svega dosada rečenoga lako

⁵⁸⁵ Vienac, I, br. 3, Zagreb, 1869., str. 67.

⁵⁸⁶ Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 317.

⁵⁸⁷ Tihomil Maštrović, *Vatroslav Jagić i pjesnici hrvatskog romantizma*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007.

⁵⁸⁸ Vienac, III, br. 20, Zagreb, 1871., str. 318.-320.

razabire, da ja Frankopana kao pjesnika ne cijenim visoko, pače ja velim, da on nije bio rođen za pjesnika.“⁵⁸⁹ Zanimljivo je da je Jagić najmanji dio kritike posvetio samom kritičarskom poslu – izdvajanju dobrih, odnosno manje dobrih elemenata zbirke i pjesama, taj dio kritike zauzima tek odlomak od svega nekoliko redaka.

Čini se da Jagić nije bio daleko od procjene Frankopanova pjesništva ostalih intelektualaca tog doba, no također je smatrao da je i takvo pjesništvo dio povijesti književnosti, to se saznaje iz jednog Jagićeva pisma Nikoli Andriću⁵⁹⁰ datiranom 1916. godine:

Ovih smo se dana mnogo nasmijali, što je Zagrebačka akademija došla na čudnu, upravo djetinju zamisao da sada post festum hoće da uništi iz posljednjeg toma Građe onu ostavštinu nugae literariae⁵⁹¹ Frankopanovu, koji nije upravo trebalo štampati, ali kad je već naštampana, mogla je onako i ostati. Kod koje akademije nema sličnih nuzgrednih publikacija? Cartis omnia carta⁵⁹² – običavali bi govoriti naši popovi, kad se o ovakvim (...) stvarima radilo.⁵⁹³

Dok je u ranijim kritikama Jagić uz predstavljanje i kritičko vrednovanje djela progovarao i o svom viđenju žanra povijesti hrvatske književnosti, čak i o daljnjem razvoju književnosti kao umjetnosti i znanosti, to je u ovom članku izostalo pa se ovaj rad svrstava među rijetke kritike koje su bile isključivo to – kritike.

3.11. Radovi u ediciji *Stari pisci hrvatski* (1869.-1873.)

Nakon što se 1866. ugasio časopis *Književnik* otpočela je ideja pokretanja novih časopisa u kojima bi se raspravljalo o književnosti i predstavljala hrvatska književna baština. Tako je u okviru tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1869. pokrenuta edicija *Stari*

⁵⁸⁹ Isto, str. 319.

⁵⁹⁰ Nikola Andrić (1867.-1942.) bio je književnik, filolog i prevoditelj. Bio je jedan od osnivača Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, predsjednik Društva hrvatskih književnika i pomoćnik ministra prosvjete u Beogradu. Najpoznatije njegovo djelo je jezični savjetnik *Branič jezika hrvatskoga* (1911.). Prevodio je s njemačkog, francuskog i ruskog jezika. Godine 1913. pokrenuo je Zabavnu biblioteku koju je komentirao i Vatroslav Jagić u jednom pismu datiranom 9. veljače 1916.: *Vi ste me opet iznenadili jednom novom sveskom Zabavne Biblioteke, za koju Vama hrvatsko društvo svakim danom duhuje veće priznanje. Ovo je zbilja bio srećan izbor, kojim ste u istinu obogatili hrvatsku beletristiku.**

* *Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, Korespondencija 1890-1918*, pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 257.

⁵⁹¹ književne gluposti

⁵⁹² Sve karte su karte.

⁵⁹³ *Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, Korespondencija 1890-1918*, pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 254.

pisca hrvatski koju je predložio i utemeljio sâm Jagić,⁵⁹⁴ što potvrđuje njegov organizatorski talent i vizionarske ideje.⁵⁹⁵ Slične je informacije naveo u *Predgovoru* prve knjige *Starih pisaca*:

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, smatrajući važnim svojim zadatkom, starati se oko hrvatskog jezika i njegovih književnih spomenika, bješe zaključila u skupnoj sjednici od 17. listop. g. 1867 da će o svom trošku izdavati bogato blago hrvatskoga jezika i književnosti, koje se sačuvalo u djelih starih hrvatskih pisaca od 15. do 18. vieka.⁵⁹⁶

Osim navedenog, zanimljiv je i nacrt za strukturno oblikovanje djela koja će se objaviti u ediciji, naveden je u ostatku *Predgovora*:

K potpunom izdanju svakoga pisca spada osim njegovih djela još i literarno-historičan uvod. (...)

Osobito se ima gledati, da bude tekst svakoga pisca kritički izdan, da bude vjerno izradjen polag najboljih rukopisa ili gdje njih ne bi bilo, polag najstarijih štampanih edicija. Želi se, da budu sve znatnije razlikosti teksta raznih rukopisa i izdanja pobilježene ispod redka; isto se tako ište, da budu napomenuti svi znatniji popravci ili konjekture. Odstupati se od teksta izvornoga može tek u pravopisu, razumievajući i tu riječ u njezinom najstrožem značenju, koje isključuje sve promjene osobina fonetskih ili gramatičkih. U uvodu govorit će se o izvorih svakog izdanja, na ime o karakteru, vieku i drugih vlastitostih raznih rukopisa ili edicija, po kojih je tekst naštampan.⁵⁹⁷

Uredništvu je bilo važno da se predstavljajući stare hrvatske pisce i njihova djela poštuje izvorni rukopis, kritički pristup i *literarno-historični uvod*. S obzirom na to da se zna da su Jagiću i inače bili važni navedeni metodološki postupci i da je predložio i utemeljio ovu ediciju, vjerojatno je sâm osmislio i navedeni nacrt. Treba još napomenuti da je u toj ediciji uredio čak pet svezaka, što znači da je za toliki broj svezaka skupio tekstove i/ili napisao predgovor.

⁵⁹⁴ *Uspomene i sjećanja*, u: Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, ur. Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 383.; članak je izvorno objavljen u časopisu *Suvremenik* 1917.

⁵⁹⁵ Petar Skok, *Jagić u Hrvatskoj*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 15.

⁵⁹⁶ *Stari pisci hrvatski*, knj. I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869., str. 1.

⁵⁹⁷ Isto, str. 2.

U drugoj knjizi edicije objavljene su *Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*.⁵⁹⁸ U toj je knjizi Jagić napisao *Uvod*⁵⁹⁹ u kojemu se pozvao na svoj rad *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* u kojemu je predstavio razvoj dubrovačkog pjesništva kroz petrarkističku i trubadursku liriku. Jagić je *Uvod* strukturirao u šest dijelova, u prvom dijelu *Imena pjesnika* tumačio je njihova imena – podrijetlo te latinske i talijanske inačice tih imena, u drugom i trećem dijelu naslovljenima *Život Šiška Menčetića* te *Život Gjore Držića* predstavio je Menčetićev i Držićev život. U četvrtom i petom dijelu *Djela Šiška Menčetića* i *Djela Gjore Držića* Jagić je navodio njihove poznate pjesničke zbirke, mjesta pronalaska zapisa, kao i broj pjesama po zbirkama. Na nekoliko mjesta predstavio je nove spoznaje do kojih je došao, a koje se razlikuju od spoznaja koje su donijeli znanstvenici prije njega, primjerice: „Što Appendini govori za taj rukopis: 'le opere di Sigismundo furono distinte per mezzo delle lettere S. M.' – to nije istina; i to je opeta Appendini od nekuda prepisao, vjerujući drugomu na riječ.“⁶⁰⁰ ili: „Tu nema onieh šest knjiga, o kojih pripovijedaju literarni historici, nego samo tri knjige (...)“⁶⁰¹ U završnom šestom dijelu *Uvoda – Sadržaj i načela ovog izdanja* Jagić je unio informacije o načinu oblikovanja ove knjige i obrazloženje poretka pjesama.

Navedena dva rada u ediciji *Stari pisci hrvatski* objavljena su tijekom 1869. i 1870., potonja je godina bila ključna u Jagićevu životu jer je bio otpušten iz službe u gimnaziji. Međutim, Izmail Ivanovič Sreznjevski ponudio mu je mjesto sveučilišnog profesora u Rusiji, a Valtazar Bogišić pozvao ga je na sveučilište u Odesu.⁶⁰² Jagić će priliku u Odesi prepoznati kao profesionalno izazovniju i od 1871. nastanit će se tamo, no održavat će vezu i s Berlinom gdje će učiti sanskrt.⁶⁰³ Tom je godinom zapravo otpočeo Jagićev dio života u inozemstvu, međutim, unatoč tomu što je ostatak života radio i živio u nekoliko europskih gradova nikad nije zaboravio na domovinu, to se saznaje iz pisma Peri Magdiću⁶⁰⁴ iz 1918.:

I ako sam kao trinajstgodišnji mladić morao ostaviti roditeljsku kuću i rodni grad Varaždin, da nastavim nauke u Zagrebu, i ako sam godine 1871. natjeran okolnostima krenuo put tudjeg svijeta, da i ondje što god zavrijedim opet sam se sa suzama radosti vraćao u domovinu, i u mjesto mojega rođenja, da vidim svoje drage prijatelje, da se porađujem svakomu opaženom

⁵⁹⁸ Stari pisci hrvatski, knj. II, Jugoslavenska akademija znanost i umjetnosti, Zagreb, 1870.

⁵⁹⁹ Isto, str. I.-XVI.

⁶⁰⁰ Stari pisci hrvatski, knj. II, Jugoslavenska akademija znanost i umjetnosti, Zagreb, 1870., str. IX.

⁶⁰¹ Isto, str. X.

⁶⁰² Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 28.-29

⁶⁰³ Isto, str. 41.

⁶⁰⁴ Pero Magdić (1863.-1922.) bio je varaždinski odvjetnik, političar i gradonačelnik Varaždina.

napretku i da obadjem grobove mojih milih pokojnika, kojima je volja božja htjela da pridružim i moju nezaboravnu uzor-suprugu i uzor majku. Sve ove uspomene vežu me na grad Varaždin, u kojem bih želio, kad dodje sudjeni čas, i sam naći vječna počinka.⁶⁰⁵

U prvim danima 1871. doktorirao je u Leipzigu kod njemačkog slaviste Augusta Leskiena s temom *Das Leben der Wurzel dê in den slavischen*, u prijevodu *Život korijena de u slavenskim jezicima*.⁶⁰⁶ Sljedeća dva rada koja je objavio u *Starim piscima* napisao je kad je već bio izvan domovine.

U trećoj knjizi edicije *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića* Jagić je napisao *Predgovor*⁶⁰⁷ u kojemu je naveo naslove poznatih Vetranovićevih djela i imenovao ga najstarijim dubrovačkim piscem za kojeg je imao rukopisnih izvora. U ostatku *Predgovora* obrazložio je način na koji su djela predstavljena u knjizi te jezične posebnosti Vetranovićeva teksta.

Sljedeći Jagićev doprinos ediciji je u petoj knjizi – *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*⁶⁰⁸ kada je već živio u Odesi. Osim što se to vidi i iz životopisa, to se saznaje i na kraju uvodnog poglavlja koje je Jagić napisao u suautorstvu s Franjom Račkim i Đurom Daničićem, gdje je napisao bilješku: „U Odesi, na Božić godine 1872.“⁶⁰⁹ U tom uvodnom poglavlju Jagić je napisao dio naslovljen *Nikola Jera Dimitrović*, u većem dijelu poglavlja predstavio je pjesnikov život, a manji dio poglavlja posvetio je prikazu Dimitrovićeva književnog stvaralaštva, i to samo u obliku navođenja pjesnikovih djela. Jagić u radovima objavljenima u *Starim piscima* obično nije iznosio ocjene i kritike djela o kojima je pisao, no pišući o Dimitroviću to je učinio:

Naš je pjesnik više no i koji do njega realan; bez mnogieh oh i jaoh pjeva svoju stvar dosta prosto i razgovietno; njegove, ako ne i nevisoke, a ono bar razumne i razumljive misli sliede posve prirodno jedno za drugom, u njega nema onoliko hiperbola, onoliko preuveličavanja kao obično u naših starih pjesnika.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 379.

⁶⁰⁶ Isto, str. 29.

⁶⁰⁷ Stari pisci hrvatski, knj. III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871., str. I.-IV.

⁶⁰⁸ Stari pisci hrvatski, knj. V, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1873., str. I.-IV.

⁶⁰⁹ Isto, str. IV.

⁶¹⁰ Isto, str. III.

Iz radova koje je Jagić napisao u obliku uvoda ili predgovora u ediciji *Stari pisci hrvatski*, iako su kratki, daju se nazrijeti njegove ideje metodoloških načela koje je zagovarao i ranije – predstavljanje novih znanstvenih spoznaja i navođenje znanstvenih spoznaja drugih istraživača, kritički pripremljena djela prema izvorniku, upoznavanje stare hrvatske književnosti. U tim su radovima također vidljivi i elementi nacrtu koje je predstavio u *Predgovoru* prve knjige *Starih pisaca* – djelo treba biti pripremljeno kritički s *literarno-historičnim uvodom*. Na važnost tih radova uputio je Miroslav Šicel,⁶¹¹ dok je Rafo Bogišić istaknuo da:

Jagićeve radovi iz toga prvog, mladenačkog razdoblja, naslućuju svu širinu koju će veliki slavist i kasnije očitovati. Iako je u tom pogledu Jagić u prvom redu pokazao naglašene sklonosti filologa, već je sada očitovao i smisao za šire koncepte u povijesti kulture i književnosti.⁶¹²

Osim toga, Bogišić je tvrdio i da je edicija nastavila izlaziti i dugo nakon suradnje s Jagićem te da su pristupi radu ostali jednaki onima koje je zacrtao sâm Jagić – svestrana pažnja prema izvorima, donošenje autentičnog teksta i podataka o autoru, to svjedoči širini Jagićeva znanstvena djelovanja i usmjeravanju razvoja hrvatske povijesti književnosti.⁶¹³

3.12. Radovi u časopis *Archiv für slavische Philologie* (1876.-1905.)

Nakon 1873. Jagić više nije sudjelovao u stvaranju novih godišta edicije *Stari pisci*, a za zagrebačke časopise pisao je tek povremeno, život i rad u inozemstvu usmjerili su ga na pokretanje svog časopisa i suradnju s europskim znanstvenim krugom. Nakon što je proveo nekoliko godina u Odesi, gdje nije bio osobito zadovoljan zato što je predavao na sveučilištu na katedri koja nije predstavljala njegov najvažniji znanstveni interes, godine 1874. prihvatio je ponudu njemačkog ministarstva prosvjete da vodi novoutemeljenu Katedru za slavensku filologiju u Berlinu.⁶¹⁴ U tom će gradu Jagić provesti dugi niz godina, a Berlin će biti ključan u njegovu životopisu upravo zbog pokretanja časopisa *Archiv für slavische Philologie*. Jagić je

⁶¹¹ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 57.

⁶¹² Rafo Bogišić, *Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji „Stari pisci hrvatski“*, Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 78.

⁶¹³ Isto, str. 91.

⁶¹⁴ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 41.-42.

časopis pokrenuo 1875. s ciljem stvaranja prostora za obrađivanje slavističkih pitanja, časopis je izlazio do 1929. kad je izišlo 42. godište. Unatoč tomu što je živio i radio u inozemstvu i pokrenuo časopis u inozemstvu, Jagiću su bili važni kontakti s prijateljima i suradnicima iz Hrvatske te je nastojao u *Archiv* uključiti i aktualnosti iz hrvatskog znanstvenog prostora, o tome se saznaje iz pisma Ferdi Šišiću datiranom 14. lipnja 1914.:

Kad sam čitao o govorima u slavni spomen pokojnika, pomislio sam odmah na Vas, da Vas upitam, ne biste li Vi našli i volje i vremena, da mi pod svojim imenom napišete kratak nekrolog našem Tadiji za moj archiv? Mislim da bi dobro bilo, da se preko archiva iznese spomen i o Akademiji i o njenom netom preminulom predsjedniku pred njemačku publiku, koja već odavno nije ništa čula o radu naše Akademije. Ja bih mislio, da bi se govoreći o Smičiklasu moglo u kratko uplesti o radnji Akademije bar u struci filološkoj i historijskoj.⁶¹⁵

Josip Hamm ukazao je na važnost časopisa *Archiv* za sve slavenske narode i razvoj slavistike na europskoj razini: „Glavno je značenje Archiva bilo u tome što je uredniku uspjelo da oko svojega časopisa okupi i kroz dugi niz godina drži na okupu sve Slavene, sve koji su na području filologije imali nešto da kažu.“⁶¹⁶

Tijekom svih godišta časopisa rubrike pod kojima su se objavljivali radovi uglavnom su ostajale jednake: *Abhandlungen*, *Kritischer Anzeiger* i *Kleine Mitteilungen*, u prijevodu *Rasprave*, *Kritike* i *Male poruke*. U *Archivu* je Jagić pretežito objavljivao radove iz područja jezikoslovlja, dok se književnim pitanjima bavio u manjoj mjeri. To ne iznenađuje kad se zna da je njegovo područje užeg znanstvenog interesa bilo vezano uz jezikoslovlje, to potvrđuju i katedre na kojima je predavao u Odesi i Berlinu. U nastavku potpoglavlja uslijedit će analiza Jagićevih radova koji su problematizirali pitanja povijesti hrvatske književnosti, ali i drugih europskih nacionalnih povijesti književnosti. I takvi se radovi, koji su često vrlo kratki i koji se pitanja žanra povijesti književnosti dotiču tek djelomično, predstavljaju i analiziraju radi potvrđivanja ranije iznesenih i potencijalnog otkrivanja novih Jagićevih metodoloških načela važnih za oblikovanje žanra povijesti hrvatske književnosti, kao i za potvrđivanje njegove znanstvene dosljednosti.

⁶¹⁵ *Korespondencija Vatroslava Jagića, Knjiga I.*, ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 386.

⁶¹⁶ *Korespondencija Vatroslava Jagića, Knjiga 2, Pisma iz Rusije*, ur. Josip Hamm, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1970., str. 15.

Na početku prvog broja časopisa Jagić je pod naslovom *Ankündigung. Archiv für slawische Philologie. Unter Mitwirkung von Prof. A. Leskien und Prof. W. Nehring herausgegeben von Prof. V. Jagić.*⁶¹⁷, u prijevodu *Najava – Arhiv za slavensku filologiju objavljen pomoću Prof. A. Leskiena i Prof. W. Nehringa, izdao prof. V. Jagić*, objavio tekst u kojemu je objasnio razloge pokretanja časopisa te ciljeve koje će časopis imati. Istaknuo je da se sklonost slavenskih naroda marljivom njegovanju svojih jezika i skupljanju književnih djela iz povijesti vidi i u pokretanju matica, raznih društava, akademija i sl. Svoj doprinos temi istraživanja jezika i povijesti književnosti odlučio je dati pokretanjem ovog časopisa za kojeg ima podršku mnogih kolega u Rusiji, Poljskoj, Češkoj itd.⁶¹⁸ Nadalje, Jagić je istaknuo da je svrha *Archiva* promicati pojedinačna istraživanja svih pitanja koja se odnose na slavensku filologiju nizom samostalnih rasprava te prijevodima ulomaka, kritičkih i bibliografskih bilježaka djela koja su važna za sve slavenske jezike. Na taj je način Jagić želio opravdati međunarodni položaj časopisa koji si je odredio kao važan od samog njegovog osnivanja.⁶¹⁹ U završnom dijelu *Obavijesti* ukazao je da pojam filologije shvaća u širem smislu, jezičnom i književnom,⁶²⁰ što i odgovara nekim pristupima žanru povijesti (hrvatske) književnosti koje je navodio u svojim ranijim književnopovijesnim i teorijskim radovima i kritikama.

U prvom godištu časopisa *Archiv* 1876. Jagić je objavio dva rada koja su vezana uz književnopovijesna pitanja. Prvi rad takvog tipa je *Aus dem südslawischen Märchenschatz*⁶²¹ u prijevodu *Iz južnoslavenskog blaga bajki*. U tom radu Jagić je protumačio položaj narodnih bajki u filologiji, smatrao je da su znanstveno nedovoljno istražene, a i nedostupne čitateljskoj publici. U drugom dijelu rada naveo je bibliografiju objavljenih hrvatsko-srpskih bajki na svim slavenskim jezicima, dok je u trećem dijelu preveo ulomke bajki na njemački jezik, ali je i upozorio da se na taj način ne mogu prepoznati njihova (narodna) ljepota i kvaliteta.⁶²² Vladimir Jakovljevič Propp naglasio je da je folklor, pod čime je prvenstveno mislio na narodnu književnost, svojevrsna međunarodna pojava koja se mora istraživati u komparativnom pristupu među različitim narodima,⁶²³ pritom je osobitu pozornost posvetio žanru bajke koju je smatrao svojevrsnim ishodištem pripovjednih oblika.⁶²⁴

⁶¹⁷ Archiv für slavische Philologie, I, sv. 1, Berlin, 1876., str. 1.-4.

⁶¹⁸ Isto, str. 1.-2.

⁶¹⁹ Isto, str. 3.

⁶²⁰ Isto, str. 4.

⁶²¹ Archiv für slavische Philologie, I, sv. 2, Berlin, 1876., str. 267.-289.

⁶²² Isto, str. 268.

⁶²³ Vladimir Jakovljevič Prop, *Historijski korijeni bajke*, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 14.

⁶²⁴ Isto, str. 537.-538.

Drugi rad je *Jireček Josef, Rukovět k dějinám literatury české do konce XVIII věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného. V Praze 1874-1876. (Handbuch der böhmischen Literaturgeschichte bis zum Ende des XVIII. Jahrh. In der Art eines bio- und bibliographischen Wörterbuchs,*⁶²⁵ u prijevodu *Jireček Josef, Vodič za povijest češke književnosti do kraja 18. stoljeća u obliku biografskog i bibliografskog rječnika. U Pragu 1874-1876.* Jagić je primijetio da češka znanost o književnosti nema dovoljno usustavljenu povijest češke književnosti, kao ni knjiga koje prikazuju bibliografiju onoga što je napisano u češkoj književnosti do 19. stoljeća. Vidljivo je da tu zamjerku nije napisao prijekornim tonom, nego poticajno, što potvrđuje njegovu ideju o zagovaranju razvoja i pisanja povijesti europskih nacionalnih književnosti. U sljedećem dijelu kritike iskazao je vrijednost Jirečekove povijesti češke književnosti, i u vidu bibliografskog dokumentarizma, i u vidu znanstvenijeg pristupa književnopovijesnom radu koji se odnosi na predstavljanje sadržaja književnih djela i života pisaca. Jagić je u svom pristupu propitivanja povijesti književnosti drugih naroda izostavio upućivanje na važnost književnih događaja, pojavnosti i sl. Tu dominaciju prisutnosti književnika u povijestima književnosti Roland Barthes prepoznao je kao negativan trend:

Posledice takvog stanja su ozbiljne: zbog ovog usredsređivanja na autora i stavljanja književnog „genija“ u središte posmatranja, pravi historijski predmeti pretvaraju se u maglovite, daleke oblasti; oni se dodiruju samo slučajno, uzgred; u najboljem slučaju, na njih se ukazuje, ali se ostavlja drugima da se jednog dana njima bave; tako ono što je bitno za književnu istoriju napuštaju i istoričar i kritičar. Reklo bi se da u našoj književnoj istoriji čovek, autor, zaprema ono mesto koje u istoriji u ižem smislu pripada događaju: osnovni predmet saznanja na jednom drugom planu, on ovde, međutim, zatvara svaku perspektivu; po sebi istinit, on vodi pogrešnom viđenju.⁶²⁶

Osim toga, Jagić je iskazao zadovoljstvo i izvorima kojima se autor služio zato što odgovaraju znanstvenom radu,⁶²⁷ iz čega se zaključuje da se Jagićev pristup analizi knjige u cijelosti podudara s njegovim metodološkim načelima vezanima uz povijest književnosti koje je zagovarao u ranijim radovima. U ovom radu vidljivi su zagovaranje kritičkog prikazivanja povijesti književnosti, korištenje autentičnih izvora i objektivan pristup u predstavljanju književnih tekstova i njihova tumačenja.

⁶²⁵ Archiv für slavische Philologie, I, sv. 3, Berlin, 1876., str. 458.-460.

⁶²⁶ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1971., str. 119.

⁶²⁷ Archiv für slavische Philologie, I, sv. 3, Berlin, 1876., str. 460.

Drugo godište časopisa nastalo je 1877., ukupno se četiri Jagićeva rada mogu povezati s književnopovijesnim pitanjima u tom godištu.

U prvom radu *Ein Beitrag zur serbischen Annalistik mit literaturgeschichtlicher Einleitung. Berlin, Januar 1876.*,⁶²⁸ u prijevodu *Prilog srpskoj analistici s uvodom u književnu povijest. Berlin, siječanj 1876.* Jagić je pristupio predstavljanju te povijesnoj i jezikoslovnoj analizi raznih srpskih ljetopisa, kronika i zapisa u vremenu od 12. do 15. stoljeća. U toj se analizi iscrpno bavio odnosom tih tekstova s istim ili sličnim tekstovima drugih naroda, poput Bugara, Rusa i Grka. Najveći dio rada zapravo su usporedbe istih tekstova iz različitih izvora, jezična analiza te prijevodi tekstova, na taj je način Jagić dao doprinos povijesti srpske književnosti. S obzirom na opsežnost i pristup temi, može se reći da je u ovom radu, od svih dosadašnjih radova objavljenih u *Archivu*, vidljiv jasan metodološki okvir – Jagić je tekstove podijelio prema književnim vrstama – ljetopisi, kronike, povijesni zapisi i sl., naveo je svoje viđenje periodizacije povijesti srpske književnosti, detaljno obrazlagao izvore pronađenih tekstova te donosio prijevode tekstova iz autentičnih izvora.

Drugi Jagićev rad u ovom godištu je *Památky staré literatury české, číslo I. Nová rada. Báseň pana Smila Flašky z Pardubic. K tisku připravil a výklady opatřil Dr. Jan Gebauer. (Denkmäler der altschechischen Literatur, Nr. I. Der neue Rath. Ein Gedicht des Herrn Smil Flaschka aus Pardubitz. Mit kritischen und exeget. Bemerkungen versehen von Dr. J. Gebauer), V Praze 1876.*,⁶²⁹ u prijevodu *Spomenici stare češke književnosti, broj I, Novo vijeće, Pjesma g. Smila Flaške iz Pardubica.* Riječ je o još jednoj kritici, a s obzirom na to da je Jagićev znanstveni interes usko vezan uz najstariju književnost, ne iznenađuje detaljnost u propitivanju periodizacije stare češke književnosti koju je autor predložio. Protumačio je i kronološki redoslijed čeških djela iz 15. stoljeća te napomenuo da se znanstveni rad treba temeljiti na što većem broju rukopisnih izvora.⁶³⁰ Jagić je u toj kritici iskazao svoje oduševljenje bogatom češkom književnom građom prvih stoljeća književnog stvaranja, no istaknuo je da je to rezultat dobrog geografskog položaja starog češkog kraljevstva koje je omogućilo komunikaciju s različitim narodima i samim time bogaćenje kulturne i književne povijesti.⁶³¹ U drugom dijelu kritike Jagić se bavio tumačenjem jezikoslovnih pitanja vezanih uz književna djela koja su u knjizi predstavljena.

⁶²⁸ Archiv für slavische Philologie, II, sv. 1, Berlin, 1877., str. 1.-106.

⁶²⁹ Archiv für slavische Philologie, II, sv. 2, Berlin, 1877., str. 379.-383.

⁶³⁰ Isto, str. 380.

⁶³¹ Isto, str. 380.

Treći rad u ovom godištu je *Aus dem südslawischen Märshenschatz. Die nachfolgenden 20 Märchen geben den Inhalt des in der zweiten Auflage der serb. Märchen von Vuk Stefanović Karadžić (Wien 1870) herausgegebenen Anhangs (S. 185-277). Die R. K. unterzeichneten Anmerkungen rühren vom Herrn Bibl. Reinhold Köhler her*⁶³², u prijevodu *Iz južnoslavenske riznice bajki. Sljedećih 20 bajki donosi sadržaj priloga (str. 185-277) objavljenog u drugom izdanju srpskog Mričena Vuke Stefanovića Karadžića (Beč 1870). Bilješke s potpisom R. K. potječu od Herma Bibl. Reinholda Köhlera*. Riječ je o svojevrsnom nastavku rada *Aus dem südslawischen Märshenschatz* iz 1876. također objavljenom u *Archivu* u kojemu je Jagić preveo ulomke bajki na njemački jezik. U ovom radu nema osobitih Jagićevih književnopovijesnih doprinosa žanru povijesti književnosti, no svejedno se navodi u okviru ovog istraživanja kao primjer potvrde Jagićeve sklonosti otkrivanju nepoznatih dijelova povijesti književnosti i predstavljanju novih spoznaja znanstvenoj i široj javnosti.

U posljednjem radu ovog godišta *Srpske narodne zagonetke, uredio i izdao Stojan Novaković, Beograd i Pančevo (Serbische Volksräthsel, geordnet und herausgeg. Von Stojan Novaković, Belgrad-Panšova) 1877.*⁶³³ Jagić se bavio kritikom knjige koja je posvećena srpskim narodnim zagonetkama. U smislu strukture knjige, bio je zadovoljan sistematičnošću prikazanih zagonetki koje su navedene abecednim redom prema rješenjima, što je Jagić ocjenio ne samo sistematičnim, nego i korisnim zato što se čitatelji lakše mogu služiti knjigom i tražiti zagonetke koje im, ovisno o situaciji, trebaju.⁶³⁴ Rad je završio navođenjem primjera zagonetki i ponovnim povezivanjem narodne književnosti s indijskom književnosti, o čemu je pisao u ranijim radovima, primjerice u radu *Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda. Istraživanja akademika V. Jagića*.

Treće godište časopisa *Archiv* objavljivano je tijekom 1879. U tom je godištu Jagić objavio tek jedan rad naslovljen *Památky staré literaturý české vydávané Matici českou, číslo II. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila, upravil Jos. Jireček (Denkmäler der alttschechischen Literatur, herausgegeben von der Matica česká, Nr. 2. Die böhmische Reimchronik des sogenannten Dalimil, besorgt von Jos. Jireček), V Praze 1877.*⁶³⁵, u prijevodu *Spomenici stare češke književnosti u izdanju Matice češke, broj II. Rimovana češka kronika takozvanog Dalimila, priredio Jos. Jireček*. Riječ je o kritici još jedne Jirečkovke knjige, češkog

⁶³² Archiv für slavische Philologie, II, sv. 3, Berlin, 1877., str. 614.-641.

⁶³³ Archiv für slavische Philologie, II, sv. 3, Berlin, 1877., str. 684.- 687.

⁶³⁴ Isto, str. 685.

⁶³⁵ Archiv für slavische Philologie, III, sv. 1, Berlin, 1879., str. 182.-185.

povjesničara književnosti, koji je obradio rukopis Dalimilove kronike, tekst koji je postojao na češkom jeziku iz nekih drugih izvora, no ovaj se smatrao autentičnijim pa se zbog toga znanstvena javnost zanimala za njega. Jagić se u ovom radu bavio usporednom analizom ovog izdanja predmetne kronike i njezinih ranijih izdanja, tu usporedbu temeljio je uglavnom na jezičnoj osnovi. Na kraju rada ukazao je na čitanost te kronike, što potvrđuje njezinu dobru prihvaćenost od strane publike, a to je smatrao osobito važnim.

Godine 1880. umro je Jagićev prijatelj Izmail Ivanovič Sreznjevski, a Jagiću je bilo ponuđeno njegovo mjesto sveučilišnog profesora na Petrogradskom sveučilištu i Imperatorskoj akademiji, što je bez puno razmišljanja i prihvatio. U Petrogradu je Jagić uživao veliki ugled, njegova su predavanja bila vrlo posjećena, a 1881. primljen je u rusku akademiju za redovitog člana.⁶³⁶

Jagić je nastavio objavljivati svoj časopis u Berlinu, iste godine izišlo je četvrto godište u kojemu je objavio četiri rada vezana uz književnopovijesna pitanja. Prvi je *Die südslawische Volksepik vor Jahrhunderten*,⁶³⁷ u prijevodu *Južnoslavenska narodna epika prije nekoliko stoljeća*. U uvodnom dijelu rada Jagić je iskazao svoje zadovoljstvo što se narodna epika počela temeljitije istraživati te navodio istraživače koji su iznijeli najnovija znanstvena dostignuća vezana uz tu temu. U drugom dijelu rada ukazao je na važnost autentičnih izvora iz kojih bi trebalo bilježiti narodnu književnost jer se jedino tako uspijeva očuvati izvornost književnosti.⁶³⁸ Dok je u trećem dijelu rada Jagić vrlo iscrpno analizirao metriku narodne epike i naveo mnoštvo primjera za svoje navode, u četvrtom dijelu progovorio je o pogrješnom pripisivanju hrvatskih pjesama srpskima. Osim toga, bavio se i utvrđivanjem prisutnosti narodnog pjesništva među ljudima u 15. stoljeću u dalmatinskim gradovima pa je predstavio povijesne izvore iz kojih je saznao da je narodna književnost bila vrlo snažno prisutna u društvu.⁶³⁹ Također, naveo je i primjere religioznih motiva u epskim narodnim pjesama, predstavio je i povijesnu tematiku na koju se nailazi u istima te upotrebu glazbenih instrumenata prilikom pjevanja narodnih epskih pjesama. Završni dio rada Jagić je posvetio analizi razlika između starije i mlađe narodne epike, kao i na potrebu usporedbe povijesnih priča u mlađim i

⁶³⁶ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 55.

⁶³⁷ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 1, Berlin, 1880., str. 192.-242.

⁶³⁸ Isto, str. 193.

⁶³⁹ Isto, str. 218.

starijim epskim pjesmama. Jagić je ovaj rad u nepromijenjenom sadržajnom obliku objavio i u časopisu *Otadžbina* na srpskom jeziku i ćirilici.⁶⁴⁰

Drugi rad u ovom godištu je kritika *Istorija slavjanskih literaturъ A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Izdanie vtoroe vnovъ pererabotannoe i dopolnennoe SPb. (Die Geschichte der slawischen Literaturen, herausgegeben von A. N. Pypin und V. D. Spasowicz. Zweite umgearbeitete und verbesserte Auflage), St. Petersburg 1879. Bd. I. Gernowitz,*⁶⁴¹ u prijevodu *Povijest slavenskih književnosti A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Drugo izdanje opet prerađeno i dopunjeno.* U uvodnom je dijelu kritike Jagić istaknuo zahtjevnost zadatka povjesničara koji se odluče prikazati cjelokupnu povijest slavenskih književnosti. Taj je zadatak zahtjevan zato što obuhvaća rad na opsežnoj znanstvenoj literaturi vezanoj uz pojedine nacionalne književnosti jer, kako je isticao Jagić, snaga pojedinca u pravilu nije dovoljna da prikupi, posloži i pregleda rasutu građu svih slavenskih književnosti te tako stvori samostalni znanstveni sud i rad.⁶⁴² Osim što je Jagić navedenim iskazao svoje razumijevanje prema zahtjevnosti zadatka, naznačio je i jedno od osnovnih pitanja vezanih uz žanr povijesti književnosti, a to je, uz iznošenje vlastitih istraživačkih spoznaja, nužnost uključivanja spoznaja drugih povjesničara o povijesnom predmetu koji se predstavlja, što pokreće splet uključivanja i preplitanja različitih izvora i informacija. Taj splet Dominick LaCapra nazvao je razmjenom ili dijalogom:

Na razini historiografije ili pisanja povijesti, povijest se može promatrati kao razmjena ili zamršen dijalog kako s prošlošću tako i s drugima koji istražuju tu prošlost. Ali povijest (u smislu historiografije) nije samo razmjena ili „dijalog“ s prošlošću. Svaka razmjena napeto je povezana s rekonstrukcijom koja zahtijeva istraživanje. Dijalog se posreduje i čak provjerava na više načina koji su i ograničavajući i omogućavajući, kritičkom razmjenom s drugim ispitivačima koji istražuju isti predmet, rezultatima istraživanja i samokritikom. Također može biti ograničen ili blokiran različitim silama, razlikama u moći, nesvjesnim procesima (...) ⁶⁴³

Uzimajući u obzir LaCaprinu teoriju razmjene ili dijaloga, može se govoriti i o opsežnosti i složenosti radnji koje povjesničar treba poduzeti, a koje na kraju dovode i do novih vrijednosnih zaključaka, kako je zaključila Andrea Zlutar Viočić: „(...) pred povjesničarom književnosti stoji cjelokupno znanje književne povijesti, njezini prethodno stvoreni modeli,

⁶⁴⁰ Otadžbina, III, Beograd, 1881., knj. VIII, sv. 31, str. 451.-464., sv. 32, str. 614.-629.; knj. IX, 1882., sv. 34, str. 295.-308., sv. 36, str. 446.-449.

⁶⁴¹ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 465.-476.

⁶⁴² Isto, str. 465.

⁶⁴³ Domicik LaCapra, *Writing History, Writing Trauma*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2014., str. 12.

prikupljene i selektirane činjenice, tradicijom prenesene preferencije i predrasude ukratko, ogromno područje u koje nije moguće ukoračiti bez svijesti da, samim tim koratkom, mijenjamo postavljene vrijednosti.⁶⁴⁴

U uvodnom dijelu ove kritike Jagić je napomenuo i da će njegov kritički stav u prvom redu biti usmjeren prema cjelokupnom stanju književnopovijesnih istraživanja koja nisu dovoljno razvijena, za razliku od jezikoslovnih istraživanja koja su znatno naprednija i sveobuhvatnija,⁶⁴⁵ čime je zapravo iznio i svoje viđenje znanstvena rada tadašnje filologije uopće. Nadalje se prisjetio prvog izdanja ove knjige koju je Aleksandar Nikolajevič Pypin objavio 1865. i o kojoj je Jagić također pisao u trećem godištu *Književnika*.⁶⁴⁶ Ustvrdio je da je drugo izdanje knjige potvrda njezine čitanosti među ruskom znanstvenom i širom čitateljskom publikom, a i da će biti korisna i drugim znanstvenim krugovima i narodima koji bi se htjeli upoznati s cjelokupnim slavenskim književnostima. Osim toga, iskazao je i zadovoljstvo dobrim povijesnim i kulturnim uvodom u knjizi te autorovim europskim pogledom na slavenske književnosti u cijelosti. U drugom dijelu kritike Jagić je istaknuo metodološka načela Pypinova pristupa povijesti književnosti: svakoj nacionalnoj književnosti prethodi svojevrсна politička i crkvena povijest, zatim slijedi predstavljanje književnih pojava po razdobljima ili geografski odvojenim skupinama te prikaz narodne književnosti.⁶⁴⁷ Može se zamijetiti da su metodološka načela koja je Jagić prepoznao i istaknuo kao korisna u Pypinovoј knjizi zapravo načela koja je i sâm zagovarao u svojim ranijim teorijskim radovima pa čak i primjenjivao u književnopovijesnim. Poglavlja u knjizi Pypin je oblikovao prema nacionalnim književnostima pa je Jagić pristupio analizi poglavlja izdvajajući glavne tematske okosnice poglavlja, ističući dobre strane prikaza te manjkavosti koje je uočio. Jagić je prihvatio zajedničko predstavljanje hrvatske i srpske povijesti književnosti, iako je bio svjestan da do stvarnog jedinstva nikad nije došlo, ali se nije slagao s uvrštavanjem slovenske književnosti u isto poglavlje jer je ta književnost uvijek bila zasebna u svakom smislu i nije se promatrala u zajedništvu s hrvatskom i srpskom književnosti.⁶⁴⁸

U odnosu na prethodne kritike koje je objavljivao u *Archivu*, ova je znatno složenija u smislu tumačenja književnopovijesnih pitanja te zbog toga nalikuje kritikama iz Jagićeva zagrebačkog vremena. Takve se kritike, i iz ove faze Jagićeva djelovanja, na neki način mogu

⁶⁴⁴ Zlatar Violić, Andrea, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 33.

⁶⁴⁵ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 465.

⁶⁴⁶ *Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ, Написано на А. Н. Пыпинъ и (полську литературу) В. Д. Спасовичъ. С. Петербург 1865.*, Književnik, III, br. 1, Zagreb, 1866.

⁶⁴⁷ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 469.

⁶⁴⁸ Isto, str. 469.

smatrati korisnim doprinosom u tumačenju metodoloških načela žanra i općenito povijesti književnosti.

Koliko je Jagiću bilo stalo do sustavnog razvoja znanosti o književnosti potvrđuju i sljedeća dva rada u ovom godištu *Archiva*, prvi je naslovljen *Von der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg*,⁶⁴⁹ u prijevodu *Iz Društva prijatelja starog pisma u Petrogradu*, a drugi *Die literarische Tätigkeit der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg während des Jahres 1878-79*,⁶⁵⁰ u prijevodu *Književna djelatnost Društva prijatelja starog pisma u Petrogradu tijekom godine 1878-79*. U tim je radovima Jagić, uz iskazivanje potpore takvu radu, zapravo naveo popis radova i tekstova vezanih uz književnost i povijest književnosti koji su objavljeni u tom časopisu tijekom navedenih godina.

Godina 1881. obilježena je petim godištem časopisa, u tom je godištu Jagić objavio tri rada koja se mogu dovesti u vezu s književnopovijesnim pitanjima. Prvi rad odnosi se na omiljenu Jagićevu temu, naslovljen je *Kraljević Marko u narodnih pjesmah. S tumačem manje poznatih rieči i izraza uredio Ivan Filipović (Der Königssohn Marko in der Volksdichtung. Mit einem Glossar der weniger bekannten Wörter herausgegeben von Ivan Filipović)*, *Agram 1880*.⁶⁵¹ Jagić je ovu knjigu smatrao vrlo korisnom zato što je znatno više od prethodnih sličnih bila znanstvenog karaktera, a to je Filipović postigao skupljanjem pjesama o Kraljeviću Marku iz više različitih izvora.

Drugi rad je *Kraljević Marko kurz skizziert nach der serb. Volksdichtung*,⁶⁵² u prijevodu *Kraljević Marko ukratko ocrtan prema srpskoj narodnoj poeziji*, u kojemu je Jagić prikazao život Kraljevića Marka u nizu narodnih pjesama. Oba rada Jagić je u sadržajno nepromijenjenom obliku objavio godinu kasnije, dakle 1882., u časopisu *Slovinac*⁶⁵³ na hrvatskom jeziku.

U trećem radu ovog godišta naslovljenom *Zgodovina slovenskega slovstva. (Geschichte der slowenischen Literatur)*, *spisali n založil Julij plem. Kleinmayer, v Celovcu 1881.*,⁶⁵⁴ u prijevodu *Povijest slovenske književnosti koju je napisao i izdao Julij pl. Kleinmayer, u Klagenfurtu 1881.*, Jagić je prvi put pisao o povijesti slovenske književnosti. U uvodu Jagić je istaknuo da je autor knjigu namijenio obrazovanju mladeži pa da zbog toga nije napisana strogo

⁶⁴⁹ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str.163.-165.

⁶⁵⁰ Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 648.-651.

⁶⁵¹ Archiv für slavische Philologie, V, sv. 3, Berlin, 1881., str. 438.-439.

⁶⁵² Archiv für slavische Philologie, V, sv. 3, Berlin, 1881., str. 439.-455.

⁶⁵³ Slovinac, V, Dubrovnik, 1882., br. 24, str. 370.-376. i br. 25., str. 386.-389.

⁶⁵⁴ Archiv für slavische Philologie, V, sv. 4, Berlin, 1881., str. 675.-676.

znanstveno. Međutim, neovisno o namjeni knjiga treba pružati točne i provjerene informacije, što je također Jagić zagovarao u svojim ranijim radovima. U nastavku rada naveo je nekoliko pogriješnih autorovih informacija uglavnom vezanih uz glagoljske tekstove i prijevode evanđelja.⁶⁵⁵ Na kraju rada ustvrdio je da se nakon pročitane knjige dobiva dojam da autor nije prepoznao stvarnu književnu vrijednost određenih djela koja je predstavio.⁶⁵⁶ David Brooks ukazao je da je pozitivizam jasno naznačivao razliku između činjenica i vrijednosti, odnosno vrijednosnih procjena, što odgovara suvremenom stanju stvari – spoju objektivnosti i subjektivnosti,⁶⁵⁷ stoga ne iznenađuje Jagićeva sklonost takvom pristupu.

Šesto godište časopisa *Archiv* izlazilo je tijekom 1882., tom je godištu Jagić pridonio s trima radovima književnopovijesne tematike. Prvi je naslovljen *Die Publikationen der russischen Gesellschaft der Bibliophilen (Obščestvo ljubitelej drevnej pis'menosti)*,⁶⁵⁸ u prijevodu *Publikacije Ruskog društva bibliofila (Zajednica ljubitelja drevne pismenosti)*. Rad se metodološki naslanja na dva rada iz četvrtog godišta časopisa *Archiv – Von der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg*,⁶⁵⁹ u prijevodu *Iz Društva prijatelja starog pisma u Petrogradu*, i drugi *Die literarische Tätigkeit der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg während des Jahres 1878-79*,⁶⁶⁰ u prijevodu *Književna djelatnost Društva prijatelja starog pisma u Petrogradu tijekom godine 1878-79* u kojima se bavio prikazom književnopovijesnih doprinosa u tim časopisima. Konkretno, u ovom radu, Jagić je naveo popis književnih tekstova koji su predstavljeni i/ili prevedeni u časopisu *Die Publikationen der russischen Gesellschaft der Bibliophilen*, u prijevodu *Izdanja ruskog društva bibliofila*.

Drugi Jagićev rad u ovom godištu je *Prof. Pl. Kulakovskij in Moskau: Vukъ Karadžić: Ego dѣjatel'nostъ i značenie vъ serbskoj literaturѣ. Moskva 1882*,⁶⁶¹ u prijevodu *Književnopovijesni, biografski jezik i književni spomenici. Prof. Pl. Kulakovskij u Moskvi: Vuk Karadžić: Djelovanje i značenje u srpskoj književnosti, Moskva 1882*. Riječ je o kratkoj kritici u kojoj je Jagić tvrdio da je analizom rada Vuka Stefanovića Karadžića autor dao temeljni

⁶⁵⁵ Isto, str. 675.

⁶⁵⁶ Isto, str. 676.

⁶⁵⁷ David Brooks, *Value-Judgements and Literature*, u: *Literature and Aesthetics*, Sydney Society of Literature and Aesthetics (SSLA), vol 1, 1991., str. 39.-40.

⁶⁵⁸ *Archiv für slavische Philologie*, VI, sv. 1, Berlin, 1882., str. 133.-134.

⁶⁵⁹ *Archiv für slavische Philologie*, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 163.-165.

⁶⁶⁰ *Archiv für slavische Philologie*, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 648.-651.

⁶⁶¹ *Archiv für slavische Philologie*, VI, sv. 3, Berlin, 1882., str. 303.-304.

doprinos istraživanju novije srpske književnosti. U drugom dijelu rada tumačio je jedinstvenu hrvatsku i srpsku književnost i uputio na važnost njezina isticanja i daljnjeg povezivanja.

Ovo godište časopisa *Archiv Jagić* je završio svojim trećim radom, kritikom knjige o nepoznatom dubrovačkom pjesniku koju je napisao ruski filolog Vladimir Kačanovski, rad je naslovljen *Neizdannij dubronickii poetъ Antonъ – Marinъ Glegevičъ, Vladimira Kačanovskago, SPb 1882. (Der unedirte ragusäische Dichter Anton Marin Glegjević). Obrazcy dubrovnickago jazyka i pisъma sъ priloženiemъ, SPb. 1882. (Die Proben der ragusäischen Sprache und Schrift)*,⁶⁶² u prijevodu *Književnopovijesni, biografsko-bibliografski, jezični i književni spomenici. Neizdani dubrovački pjesnik Anton-Marin Gleđević, Vladimira Kačanovskog, SPb 1882. (Nelektorirani dubrovački pjesnik Anton-Marin Gleđević). Obrasci dubrovačkog jezika i pisma s objašnjenjem, SPb. 1882. (Uzorci dubrovačkog jezika i pisma)*. Kritika je vrlo kratka, Jagić je objasnio da je prikazani pjesnik već poznat u povijesti hrvatske književnosti te je iznio nekoliko zamjerki zbog netočnih informacija koje su napisane u knjizi, poput, primjerice, pjesnikove povezanosti s talijanskom dramskom književnošću po uzoru na koju je pisao svoja djela.

U sedmom godištu *Archiva*, koje je izlazilo tijekom 1884., Jagić je napisao tri rada vezana uz književna pitanja. Prvi je *Die neuesten Publikationen der kaiserlichen Gesellschaft der russischen Bibliophilen*,⁶⁶³ u prijevodu *Najnovije publikacije Carskog društva ruskih bibliofila*. U tome je radu Jagić, kao i u prijašnjim sličnim, naveo koje je radove Društvo objavilo vezane uz književne teme, ni ovog se puta Jagić nije bavio detaljnom analizom objavljenih radova, tek je vrlo kratko predstavio njihov sadržaj i grafičko uređenje.

Drugi objavljeni rad u ovom godištu je *Odisija, Omirov spev u XXIV pesme, preveo s jelinskog Dr. Papakostupulos, u Beogradu 1881*,⁶⁶⁴ u prijevodu *Odiseja, Homerov spjev u XXIV pjesme, preveo s helenskog Dr. Papakostupulos, u Beogradu 1881*, riječ je o kritici prijevoda Odiseje na hrvatski, odnosno srpski jezik. Jagić je istaknuo svoje zadovoljstvo tim prijevodom, no u cijelom radu bavio se jezikoslovnim pitanjima prijevoda.

Treći Jagićev rad u ovom godištu je kritika *O poslanicama XVI. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti. Napisao Ivan Milčetić (Ueber die Epiteln des XVI. Jahrh. In der ragusäisch-dalmatinischen Periode der kroatischen Literatur, erschienen im Warasdiner Gymnasialprogramm 1881/82 „Izvjeshće kralj. velike gimnazije u Varaždinu*

⁶⁶² Archiv für slavische Philologie, VI, sv. 3, Berlin, 1882., str. 473.

⁶⁶³ Archiv für slavische Philologie, VII, sv. 1, Berlin, 1884., str. 142.-149.

⁶⁶⁴ Archiv für slavische Philologie, VII, sv. 1, Berlin, 1884., str. 155.-157.

1881/82.⁶⁶⁵ Jagić je iskazao svoje zadovoljstvo Milčetićevom knjigom, smatrao je da u pripremljenim poslanicama nema velike umjetničke vrijednosti, ali da pridonose rasvjetljavanju pitanja svakodnevnog života u tadašnjem vremenu. Smatrao je da u knjizi nedostaje jasnije povezivanje poslanica s talijanskim utjecajem i književnošću općenito jer je poznato da je talijanska književnost bila veliki izvor ideja i motivacija za dubrovačke književnike. Jagić je dobro zamijetio koliki je utjecaj Italija izvršila na hrvatsku kulturu i književnost, i to baš u tom razdoblju povijesti hrvatske književnosti. O tom nezaobilaznom utjecaju talijanske književnosti na hrvatsku pisao je i Mislav Ježić koji je zaključio da je taj utjecaj bio među najintenzivnijima, zanimljivo, baš u razdoblju humanizma i renesanse.⁶⁶⁶ Unatoč tomu istaknuo je da je nemoguće ne ukazivati na utjecaj drugih europskih država na hrvatsku književnost i kulturu općenito, no: „(...) to nipošto ne znači da to što je u njoj europsko nije hrvatsko. Naprotiv, svi europski sadržaji uvijek su u hrvatskoj kulturi imali hrvatski smisao i svrhu.“⁶⁶⁷

Osmo godište časopisa koje je izlazio tijekom 1885. ima dva Jagićeva rada koja se mogli povezati s ovom temom. Prvi je *Listići iz književnosti od prof. Svet. Nikolajevića I. Beograd 1883 (Literaturbriefe)*⁶⁶⁸ koji je kritika knjige u kojoj je autor analizirao esej i prikazao njegov razvoj u povijesti književnosti. Jagić je tvrdio da će se tom knjigom srpska čitateljska publika upoznati s temom eseja, a svoje zadovoljstvo iskazao je i autorovim istraživačkim talentom.⁶⁶⁹

Drugi rad je *Junije Palmotić, napisao Armin Pavić, U Zagrebu 1883*,⁶⁷⁰ riječ je o kritici Palmotićevih djela koje je uredio Armin Pavić. Osim što je tumačio Palmotićev stil i važnost za dubrovačku književnost, Jagić je ukazao i na važnu studiju u kojoj je Pavić prikazao život i djelo Junija Palmotića. Monografske prikaze života i djela odabranih pisaca Jagić je smatrao nezaobilaznim korakom u razvoju povijesti hrvatske književnosti, i sâm će napisati takvu jednu monografiju o Jurju Križaniću 1917.

Tijekom 1886. Jagić je preuzeo Katedru za slavensku filologiju u Beču od svog učitelja Franca Miklošića koji je otišao u mirovinu, a godinu dana kasnije – 1887. okupio je oko sebe znanstvenu i širu javnost koja je zainteresirana za pitanja slavistike. S obzirom na interes u svezi tih tema, izborio se za održavanje predavanja i raznih susreta koje je nazvao *Seminar für*

⁶⁶⁵ Archiv für slavische Philologie, VII, sv. 3, Berlin, 1884., str. 500.-501.

⁶⁶⁶ Usp. Mislav Ježić, *O hrvatskoj kulturi u europskim koordinatama*, u: Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, vol 1, br. 1, Zagreb, 2003., str. 49.-56.

⁶⁶⁷ Isto, str. 59.

⁶⁶⁸ Archiv für slavische Philologie, VIII, sv. 1, Berlin, 1885., str. 171.

⁶⁶⁹ Isto, str. 171.

⁶⁷⁰ Archiv für slavische Philologie, VIII, sv. 1, Berlin, 1885., str. 166.-167.

slavische Philologie. Iste je godine postao članom bečke akademije, a redovnim je imenovan već sljedeće godine.⁶⁷¹

Deveto godište časopisa *Archiv* izlazilo je tijekom 1886., u tom godištu Jagić nije objavio nijedan rad vezan uz književnopovijesna pitanja, tijekom sljedeće godine izlazilo je deseto godište, u kojem je Jagić objavio tri rada.

Prvi rad je kritika *Izъ istorii romana i pověsti. Materialy i izsledovanija A. N. Veselovskago. Vypusk pervyj: grekovizantijskij periodъ. Sčb. (SPb!) 1886.*,⁶⁷² u prijevodu *O povijesti romana i pripovijetke. Materijali i istraživanja A. N. Veselovskago. Prvo izdanje: grčkbizantsko razdoblje*. U toj je kritici prikazao i ocijenio: „(...) opsežno i sadržajno djelo koje nije lako savladati (...)”⁶⁷³ o povijesti romana i pripovijetke. U najvećem je dijelu kritike Jagić predstavljao stavove autora knjige o povezanosti romana s grčkom književnosti, o razvoju legendi, o kršćanskim motivima u starim rukopisima i sl.

Drugi Jagićev rad u desetom godištu također je kritika naslovljena *Djela Vuka Stef. Karadžića. Knjiga prva. Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk. Stef. Karadžić. I. Najstarije pjesme junačke. Biograd 1887.*⁶⁷⁴ U prvom dijelu kritike iznio je okolnosti pod kojima se nanovo objavljuju Karadžićeva djela, a u drugom dijelu uspoređivao je tekstove u knjizi s drugim izdanjima istih djela. Jagić je u ovoj kritici na više mjesta ukazao na važnost brige o narodnoj književnosti, prijepis tekstova iz autentičnih izvora, kritički pristup objavi starih tekstova i važnost narodnih pjesama za povijest književnosti.

Iz ovog godišta treba izdvojiti i treći Jagićev rad, također kritiku – *Der Bergkranz (die Befreiung Montenegros). Historisches Gemälde aus dem Ende des siebzehnten Jahrhunderts von Petar Petrović Njegoš, Fürstbischhof von Montenegro. Zum ersten Male aus dem Serbischen in das Deutsche übertragen von J. Kirste. Doctor der Philosophie. Wien 1886.*,⁶⁷⁵ u prijevodu *Gorski vijenac (Oslobođenje crne Gore). Povijesna slika s kraja sedamnaestog stoljeća Petra Petrovića Njegoša, vladike crnogorskog. Sa srpskog na nemački prvi put preveo J. Kirste. Doktor filozofije. Beč 1886.* Ta je kritika važna zbog Jagićeva tematiziranja prevoditeljske prakse o kojoj je govorio i u svojim ranijim radovima, no u ovom radu usredotočio se na važnost prevođenja književnih tekstova iz starih razdoblja književnosti na

⁶⁷¹ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 57.

⁶⁷² *Archiv für slavische Philologie*, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 233.-247.

⁶⁷³ Isto, str. 233.

⁶⁷⁴ *Archiv für slavische Philologie*, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 323.-330.

⁶⁷⁵ *Archiv für slavische Philologie*, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 334.-339.

druge jezike radi upoznavanja drugih naroda s poviješću (hrvatske) književnosti. Jagić je vrlo rano posvijestio ulogu i važnost prevođenja, posebice ako se uzmu u obzir istraživanja Otávia Guimarãesa Tavaresa, Juliana Steila i Jamillea Pinheiroa Diasa koji su zaključili da je prevođenje službenim dijelom znanosti o književnosti postalo tek devedesetih godina 20. stoljeća kad su se počeli intenzivnije pisati znanstveni radovi i uspostavljati studiji posvećeni toj temi.⁶⁷⁶

Godište 11. časopisa *Archiv* izlazilo je tijekom 1888. godine, u tom je godištu Jagić objavio jedan rad koji je vezan uz književnopovijesna pitanja. Riječ je o radu *Zwei Notizen zur Literaturgeschichte Ragusa's*,⁶⁷⁷ u prijevodu *Dvije bilješke o dubrovačkoj književnoj povijesti*. U prvom dijelu rada pisao je o molitveniku *Ofičice blažene d. Marie s družiem bogomiliem molitvami od D. Petra Ričardi* koji je u literaturi već spominjan te da pridonosi povijesti dubrovačke književnosti informacijama o životu D. Petra Ričardija koji je zapisao taj molitvenik.⁶⁷⁸ Drugi dio kritike posvećen je predstavljanju zbirke ljubavnih pjesama dubrovačkih i dalmatinskih pjesnika *Spremisete spievagna facinaka i piesni sloviskieh* za koju je smatrao da nema veliku umjetničku vrijednost nego je tek dio svjedočanstva o ukusima tadašnjeg dubrovačkog društva.⁶⁷⁹

U 1890. izašlo je 12. godište *Archiva*, iz tog se godišta izdvajaju dva rada. Prvi je rad kritika *Kosovski junaci i događaji u narodnoj epici*. Napisao Dr. T. Maretić. (*Die Kosovo – Helden und- Thaten in der Volksepik*). U Zagrebu 1889.⁶⁸⁰ u kojoj je Jagić istaknuo važnost tumačenja podrijetla srpske narodne epike, o čemu je autor pisao u prvom dijelu knjige. U najvećem dijelu kritike Jagić je iznio razloge neslaganja s autorom knjige o povijesnom razvoju narodne epike, naime, Jagić je tvrdio da je srpska narodna epika postojala i prije 15. stoljeća te je naveo niz argumenata za takvu tezu. Na kraju kritike Jagić je iskazao potrebu razrješavanja tog pitanja u budućim znanstvenim istraživanjima.

Drugi rad u ovom godištu također je kritika – *Jaroslav Volček, Historija slovackoj literatury. Perevodъ A. Opfermana, съ predisloviemъ prof. T. Florinskago. Kiev 1889. Dejiny literatury slovenskej, napisal Jaroslav Vlček. Častъ prva. V Turč. Sv. Martine 1889.*,⁶⁸¹ u

⁶⁷⁶ Usp. Otávio Guimarães Tavares, Julian Steil i Jamille Pinheiro Dias, *Literature and Translation*, u: Ilha do Desterro, Santa Catarina, 2019., vol. 72, No 2, str. 11.-16.

⁶⁷⁷ Archiv für slavische Philologie, XI, Berlin, 1888., str. 297.-300.

⁶⁷⁸ Isto, str. 297.-298.

⁶⁷⁹ Isto, str. 300.

⁶⁸⁰ Archiv für slavische Philologie, XII, Berlin, 1888., str. 609.-615.

⁶⁸¹ Archiv für slavische Philologie, XII, Berlin, 1888., str. 625.-627.

prijevodu *Jaroslav Volček, Povijest slovačke književnosti. Prijevod A. Opferman, s predgovorom prof. T. Florinskago. Kijev 1889. Povijest slovačke književnosti, napisao Jaroslav Vlček. Često prvi. U Turč. Sv. Martin.* U toj je kritici Jagić istaknuo veliki znanstveni doprinos Jaroslava Volčeka proučavanju povijesti slovačke književnosti, nije detaljnije tumačio strukturu knjige, kao ni metodološka načela kojima se autor vodio prilikom pisanja.

U 13. godištu časopisa koje je izlazilo tijekom 1891. Jagić je objavio pet radova. Prvu kritiku posvetio je izdanju epa Osman – *Osman Ivana Gundulića. Pripravio za štampu Jovan Bošković. U Zemunu 1890. (Ivan Gundulić's Osman, herausgegeben von J. Bošković, in cyrillischer Transscription)*⁶⁸². U prvom dijelu kritike Jagić je iskazao zadovoljstvo objavljivanjem epa na ćirilichnom pismu, čime se i čitateljima isključivo ćirilichnih tekstova omogućuje upoznavanje s djelima stare hrvatske književnosti. Pozitivno je vrednovao i predgovor koji je autor posvetio predstavljanju Gundulićeva života i književnog stvaralaštva. U drugom dijelu kritike iznio je svoje nezadovoljstvo jezičnim izmjenama izvornog teksta epa koje je svojom voljom uradio priređivač Jovan Bošković, čime je još jednom ukazao na važnost poštivanja izvornog teksta i kritičkog objavljivanja tekstova starih pisaca.

Druga kritika u ovom godištu je *Narodne pesni koroških Slovencev. Ljubljana 1889. (Volklieder der Kärnthner Slovenen)*,⁶⁸³ u prijevodu *Narodne pjesme koruških Slovenaca, Ljubljana, 1889.*, u toj je kritici Jagić ukazao na važnost zapisivanja narodnog pjesništva s ciljem njegova povezivanja s umjetničkom književnosti.

Treći rad u ovom godištu također je kritika *Národní písň moravské v nově nasbírané. Ve sbiru spořadal a vydal František Bartoš. V Brně 1888-1889.*,⁶⁸⁴ u prijevodu *Moravske narodne pjesme u novoj zbirci. Zbirku je priredio i izdao František Bartoš. U Brnu 1888-1889.* Jagić je, naravno, iskazao svoje zadovoljstvo prikupljanjem i objavljivanjem narodne književnosti. Posebno je istaknuo uvod u kojemu je priređivač analizirao moravske narodne pjesme, povezao ih s narodnim životom te prikazao kratki povijesni presjek prikupljanja narodnog blaga u Slovačkoj.

Četvrti rad 13. godišta koji se bavi književnopovijesnim pitanjima također je kritika *Srpska kraljevska akademija. Glas XIII. XV. Branko Radičević. Prilog istoriji nove srpske književnosti, od Svet. Vulovića. U Beogradu 1889. (Branko Radičević, Ein Beitrag zur neuen*

⁶⁸² Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 141.-144.

⁶⁸³ Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 138.-140.

⁶⁸⁴ Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 147.-148.

serbischen Literaturgeschichte).⁶⁸⁵ U prvom dijelu kritike Jagić je iskazao svoje zadovoljstvo knjigom jer je smatrao da su književnopovijesna istraživanja u hrvatskoj i srpskoj znanosti o književnosti nedovoljno zastupljena. To se osobito odnosilo na povijest književnosti 18. i prve polovice 19. stoljeća. Drugi dio kritike posvećen je životopisu preranog preminulog autora Branka Radičevića i njegovu lirskom stvaralaštvu. Treći dio kritike kratki je komentar prikazane novije povijesti srpske književnosti u kojemu je Jagić iskazao svoje zadovoljstvo napisanim.

S ciljem osobnog doprinosa narodnoj književnosti u 13. godištu časopisa *Archiv* Jagić je objavio rad *Aus dem Leben der serbischen Volksepik*,⁶⁸⁶ u prijevodu *Iz života srpske narodne epike*. U tom je radu Jagić objavio nekoliko kratkih zapisa narodne epike koje je dobio od kazivača iz Srbije.

U 14. godištu, koje je izlazilo tijekom 1892. godine, Jagić je objavio samo jedan rad, riječ je o vrloj kratkoj kritici *Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga prva u kojoj su različne ženske pjesme (Državno izdanje). Biograd 1891*.⁶⁸⁷ U toj kritici iskazao je svoje zadovoljstvo ponovnom objavom Karadžićevih narodnih pjesama. Ovom je knjigom Jagić bio znatno zadovoljniji nego prethodnom, o kojoj je pisao u kritici *Djela Vuka Stef. Karadžića. Knjiga prva. Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk. Stef. Karadžić. I. Najstarije pjesme junačke. Biograd 1887*.⁶⁸⁸ zato što je u ovom izdanju, smatrao je Jagić, napisan kvalitetniji predgovor i predstavljen bolji izbor pjesama.

Tijekom 1893. izlazilo je 15. godište časopisa *Archiv* u kojem je Jagić objavio dva rada koja se vežu uz povijest književnosti. Prvi takav rad je kritika *Đorđe S. Đorđević. Sima Milutinović Sarajlija (1791-1847) prilog novoj istoriji srpske književnosti, napisao – Beograd 1893*.⁶⁸⁹ u kojoj je uputio na važnost monografskih knjiga o određenom razdoblju u nacionalnim povijestima književnosti, o istaknutim predstavnicima nacionalnih književnosti i sl. No isto je tako dodao da uz predstavljanje života nekog književnika i bibliografije radova koje je napisao treba napraviti analizu onoga što je napisao. Takva se analiza treba voditi pitanjima kako je pisao, kojim se idejama vodio, koji je stupanj originalnosti ideja i načina pisanja, kakva je povezanost tih ideja s prethodnim pojavama u nacionalnoj književnosti te kakav je utjecaj

⁶⁸⁵ Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 237.-240.

⁶⁸⁶ Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 631.-636.

⁶⁸⁷ Archiv für slavische Philologie, XIV, Berlin, 1892., str. 631.-632.

⁶⁸⁸ Archiv für slavische Philologie, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 323.-330.

⁶⁸⁹ Archiv für slavische Philologie, XV, Berlin, 1893., str. 615.-616.

ostavila njegova književna ostavština na autore koji su se u nacionalnoj književnosti pojavili nakon njega.⁶⁹⁰ Navedenim je Jagić potvrdio svoja slična ranije iznesena metodološka načela žanra povijesti književnosti i pristup izučavanju povijesti književnosti, ali i znanosti općenito, u skladu sa spoznajama i teorijama drugih europskih književnih povjesničara, potvrdio je i da je (bio)bibliografski dokumentarizam u daljnjem razvoju povijesti književnosti nedostatan. Istu je kritiku u sadržajno nepromijenjenom obliku na ćirilichnom pismu objavio u novosadskom časopisu *Stražilovo*.⁶⁹¹

Drugi rad u ovom godištu je kritika *Dějiny české literatury. Napisal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893.*,⁶⁹² u prijevodu *Povijest češke književnosti. Napisao Jaroslav Vlček. Dio prvi. U Prahu 1893.* U toj kritici Jagić je iskazao svoje zadovoljstvo knjigom jer je smatrao da je povijest češke književnosti nedovoljno istražena. Također, nekoliko je misli napisao o razlici u pristupu staroj i novijoj književnosti pa je to korisno izdvojiti, prema Jagićevu uvjerenju staroj književnosti trebalo je pristupati strogo filološki, a novijoj kroz analizu u književnom, odnosno književnopovijesnom smislu.⁶⁹³

Godište 16. časopisa *Archiv* vezano je uz 1894., u tom je godištu Jagić objavio dva rada koja se mogu povezati s književnopovijesnim pitanjima. Prvi je kritika *Radovan Košutić. Kritika i književnost. Beograd 1893.*⁶⁹⁴ u kojoj je istaknuo potrebu većeg broja kritika: „Radovi posvećeni književnoj kritici izuzetno su rijetki u srpskohrvatskoj književnosti.“⁶⁹⁵

Drugi rad u ovom godištu također je kritika *O bohatyrském epose slovenském, pojednává Dr. I. Máchal. Část první. Přehled látek v bohatyrském. V Praze 1894.*,⁶⁹⁶ u prijevodu *O junačkom slavenskom epu govori Dr. I. Máchal. Prvi dio. Pregled materijala u bohatyrském. U Prahu 1894.* Jagić je tvrdio da s obzirom na to da se tema narodne književnosti redovito pojavljuje među znanstvenicima i istraživačima, to potvrđuje njezinu aktualnost i istraživački izazov. Nadalje je istaknuo da je knjiga zapravo izbor istraživanja drugih autora o toj temi te izbor samih narodnih tekstova kojima je autor bio skloniji.

⁶⁹⁰ Isto, str. 616.

⁶⁹¹ *Stražilovo*, VI, br 32, str. 511-512, Novi sad, 1893.

⁶⁹² *Archiv für slavische Philologie*, XV, Berlin, 1893., str. 433.-435.

⁶⁹³ Isto, str. 434.

⁶⁹⁴ *Archiv für slavische Philologie*, XVI, Berlin, 1894., str. 295.-297.

⁶⁹⁵ Isto, str. 295.

⁶⁹⁶ *Archiv für slavische Philologie*, XVI, Berlin, 1894., str. 299.-301.

Tijekom 1895. izašlo je 17. godište časopisa u kojemu je Jagić objavio dvije kritike. Prva je *L. Majkovъ. Istoriko-literaturnye očerki. S. Peterburgъ 1895.*,⁶⁹⁷ u prijevodu *L. Majkov. Povijesno-književni eseji. S. Peterburg 1895.* Jagić je u svezi s tom knjigom istaknuo detaljnu analizu književnih djela koje je autor u njoj obradio, dok su životopisi književnika stavljeni u drugi plan te su se samo usputno spominjali kad je to važno za tumačenje književnih djela ili razdoblja.

Druga kritika u ovom godištu je *Pl. Kulakovskij. Ilirizmъ. Izslědovanie po istorii horvatskoj literatury perioda vrozôžděnja. Varšava 1894.*,⁶⁹⁸ u prijevodu *Istraživanja o povijesti hrvatske književnosti preporoda. Varšava 1894.* korisnija je od prethodne zato što je Jagić knjigu o hrvatskom narodnom preporodu procijenio kao jednu od rijetkih monografija o nekom književnom razdoblju, konkretno hrvatskom ilirizmu i narodnom preporodu. Jagić je predstavio knjigu i njezina poglavlja, nije detaljnu analizirao prikaz dijela književne (i kulturne) povijesti, no istaknuo je važnost književnopovijesnog pristupa određenim razdobljima u povijesti hrvatske književnosti.

U 18. godištu časopisa *Archiv* koje je izlazilo tijekom 1896. Jagić je objavio jedan rad vezan uz književnopovijesna pitanja. To je kritika *A. S. Gribojedov. Literárni studie. Napsal J. Polívka (SA. Aus der böhm. Monatsschrift „Naše Dobo“)*,⁶⁹⁹ u prijevodu *A. S. Gribojedov. Književna studija. Napisao J. Polívka*, u kojoj je istaknuo dobru stranu Polívkine knjige – detaljnu analizu književnih djela A. S. Gribojedova. Također je opisao i povezanost književnih djela s prilikama i intelektualnim strujanjima u Rusiji tog vremena, što je potvrda Jagićeva načela povezanosti književnosti i društva.

Tijekom 1897. izlazilo je 19. godište časopisa *Archiv* i u tom se godištu pronalaze dva rada vezana uz književnopovijesna pitanja. Prvi takav rad je kritika *Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit pátý. V Praze 1896.*,⁷⁰⁰ u prijevodu *Povijest češke književnosti. Napisao Jaroslav Vlček. Dio peti. U Prahu 1896.* Jagić je istaknuo Vlčkovu komparativnu književnopovijesnu analizu razdoblja humanizma u češkoj književnosti i drugim nacionalnim književnostima te uputio na važnost komparativnog pristupa u književnopovijesnom radu općenito. Jagić je o Vlčkovu radu već i ranije pisao u *Archivu*, također u kritici *Jaroslav*

⁶⁹⁷ Archiv für slavische Philologie, XVII, Berlin, 1895., str. 304.

⁶⁹⁸ Archiv für slavische Philologie, XVII, Berlin, 1895., str. 304.-306.

⁶⁹⁹ Archiv für slavische Philologie, XVIII, Berlin, 1896., str. 303.-304.

⁷⁰⁰ Archiv für slavische Philologie, XIX, sv.1-2, Berlin, 1897., str. 295.-296.

Volčekъ, Historija slovackoj literatury. Perevodъ A. Opfermana, съ предисловіемъ prof. T. Florinskago. Kiev 1889. Dejiny literatury slovenskej, napisal Jaroslav Vlček. Časť prvá. V Turč. Sv. Martine 1889., u prijevodu Jaroslav Volček, Povijest slovačke književnosti. Prijevod A. Opferman, s predgovorom prof. T. Florinskago. Kijev 1889. Povijest slovačke književnosti, napisao Jaroslav Vlček. Često prvi. U Turč. Sv. Martin.

Drugi rad u ovom godištu kritika je knjige koju je objavila Matica hrvatska, kritika je naslovljena *Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme. Knjiga prva. Zagreb, 1896.*⁷⁰¹ Jagić je u cijeloj kritici pristupio sadržajnom predstavljanju zbirke narodnih pjesama predstavljajući odabrane naslove te ukazao na potrebu prikupljanja narodnog pjesništva.

Godište 20. časopisa *Archiv* izlazilo je tijekom 1898., u tom je godištu Jagić objavio dvije kritike vezane uz književnopovijesna djela. Prva kritika je *Historija ruskoj literatury. A. N. Pypina. Tomъ I. Drevnaja pisъmenostъ. SPbgъ 1898. Tomъ II. Drevnjaja pisъmenostъ. Vremena moskovskago carstva. Kanunъ preobrazovanij. Spbg 1898. (A. N. Pypin's Russ. Literaturgescht),*⁷⁰² u prijevodu *Povijest ruske književnosti. A. N. Pypin. Svezak I. Drevna pismenost. 1898. Svezak II. Drevni spisi. Vrijeme moskovskog carstva. Kanun transformacija. 1898.* Jagić je i ranije pisao o Pypinovu književnopovijesnom radu, a u ovoj kritici ponajviše je istaknuo njegovu znanstvenu širinu koja se potvrđuje i u iznošenju informacija iz povijesti književnosti; osobito je ukazao na analizu književnih djela i razdoblja koja je Pypin predstavio u knjizi. Također, Jagić je uočio i Pypinovu osviještenost o povezanosti društva i književnosti, što je smatrao ključnim metodološkim načelom žanra povijesti književnosti o kojem je pisao u ranijim radovima.

Tijekom 1899. objavljeno je 21. godište *Archiva*, u tom je godištu Jagić također objavio nekoliko svojih manjih radova vezanih uz književnopovijesnu problematiku. Prvi takav rad je kritika *Junačke pjesme (muhamedovske), knj. 3, Ur. Dr. Luka Marjanović, Zagreb 1898.*⁷⁰³ Jagić je na početku iznio zadovoljstvo prikupljanjem narodne književnosti i to iz autentičnih izvora, a pozitivnim je ocijenio i uvod koji je napisao Luka Marjanović zato što je smatrao da je iznio korisne informacije o pjesmama koje je zabilježio, primjerice, gdje ih je pribilježio, od

⁷⁰¹ Archiv für slavische Philologie, XIX, sv. 3-4, Berlin, 1897., str. 627.-633.

⁷⁰² Archiv für slavische Philologie, XX, sv. 2-3, Berlin, 1898., str. 469.-473.

⁷⁰³ Archiv für slavische Philologie, XXI, sv. 2-3, Berlin, 1899., str. 626.-636.

kojeg kazivača i sl. U najvećem dijelu kritike Jagić je predstavljao odabrane junačke pjesme i eventualno tumačio njihov sadržaj.

Drugi rad u ovom godištu je kritika *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. Zagreb 1898. (Kugli i Deutsch)*.⁷⁰⁴ U tom je radu Jagić istaknuo da je to prva cjelovita hrvatska povijest književnosti koja prikazuje hrvatsku književnost od početaka do suvremenosti. Ukazao je na važnost detaljne analize književnih djela i razdoblja, a autoru je zamjerio mjestimična bibliografska nabranja i manju posvećenost prikazivanju novije književnosti, no to je opravdao činjenicom da nema dovoljne književnopovijesne literature o tom razdoblju. Također, Jagićev je stav bio da povjesničar književnosti treba podjednaku važnost pridati svim dijelovima povijesti književnosti te da se obavezno trebaju navoditi zajedničke ideje književnih razdoblja i njihovih predstavnika, kao i utjecaj koji su književna djela imala na svoje suvremenike. U drugom dijelu kritike tematizirao je jedinstvo, odnosno nejedinstvo, hrvatske i srpske književnosti, dok je na kraju kritike zaključio da je knjiga nedovoljan korak unaprijed za razvoj povijesti književnosti o kakvoj je *sanjao* u vrijeme kad je pisao svoju natuknicu *Jihoslované*.⁷⁰⁵ Ovu je kritiku Jagić u sadržajno nepromijenjenom obliku objavio na ćirilici u ćasopisu *Delo* iste godine.⁷⁰⁶

U 22. godištu ćasopisa *Archiv*, koje je izlazilo tijekom 1900., Jagić nije objavio nijedan rad vezan uz književnopovijesnu tematiku.

Tijekom 1901. objavljeno je 23. godišće ćasopisa *Archiv*, u tom je godištu Jagić objavio kritiku *A. N. Pypin's Russische Literaturgeschichte*,⁷⁰⁷ u prijevodu *Ruska književna povijest A. N. Pypina* u kojoj je prikazao još jednu Pypinovu knjigu. U najvećem dijelu kritike bavio se sadržajnim prikazom poglavlja, dok je u završnom dijelu kritike iskazao svoje mišljenje napisavši da je Pypin znanstveni erudit i da je njegova knjiga velik doprinos obrazovanoj ćitateljskoj publici koja ima potrebu steći nova znanja i informacije u svezi s poviješću ruske književnosti.⁷⁰⁸

Nevezano uz Jagićev rad u *Archivu* može se spomenuti da je iste godine objavljen zbornik radova *A. S. Puškin' v' južno-slavjanskih' literaturah': sbornik bibliografićeskikh' i*

⁷⁰⁴ Archiv für slavische Philologie, XXI, sv. 1-2, Berlin, 1899., str. 245.-251.

⁷⁰⁵ Isto, str. 251.

⁷⁰⁶ Delo, VI, knj. XXII, Beograd, 1899., str. 475.-481.

⁷⁰⁷ Archiv für slavische Philologie, XXIII, sv. 1-2, Berlin, 1901., str. 277.-291.

⁷⁰⁸ Isto, str. 291.

*literaturno-kritičeskih' statej*⁷⁰⁹ kojem je Jagić bio urednik. Kako se saznaje iz *Predgovora*, zbornik je nastao povodom 100. obljetnice rođenja Aleksandra Sergejeviča Puškina.⁷¹⁰ Jagić je htio prikupiti sve svoje radove koje je o tom književniku napisao, no onda je odlučio uključiti i druge znanstvenike koji su se bavili Puškinom i objaviti književnopovijesni zbornik tih radova. Osim što je iz toga vidljiva Jagićeva potreba doprinošenju znanosti i povijesti književnosti, razvidna je i njegova potreba ujedinjavanja i povezivanja znanstvenika iz svih slavenskih jezika.

Godište 24. časopisa objavljeno je tijekom 1902., u tom je broju Jagić objavio samo jedan rad koji se dotiče književnopovijesnih pitanja, to je kritika *Slovenske narodne pesmi. Uredili Dr. K. Štrelj. Izdala in založila Slovenska Matica. Zvezak I. V Ljubljani 1895-1898; II. zvezak 1-19 5 Snopič, pola 20-37 6 Snopič (1900-1901)*.⁷¹¹ U toj je kritici istaknuo važnost narodne poezije za šire tumačenje povijesti slovenske književnosti te obilježja narodnih pjesama koje su objavljene u knjizi.

U 25. i 26. godištu *Archiva* koji su izlazili tijekom 1903. i 1904. Jagić nije objavio nijedan rad koji tematizira književnopovijesna pitanja. Sve ove godine Jagić je živio i radio u Beču, međutim, nastavio je održavati veze i kontakte s prijateljima i kolegama iz drugih europskih gradova. Mnoge je posjećivao s ciljem različitih (jezikoslovnih) znanstvenih istraživanja, a u Opatiji je s obitelji redovito ljetovao.⁷¹² Najviše znanstvene suradnje ostvarivao je s Rusijom, u koju je redovito odlazio i u njihovim časopisima objavljivao različite radove vezane uz jezikoslovna pitanja. Godine 1903. kad se održavao Kongres ruskih slavista, na njemu je Vatroslav Jagić bio jedini sudionik koji nije bio Rus, a predsjedavao je Kongresom.⁷¹³ Smrću Jagićeve braće, a i prijatelja Franje Račkog, počele su slabjeti njegove veze s Hrvatskom pa prestaje objavljivati svoje radove u hrvatskim časopisima.⁷¹⁴

Godine 1905. objavljeno je 27. godište časopisa *Archiv*, u tom je godištu Jagić objavio jednu kritiku *Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin (Die kroatische Wiedergeburt von Universitätsprofessor Gjurro Šurmin). I. Od godine 1790 do 1836. Zagreb 1903. II. Od godine*

⁷⁰⁹ Izdannyj pod' redakciju I. V. Jagića, Tipografija Imperatorskoj akademii nauk', Sanktpeterburg', 1901.

⁷¹⁰ Isto, str. III.-IV.

⁷¹¹ Archiv für slavische Philologie, XXIV, sv. 3-4, Berlin, 1902., str. 623.-624.

⁷¹² Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 58.

⁷¹³ Isto, str. 64.

⁷¹⁴ Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Vlastita naklada autora, Varaždin, 1963., str. 95.

1836. do 1843. Zagreb 1904.⁷¹⁵ Kritikom je Jagić naglasio važnost pisanja o pojedinim književnim razdobljima te da je o hrvatskom narodnom preporodu u hrvatskoj znanosti o književnosti pisano vrlo malo, stoga je knjigu smatrao vrijednim doprinosom navedenoj problematici. Ukazao je na dobre strane Šurminove knjige – objektivnost (!), dovoljno, ali ne potpuno predstavljanje književnih pojava te autorovo priznanje da o nekim pojavama nema literature ili da nisu dovoljno istražena. U drugom dijelu kritike Jagić je tumačio razne političke, kulturne i književne elemente hrvatskog narodnog preporoda te je zamjerio Šurminu nedovoljno političkih informacija o navedenom vremenu. Takva su Jagićeva razmišljanja na tragu priznavanja i prepoznavanja utjecaja politike na tumačenje književnosti, bez politike se povijest književnosti zapravo ne može razumijevati. Na utjecaj politike na sve sastavnice društva, pa tako i na povijest, ukazao je i Claude Levi-Strauss koji je vjerovao da politička ideologija postaje dijelom i teorijskog i pragmatičkog diskurza.⁷¹⁶ Politički utjecaj na povijest književnosti prepoznat će i Ivana Žužul koja je ustvrdila da: „(...) taj zaplet ima politička i ideologijska obilježja. Ideologija se u njega uvlači iz više smjerova; prvi je implicitna samorazumljivost autoriteta istine, drugi stroga funkcionalizacija književnosti i treći uvjetovanost književnopovijesne interpretacije i povjesničarevih namjera kontekstom.“⁷¹⁷ Također, u svom je istraživanju dijela *Hrvatske književnosti od početaka do danas 1100-1941* Slavka Ježića pokazala da je:

(...) još jednom potvrđeno da se politički instrumentalizirani model prikazivanja postavio u prvi plan ovog razdoblja. Ubrajajući u korpus književnosti hrvatskoga narodnog preporoda izvan književne prakse poput prava, politoloških rasprava, službenih akata, Ježić još jednom naglašava politički model prikazivanja kao onaj koji je, u skladu s povijesno-materijalnim okolnostima paradigme, uvjetovao konstituiranje nacionalno osviještenog subjekta.⁷¹⁸

Osim što se politika, kao što se može zaključiti, provlači kroz čitanje i interpretaciju književnih razdoblja, književnika i djela, René Wellek i Austin Warren vjerovali su da se čak i periodizacija provodi u skladu s političkim promjenama: „Na taj se način smatra da je književnost potpuno određena političkim ili društvenim revolucijama jedne nacije, te se

⁷¹⁵ Archiv für slavische Philologie, XXVII, sv. 1, Berlin, 1905., str. 133.-138.

⁷¹⁶ Claude Levi-Strauss, *Divlja misao*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2001., str. 285.

⁷¹⁷ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 13.

⁷¹⁸ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 87.

problem utvrđivanja razdoblja prenosi na istoričare politike i društva, čije se periodizacije i razdoblja obično i bez pogovora usvajaju.“⁷¹⁹

Godišta časopisa *Archiv* od 28. do 38. objavljuvana su u razdoblju od 1906. do 1923. U tim godištim nema ni jednog Jagićeva rada koji se bavi temom vezanom uz književnopovijesna pitanja. Treba spomenuti da se u Jagićevoj ostavštini u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti pronalazi pismo datirano 14. prosinca 1920. u kojemu Društvo za srpski jezik i književnost obavještava Jagića da ga je imenovalo svojim počasnim članom. Dojmljivo je istaknuti da Društvo do tada nije imalo počasnih članova i da je Jagić bio jedini takav član. Primanjem u Društvo, članovi su mu htjeli odati priznanje za dotadašnji rad kao: „(...) najvećeg znanstvenika današnjice.“⁷²⁰

Prema navodima Gorane Doliner⁷²¹ *Archiv* je izlazio do 1924., a Jagić je urednički uredio 42 godišta. Međutim, istraživanjem i uvidom u godišta časopisa, zaključuje se da je *Archiv* izlazio do 1929. kad je izašlo posljednje 42. godište. Od toga je Jagić urednički uredio njih 37 jer je umro 1923., a nakon njegove smrti objavljivanje više nije bilo redovito.

Jagić je otišao u mirovinu 1908., no to je bio njegov samo profesionalni prestanak rada. Znanstvenim i stručnim radom nastavio se baviti objavljujući vrijedne radove iz područja jezikoslovlja i nešto manje iz polja povijesti književnosti. O toj njegovoj velikoj posvećenosti radu saznaje se ponešto i iz njegova pisma upućenog Tomi Matiću 12. svibnja 1919. kad je već bio umirovljen preko deset godina: „Još ću i to dodati, da mogu mnogo raditi, ustajem u 5 – 5 ½ iz jutra te sjedim s malim prekidima čitavo dopodne za svojim pisaćim stolom.“⁷²² Također, čitajući Jagićeva privatna pisma uočava se da je do kraja života bio živo zainteresiran za razna znanstvena pitanja, događanja u području znanosti i umjetnosti pa i politici, i to ne samo u Beču gdje je živio, nego i u Zagrebu i ostalim hrvatskim pa i srpskim gradovima.

Njegovu privatnu zbirku knjiga u bečkom stanu činio je ogroman broj knjiga pa mu je to omogućilo nesmetan rad bez potrebe odlaska u sveučilišnu knjižnicu.⁷²³ Tu je svoju privatnu

⁷¹⁹ Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 303.

⁷²⁰ Pismo Društva za srpski jezik i književnost Vatroslavu Jagiću, 14. prosinca 1920., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 10487/1-2-3

⁷²¹ Gorana Doliner, *Jagićev Archiv für slavische Philologie i prilozii za povijest hrvatske glazbe*, Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 417.

⁷²² *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 11.

⁷²³ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojeg života, I dio (1838-1880)*, Tiskara sv. Sava, Beograd, 1930, str. 290.

zbirku knjiga morao prodati prije nego je umro da bi imao dovoljno novca za preživljavanje, knjižnicu je otkupilo beogradsko sveučilište.⁷²⁴ O tome koliko mu je bila važna zbirka knjiga koju je tijekom života stvarao saznaje se iz pisma Katici Hrupački⁷²⁵ datiranom na Božić 1919.:

Na nesreću i moja biblioteka formalno se računa da je prodana u Beograd, ali do sada nisam od nje imao još ni filira koristi, a stan je velik i skup, upravo radi knjiga. Istina, da se ja plašim onog momenta, kad bi me imale knjige ostaviti, to bi bio težak i žalostan trenutak, da i ne znam, hoću li ja to moći preboljeti.⁷²⁶

U posljednjim Jagićevim sačuvanim pismima razaznaje se potreba još jednog posjeta domovini, iz čega je razvidno da, iako je veći dio života proveo izvan domovine, nije prestao razmišljati o njoj, o tome je pisao također Katici Hrupački u pismu datiranom 19. studenog 1922.: „Kamo sreće, da se mogu bar nadati da ću bar jedan put još posjetiti domovinu. I Varaždin i Zagreb a i vaš Ludbreg!“⁷²⁷ Nakon što je Jagić imenovan počasnim građaninom Varaždina, napisao je pismo gradonačelniku Peri Magdiću datirano 29. kolovoza 1918. u kojemu je objavio kako želi zahvaliti gradu na časnom priznanju koje mu je dodijeljeno:

Zahvaljujući Vama, gospodine gradonačelniče, kao i čitavome gradskomu zastupstvu na iskazanom mi odlikovanju, molim Vas da primite ponovno do znanja, da sva moja nepokretna baština, stečena žuljevima mogega oca i štednjom moje majke, prelaze nakon moje smrti u svojinu grada Varaždina, s jednom molbom održanja u redu naše obiteljske grobnice, a preostatak kolik već bude, da se upotrijebi na predlog profesorskog zbora Varaždinske gimnazije kao podpora jednom siromašnom građanskom hrvatskom mladiću, koji s dobrim uspjehom polazi varaždinsku hrvatsku gimnaziju. Ovu izjavu činim s voljom i pristajanjem moje djece, o čemu će slijediti sve potrebite formalnosti.⁷²⁸

Jagić je umro u kolovozu 1923. u Beču, a sahranjen je u Varaždinu u obiteljskoj grobnici, njegova rodna kuća u vlasništvu je grada Varaždina.

⁷²⁴ O teškoćama i događanjima vezanima uz tu prodaju biblioteke pisao je također u pismu Tomi Matiću 12. svibnja 1919., objavljenom u *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 11.-13.

⁷²⁵ Katica Hrupački bila je sestrična Vatroslava Jagića, podrijetlom Varaždinka, veći dio života provela je u Ludbregu.

⁷²⁶ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 334.

⁷²⁷ Isto, str. 342.

⁷²⁸ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 379.

3.13. Radovi u časopisima *Deutsche Rundschau* (1880.) i *Prosvetni glasnik* (1913.)

U ljeto 1880. Jagić je u njemačkom časopisu *Deutsche Rundschau* objavio rad *Über die Sprache und Literatur der heutigen Bulgaren*⁷²⁹ u prijevodu *O jeziku i književnosti današnjih Bugara*. U prvom dijelu rada prikazao je bugarsku povijest, opisao njezin geografski položaj te bugarske narodne običaje, a u drugom dijelu rada bavio se prikazivanjem jezičnih osobitosti bugarskog jezika, dok je treći dio rada posvetio predstavljanju bugarske književnosti. Jagić je uglavnom prikazao razvoj srednjovjekovne bugarske književnosti kroz najvažnije bugarske tekstove, no i njih je više tumačio kao jezikoslovac, a manje kao povjesničar književnosti. Treba istaknuti da je književne tekstove sistematizirao prema žanrovima te je u okviru svakog žanra izdvojio najučestalije teme i motive. U svoj je pregled uključio i prijevodnu književnost pa je kao vrlo čitane istaknuo priče iz *Tisuću i jedne noći* i životopis Aleksandra Velikog. Treba napomenuti i da se u jednom dijelu rada bavio prikazivanjem bugarskog sustava obrazovanja pa je dao i pregled (pedagoško-didaktičkih) knjiga koje su bile dostupne za uporabu početkom i sredinom 19. stoljeća. Na kraju rada podsjetio je da Bugari nisu omiljeni među zapadnim europskim narodima jer se smatralo da su njihova kultura i književnost neznatni, međutim, na kraju rada Jagić je istaknuo svoju podršku bugarskom narodu u njegovu daljnjem razvoju i napretku.⁷³⁰ Rad je naknadno objavljen i u časopisu *Otadžbina*.⁷³¹

U srpskom časopisu *Prosvetni glasnik* Jagić je objavio rad *Razmer najstarijih pesama slovenskih pesnika u Dalmaciji*. Napisao V. Jagić.⁷³² Taj se rad može sadržajno podijeliti na dva dijela. U prvom dijelu rada Jagić je predstavio književno najplodnije dalmatinske gradove – Dubrovnik i Split, a kao najznamenitije književnike iz tih gradova izdvojio je Džoru Držića, Šiška Menčetića i Marka Marulića. Također, tumačio je i talijanski utjecaj na dalmatinske, osobito dubrovačke, pjesnike koji se najjasnije prepoznaje u elementima trubadurske i petrarkističke lirike. Drugi dio rada odnosi se na analizu vrste stiha kojim su pisali dalmatinski pjesnici te na dokazivanje povezanosti te vrste stiha s narodnim.

⁷²⁹ *Deutsche Rundschau*, VI, br. 10, Berlin, 1880., str. 57.-71.

⁷³⁰ Isto, str. 60.

⁷³¹ *Otadžbina*, II, knj. V, sv. 19, Beograd, 1880. str. 508.-521.

⁷³² *Prosvetni glasnik*, XXXIV, br. 3, Beograd, 1913., str. 274.-292.

3.14. *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću (1895.)*

Jagićeva *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*⁷³³ objavljena je 1895. kao treća knjiga⁷³⁴ u okviru edicije *Slike iz svjetske književnosti* koju je objavljivala Matica hrvatska u razdoblju od 1891. do 1899.

Iako ne tematizira povijest hrvatske književnosti, Jagićeva *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću* predstaviti će se zbog potvrđivanja Jagićevih metodoloških načela žanra. Analizi ove povijesti književnosti pristupiti će se prema metodološkim načelima žanra koji se iščitavaju iz prethodnih Jagićevih radova.

Periodizaciju književnosti primjenjivao je kao i u ranijim slučajevima vezanim uz povijest hrvatske književnosti, prema književnim pojavnostima ili pak književnicima koji su obilježili neko doba (riječ je o književnicima čiji je utjecaj na razvoj povijesti ruske književnosti bio neizostavno velik). U ovom slučaju, odabrano razdoblje ruske povijesti književnosti Jagić je predstavio kroz četiri poglavlja: *Iz dopetrovskoga vremena*, *Petrovsko vrijeme*, *Vrijeme carice Katarine*, *Karamzinovo vrijeme*. Svako se poglavlje dijeli još i na potpoglavlja. Primjerice, potpoglavlja u posljednjem poglavlju su *Karamzin i njegovo značenje u ruskoj književnosti*, *Polemika Karamzinovaca sa pristaša Šiškova*, *Značenje moderne škole za društvo*, *Prijevodni i izvorni romani*, *Otac ruskog romana Narježni*, *Sitniji pjesnici*. Vlad A. Ozerov. Ivan A. Krilov. Prema nazivima potpoglavlja može se vidjeti da ih je oblikovao prema književnicima ili književnim pojavama važnima za određeno razdoblje u ruskoj književnosti.

Jagić je inače u povijesti nacionalne književnosti smatrao ključnim predstavljanje narodne književnosti, no to je u ovoj povijesti izostalo. Međutim, nije izostalo drugo njegovo načelo vezano uz narodnu književnost, to je odnos narodne i umjetničke književnosti. Primjera takva povezivanja ima dosta, primjerice: „Završit ćemo ovu glavu jednim primjerom ljubavne romantike iz stare Rusije, kako je prikazana u nekom 'skazanju o molodcu i djevici' (...) U originalnom tekstu ima fraza koje odjekuju iz narodnog pjesništva.“⁷³⁵

U uvodnom dijelu, ali i u ostatku knjige, Jagić je predstavio povijesna zbivanja i društvene okolnosti vremena koji su utjecali na razvoj književnosti i književnog stvaralaštva, čime se još jednom potvrđuje Jagićeva svijest o nezaobilaznom utjecaju društvenog uređenja, politike i ideologije na razvoj književnosti: „Vrijeme carice Katarine II. bogato je znamenitim

⁷³³ Matica hrvatska, Zagreb, 1895.

⁷³⁴ Prva knjiga su *Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX. vieka* (Matica hrvatska, Zagreb, 1871.), a druga je *Ruski pripovjedači* (Matica hrvatska, Zagreb, 1894.) Milivoja Šrepela.

⁷³⁵ Matica hrvatska, Zagreb, str. 96.

dogadjajima u izvanjoj istoriji Rusije i slavno povoljnim stanjem nutarnjeg života, naročito u pitanjima više prosvjete.“⁷³⁶

Predstavljanje sadržaja književnih djela također je smatrao potrebnim u prikazivanjima povijesti književnosti, takvo načelo primjenjivao je i u ovoj knjizi. Neke je sadržaje književnih djela predstavio sažeto, dok je neke druge predstavljao detaljnije, to je vidljivo u predstavljanju sadržaja komedije *Nedoroslj*:

Pismu, što ga dobila Sofija iz Moskve od strica, ne će Prostakova da vjeruje, ali na nesreću ne umije ga pročitati ni sama ni njen brat Skotinin; iz neprilika izvukao ih Pravdin, pročitav pismo, od kojeg su brat i sestra preneraženi. U to dolazi u kuću Milon, vojeni častnik, poznanik Pravdinov već otprije, te otkriva ovomu svoju ljubav k Sofiji i ne sluteći, da je ona u toj kući, kad eno ugleda iznenada nju samu; njihov razgovor osluškuje Skotinin, koji uobražavajući si jednako da je on ženik Sofijin, ima prilike da iskaže svu svoju skotsku prostotu.⁷³⁷

Nakon predstavljanja sadržaja književnih djela, često slijedi i njihova analiza (kojom se mogu pratiti i vrednovanja estetske i umjetničke kvalitete književnih djela):

Karakter, barem glavni, izradjeni su pomno i precizno; u svakoga ima svoja tačno označena individualnost. Brigadir i savjetnik, i ako su tipovi starog vremena, opet se razlikuju jedan od drugoga tako, da razlikost pada u oči. Brigadir, viši u činu, bezobzirniji je spram žene i djece, ali takovih mana, kao obogaćivati se nedopuštenim načinom, nema na svojoj duši.⁷³⁸

S obzirom na tu estetsku sastavnicu u povijesti književnosti koristan je doprinos Renéa Welleka koji je ustvrdio da suvremeni teoretičari uglavnom zastupaju tezu o vrijednosti estetske dimenzije koja je povezana s ugodom i zanimljivošću: „Estetski predmet je onaj koji me zanima zbog svojih vlastitih svojstava, predmet koji ja ne nastojim da popravim ili pretvorim u deo sebe, da prisvojim ili utrošim. Estetski doživljaj je oblik kontemplacije, zaljubljeno ukazivanje pažnje svojstvima i strukturama svojstava.“⁷³⁹

Jagić je pratio i rusku prevoditeljsku praksu, dok je za hrvatsku smatrao da je imala previše prijevodne književnosti, za rusku to nije slučaj, osobito umjetnički kvalitetnu:

⁷³⁶ Isto, str. 98.

⁷³⁷ Isto, str. 137.

⁷³⁸ Isto, str. 53.

⁷³⁹ Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 280.-281.

Prijeвода višega sorta bijaše u vrijeme petrovsko pa sve do carice Katarine II. vrlo malo, makar da je sama vlada po više puta pozivala ljude, što znadu strane jezike, latinski, francuski, njemački, talijanski, engleski, da se jave u kancelariju akademije nauka (...) ⁷⁴⁰

Iako je povijest književnosti već prilično odvojio od filološke analize tekstova, na nekoliko mjesta u knjizi ipak je tumačio jezična pitanja:

Za rusku je literaturu, za njen dalji razvitak, puno važan sukob Karamzina, kao kolovodje i glavnog zastupnika modernog francuskog pravca, sa Šiškovim, glavnim zagovornikom konzervativne struje jezika Lomonosovskoga. Karamzin hćaše da se novi slog (stil) čuva od prevelike mješavine ruskih riječi i fraza sa crkvenima, isto tako da se izbjegavaju dugački periodi stare crkvene rječitosti. ⁷⁴¹

Jezične i prevoditeljske politike neodvojive su od povijesti književnosti, kao i ostali elementi kulture, što se vidjelo i u teorijskom pristupu Billa Readingsa. Zamjećujući navedeno u Jagićevu radu Marina Protrka Štimec primijetila je da je on bivajući sudionikom vremena u kojemu je trebalo definirati književnost, oblikovati kriterije vrednovanja književnog djela i sl. zapravo bio na početku razdoblja: „(...) čiji kraj sada počinjemo sagledavati (...)“ ⁷⁴² jer je došlo do prevrednovanja uspostavljenih pristupa žanru (i kulturi), što je nadalje dovelo do toga da se: „(...) gubi (se) obrazovna referentnost kanona, autora i djela, pa oni postaju relevantni samo kao informacija. Izgubljen je njihov vrijednosni kontekst (...)“ ⁷⁴³ Vrlo slično istaknula je i Katarina Ivon koja je ustvrdila da se krajem 19. stoljeća pojavljuje model povijesti književnosti koji pruža otpor sintetičkom nastojanju da se ukupna kulturnopovijesna zbivanja podrede jedinstvu i kontinuitetu, a samim time i prisutnosti kulture u žanru povijesti književnosti. ⁷⁴⁴ U tom smislu može se narušiti i kolektivno ili društveno organizirano pamćenje koje: „(...) predstavlja svojevršno skladište ili *pohranu* iskustava iz prošlosti.“ ⁷⁴⁵ U svezi s tim u smislu povijesti književnosti Zlatar Violić osobito ključnom smatra ulogu povjesničara književnosti: „Za povjesničara književnosti to je iznimno važno jer ovisi o tzv. izvorima koji su već prošli

⁷⁴⁰ Matica hrvatska, Zagreb, str. 95.

⁷⁴¹ Isto, str. 231.

⁷⁴² Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, u: Nova Croatica, god. VI, br. 6, Zagreb, 2012., str. 172.

⁷⁴³ Isto, str. 172.

⁷⁴⁴ Katarina Ivon, *Osvrt na hrvatsku književnu povijest*, u: Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja, god. 58, br. 1, 2009., str. 64.

⁷⁴⁵ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 19.

višestoljetni proces selekcije: čuvanja, gubljenja, potiskivanja, pamćenja i zaborava: usmeni prijenos, pisani dokument, izravna i neizravna svjedočanstva. Tekstovi, tekstovi, tekstovi.“⁷⁴⁶

Nadalje, Jagić je predstavljajući književno stvaralaštvo nekog književnika ili vremena, književna djela predstavio žanrovski te ih je podijelio na lirska, prozna i dramska djela; tek je povremeno isticao i neknjiževne tekstove koji su iz nekog razloga važni za tumačenje povijesti književnosti. Uz to, vidljivo je uspoređivanje književnika po tematskoj sličnosti njihovih književnih djela, no komparativni pristup u modelu u kojem je to činio u pristupanju povijesti hrvatske književnosti nije koristio.

Reinhard Lauer istaknuo je da Jagić u svojoj povijesti ruske književnosti možda nije naveo mnogo podataka o ruskoj književnosti 18. stoljeća, no da nije ni mogao zato što su se mnoge znanstvene spoznaje o istoj pojavljivale znatno kasnije tijekom 20. stoljeća. Međutim, s druge strane, tadašnjim raspoloživim informacijama i spoznajama imao je sposobnost prikazati na pristupačan način mnoštvo podataka o političkim i društvenim prilikama vremena, ali i o književnicima, njihovim djelima i prijevodima o kojima se danas malo toga zna. Također, s obzirom na broj književnika i djela koje je prikazao u knjizi, Lauer je istaknuo da se o toj knjizi može govoriti i kao o svojevrsnoj hrestomatiji ruske književnosti 18. stoljeća.⁷⁴⁷

3.15. Hrvatska glagolska književnost (1913.)

U okviru Vodnikove *Povijesti hrvatske književnosti*⁷⁴⁸ Jagić je napisao prvo poglavlje naslovljeno *Hrvatska glagolska književnost*.⁷⁴⁹ To je inače posljednji Jagićev književnopovijesni rad vezan uz prikaz cjelokupne povijesti hrvatske književnosti ili nekog njezinog dijela. U *Predgovoru* je Vodnik zahvalio Jagiću na doprinosu knjizi i istaknuo njegovu kompetentnost za to književno razdoblje:

A naročito treba da zahvalim u ime 'Matice hrvatske' i u ime svoje g. V. Jagiću, koji se s drage volje odazvao i napisao za ovu knjigu prikaz hrvatske glagolske književnosti – izim poglavlja o crkvenim prikazanjima – zaduživši nas tako uvelike, jer je i za nas najljepša tekovina, što je

⁷⁴⁶ Isto, str. 20.

⁷⁴⁷ Usp. Reinhard Lauer, *Jagić i ruska književnost XVIII. stoljeća*, Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 81.-88.

⁷⁴⁸ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

⁷⁴⁹ Isto, str. 9.-60.

prikaz ovoga najtežeg perioda iz povijesti naše književnosti izišao iz pera, u učenom svijetu najpozvanijeg.⁷⁵⁰

Jagić je povijest hrvatske glagoljske književnosti nakon uvoda podijelio na pet razdoblja: *Razdoblje od druge polovice IX. stoljeća do god. 1248.*, *Razdoblje od godine 1248. do godine 1483.*, *Razdoblje glagolske knjige od god 1483.-1630.*, *Razdoblje glagolske književnosti od 1630. do 1750.*, *Razdoblje od kraja XVIII. do kraja XIX. stoljeća.*

U uvodnom dijelu Jagić je iznio utjecaj povijesti na razvoj narodne književnosti i kulture te uputio da je glagolizam rijetka narodna pojava koja se izdvaja iz burnih vremena neslobode. Uputio je i da je pod glagolizmom smatrao sve djelatnosti koje su se obavljale na narodnom jeziku i glagoljici – crkvene, književne, društvene. U ostatku uvoda protumačio je povijesna zbivanja i prikazao početke pismenosti vezane uz djelovanje braće Ćirila i Metoda.

U *Razdoblju od druge polovice IX. stoljeća do god. 1248.* Jagić je tematizirao prve glagoljske tekstove – mjesto pronalaska, njihov sadržaj, jezična obilježja značenje i sl. U drugom razdoblju koje je naslovio *Razdoblje od godine 1248. do godine 1483.* predstavio je glagoljsku književnost s područja grada Dubrovnika i Zagreba te objasnio ulogu benediktinaca u glagoljskoj književnosti. Također je tumačio sadržaje nekoliko tekstova – brevijara, misala, prijevoda tekstova s latinskog jezika i sl. Veliku važnost glagoljice tumačio je i kroz tekstove vezane uz društveni život poput listina, pisama, zakonika itd. Za treće razdoblje u okviru hrvatske glagoljske književnosti *Razdoblje glagolske knjige od god 1483.-1630.* tvrdio je da je vrijeme još snažnijeg razvoja i uporabe hrvatskog jezika, što je uzrokovalo slabljenje uporabe latinskog. U najvećem dijelu poglavlja pisao je o daljnjem razvoju glagoljice, osnivanju tiskara i tiskanju glagoljskih knjiga. Predstavio je i životopise nekoliko značajnijih tiskara i njihovu ulogu u tiskanju knjiga. U sljedećem razdoblju koje je odredio kao *Razdoblje glagolske književnosti od 1630. do 1750.* tumačio je ulogu fratra Glavinića u razvoju glagoljske književnosti. Također je predstavio djela ovog vremena koja je smatrao značajnima za razvoj glagoljske književnosti, iako se već počela koristiti latinica. Na kraju je u *Razdoblju od kraja XVIII. do kraja XIX. stoljeća* istaknuo potpuni prestanak uporabe glagoljičnog pisma i ukazao na razvoj znanstvenog istraživanja istog.

S obzirom na Jagićevo sustavno bavljenje pitanjima glagoljice i hrvatske srednjovjekovne književnosti, izučavanje starih rukopisa i jezikoslovno problematiziranje tih rukopisa, o čemu je mnogo pisao tijekom cijelog svog znanstvenog bavljenja poviješću

⁷⁵⁰ Isto, str. 5.

književnosti, ne iznenađuje što je Vodnik izabrao baš Jagića za autorstvo ovog dijela svoje *Povijesti*. Jagić je, iako je bio svjestan da temu poznaje dobro, sumnjao u kvalitetu napisanog, o tome je pisao Franji Fancevu⁷⁵¹ u pismo datiranom 14. srpnja 1913.:

Drechsler mi piše, da je Vama predao moju pisanu o glagolskoj književnosti. Kad već niste meni javili, molim Vas, dodajte u sam rukopis, ako što možete da popunite. Bojim se, da je i onako stvar odveć suho izložena. Još bi mi drago bilo, da gdje god rukopis skratite, to bih i sam rado učinio, da ga nisam odveć naglo poslao Drechsleru. Vidjet ćete, pročitav sve, što je odveć na opširno raspletano.⁷⁵²

U ovom se Jagićevu prikazu dijela povijesti književnosti uočava, takoreći, *pročišćena* slika povijesti, više se nije zadržavao na pretjeranim analiziranjima jezičnih pitanja, nije pisao o općoj hrvatskoj povijesti, kao ni razvoju društva, što je sve činio u *Historiji*. Ovaj je prikaz povijesti književnosti metodološki posve suvremen – periodizacijom je prikazano jedno razdoblje, predstavljeni su glavni tekstovi i njihova uloga u tom razdoblju te je ukazano na ključne povijesne događaje koji su utjecali na određena književna pitanja.

3.16. *Život i rad Jurja Križanića (1917.)*

Jagić se intenzivnije počeo baviti životom i djelom hrvatskog književnika, filologa i mislitelja Jurja Križanića nakon što je o njemu počeo pisati i objavljivati radove Pjotr Aleksejevič Bezsonov. U tim je radovima Jagić nailazio na mnoštvo netočnih podataka i pogrešno protumačenih Križanićevih ideja i stavova.⁷⁵³ Osim što mu je već i to bilo dovoljno da otpočne svoje istraživanje života i djela tog književnika, godine 1872. dobio je zadatak petrogradske akademije da istraži neke pojedinosti o njegovu životu i djelu.⁷⁵⁴ Ostatak života Jagić se redovito vraćao toj temi koja je svoju zaokruženu sliku dobila 1917. kad je objavio monografiju

⁷⁵¹ Franjo Fancev (1882.-1943.) bio je hrvatski knjižničar, filolog i književni povjesničar. Radio je kao knjižničar i ravnatelj Sveučilišne knjižnice u Zagrebu i profesor starije hrvatske književnosti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, također je bio i predsjednik Društva hrvatskih književnika. Iz njegova bogata znanstvenog i stručnog opusa izdvajaju se *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI. vijeka* (1916.), *Isusovci i slavonska knjiga XVIII. stoljeća* (1922.) i *Dokumenti za naše podrijetlo Hrvatskoga preporoda* (1933.).

⁷⁵² *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 409.

⁷⁵³ Usp. Martina Čavar, *Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 368.

⁷⁵⁴ Usp. Isto, str. 369.

*Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja.*⁷⁵⁵ Kako je i sam isticao u svojim znanstvenim i stručnim radovima i kritikama, uz povijesti nacionalne književnosti trebalo bi objavljivati i monografije književnika i književnih razdoblja, na taj se način obogaćuje književnopovijesno istraživanje neke nacionalne književnosti. Ova je knjiga jedina takvog tipa u Jagićevu opusu.

Monografiju o Križaniću podijelio je na nekoliko poglavlja – *Uvod; Životopis Jurja Križanića, Razgled po Križanićevu književnom radu, Sinteza Križanićevih ideja o javnom i privatnom životu ruskoga naroda, Prilog prvi – Križanićeva načitanost, Prilog drugi – Križanićev jezik.*

Uvodni dio Jagić je posvetio prikazivanju cjelokupnog značenja Jurja Križanića u hrvatskoj literaturi, ali i svjetskoj. Također je istaknuo njegova najvažnija djela nakon čega je zaključio:

Ne znam, treba li poslije ovog obzora Križanićeve literature još napose opravdavati, zašto sam se ja, nakon četrdeset i pet godina, pod moje stare dane, opet sjetio našega Križanića, toga znamenitog preteče mnogih ideja, koje još ni danas nisu stupile u život, ali nisu ni skinute sa dnevnog reda (...).⁷⁵⁶

Drugi dio knjige posvećen je predstavljanju Križanićeve životopisa. Jagić je kroz niz potpoglavlja prikazao Križanićev život od rođenja do smrti, osobitu je pozornost posvetio dominikanskom dijelu života Jurja Križanića.

U središnjem dijelu knjige – *Razgled po Križanićevu književnom radu* Jagić je predstavio Križanićevo književno stvaralaštvo. Na početku poglavlja naveo je popis Križanićevih djela te potom izradio analizu izgubljenih – kad su otprilike nastali, na kojem su jeziku pisani, koji su razlozi izgubljenosti i sl. U ovom su dijelu knjige izrazito vidljive Jagićeve istraživačke sposobnosti – informacije o izgubljenim djelima prikupio je istraživanjem različitih bibliografskih izvora. Prilikom tumačenja književnih djela, osim što je predstavljao njihov sadržaj, postavljao je i problemska pitanja te iznosio teze za moguće tumačenje određenih Križanićevih ideja:

Križanić raspravlja odmah na početku svoje Politike, gdje govori o bogatstvu, koje se sastoji upravo iz pomenute tri vrste, kojima kao četvrtu dodaje „gospodarstvo“ (političku ekonomiju),

⁷⁵⁵ Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1917.

⁷⁵⁶ Isto, str. 8.

dok je u nacrtu programa svoje radnje o tom napomenuo istom kao o drugoj polovici cjeline svojega djela. Teško je riješiti tu zagonetku. Zašto je Križanić drugačije nacrtao program svoje Politike, a drugojačije izradio samu stvar?⁷⁵⁷

Prilikom predstavljanja neknjiževnih djela, Jagić je bio jednako temeljit, prikazao je sadržajne informacije o njima, tumačio Križanićeve teze, povezivao ih s drugim djelima i sl. Završni dio knjige – *Sinteza Križanićevih ideja o javnom i privatnom životu ruskoga naroda* analiza je Križanićevih misli iznesenih u njegovim književnim i neknjiževnim tekstovima o različitim temama – Bogu, vjeri, crkvi, prosvjeti, znanosti itd. Ti su zaključci proizašli iz analize Križanićevih djela u ranijim poglavljima:

Križanić nije odobravao, da se vode ratovi protiv divljih, poganskih naroda, da bi im se silom nametalo kršćanstvo; pripominje, da je Isus Krist zapovjedio naviještati jevanđelje ne mačem, već pobožnim i strpljivim načinom (...). Zato nije bio toga mišljenja, da bi se imao voditi rat protiv Turaka za oslobođenje svete zemlje.⁷⁵⁸

Ovom je monografijom Vatroslav Jagić zaključio svoje bavljenje temom povijesti hrvatske književnosti. U njegovim se književnopovijesnim i teorijskim radovima i kritikama mogu iščitati metodološka načela žanra koja je zagovarao i njima unaprjeđivao metodološki okvir žanra. Izdvajanjem Jagićevih dominantnih metodoloških načela žanra povijesti književnosti zorno će se prikazati smjer u kojem je smatrao da treba razvijati žanr. Na taj će se način dodatno bolje razumjeti Jagićev doprinos metodologiji žanra povijesti hrvatske književnosti i znanosti općenito te otkriti koliki je utjecaj imao na povjesničare književnosti koji su svoje radove pisali i objavljivali nakon njega.

⁷⁵⁷ Isto, str. 270.

⁷⁵⁸ Isto, str. 258.

4. JAGIĆEVA METODOLOŠKA NAČELA ŽANRA POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U 19. STOLJEĆU

Istraživanjem se obuhvatilo ukupno 86 Jagićevih radova koji su književnopovijesni, teorijski i kritike vezani uz tematiziranje žanra povijesti hrvatske i drugih europskih nacionalnih književnosti. U Hrvatskoj i na hrvatskom jeziku objavljeno je njih tridesetak, dok su ostali uglavnom pisani na njemačkom jeziku tijekom Jagićeva boravka u inozemstvu. Veći broj tih radova nisu književnopovijesni (takvih je tek osam), nego su teorijski radovi, kritike pa čak i enciklopedijska natuknica u kojima se Jagić u velikoj mjeri bavio prikazivanjem povijesti hrvatske književnosti ili propitivanjem žanra povijesti hrvatske književnosti i oblikovanjem njezinih metodoloških načela.

Nakon analize tih radova može se zaključiti da se Jagić pitanjima povijesti književnosti i oblikovanjem metodoloških načela žanra ponajviše bavio u svojim zagrebačkim godinama, dakle u razdoblju od otprilike 1860. do 1871. Iz tih se radova iščitavaju gotovo sva metodološka načela žanra koja je Jagić postavio, a koja se uvelike razlikuju od dotadašnjeg pristupa žanru povijesti hrvatske književnosti. Te svoje radove objavljivao je uglavnom u časopisima *Književnik*, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, *Vienac*, *Starine* i u ediciji *Stari pisci hrvatski*. Zbog toga se Jagićevu prvu, zagrebačku fazu može odrediti kao oblikotvornu za razvoj metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti.

Istraživanje je pokazalo da se Jagić u drugoj – inozemnoj fazi, koja je trajala od 1871. do 1917., pitanjima žanra povijesti književnosti bavio i dalje, ali u manjoj mjeri. U toj fazi uglavnom je pratio znanstvene spoznaje u različitim europskim nacionalnim povijestima književnosti i pisao kritike o povijestima književnosti koje su nastajale u tom vremenu. Taj je dio Jagićeva znanstvenog i stručnog doprinosa vrijedan zbog potvrđivanja primjene ranije osmišljenih načela žanra i njihova daljnjeg razvijanja. Zamjećuje se i da je intenzivnije no u prvoj fazi pratio književnopovijesnu tematiku i oblikovanje žanra povijesti književnosti drugih europskih nacionalnih književnosti, ne samo hrvatske. Istraživanje je obuhvatilo i takve radove radi pronalaženja novih i potvrđivanja prethodno poznatih metodoloških načela. Radove iz tog vremena svog znanstvenog djelovanja objavljivao je uglavnom u berlinskom časopisu *Archiv für slavische Philologie* koji je sâm pokrenuo.

Metodološki doprinosi oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u Jagićevim su radovima vidljivi od samih početaka njegova znanstvena i stručna bavljenja tom tematikom. Točnije, vidljivi su od prvih njegovih radova *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* i *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, a razvijali su se do njegova posljednjeg

rada objavljenog uz tu temu. Zato i jest Ivo Frangeš istaknuo da je Jagić u to vrijeme bio među najkompetentnijima za pitanja povijesti književnosti, iako su o njoj pisali i neki drugi autori.⁷⁵⁹

Općenito govoreći, kako se moglo vidjeti u prethodnom poglavlju, Jagić ima najmanji broj književnopovijesnih radova, zato se njegova metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti ne iščitavaju isključivo kroz takve radove, nego većim dijelom kroz teorijske i kritike koji svojim sadržajem na neki način propituju i/ili tematiziraju žanr povijesti književnosti. Velik broj tih radova su kritike, što je važan podatak zato što su mnogi teoretičari, poput Davida Perkinsa,⁷⁶⁰ Renéa Welleka i Austina Warrena⁷⁶¹ i Rolanda Barthesa,⁷⁶² smatrali da je povijest književnosti neodvojiva od kritike, odnosno da između njih ne postoji nikakva razlika.

Jagić nema nijedan teorijski rad koji se bavi isključivo pitanjem znanosti o književnosti općenito ili pak pitanjem povijesti književnosti – njezinim definiranjem, metodološkim načelima i sl. S obzirom na sve što je napisao o tome, zasigurno je da bi takav doprinos bio značajan. Treba napomenuti i da se u znanstvenoj i stručnoj literaturi ne nailazi na detaljno predstavljanje i analizu Jagićeva doprinosa metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti, u pravilu se ističe tek njih nekoliko, često usputno i/ili nesustavno pobrojanih bez opimljenja iz njegovih radova. Tako, primjerice, Nina Aleksandrov-Pogačnik navodi nekoliko načela bez njihove detaljne analize – raskidanje s bibliografizmom i filološkim pristupom književnom djelu, uvođenje estetičnosti i komparatizam.⁷⁶³ To su otprilike načela koja se pronalaze i u radovima drugih znanstvenika poput Miroslava Šicela, Ive Frangeša, Antuna Barca i dr., kako se moglo i vidjeti u prethodnim poglavljima.

Prije nego se detaljno predstave metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću do kojih se došlo ovim istraživanjem, treba istaknuti i Jagićeve preduvjete za razvoj hrvatske književnosti i žanra povijesti hrvatske književnosti koji se također mogu iščitati iz njegovih radova. U prvome redu to je stvaranje književnih djela na hrvatskom jeziku, potom čitanje takvih djela, njegovanje narodnog duha te upoznavanje mladeži s hrvatskim jezikom i književnosti, što je vrlo usko vezano uz teoriju Vladimira Bitija koji je u takvim elementima prepoznavao ideju, duh naroda, načelo i sl. kao one koji utiru put spoznaji

⁷⁵⁹ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987., str. 172.

⁷⁶⁰ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 177.-178.

⁷⁶¹ Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 62.-63.

⁷⁶² Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 114.

⁷⁶³ Usp. Nina Aleksandrov-Pogačnik, *Vatroslav Jagić između filologije i metodologije*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 89.-96.

identiteta.⁷⁶⁴ Naime, sredinom 19. stoljeća hrvatsko književno stvaralaštvo obilovalo je prijevodima književnih djela s drugih jezika, najčešće njemačkog, što Jagić nije ocjenjivao korisnim ni za čitateljsku publiku ni za razvoj hrvatske književnosti uopće, smatrao je da bi hrvatski narod trebao imati razvijeniju književnost i čitati djela izvorno napisana na hrvatskom jeziku. O tome je pisao u radovima *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, i *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, u kojima je, osim te zabrinutosti zbog prisutnosti prekobrojne prevoditeljske književnosti, ukazao i na njezinu nedovoljnu umjetničku kvalitetu, osobito ako su prevoditelji nedovoljno stručni. Vezano uz to, Jagić je zamjećivao i nedovoljno razvijenu čitateljsku publiku, što je naznačio, primjerice, u kritici *Aždaja Sedmoglava, a drugačije Ukor malovridnosti čovičanskih od Vida Došena. Po prvom od samoga pjesnika g. 1768. u Zagrebu naštampanom izdanju, iznesao po drugi put na vidik David Starčević., U Zagrebu 1865, na vel. 8. str. 221. Nakladom A n t. Jakića* u kojoj je istaknuo i da se do povećanja čitateljske publike može doći kvalitetnijim obrazovanjem mladeži. Smatrao je da će se povećanjem čitateljske publike stvoriti i veći kritički prostor koji će pomoći određivanju čitanijih književnih djela, ali i prepoznavanju umjetnički kvalitetnijih, što je na tragu teorije Hansa Roberta Jaussa prema kojoj književno djelo svoju vrijednost dobiva posredstvom čitatelja.⁷⁶⁵ Razloge slabije razvijenog hrvatskog književnog stvaralaštva, a sklonost prevoditeljskom radu, i uskog kruga čitateljske publike pronalazio je u nedovoljnoj brizi za *narodni duh*, pod čime je mislio na običaje, tradiciju, životne navike, narodnu književnost te hrvatski jezik. O tome je također dosta pisao, primjerice u *Kratkom priegledu hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* ukazivao je na pretjeranu povezanost s njemačkim društvom i njihovom kulturnom sredinom što onemogućuje daljnje njegovanje i razvoj domaće narodne tradicije. Jagić je u svojim radovima često isticao i povezanost književnosti s *narodnim duhom*, što je rezultat poznavanja teorije njemačkog filozofa, književnika, teologa i pedagoga Johanna Gottfrieda Herdera. Taj je znanstvenik naglašavao povezanost književnosti i sveopće kulture s materinskim jezikom, narodnom kulturom, običajima i narodnom književnosti. Herderova teorija imala je snažan odjek u mnogim slavenskim zemljama zbog vladajućih težnji za oblikovanjem nacionalnog identiteta.⁷⁶⁶ Zasigurno da je s tom teorijom bio upoznat i sam Jagić, njezini se elementi prepoznaju u njegovim stavovima i metodološkim načelima žanra povijesti književnosti. Osim toga, pod

⁷⁶⁴ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 70.

⁷⁶⁵ Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, SNL, Zagreb, 1986., str. 253.

⁷⁶⁶ Vlasta Švoger, *Recepcija Herdera u hrvatskome narodnom preporodu na temelju Danice ilirske*, Časopis za suvremenu povijest, god 30, br. 3, Zagreb, 1998., str. 456.

njegovanjem *narodnog duha* smatrao je i uporabu hrvatskog jezika u javnom prostoru, ali i u privatnom među građanima. Tako bi se, prema njegovu mišljenju, također stvorili preduvjeti za čitanje književnih djela na hrvatskom jeziku. Takav je pristup književnosti, kao i cjelokupnoj kulturi, prepoznao i Bill Readings koji je upozorio da je upravo 19. stoljeće pridonijelo pozicioniranju književnosti kao ključnom čimbeniku oblikovanja kulturnog i nacionalnog identiteta.⁷⁶⁷ Važnost obrazovanja mladeži, tj. učenika putem školskog sustava može se smatrati sljedećim Jagićevim preduvjetom za razvoj hrvatske književnosti i znanosti o književnosti. O tome je pisao već u svom prvom radu *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* koji je i namijenio učenicima s ciljem njihova upoznavanja s jednim dijelom povijesti hrvatske književnosti – narodnim pjesništvom. Dakako, to je činio i u drugim radovima, najčešće u kritikama u kojima je vrednovao povijesti književnosti drugih povjesničara, primjerice u *Srpskoj bibliografiji za noviju književnost 1741-1867. Sastavio Stojan Novaković. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1869.* isticao je da obrazovana hrvatska mladež koja je upoznata s hrvatskom književnosti može nastaviti dalje razvijati i njegovati hrvatsku književnost, stvarati nova književna djela te uspostavljati nove ideje za njezino znanstveno i stručno izučavanje. Jagić je vjerovao da je to put prema daljnjem razvoju hrvatskog književnog stvaralaštva i povijesti hrvatske književnosti.

Nakon navedenih preduvjeta koje je Jagić smatrao nužnima za razvoj žanra povijesti hrvatske književnosti i hrvatske književnosti uopće treba predstaviti i sama Jagićeva metodološka načela za oblikovanje žanra povijesti hrvatske književnosti koja su utvrđena ovim istraživanjem.

S obzirom na to da je do Jagića povijest književnosti pripadala općoj povijesti, dakle, bila je samo jedan njezin dio, ne iznenađuje da su povjesničari književnosti uz povijest književnosti prikazivali i narodnu povijest. Takva je praksa bila učestala i tijekom 19. stoljeća, a zadržala se i u nekim povijestima književnosti s početka 20. stoljeća, što će se vidjeti u istraživanju tih povijesti u sljedećem poglavlju. Budući da je Jagić smatrao da s takvom tradicijom treba raskinuti i da u okviru povijesti književnosti ne treba prikazivati opću povijest, to se može odrediti kao prvo Jagićevo metodološko načelo žanra povijesti hrvatske književnosti. I mnogi budući teoretičari naznačivat će potrebu odvajanja tih dvaju vidova povijesti, a David Perkins će ukazati i na osnovnu razliku između njih – opća je povijest

⁷⁶⁷ Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, Meandarmedia, Zagreb, 2016., str. 143.

usmjerena na činjenice, a književna na tumačenje i umjetničko vrednovanje.⁷⁶⁸ Pretjerano prikazivanje opće povijesti zamjerao je mnogim povjesničarima, a o potrebi tog razdvajanja pisao je u kritici *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*. Međutim, analizom njegove *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* pokazalo se da se nije uspio i sâm u cijelosti oduprijeti toj praksi pa je u uvodnom dijelu pisao o općoj povijesti, narodima i ostalim sličnim podacima. To je jedino načelo koje je Jagić zastupao, a da ga nije u cijelosti primijenio i u svom književnopovijesnom radu, što ne treba nužno ocijeniti kao nedostatak zato što će suvremene teorije pokazati nezaobilaznu poveznicu naroda, politike, ideologije itd. sa žanrom povijesti književnosti. Nastavno na to, neke će suvremene teorije ukazati i na nužnost povezivanja povijesti jezika s poviješću književnosti, o tome je pisao, primjerice, Zdenko Škreb,⁷⁶⁹ a Jagić je takav pristup iznio već u radu *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326*.

Nezaobilazna poveznica naroda/društva i povijesti književnosti u Jagićevu radu ogleda se i u uključivanju narodne književnosti u povijest književnosti, što je Jagiću bilo važno načelo; već i po naslovima njegovih radova može se vidjeti koliko se učestalo bavio temom narodne književnosti, ona je bila neizostavni dio njegova znanstvena rada od početka. Neki od radova u kojima je navodio narodne tekstove, propitivao razvoj narodne književnosti, njezinu povezanost s umjetničkom književnosti i sl. su *Hrvatske narodne pjesme. Sabrao Luka Marjanović. U Zagrebu 1864. Nakladom i tiskom A. Jakića; Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine. Epske pjesme starijeg vremena, skupio Bogoljub Petranović. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1867.; Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda. Iztraživanja akademika V. Jagića; Kraljević Marko kurz skizziert nach der serb. Volksdichtung; Aus dem Leben der serbischen Volksepik* itd. U svezi s tim, na prvo mjesto stavljao je autentične izvore za zapisivanje narodne književnosti, smatrao je da se samo iz takvih izvora može dobiti prava izvorna narodna književnost. Osim toga, isticao je da je ključno narodne pjesme bilježiti za vrijeme pjevanja jer je to njihova osnovna namjena, o tome je pisao u kritici *Hrvatske narodne pjesme. Sabrao Luka Marjanović. U Zagrebu 1864. Nakladom i tiskom A. Jakića*. U tumačenju narodnih pjesama Jagić je isticao njihovu tematsku okosnicu koja je uvijek bila vezana uz razne društvene prigode i narodna povijesna zbivanja. To upućuje i na njegovu tezu o prisutnosti

⁷⁶⁸ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 31.

⁷⁶⁹ Usp. Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, 1976., str. 128.

narodnog duha u svim područjima života pa i u književnosti. O važnosti predstavljanja narodne književnosti i u drugim nacionalnim povijestima književnosti Jagić je isticao u mnogim kritikama ruske, češke, slovenske i slovačke povijesti književnosti. I u književnopovijesnom radu primijenio je ovo načelo uključivanja narodne književnosti u povijest (hrvatske) književnosti, to je vidljivo u *Historiji naroda hrvatskoga i srbskoga i Ruskoj književnosti u osamnaestom stoljeću*. Zahvaljući takvom razrađenom pristupu Josip Kekez ukazao je da su novije teorije pokazale da su upravo ta Jagićeva istraživanja narodne književnosti, kao i njezino postavljanje u okvir povijesti književnosti postavila temelj suvremenom pristupu narodnoj književnosti u okviru povijesti književnosti.⁷⁷⁰ Načelo prikazivanja narodne književnosti u okviru žanra povijesti književnosti ujedno je vezano uz sljedeće načelo – riječ je o odnosu narodne i umjetničke književnosti. Jagić je tvrdio da su te dvije vrste književnosti povezane, točnije, da su mnoge teme i motivi u umjetničkoj književnosti proizašli iz narodne. To se načelo prepoznaje u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, ali i u *Kratkom priegledu hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* u kojima je upozorio da je potrebno prikupiti svu narodnu književnost s ciljem boljeg razumijevanja cjelokupne povijesti hrvatske književnosti. Osim u tim dvama radovima, u znanstvenom radu *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* uspoređivao je pjesme Džore Držića s narodnim pjesmama radi dokazivanja prisutnosti narodnih motiva u Držićevim pjesmama. Prepoznavanja elemenata narodne književnosti u umjetničkoj književnosti i povezivanje tih dviju književnosti domaći su teoretičari proglasili upravo Jagićevim doprinosom.⁷⁷¹

Kako je narodnu književnost i njezin odnos s umjetničkom književnosti smatrao važnima, jednako je zagovarao i predstavljanje još jednog nezaobilaznog dijela hrvatske povijesti književnosti, riječ je o epohi srednjovjekovlja i počecima pismenosti, te su teme bile središnje u mnogim Jagićevim radovima. Međutim, književnim je tekstovima tog vremena pristupao s polazišta paleografskog analiziranja, tekstološke obrade i jezične raščlambe, književnopovijesno ih nije detaljno analizirao. Štoviše, zamjećuje se da nije prepoznavao ni njihovu književnoumjetničku vrijednost, nego je kritizirao pripadnike crkvenih redova koji su se bavili tadašnjim književnim radom da nisu bili dovoljno obrazovani kao neki drugi europski autori tog vremena. Mnoge je svoje radove Jagić posvetio *starim hrvatskim tekstovima*, kako ih je nazivao, neki od njih su *Cirilski zbornik XVI.-XVII. stoljeća u biblioteci Kukuljevićevoj. Opis*

⁷⁷⁰ Josip Kekez, *Vatroslav Jagić i poezija na narodnu*, Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 219.

⁷⁷¹ Maja Bošković-Stulli, Divna Zečević, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1, Usmena i pučka književnost*, Liber, Mladost, Zagreb, 1978., str. 7.-8.

s izvadcima,⁷⁷² *Archaeologische Fragmente aus Bulgarien von Dr. C. Jireček, als Ausschnitt aus den 'Archaeologisch-epigraphischen Mittheilungen' B. X. S. 43-104 und 129-208, mit zwei Kartem*⁷⁷³ ili *Kritičeskija zamětki kъ slavjanskomu perevodu dvuh apokrifičeskikhъ skazanij. I. Apokrifičeskoe pervoevangelie Jakova II. Apokrifičeskoe poslanie Pilata vъ Rimъ.*⁷⁷⁴ Da je njegovo poznavanje srednjovjekovne književnosti bilo zavidno potvrdio je i Branko Vodnik koji mu je povjerio pisanje prvog poglavlja u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti*, to poglavlje u Vodnikovoj *Povijesti* Jagić je naslovio *Hrvatska glagolska književnost*. Jagićev je prikaz hrvatske glagoljske književnosti dovoljno iscrpan da potvrdi njegovo izvrsno poznavanje teme, a istodobno je pisan popularno-znanstvenim stilom koji tekst čini aktualnim i razumljivim široj čitateljskoj publici.

Iz mnogih Jagićevih radova uočljiva je njegova sklonost snažnom povezivanju književnosti i društva. Taj je odnos uočljiv u brojnim njegovim radovima, prvenstvo u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* u kojoj je cijelo poglavlje *Narodni život Hrvata i Srba u najstarije doba* posvetio pitanju društvenog konteksta. Isto načelo pronalazi se i u drugim radovima poput *Kratkog priegleda hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* u kojemu je tumačio potrebu društva za zabavnom književnosti i literaturom iz različitih znanstvenih područja. Također, i u kritici *O poslanicama XVI. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti. Napisao Ivan Milčetić (Ueber die Epiteln des XVI. Jahrh. In der ragusäisch-dalmatinischen Periode der kroatischen Literatur, erschienen im Warasdiner Gymnasialprogramm 1881/82 Izvješće kralj. velike gimnazije u Varaždinu 1881/82)* potvrdio je istu tezu istaknuvši da poslanice iz dubrovačko-dalmatinskog kraja 16. stoljeća nemaju veliku umjetničku vrijednost, ali zato daju velik doprinos tumačenju tadašnjeg svakodnevnog života i društvenog uređenja što pomaže rastumačiti, između ostalog, živote književnika tog vremena i njihova djela. Osim što su o odnosu književnosti i društva raspravljali domaći teoretičari poput Ive Frangeša, Antuna Barca i Alberta Halera, o istom su pitanju pisali i europski teoretičari poput Renéa Welleka koji je zastupao tezu da upravo književnost oslikava i predstavlja društvo,⁷⁷⁵ zbog toga to Jagićevo načelo žanra također treba istaknuti kao ključno.

Raniji metodološki okvir žanra povijesti hrvatske književnosti bio je zamišljen (bio)bibliografski, donosio je kronološke preglede (životopisa) književnika i njihovih djela, nisu postojala složenija istraživanja i predstavljanja povijesti književnosti koja je Jagić smatrao

⁷⁷² Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 157.-160

⁷⁷³ Archiv für slavische Philologie, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 315.-317.

⁷⁷⁴ Tipografija Imperatorskoj akademii naukъ, Sanktpeterburg, 1898.

⁷⁷⁵ Rene Velek, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966., str. 31.

potrebnima za daljnji razvoj žanra. O tome je pisao u kritici *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum. Prag 1864.*, u prijevodu *Paul Jos. Šafaříkova Povijest južnoslavenskih književnosti. I. Slovinska i glagoljica, Prag, 1864.*, u kojoj je istaknuo da dotadašnji oblik (bio)bibliografskog dokumentarizma više nije bio dostatan za modernu znanost. Jedan vid složenijeg istraživanja je i tumačenje sadržaja književnog djela, čemu raniji povjesničari književnosti nisu pribjegavali. Također, i na samom kraju Jagićeva znanstvenog i stručnog rada, čak se može reći i na kraju života, unatoč tomu što se pitanjima povijesti književnosti tada bavio znatno manje nego na početku svog rada, nastavio je zastupati ideju napuštanja (bio)bibliografskog modela žanra povijesti književnosti. Navedeno se ogleda u njegovu privatnom pismu koje je poslao u Zagreb obitelji svoje kćeri Stanke i njezina supruga Milana Rešetara 1. listopada 1921.:

Prohaska poslao mi je svoju knjigu, o kojoj je tako opširno referirao u Obzoru, mislim, Lunaček. Ja sam je stao čitati, ali do sada nisam odveć zadovoljan, ipak priznajem da je uložio mnogo truda i vremena. Onaj pregled raznih realizama nije za historiju naše književnosti dovoljno motiviran. Biografije pojedinih pisaca mogle bi biti izradjene kao prilozi sitnijim slovima, ali osim Gjalskoga do sada nisam još nigdje našao zbijenu karakteristiku pojedinih pisaca, već više samo suho bibliografsko nabranje.⁷⁷⁶

Dakako, tumačenjem sadržaja književnih djela suvremena je znanost o književnosti automatski otvorila pitanje objektivnosti i subjektivnosti žanra zato što, kako je ustvrdio Vladimir Biti, svaki povjesničar djeluje iz vlastitih društvenih, političkih i ostalih perspektiva,⁷⁷⁷ čega Jagić, dakako, nije bio svjestan, kao ni toga kako će se ta njegova novina u budućnosti razviti. Tako je svojim interpretacijama također ukazivao na vlastite vrijednosne okvire i sâm ih je otkrivao u raznim radovima, primjerice u radu *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, kritici *Osman Ivana Gundulića. Pripravio za štampu Jovan Bošković. U Zemunu 1890. (Ivan Gundulić's Osman, herausgegeben von J. Bošković, in cyrillischer Transscription)* pa i u *Ruskoj književnosti u osamnaestom stoljeću*. Iako u potonjem radu nije riječ o povijesti hrvatske književnosti, svejedno se navodi kao primjer zbog dosljednosti razvijanja ovog načela. S druge pak strane, nešto je rjeđe to načelo primjenjivao u svojoj *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* gdje je tekstove uglavnom predstavljao, kako je već ranije rečeno, kroz paleografski i tekstološki aparat.

⁷⁷⁶ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, Knjiga I., ur. Petar Skok, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 251.

⁷⁷⁷ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 73.

Uz predstavljanje sadržaja književnih djela vezana je i procjena njihove estetske i umjetničke kvalitete, što bi se moglo smatrati još jednim Jagićevim metodološkim načelom. S Jagićevim pristupom bavljenju povijesti književnosti u znanost (ali i među čitateljsku publiku) ušla je i potreba jasnog odvajanja umjetnički kvalitetne od diletantske književnosti. To je i Miroslav Šicel naveo kao važan element Jagićeva književnopovijesna rada,⁷⁷⁸ a Marina Protrka Štimec opravdano je ustvrdila da je time Jagić postavio začetke podjele književnosti na visoku i nisku.⁷⁷⁹ Jagić je to načelo zastupao u svom radu *Literatura hrvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, a s tom je idejom, između ostalog, inicirao i pokretanje edicija *Stari pisci hrvatski*. Također, u promišljanjima o književnosti u radovima *Živi li, napreduje li naša književnost?* i *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine* također se mogu prepoznati njegova potreba za prepoznavanjem i izdvajanjem umjetnički kvalitetnih djela. Iako Jagićeve analize književnih djela s estetskog i umjetničkog polazišta nisu na: „(...) osobito visokim znanstvenim razinama (...),“⁷⁸⁰ uspio je svojim znanjem i iskustvom jasno imenovati i izdvojiti umjetnički kvalitetne književnike i njihova djela. Potvrda toj dobroj procjeni je i današnja prisutnost tih književnika i djela u kanonu hrvatske književnosti (Andrija Kačić Miošić, Džore Držić, Marin Držić, Ivan Gundulić i dr.). Treba dodati i da se umjetničkoj procjeni književnih djela trudio pristupiti objektivno, koliko je to uopće moguće, što je prvi zamijetio Ivo Fangeš,⁷⁸¹ to se vidi u mnogim Jagićevim radovima, a svakako u *Plodovima književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*. No i unatoč toj objektivnosti David Perkins vjerovao je da je izdvajanje umjetnički kvalitetnijih književnih djela rezultat isključivo povjesničareve procjene koja može dovesti i do mogućih pogrešnih uspostava velikih književnika i važnih književnopovijesnih pojava.⁷⁸²

Periodizaciji hrvatske književnosti Jagić je pristupio već u prvom radu u kojemu je prikazivao povijest književnosti – u enciklopedijskoj natuknici *Literatura Jihoslovanův v užším smyslu* (t. j. *Chorvato-Srbův*), u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu* (t. j. *Hrvato-Srba*). Taj se rad treba odrediti njegovom prvom poviješću hrvatske književnosti, kako

⁷⁷⁸ Miroslav Šicel, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 69.

⁷⁷⁹ Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, u: Nova Croatica, god. VI, br. 6, Zagreb, 2012., str. 178.

⁷⁸⁰ Usp. Eduard Hercigonja, *Na temeljima hrvatske književne kulture*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 709.-715.

⁷⁸¹ Milorad Živančević, Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 317.

⁷⁸² David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 31.

je to već naznačio i Miroslav Kvapil,⁷⁸³ iako je to *samo* enciklopedijska natuknica vrlo je opsežna i detaljno napisana. U tom je radu Jagićeva periodizacija nešto zamršenije strukture, no već u sljedećim radovima bit će znatno funkcionalnije predstavljena, što se razaznaje u njegovoj *Historiji* i *Kratkom priegledu*. Za potrebe ovog istraživanja nije presudna *problematičnost* te periodizacije kao ni njezina održivost u kontekstu suvremene teorije povijesti hrvatske književnosti pa ona u tom smislu nije pomnije analizirana. I u svojim kritikama ukazivao je na važnost periodizacije književnosti koja omogućava jasno predstavljanje i odvajanje književnih pojava, istraživanje njihova međusobna preplitanja itd. Takvu je tezu tumačio 1865. u kritici *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*, ali i u kritikama ruske i češke povijesti književnosti. Tek je u jednom radu od te ideje odstupio, i to u kritici *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326 iz 1867.* u kojoj je napomenuo da se periodizacijom stvaraju teškoće u razumijevanju povijesti nacionalne književnosti. Na takav se stav ne nailazi ni u jednom drugom njegovom radu. Vezano uz to načelo Jagić je upozoravao, primjerice u kritici *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. Zagreb 1898. (Kugli i Deutsch)*, da povjesničar književnosti treba prilikom pisanja povijesti nacionalne književnosti podjednaku pozornost usmjeriti svim književnopovijesnim epohama, što možda sâm nije činio, ali je u metodološkom smislu bitno izdvojiti. Jagićeva očita neodlučnost prema periodizaciji bit će prisutna i u teorijama mnogih drugih teoretičara i povjesničara u 20. i 21. stoljeću koji će se baviti pitanjem njezine funkcionalnosti, primjerice, David Perkins je zagovarao njezinu prisutnost kroz razvijanje različitih oblika klasifikacije,⁷⁸⁴ dok neki suvremeni teoretičari poput Andree Zlatar Violić zastupaju tezu o njezinu napuštanju.⁷⁸⁵

Žanrovski pristup predstavljanju književnih djela u okviru epohe ili određenog vremenskog odsječka još je jedno Jagićevo načelo koje se treba izdvojiti kao ključno, posebice ako se zna da su takav pristup povijesti književnosti u 20. stoljeću zagovarali teoretičari poput Viktora Žmegača, a primjenjivali povjesničari poput Krešimira Nemeca. Žanrovskoj je analizi književnih djela Jagić pristupao od početka znanstvenog bavljenja književnosti, primjerice, u radu *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, gdje je navodio nova književna

⁷⁸³ Miroslav Kvapil, *Vatroslav Jagić kao književni historičar*, Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 153.

⁷⁸⁴ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 67.

⁷⁸⁵ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 167.

djela razvrstavši ih na pjesništvo, prozu i dramu. Jednako je činio u kasnijem radu *Kratak priegled hrvatsko-srpske književnosti od posljednje dvie-tri godine* u kojem je uvrstio i znanstvenu i stručnu literaturu koju je također, po uzoru na književne žanrove, sistematizirao po znanstvenim područjima. Potrebu za žanrovskim razvrstavanjem književnih djela isticao je i u svojim kritikama u kojima je vrednovao knjige koje su tematizirale narodnu književnost – *Djela Vuka Stef. Karadžića. Knjiga prva. Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk. Stef. Karadžić. I. Najstarije pjesme junačke. Biograd 1887; Junačke pjesme (muhamedovske), knj. 3, Ur. Dr. Luka Marjanović, Zagreb 1898.; Slovenske narodne pesmi. Uredili Dr. K. Štrekelj. Izdala in založila Slovenska Matica. Zvezak I. V Ljubljani 1895-1898; II. zvezak 1-19 5 Snopič, pola 20-37 6 Snopič (1900-1901)* itd. Žanrovskom pristupu srednjovjekovne književnosti pristupio je i u svojoj *Historiji* gdje je razvrstao tekstove na zakonike, ljetopise, brevijare, misale i sl., dok je u *Ruskoj književnosti* žanrovski predstavljao djela predmetnog književnika ili nekog razdoblja.

Osim što je u naslovima Jagićevih znanstvenih radova vidljiv komparativni pristup u književnopovijesnom istraživanju, to je vidljivo i na planu sadržaja tih radova u kojima se bavio komparativnim pristupom povijesti hrvatske književnosti i znanstvenog istraživanja općenito. Prvi put to je izravno činio u radu *Kratak priegled* dok je paralelno pisao o književnim novinama u hrvatskoj i srpskoj književnosti, a onda i u svojoj *Historiji* gdje je ponovno komparativno pristupio razvoju hrvatske i srpske srednjovjekovne književnosti. Unatoč tomu što je zagovarao jedinstvo hrvatske i srpske književnosti i smatrao da one čine jednu književnost, i dalje se može govoriti o komparativnom istraživačkom pristupu zato što su te dvije nacionalne književnosti ipak bile odvojene i imale drukčije poetičke posebnosti. Osim komparativnog pristupa na razini nacionalnih književnosti, Jagić je jednako metodološko načelo primijenio i na razini književnih djela uspoređujući dva, nerijetko i više djela, i dajući njihovu komparativnu analizu posredstvom sadržaja, poetičkih obilježja i jezične razine. Takvo je načelo vidljivo u radovima *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* i *Ogledi stare hrvatske proze IV. Život Aleksandra Velikoga* u kojima je tumačio utjecaj talijanske književnosti na dubrovačku, odnosno sličnosti i razlike iste priče o Aleksandru Velikom na različitim jezicima. Važnost komparativnog pristupa povijesti književnosti kao modernog i inovativnog načela Jagić je tumačio u radu *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* u kojem je naveo i uporište takva načela u stavovima drugih europskih književnopovijesnih znanstvenika svog vremena iznoseći i citirajući njihove teze. Glavnim razlogom uporabe tog metodološkog načela navodi bolje razumijevanje nacionalnih književnosti, njihove međusobne utjecaje i preplitanja. Na ovo načelo kao jedno od važnijih obilježja njegova književnopovijesna rada

ukazao je Antun Barac koji je tvrdio da je Jagić hrvatsku i srpsku književnost promatrao na širokoj komparativnoj osnovi.⁷⁸⁶ Takav inovativan pristup znanosti, kao i navođenje stavova i teza drugih europskih znanstvenika potvrđuju Jagićevu informiranost i praćenje recentne europske znanstvene i stručne literature.

Nezaobilazno načelo koje je postavljao pred svoj znanstveni rad, ali i pred radove drugih znanstvenika jest iznošenje novih književnopovijesnih spoznaja za koje je vjerovao, poput Hydena Whitea,⁷⁸⁷ da je to, uz tumačenje tekstova, primaran posao povjesničara. Mnogim povjesničarima to je i zamjerao jer je tvrdio da nisu dovoljno istražili neko pitanje ili su se bavili isključivo navođenjem tuđih znanstvenih spoznaja. Unatoč takvu stavu, itekako je bio svjestan zahtjevnosti posla povjesničara književnosti, kao i njegove ograničene snage da samostalni istraži i donese znanstveni sud i pregled cjelokupne nacionalne književnosti. O tome je pisao u kritici *Istorija slavjanskihъ literaturъ A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Izdanie vtoroe vnovъ pererabotannoe i dopolnennoe SPb. (Die Geschichte der slawischen Literaturen, herausgegeben von A. N. Pypin und V. D. Spasowicz. Zweite umgearbeitete und verbesserte Auflage), St. Petersburg 1879. Bd. I. Gernowitz, u prijevodu Povijest slavenskih književnosti A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Drugo izdanje opet prerađeno i dopunjeno. Iznošenju novih znanstvenih spoznaja bio je i sâm sklon, to je uvjerljivo najsnažnije pokazao u *Prilozima k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, riječ je o radu koji je svojevrsni nastavak i dopuna *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*. U tom je radu Jagić donio niz novih znanstvenih spoznaja o tekstovima i filološkim uvidima o kojima je pisao u svojoj povijesti, a s ciljem njihova dopunjavanja ili čak i mijenjanja zbog novootkrivenih činjenica koje mijenjaju ranije iznesenu perspektivu. U znanstvenu radu Jagiću je bila važna i točnost iznesenih informacija, u nekoliko radova nailazilo se na njegovo nezadovoljstvo autorima koji su u svojim tekstovima iznijeli netočne ili zastarjele znanstvene spoznaje i/ili informacije. U kritici *Neizdannyj dubronickii poetъ Antonъ – Marinъ Glegevičъ, Vladimira Kačanovskago, SPb 1882. (Der unedirte ragusäische Dichter Anton Marin Glegjević). Obrazcy dubrovnickago jazyka i pisъma sъ priloženiemъ, SPb. 1882. (Die Proben der ragusäischen Sprache und Schrift)* autoru je zamjerio iznošenje informacija o dubrovačkom pjesniku koje su već predstavili drugi istraživači. Vezano uz navedeno, Jagiću je također bilo važno i sustavno praćenje (pa i primjenjivanje) suvremenih teorija i usklađivanje s novinama u znanosti, to je*

⁷⁸⁶ Antun Barac, *Predgovor*, u: *Hrvatska književna kritika, knj. I, Od Vraza do Markovića*, pr. Antun Barac, Matica hrvatska, Zagreb, 1950., str. 15.

⁷⁸⁷ Hayden White, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore, 1987., str. 209.

vidljivo u mnogim njegovim radovima u kojima se pozivao na druge teoretičare i povjesničare. Primjerice, u radu *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* pozivao se na Georga Gottfrieda Gervinusa, Abela François Villemaina i Philarète Chaslesa koji su razvijali komparativni pristup povijesti književnosti.

U Jagićevim književnopovijesnim radovima koji se bave pregledom novije ili suvremene hrvatske književnosti nailazi se i na tumačenje uloge kritike u razvoju književnosti. O kritikama vremena i njihovim prosudbama književnih djela pisao je u radovima *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*, *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* i *Znanstvene radnje dosadanih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji*. U potonjem ih je odredio kao tekstove koji trebaju odvajati umjetnički kvalitetne od diletantske književnosti. Zamjetno je i njegovo načelo da *žurnalistika* treba biti dio društvenog i kulturnog života te različitim vijestima, kritikama i prikazima upoznavati čitatelje s književnim novinama i upućivati na one koje su vrjednije. U pregledu Jagićevih radova može se zamijetiti da je i sâm pisao puno kritika, no te kritike ne treba promatrati isključivo kao kritike. Obično se definiraju kao oblik pisanog diskurza koji tematizira neko književno djelo / književni opus / književnu pojavnost s ciljem vrednovanja/ocjenjivanja istog do kojeg se dolazi postupcima deskripcije, analize i interpretacije.⁷⁸⁸ U Jagićevu slučaju kritike treba promatrati kroz dodatnu vrijednost koju im je dao ili riječima Radoslava Katičića koji je istaknuo da su one: „(...) znatna sastavnica njegova znanstvenoga djela (...)”⁷⁸⁹ Jagićeve su kritike i svojevrsna slika vremena, ali i njegovih spoznaja jer prikazuju njegovo znanje i spoznaje o nekim pitanjima u društvu i znanosti, načinima prosuđivanja i sl. Tako su Jagićeve kritike zapravo postale prostor razmatranja o raznim pitanjima vezanim uz znanost, konkretno uz načela žanra povijesti (hrvatske) književnosti – razlike između diletantske i umjetnički kvalitetne književnosti, periodizacijske dvojbe, ulogu časopisa, svezu društva i književnosti itd. Potonje je, primjerice, vrlo jasno naznačio u kritici *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*. U prilog takvoj prosudbi kritika u Jagićevu radu idu i stavovi drugih teoretičara poput Antuna Barca, Ive Frangeša, Renéa Welleka, Austina Warrena itd. koji su tvrdili da je povijest književnosti nemoguće odvojiti od književne kritike, odnosno da su ta dva žanra usko vezana. Samim time prisutno je i pitanje izbora, na što je

⁷⁸⁸ *Hrvatska književna kritika, Knjiga prva, Vraz-Vukotinović-Veber Tkalcčević-Jurković-Šenoa-Marković*, pr. Ivica Matičević, Ex libris, Zagreb, 2018., str. 7.-8.

⁷⁸⁹ Radoslav Katičić, *Jagić, Vatroslav*, Hrvatski biografski leksikon, knj. 6, I-Kal, ur. Trpimir Macan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 230.

upozoravao Zdenko Škreb,⁷⁹⁰ što je Jagić zapravo sustavno zastupao u svojim radovima zato što je upravo izborom tekstva moguće imenovati umjetnički kvalitetnija djela te na taj način napraviti svojevrsni odmak od diletantske književnosti i loše prijevodne literature. Međutim, to pitanje izbora automatski povlači i pitanje objektivnosti, odnosno subjektivnosti, koliko je moguće izdvojiti književna djela bez aktivacije subjektivnih procjena, sklonosti, ideoloških utjecaja itd. Škreb je smatrao da je to obvezno potrebno učiniti i voditi se objektivnim kriterijima, no prema prosudbi Haydena Whitea to nije moguće jer se prilikom prikazivanja povijesti činjenice isprepliću s povjesničarevim tumačenjima, shvaćanjima i uvjerenjima,⁷⁹¹ što zapravo potvrđuje tezu nezaobilazne subjektivnosti u povijesti književnosti. Treba se prisjetiti i teorije Claire Colebrook koja je u okviru novohistorističkog pristupa smatrala da bi glavna ideja kritike trebala biti opisivanje, a ne tumačenje jer ono uključuje subjektivnost, te da bi se time zadovoljila ideja kritike – prepoznavanje onoga što neki tekst čini ili kako djeluje.⁷⁹²

Zastupajući važnost kritičkih tekstova, Jagić je pratio i časopisnu djelatnost koju je također uvrstio u povijest književnosti. Očito je da je Jagić već tada bio svjestan važnosti časopisa u kojima su književnici objavljivali svoja djela, a znanstvenici svoje znanstvene i stručne radove o književnosti. Također, razumio je da se iz časopisa može otkrivati i povijest (hrvatske) književnosti te zbog toga i trebaju biti dio žanra. To je načelo primjenjivao i u svojim književnopovijesnim radovima pa je navodio i komentirao časopise koji su posvećeni književnosti. O tome je, primjerice, pisao u radu *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, u kojem je neke časopise istaknuo, a neke je smatrao nedovoljno kvalitetnima. Svjestan važnosti časopisa i sâm je pokrenuo, odnosno sudjelovao u pokretanju čak dvaju časopisa. Prvi je bio *Književnik*, koji je izlazio u Zagrebu od 1864. do 1866., a drugi je bio *Archiv für slavische Philologie* koji je izlazio u Berlinu od 1876. do 1923. Od ovog su vremena časopisi postali neizostavnim dijelom žanra povijesti hrvatske književnosti.

Prevoditeljskom praksom, koja je veći je dio 19. stoljeća bila sveprisutna na tržištu knjiga, Jagić nije bio osobito zadovoljan. Ponajprije je kritizirao prevođenje nekvalitetnih dramskih djela njemačkih književnika i njihovo prikazivanje na pozornicama hrvatskih kazališta, primjerice u *Kratkom priegledu hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, ali i u *Literaturi horvatskoj*. Prevoditeljsku književnost smatrao je bitnom zato što se hrvatska čitateljska publika na taj način mogla upoznavati sa svjetskim klasicima, a književnici

⁷⁹⁰ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 126.

⁷⁹¹ Hayden White, *Tropics of discourse, Essays in cultural criticism*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1978., str. 51.-52.

⁷⁹² Claire Colebrook, *New Literary Histories, New historicism and contemporary criticism*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1998., str. 204.

su tako mogli pratiti europska književna strujanja i dobivati ideje za svoja djela. No to je trebao biti samo manji dio književnog stvaralaštva, veći dio trebao se odnositi na stvaranje djela pisanih na hrvatskom jeziku, takve se teze naziru u njegovim radovima objavljenima u časopisu *Vienac – Živi li, napreduje li naša književnost? i Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*.

S novim metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću Vatroslava Jagića može se reći da je završilo vrijeme (bio)bibliografskog dokumentarizma. Iako je u prvom redu bio filolog, u književnopovijesnom radu razvijao je i služio se književnopovijesnim pristupom koji čak nadilazi i filološki pristup književnosti i pozitivističku koncepciju znanosti koja je u njegovo vrijeme bila okosnicom u znanstvenom proučavanju i koja mu se često pripisuje. Zato se može reći da je Jagić otpočeo sustavno znanstveno izučavanje povijesti književnosti i da zapravo nadilazi okvire filološkog izučavanja književnih djela i pozitivizma. Dosadašnje ocjene Jagićeva književnopovijesnog rada jesu odavale priznanje za njegovo utemeljenje žanra povijesti hrvatske književnosti, no često su znanstvenici isticali manjkavim što je zadržao ta dva modela i u književnopovijesnom radu. To je primjerice tvrdio Miroslav Šicel⁷⁹³, ali i Cvjetko Milanja koji promjenu metodološkog pristupa povijesti književnosti prepoznaje tek u radovima Branka Vodnika.⁷⁹⁴

Zbog tog doprinosa oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti i utjecaja na ostale povjesničare književnosti, ovo razdoblje označuje svojevrsni napredak povijesti hrvatske književnosti koja je dobila, kako to tvrdi Miroslav Šicel – oblik pravog znanstvenog rada.⁷⁹⁵ Također, Šicel je smatrajući Jagića utemeljiteljem povijesti hrvatske književnosti posebno isticao njegovu savjetodavnu ulogu koja je naglašena u njegovim tekstovima – što bi se trebalo pisati i kako je pisanje umjetnički vrijednog književnog djela povezano s narodnim temama i motivima.⁷⁹⁶ Dubravko Jelčić bio je nešto slikovitiji u ocjeni Jagićeva rada: „Utemeljitelj moderne slavenske filologije zaorao je i prvu brazdu novije hrvatske znanosti o književnosti (...)“,⁷⁹⁷ a Slobodan Prosperov Novak ukazao je na Jagićeve nesretne okolnosti koje su mu uzrokovale političke igre, a zbog kojih nije u Hrvatskoj razvio sav svoj znanstveni rad vezan uz

⁷⁹³ Usp. Miroslav Šicel, *Pisci i kritičari, Studije i eseji iz hrvatske književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 349.

⁷⁹⁴ Cvjetko Milanja, *Šicelova koncepcija i metodologija povijesti književnosti*, u: Kolo, br. 5-6, Zagreb, 2011., str. 110.

⁷⁹⁵ Miroslav Šicel, *Pregled novije hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1966., str. 48.

⁷⁹⁶ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 266.

⁷⁹⁷ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 273.

slavensku filologiju i povijest književnosti.⁷⁹⁸ Međutim, nastavno na te misli Prosperova Novaka treba se sjetiti i onih Velimira Deželića: „Nikad se Vatroslav ne bi te svjetske slave dovinuo, da je ostao u domovini.“⁷⁹⁹

Na kraju treba nešto reći i o Jagićevu znanstvenom stilu i posebnostima njegova znanstvena rada. Njegova obrazovanost i informiranost o teoriji i povijesti mnogih europskih književnosti omogućile su mu analitičan i temeljit pristup svim temama kojima se bavio. To se ogleda u načinu tumačenja književnika, djela, razdoblja i općenito književnih pojava, i to ne samo vezanih uz hrvatsku nacionalnu književnost, nego i uz druge europske književnosti. Njegov je znanstveni stil jasan i sadržajan i uvijek je potkrijepljen argumentima i navodima iz literature ili književnog djela o kojem govori. Jagić je istodobno bio i izravan u iznošenju vlastitih stavova i prosudbi, što je osobito vidljivo u kritikama u kojima je iznosio svoje ocjene i vrednovanja povijesti književnosti te znanstvenih i stručnih radova kojima je pristupao. Bio je otvoren i prema novim znanstvenim spoznajama i tumačenjima, a u skladu s time i spreman mijenjati svoje stavove i teze. Taj je postupak osobito vidljiv u njegovim znanstvenim i stručnim radovima koji tematiziraju srednjovjekovnu književnost kojoj je u znanstvenom smislu bio osobito sklon. Iako mu bavljenje poviješću književnosti nije bilo primarni znanstveni interes, tu je temu redovito pratio tijekom cijelog znanstvenog rada. U prvoj, zagrebačkoj fazi intenzivnije, poslije u manjoj mjeri, ali i dalje je postojao kontinuitet praćenja te teme. Osobito je bila naglašena njegova savjetodavna nota koja je s vremena na vrijeme bila prisutna u mnogim njegovim radovima, upućivao je na teme o kojima bi trebalo pisati, kako bi ih trebalo obrađivati, tumačio je koja su metodološka načela primjerenija za koje znanstveno područje itd.

Metodološka načela žanra koja je zastupao – sistematizacija, periodizacija, kritička izdanja, monografske obrade književnika i književnih razdoblja, komparativni pristup itd., dat će *vjetar u leđa* svim nadolazećim povjesničarima književnosti, kako tvrdi Nikica Kolumbić.⁸⁰⁰ Stoga će biti zanimljivo istražiti ta metodološka načela i utjecaje na druge autore povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća i s početka 20. stoljeća. To će, svakako, dodatno pridonijeti rasvjetljavanju Jagićeva znanstvenog i stručnog rada općenito, a osobito ilustriranju njegova utjecaja na oblikovanje žanra povijesti hrvatske književnosti.

⁷⁹⁸ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, Od Baščanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 207.

⁷⁹⁹ Velimir Deželić, *Prilozi k Jagićevoj biografiji*, Vijenac, II, knj. III, br. 12, str. 373.

⁸⁰⁰ Nikica Kolumbić, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 33.

5. UTJECAJ JAGIĆEVIH METODOLOŠKIH NAČELA ŽANRA NA OBLIKOVANJE POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI 19. STOLJEĆA I S POČETKA 20. STOLJEĆA

Kako se moglo vidjeti u prethodnim poglavljima, u svojim književnopovijesnim i teorijskim radovima i kritikama Jagić je naznačio smjer razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti, i sâm je slijedio taj smjer primjenjujući metodološka načela koja je predlagao. S obzirom na to da je istraživanje pokazalo da ga se uistinu može smatrati utemeljiteljem žanra povijesti hrvatske književnosti i: „(...) prvim 'pravim' književnim povjesničarem (...)“;⁸⁰¹ kako se i u literaturi općenito tumači njegov doprinos znanosti, bit će zanimljivo potvrditi prisutnost ili odsutnost njegovih metodoloških načela u povijestima književnosti drugih povjesničara 19. i s početka 20. stoljeća.⁸⁰²

Tijekom svojih zagrebačkih godina koje su trajale od 1860. do 1871. Jagić je objavio svoje najznačajnije književnopovijesne i teorijske radove i kritike u kojima je tumačio književnopovijesna pitanja. Neki od tih radova su književnopovijesni *Literatura Jihoslovanŭv v užšim smyslu (t. j. Chorvato-Srbŭv)*, u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu (t. j. Hrvato-Srba)*, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*, teorijski *Znanstvene radnje dosadanih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji* i kritike *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum* i *Hrvatske narodne pjesme. Sabrao Luka Marjanović. U Zagrebu 1864. Nakladom i tiskom A. Jakića, Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*. U teorijskim radovima i kritikama više ili manje izravno je isticao svoja metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti koja je zastupao, dok je iste potom, uglavnom, i primjenjivao u svojim književnopovijesnim radovima. Kako je već naglašeno u prethodnom poglavlju, odlaskom iz Zagreba započela je Jagićeva druga, inozemna faza, književnopovijesnim pitanjima nastavio se baviti, no u manjoj mjeri nego u prvoj fazi. U radovima te druge faze uglavnom je nastavio zastupati teze i metodološka načela žanra koja je zastupao tijekom zagrebačke faze, zbog toga se godinu 1871., kad je dakle Jagić napustio hrvatske prostore i smanjenim intenzitetom nastavio pisati radove vezane uz povijest književnosti, može označiti prijelomnom u njegovu tumačenju razvoja žanra.

⁸⁰¹ Miroslav Šicel, *Pisci i kritičari, Studije i eseji iz hrvatske književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 327.

⁸⁰² U okviru ovog istraživanja predstavljeno je i analizirano ukupno 37 povijesti hrvatske književnosti, odnosno književnopovijesnih radova.

Uvidom u povijesti hrvatske književnosti, i tek nekoliko članaka i pregleda hrvatske književnosti, koje su nastale prije 1871. spoznalo se da su te povijesti dominantno (bio)bibliografske, zbog čega ih se može smatrati svojevrsnim Jagićevim prethodnicama jer nisu imala razrađene žanrovske i metodološke odrednice. Stoga ćemo se u ovom dijelu istraživanja osvrnuti na 20 takvih povijesti (npr. Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Antuna Mažuranića, Mirka Bogovića, Šime Ljubića itd.) koje su prethodile Jagićevu književnopovijesnu radu. One su nastale prije njegovih ključnih književnopovijesnih radova ili paralelno s njima.

S druge pak strane, povjesničari književnosti koji su pisali i objavljivali svoje povijesti nakon 1871. godine počeli su u većoj ili manjoj mjeri primjenjivati Jagićeva metodološka načela žanra na koja će se čak, kako će se vidjeti, i pozivati u svojim radovima. Zbog toga se te povijesti hrvatske književnosti može nazvati sljedbenicama Jagićevih metodoloških načela. U ovom poglavlju analizirano je ukupno osam takvih književnopovijesnih radova. Toj skupini pripadaju radovi Armina Pavića, Ivana Filipovića, Ivana Milčetića, Ivana Broza, Gjura Šurmina i dr.

U kontekstu ovog istraživanja bio je važan i početak 20. stoljeća zato što su se u tom razdoblju povijesti književnosti nastavile često pisati i objavljivati. To potvrđuje nastavak potrebe za njima i zanimanja društva za žanr, pa je zanimljivo promotriti kako su metodološki oblikovane. S obzirom na to da je Jagić svoj posljednji književnopovijesni rad napisao 1913., simbolično će u ovom istraživanju biti obuhvaćene povijesti objavljene do te godine, takvih je ukupno devet.

Povijesti hrvatske književnosti prethodnice i sljedbenice Jagićevih metodoloških načela te povijesti hrvatske književnosti s početka 20. stoljeća zorno su prikazane u Tablici 2.⁸⁰³

U nizove povijesti hrvatske književnosti prethodnica i sljedbenica Jagićevih metodoloških načela uvršten je veći dio građe koji se i inače u literaturi predstavljaju kao reprezentativni i ključni za tumačenje razvoja žanra. Također, predstavljeni su i pregledi književnosti i novinski članci koji tematiziraju razvoj povijesti hrvatske književnosti, a koji se u znanstvenoj i stručnoj literaturi također ističu kao važni. Mnogi od tih radova u kontekstu suvremene znanosti o književnosti i povijesti književnosti ne bi bili promatrani kao tipične povijesti književnosti u žanrovskom smislu, no u ovo su istraživanje uvršteni radi prikaza razvoja svih oblika žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću. Zasigurno da postoje još neki drugi takvi radovi koji su razasuti u raznim hrvatskim, srpskim i

⁸⁰³ Tablica 2. nalazi se u Prilozima na str. 302.

bosanskohercegovačkim časopisima, međutim, oni se nisu istraživali za potrebe ovog doprinosa. No dakako, mogu biti temom nekog drugog istraživanja koje bi dodatno potvrdilo plodnu produkciju književnopovijesnih radova u 19. stoljeću i na taj način dalo još jedan uvid u proces oblikovanja žanra povijesti hrvatske književnosti.

Cilj ovog poglavlja je dvojak. S jedne strane predstaviti će se povijesti hrvatske književnosti koje su prethodile Jagićevim metodološkim načelima žanra radi oslikavanja njihovih modela, ali i prikazivanja iskoraka koji je u okviru žanra ostvario Jagić. I s druge pak strane predstaviti će se povijesti hrvatske književnosti koje su slijedile Jagićeva metodološka načela čime će se potvrditi njegov utjecaj na druge povjesničare književnosti 19. stoljeća.

Dodatno će se predstaviti i nekoliko povijesti književnosti s početka 20. stoljeća. Taj posebni dio analize bit će odgovor na pitanje koliko su Jagićeva metodološka načela, odnosno metodološka načela devetnaestostoljetnih povijesti hrvatske književnosti, zacrtala smjer razvoja povijesti hrvatske književnosti u 20. stoljeću.

Dakako, ovom analizom pokazat će se i koliko se žanr povijesti hrvatske književnosti uspio odvojiti od svog početnog modela, koji se dobrim dijelom može vezati uz radove Ivana Kukuljevića Sakcinskog, obilježenog (bio)bibliografskim dokumentarizmom, prikazom povijesti književnosti u okviru opće povijesti ili uključivanjem opće povijesti u povijest književnosti i sl.

Treba podsjetiti na još jednu važnu misao. Naime, tako velik broj povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću potvrđuje tezu popularnosti tog žanra, koji je prema Ivani Žužul do suvremenosti zadržao: „(...) status posvećenog žanra,”⁸⁰⁴ ali i potrebe za istim uslijed razvoja svijesti o modernim nacijama koje teže uspostavljanju i posvješćivanju vlastitog povijesnog okvira i identiteta. Samim time, to se odnosi i na povijest književnosti koja se počinje izdvajati iz opće povijesti.⁸⁰⁵ Stoga je Bill Readings opravdano ukazao na promjenu uloge književnosti u društvenom i kulturnom životu tog doba.⁸⁰⁶

⁸⁰⁴ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 9.

⁸⁰⁵ Usp. Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 235.-236.

⁸⁰⁶ Bill Readings, *Sveučilište u ruševinama*, Meandarmedia, Zagreb, 2016., str. 143.

5.1. Povijesti hrvatske književnosti prethodnice Jagićevih metodoloških načela

Prvi povjesničar književnosti 19. stoljeća kojeg treba izdvojiti zbog doprinosa oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti je Dragutin Seljan. Godine 1840. objavio je *Početak, napredak i vrednosti Literature Ilirske s kratkim geografičko-statističkim opisom Ilirskih državah*.⁸⁰⁷ Brešić tu povijest književnosti smatra osobito važnom zato što je to:

(...) prvi pokušaj književnopovijesne sistematizacije „literature ilirske u prvoj dobi svoje mladosti“, tj. suvremene hrvatske književnosti. Ona je ujedno i pionirsko djelo naše literarne historiografije kojom se prvi put usustavljuje književna produkcija jednoga razdoblja i jednoga naraštaja te ujedno prvi puta ocrtava podjela na stariju i noviju hrvatsku književnost.⁸⁰⁸

Da je Seljanu uistinu bilo važno predstaviti suvremenu književnost vidljivo je već u predgovoru kojeg je naslovio *Domorodni čitatelju!:* „Literatura ilirska u prvoj dobi svoje mladosti, mnogo zaisto prelēpe, koristne, zanimive, narodnost uzbudjujuće predmete i članke imadjaše, koji ponajviše samo u jedinom listu naime 'Danici Ilirskoj' narodu priobćavani biahu.“⁸⁰⁹ Nakon svojevrsnog predgovora slijedi ono što je, između ostalog, njime i najavljeno – predstavljanje ilirskih naroda i njihovih običaja i jezika. Taj je nenaslovljeni dio knjige u cijelosti posvećen povijesnom tumačenju podjela država i običajima naroda. U trećem dijelu knjige navedena su književna djela koja su objavljena u novije vrijeme, a koja je autor smatrao važnima:

Pervo dēlo za izdanjem Kačića u Beču u ovom novom preobraženom Ilirske slovesnosti svētu, izdao je: *Stěpan Moyses* dtor. i professor mudroljubja pod naslovom: *Oddilenje Sigetsko. Ljudevit Vukotinović* Križevačke varmedje bilježnik, izvan mnogobrojnih prekrasnih, junačkih, i značaju naroda priměрно, narodnost uzbudjujućih pēsamah u Danici, izdao je također 'Pēsme i pripovēdke' krasnu i mnogo obljublenu knjižicu.⁸¹⁰

U svoj je pregled književnosti Seljan uključio i jezikoslovne radove:

Věkoslav Babukić, advokat, jedan od najrevniih i najbolje uvēžbanih domorodacah tako u ilirskom, kako i ostalih Slavjanskih jezicih, izvan mnogih izvornih i prevedenih, najviše iz

⁸⁰⁷ Tiskom k. p. nar. ilir. Tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, 1840.

⁸⁰⁸ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 237.

⁸⁰⁹ Tiskom k. p. nar. ilir. Tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, 1840., str. 3.

⁸¹⁰ Isto, str. 59.

ostalih Slavicjanskih jezika u Danici izdatih prozaičkih članakah, prvi je za novu literaturu složio kratku gramatiku pod naslovom: „Osnova Slovnice Slavicjanske narječja Ilirskoga“ (...) ⁸¹¹

Kako se može vidjeti iz navedenih primjera, Seljan je predstavio književna djela suvremene hrvatske književnosti, no nije pristupio njihovoj analizi, ukazivanju na estetsku i umjetničku vrijednost, nije tumačio njihove književne posebnosti itd. U ovom je kontekstu korisno prisjetiti se teorije Andreje Zlatar Violić ⁸¹² i Ivane Žužul ⁸¹³ koje su ukazale na nemogućnost dovoljne objektivnosti u odabiru, predstavljanju i vrednovanju suvremenih književnih djela u okviru povijesti književnosti zbog povjesničare uključenosti i pripadnosti toj istoj sadašnjosti.

Nakon predstavljanja suvremene književnosti, Seljan je u završnom poglavlju koje je jedino naslovljeno – *Opseg velike Ilirije* predstavio njezino političko, geografsko i etnografsko značenje. Taj je dio Seljanove knjige zapravo opća povijest čiji će se tragovi još neko vrijeme zadržati u povijestima književnosti, čak i u Jagićevim, iako je upozoravao na važnost odmicanja od takve prakse, primjerice u kritici *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*. Zanimljivo je pratiti koliko se dugo opća povijest zadržala u okviru povijesti književnosti, a zapravo su, uzimajući u obzir teoriju Davida Perkinsa, ⁸¹⁴ utemeljene na različitom pristupu – prikazivanje činjenica osnova je opće povijesti, dok su tumačenje i vrednovanje temelj povijesti književnosti.

Seljanova povijest uistinu se može smatrati prvim prikazom suvremene hrvatske književnosti, kako ju je Brešić okarakterizirao, no njezin je doprinos znatno veći u povijesnom smislu zbog tumačenja ilirskih ideja. Metodološkim pristupom ta bi se povijest mogla odrediti kao biobibliografska i možda i kao svojevrsna opća povijest jer pretežito prikazuje i druge povijesne elemente, ne samo književne.

Mirko Bogović bio je aktivan kao književnik, ali i kao kritičar i komentator novije i suvremene hrvatske književnosti. Prvi od triju radova te naravi napisao je 1852., naslovljen je *Naša književnost u najnovije doba*, ⁸¹⁵ u njemu je tematizirao suvremeno književno stvaralaštvo.

⁸¹¹ Isto, str. 59.

⁸¹² Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 20.

⁸¹³ Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 208.-209.

⁸¹⁴ David Perkins, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992., str. 31.

⁸¹⁵ Neven, god I, br. 1, Zagreb, 1852., str. 7.-8.

U tom vrlo kratkom novinskom članku Bogović je istaknuo važnost književnosti za koju je smatrao da je: „Najbolje mjerilo moralne valjanosti narodah (...)“⁸¹⁶ i ogledalo narodnog razvoja. Primjetno je da nije navodio konkretne književnike i djela, nego je izražavao svoje općenito nezadovoljstvo suvremenom književnošću:

Jedno vrēme pako – i to bī prije i poslē pokreta kobne god. 1848. – zavlādala je kod nas u literarnom smislu potpuna apatīa. – Uzrok tomu biaše politika koja je svuda mah preotela, za kojom su naravno i književnici naši pošli, te slušajući samo njezine varave glase, književno polje sasvim zanemarili.⁸¹⁷

Takav je metodološki pristup Jagić procjenjivao manjkavim, oprimjerenje iskazanih stavova i teza smatrao je obvezom povjesničara, a predstavljanje i analiziranje književnika i njihovih djela uobičajenostima u povijesti književnosti. Takav je pristup vidljiv već u prvom Jagićevu radu *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva*.

Nakon iznošenja svoje ocjene suvremene hrvatske književnosti, Bogović je članak zaključio uputom o potrebi potpore književnosti gradskih vlasti i jedinstva književnika s ciljem duševnog razvitka.⁸¹⁸ Bogovićev je članak nalik Jagićevim radovima *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* i *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine* u kojima je, između ostalog, iznosio svoje nezadovoljstvo suvremenom književnošću, nedovoljnim brojem književnika, ukazivanjem na potrebu razvoja kulture uopće itd. Dojmljivo je, primjerice, njegovo poticanje otkrivanja novih književnika jer: “Promijenila se vremena, množili zahtjevi čitatelja – ali nisu se promijenili i nisu namnožili pisci!”⁸¹⁹

Godinu dana kasnije Bogović je objavio opsežniji književnopovijesni rad – *Kratki pregled naše književnosti. Od g. 1835. do najnovie doba*.⁸²⁰ U uvodnom dijelu rada Bogović je iznio tezu da se radovima koji se bave kratkim pregledom novije i suvremene književnosti omogućuje književnicima da steknu uvid u ono što se piše i objavljuje te dobiju motivaciju za svoj daljnji rad; pri iznošenju teze pozvao se na takvu već uobičajenu praksu u Češkoj, Poljskoj i Rusiji.⁸²¹ Takvo je načelo slijedio i Jagić koji je i prije ovog Bogovićeva rada napisao takav

⁸¹⁶ Isto, str. 7.

⁸¹⁷ Isto, str. 8.

⁸¹⁸ Isto, str. 8.

⁸¹⁹ Vatroslav Jagić, *Hrvatska književnost*, pr. Predrag Jirsak, u: *Forum*, XXVIII, knj. LVII, br. 3-4, Zagreb, 1989., str. 426.

⁸²⁰ Kolo, knj. IX, Zagreb, 1853., str. 36.-53.

⁸²¹ Isto, str. 38.

tip rada, riječ je o radu *Literatura horvatská*, u prijevodu *Hrvatska književnost*, i u tom radu i u sljedećima sličnima Jagić je isticao cilj rada koji je ovdje istaknuo Bogović. Primjećuje se da je Bogović dosta pozornosti posvetio tumačenju slavenskih naroda, njihovih odnosa, geografske rasprostranjenosti i sl., što ponovno ukazuje na snažnu prisutnost opće povijesti u povijesti književnosti. U drugom dijelu članka Bogović je nabrajao književnike 18. stoljeća i početka 19. stoljeća: „(...) koji su izdavanjem svojih djela belodano dokazali, da im je stalo do napredka duhovnog naroda svoga; tako je n. p. poznato, da su puno zaslužni muževi kao: P. Vitezović (Ritter), I. Belostenec, A. Jambrešić, V. Došen, A. Kanižlić (...).“⁸²² Nadalje, Bogović je smatrao važnim i časopisnu djelatnost:

Budući da je žurnalistika u nas glavno djelovala da probudi narod naš iz mrtvila i da ga privede k samosvjesti, i buduć da je upravo ta naša žurnalistika u prvo doba novieg našeg razvitka skoro jedino središte i terkalište bila, gdje se vežbahu i natječahu mladjahne sile književnikah naših, zato treba, prije nego li se predje na pojedina tečajem posljednjih 19 godinah izišavša djela, da se ovdje napomenu sve naše novine i časopisi onim redom, kojim pronikoše na polju književnosti naše.⁸²³

To načelo će se također pronalaziti i u Jagićevim radovima, a koliko mu je bila važna časopisna djelatnost potvrđuje i pokretanje ili sudjelovanje u pokretanju nekoliko časopisa. Bogović je u nastavku teksta nabrajao važne časopisa vremena, navodio je gdje su izlazili, tijekom kojeg razdoblja, tko su bili njihovi urednici i sl., nije tumačio sadržaj tih časopisa u smislu poetike, književnika koji su u njima češće objavljivali svoje radove i sl., no i unatoč tomu Bogovićev je doprinos značajan jer istaknuo ulogu tog *moćnog medija*⁸²⁴ koji je ključan u prikazivanju i analiziranju povijesti književnosti. Dakako, posredstvom prikaza časopisne djelatnosti otkriva se i slika društva tog vremena koji je također dio slike povijesti književnosti određenog razdoblja, o čemu su pisali mnogi teoretičari poput Renée Welleka po kojem je povijest književnosti također i povijest društva.⁸²⁵

Nakon što je naveo sve časopise, Bogović je otpočeo sljedeći odlomak u kojemu je kanio nastaviti s predstavljanjem književnih djela kronološkim slijedom, no članak se tu završava, a

⁸²² Isto, str. 41.

⁸²³ Isto, str. 49.-50.

⁸²⁴ Vinko Brešić, *Čitanje časopisa, Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005., str. 11.

⁸²⁵ Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985., str. 63.

u zagradi je navedeno: „(Dalje će slěditi.)“.⁸²⁶ Čini se da Bogović nikad nije završio članak jer se isti nigdje ne pronalazi, a nije naveden ni u bibliografiji Bogovićevid radova.⁸²⁷

U istom godištu Kola Bogović je objavio i treći rad *Zadaća naših književnikah u sadanje vrěme*,⁸²⁸ no taj novinski članak zapravo tematizira produkciju stručne i znanstvene literature, što ukazuje na to da je onodobna znanost književnicima nazivala i autore koji pišu takve radove. Bogović je tim člankom htio potaknuti *književnike* da pišu i takva djela pa i ona koja se odnose na znanost o književnosti: „Što sam indi gore više obširno razložio, kažem ovdě opetovano u kratko: treba da se književnici naši svojski i ozbiljno late radnje na znanstvenom polju književnosti, nu to treba, kao što takodjer rekoħ, priměрно duhu naroda našega.“⁸²⁹ Bogovićevo poticanje književnika na pisanje teorijskih radova preslikat će se i na Jagićeve težnje, no osim toga on će jasno iskazivati i nedovoljan broj takvih radova: „Nu literarno-historijski članci, koji najbolje dokazuju, eda li književnost živi, u nas su vrlo riedki, da skoro ih niti neima.“⁸³⁰

Iako je Bogović zastupao tri načela koja se pronalaze i kod Jagića – prikazivanje suvremene književnosti, časopisna djelatnost i pisanje teorijskih radova o književnosti, Bogovićevo rad prethodi Jagićevim načelima žanra zbog njihove nerazrađenosti i pretežite prisutnosti opće povijesti u povijesti književnosti.

Antun Mažuranić, brat hrvatskog bana i književnika Ivana Mažuranića, objavio je *Kratki pregled stare literature hervatske*.⁸³¹ Riječ je o pregledu književnosti od nekoliko stranica objavljenom u časopisu *Neven* 1855. U tom je radu Mažuranić predstavio osnovne posebnosti i književnike vezane uz glagoljsku (crkvenu) književnost i narodnu (hrvatsku) književnost. U prvom je dijelu rada predstavio najvažnije glagoljske spomenike: „Najstariji dakle spomenici jezika hěrvatskoga, koji su se dosad iznašli, jesu: 1) Kronika hěrvatska iz XII. stolětja; 2) Zakon Vinodolski od 1280; 3) Razvod istrijanski od 1325; 4) Razvod medjah od mošćenicah i Kožlaka od 1395.“⁸³² Zanimljivo je istaknuti da je Mažuranić iznio tezu da: „Uzporeda uz glagolicu postoji već od davnih vremenah i sasvim narodna hěrvatska literatura, i to ili glagolskimi ili cirilskimi, ili pak latinskimi slovi (...)“⁸³³ Uz nabranjanje spomenika

⁸²⁶ Kolo, knj. IX, Zagreb, 1853., str. 53.

⁸²⁷ Antun Nemčić, Mirko Bogović, *Djela*, Zora, Zagreb, 1957., str. 350.-361.

⁸²⁸ Kolo, knj. IX, Zagreb, 1853., str. 81.-89.

⁸²⁹ Isto, str. 88.

⁸³⁰ Vatroslav Jagić, *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 573.

⁸³¹ *Neven*, god. IV, br. 32., Zagreb, 1855., str. 501.-505.

⁸³² Isto, str. 501.

⁸³³ Isto, str. 501.

Mažuranić nije pisao o njihovom sadržaju ili drugim književnopovijesnim podacima. Drugi dio rada posvećen je glagoljskoj književnosti 15. stoljeća, i tim djelima pristupao je bibliografski:

Iz XV. stoljeća nalaze se od nepoznatih spisateljah u rukopisih: 1) dvě drame u versih, t. j. o duši osudjenoj i o sudnjem danu, pak onda život sv. Ivana Kèrstitelja, sve troje u jednakom rukopisu; 2) Život sv. Katarine od Aleksandrije, gotskimi slovi na lěpoj ugladjenoj bargameni; oboje u g. I. Kukuljevića.⁸³⁴

U trećem dijelu rada Mažuranić je pisao o najvažnijim dalmatinskim književnicima 16. stoljeća spajajući podatke o životu književnika s nekoliko osnovnih podataka o njihovim najpoznatijim djelima:

Najstariji poznati nam hèrvatski pèsnik jest Marko Marulić, Splitjanin, čověk světski vèrlo učen i slavan pisac latinski onog vremena, rođen 1450, a umro 5. sěčnja 1524. Od njega se nahodi izvan mnogih latinskih dělah „Historia sv. Judite, u verskih hèrvatski složena“ spisana 1501., a tiskana 1521.⁸³⁵

Na sličan je način pristupio predavljanju i ostalih književnika i njihovih djela, a tumačio je i kajkavsku književnost u okviru hrvatske književnosti:

Na hèrvatsku književnost spada još na někoji način i literatura one grane našega naroda, koja u današnjoj gradjanskoj Hèrvatskoj stanuje, a naime u županiji Zagrebačkoj, Varaždinskoj i něгдаšnjoj Križevačkoj, a to ne samo radi političkoga saveza i naravske blizine narěčja, nego još većma zato, što je ta grana već od posljednih 100 godinah svoje izvorno slovensko ime, koje izključivo u svih njezinih starih pisacah, (kao što su Pergošić, Vramec, Habelić, Bělosteneć itd.) nalazi, s Hèrvatskim imenom zaměnila. Zato imam ovdě i o toj literaturi štogod kazati.⁸³⁶

U završnom je dijelu rada prikazao osnovne značajke srpske književnosti koja se razvijala paralelno s hrvatskom, također je ukazao i na potrebu ujedinjenja tih dviju književnosti.

Mažuranićev pregled književnosti vrlo je sažet, kao i prethodni također je biobibliografskog tipa – ne analizira književna djela i pojave, samo ih popisuje. No ipak –

⁸³⁴ Isto, str. 501.

⁸³⁵ Isto, str. 502.

⁸³⁶ Isto, str. 503.-504.

Mažuranićev je rad donio jednu novinu, a to je predstavljanje povijesti hrvatske književnosti od početaka, dakle, od glagoljskih tekstova. Navedeno je na tragu onoga što će Jagić razviti u svojim književnopovijesnim i teorijskim radovima i kritikama i time postaviti temelj za sve buduće povjesničare, ali i daljnja izučavanja tog razdoblja povijesti hrvatske književnosti. Zbog toga Vinko Brešić ističe da je ovim radom otpočela kanonizacija stare hrvatske književnosti.⁸³⁷ Treba dodati i da je u ovom radu Mažuranić među prvima pristupio predstavljanju kajkavske književnosti u okviru cjelokupne povijesti hrvatske književnosti. Jagić je to prvi put uradio 1865. u enciklopedijskoj natuknici *Literatura Jihoslovanův v užším smyslu* (t. j. Chorvato-Srbův).

Prvi radovi Ivana Kukuljevića *Pjesnici hrvatski XV. vieka*⁸³⁸ i *Pjesnici hrvatski XVI. vieka*⁸³⁹ mogli bi se nazvati hrestomatijama.

Prva *Pjesnici hrvatski XV. vieka* objavljena je 1855., nema predgovor ili uvod iz kojeg bi se mogli saznati konkretni razlozi, motivacija i/ili namjena knjige, izvori iz kojih su informacije prikupljane, neke posebnosti u pristupu radu i sl. Knjiga je podijeljena na poglavlja naslovljenima prema imenima i prezimenima pisaca koji se u tom poglavlju obrađuju: *Marko Marulić, Šiško Menčetić, Marin Krističević, Šimun Klemenović, Gjore Daržić, Jerolim Papalić, Jerolim Martinčić, Hanibal Lucić, Nikola Matulić, Frane Božičević, Mavro Vetranić, Petar Hektorović, Nikola Gazarović, Nikola Dimitrić, Stjepan Gučetić*. Sva su poglavlja strukturno jednako oblikovana, u prvome se dijelu navodi životopis književnika i popis njegovih poznatih djela, a u drugom navodi se prijepis nekih djela tog književnika – pjesama ili ulomaka iz epova. Miroslav Šicel početkom hrvatske znanosti o književnosti smatrao je upravo ovu godinu zato što je tada Kukuljević objavio ovaj svoj pregled.⁸⁴⁰

Druga hrestomatija *Pjesnici hrvatski XVI. vieka* opsegom je jednaka prvoj, ima stotinjak stranica i objavljena je dvije godine kasnije nego prva, dakle 1858. Za razliku od prve, ova počinje *Predgovorom k prvomu i drugomu svezku*. U prvom dijelu *Predgovora* Kukuljević je ukratko predstavio hrvatsku povijest koju je nadalje povezo s hrvatskim jezikom i pismima te ukazao na cilj predstavljanja starog hrvatskog pjesništva – upoznavanje povijesti hrvatske književnosti. Kukuljević se osvrnuo i na svoju prethodnu knjigu: „Do sada priobćismo u prvome svezku petnaest pjesnikah XV. vieka, to jest, život te izvadak pjesamah od onieh

⁸³⁷ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 238.

⁸³⁸ Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1856.

⁸³⁹ Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1858.

⁸⁴⁰ Miroslav Šicel, *Pisci i kritičari, Studije i eseji iz hrvatske književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 327.

pjesnikah, što se rodili u 15. veku.“⁸⁴¹ Krajem *Predgovora* Kukuljević je iskazao svoj plan za budući književnopovijesni rad:

Ako nam vrieme i okolnosti dopuste, mi ćemo i nadalje u časopisu 'Neven' nastaviti priobćivanje našieh pjesnikah i njihovieh pjesamah, pa ćemo naše djelo napose, kao i ova dva prva svezka, u nekoliko odtisakah ljubiteljem slavenske književnosti u ruke predati. Kad budemo s pjesnici XVI., XVII. i XVIII. veka gotovi, dodat ćemo posljednjemu svezku i kratki nacrt povjestnice staroga hrvatskoga pjesništva, te možemo već u napred kazati: da narod hrvatski, kao što u povjestnici u obće, tako i u knjiženstvu, a osobito u umjetnome pjesničtvu, za drugim granami slavenskimi zaostao nije (...)⁸⁴²

Iako je Kukuljević imao plan pa i potrebu prikazivanja povijesti hrvatske književnosti, u metodološkom pristupu tom prikazivanju daleko je od onog kakav će oblikovati Jagić i ostali povjesničari književnosti nakon Jagića. U ovoj je knjizi Kukuljević zadržao strukturu kao u prethodnoj, poglavlja su posvećena književnicima i po njima su naslovljeni. Međutim, novina je prijepis narodnih pjesama u okviru poglavlja *Starinske popjevke*, pjesmama ne prethodi nikakav uvodni tekst kojim bi se protumačila narodna književnost, no u *Predgovoru* je kratko ukazao na važnost predstavljanja narodnog pjesništva i njegova povezivanja s umjetničkim. Ostala poglavlja odnosno književnici koje je Kukuljević predstavio u knjizi su *Andrija Čubranović, Mario Kaboga, Petar Zoranić, Gregorianić Placido, Baffo Alojzio, Nikola Nalješković, Burešić Marin, Pelegrinović Mihalj, Bärtučević Jeronim i Hortenzio, Dàrzić Marin, Vlaho Vodopić, Ivan Vidali, Divnić Petar, Parozić Ivan*. Kao i u prvoj knjizi, svako se poglavlje sastoji od životopisa književnika, popisa djela te prijepisa odabranih djela – pjesama, epova, drama i sl. Kukuljevićev je rad biobibliografskog tipa, isključivo predstavlja životopise književnika i navodi popis njihovih djela bez analize tih djela, no zanimljivo je načelo povezivanja narodne i umjetničke književnosti, što će Jagiću biti važno i ostatak će stalna ideja njegova književnopovijesnog rada.

U znanstvenoj i stručnoj literaturi o povijesti književnosti često se spominje i nedovršeno Kukuljevićevo djelo *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*⁸⁴³ koje je izlazilo u pet svezaka od slova A do S u razdoblju od 1858. do 1860. Riječ je o svojevrsnom leksikonu u koji

⁸⁴¹ Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1858., str. IV.

⁸⁴² Isto, str. V.

⁸⁴³ Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, Svezak I., 1858.; Svezak II. 1858.; Svezak III., 1859.; Svezak IV., 1860.; Svezak V., 1860.

je uvrstio životopise slikara, kipara, glumaca i ostalih umjetnika, vrlo malo je predstavljao književnike pa se u okviru ovog istraživanja tom radu neće pridavati veća pozornost.⁸⁴⁴

Razvoju povijesti hrvatske književnosti Kukuljević je pridonio i *Bibliografijom hrvatskom, Dio prvi*⁸⁴⁵ iz 1860. i *Bibliografijom hrvatskom, Dodatak k prvom dielu*⁸⁴⁶ iz 1863. Na te se bibliografije Jagić osvrtao u nekoliko svojih radova, primjerice u *Kratkom priegledu hrvatsko-srpske književnosti od posljednje dvie-tri godine* i *Srpskoj bibliografiji za noviju književnost 1741-1867. Sastavio Stojan Novaković. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1869.*, kad je upućivao na važnost popisivanja književnika i njihovih djela i na pomoć takvog izvora u pisanju povijesti hrvatske književnosti. Osim što je bio svjestan potrebe za takvom literaturom, Jagić je bio uvjeren da takvi radovi ne mogu biti povijesti književnosti zato što nisu dostatni za sve što je potrebno za predstavljanje i opisivanje razvoja književnosti, zato je i razvijao metodološka načela žanra navedena u prethodnim (pot)poglavljima.

U *Predgovoru Bibliografije hrvatske, Dio prvi* Kukuljević je istaknuo da je *Bibliografiju* sastavio na temelju sličnog popisa dvojice hrvatskih književnika:

Dva profesora i poznata književnika hrvatska, gg. Antun Mažuranić i Vinko Pacel, predadoše društvu za jugoslavensku povjestnicu i starine, svoje hrvatsko i srbsko knjigopisje, što su ga velikim trudom, tečajem mnogih godina sastavili. Oboje djelo rečene gospode služilo je dakle za temelj ovoj knjizi, koju sam ja na prošnju odbora našega društva uredio i za tisak dogotovio.⁸⁴⁷

Također je naveo i druga imena koja su mu pomogla u sastavljanju *Bibliografije*: Ljudevit Gaj, Mihalj Sabljar, Ivan Danilov, Jakov Boljić i dr. te ukazao da mu je cilj bio: „(...) izdati podpunu bibliografiju jugoslavensku (...)“⁸⁴⁸ u koju su uključena i srpska, slovenska i bugarska objavljena književna djela. U završnom dijelu *Predgovora* Kukuljević je istaknuo važnost popisivanja svih objavljenih knjiga:

Dokora sliedit će, ako Bog da, i drugi, za tisak jur priredjeni dio hrvatske Bibliografije, u kom će biti popisani mnogobrojni hrvatski rukopisi, što se nalaze u različitim knjižnicah i zbirkah;

⁸⁴⁴ Iz istog se razloga taj rad ne navodi ni u tablici povijesti književnosti prethodnica i sljedbenica Jagićevih metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti.

⁸⁴⁵ Brzotiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1860.

⁸⁴⁶ Tiskom i nakladom Antuna Jakića, Zagreb, 1863.

⁸⁴⁷ *Predgovor*, Brzotiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1860., str. I.

⁸⁴⁸ Isto, str. I.

tek onda moći će uviditi svaki, koj se povjestnicom slavenske književnosti bavi, da ako ne veća, to doista velika strana nađe hrvatske književnosti jošte u rukopisih leži.⁸⁴⁹

Nakon *Predgovora* slijedi popis tiskanih knjiga koje je Kukuljević razvrstao prema sljedećim trima poglavljima: *Knjige tiskane glagoljskim pismeni*, *Knjige tiskane ćirilicom*, *Knjige tiskane latinskim pismeni*. Kukuljević je u ovoj *Bibliografiji* popisao ukupno 2605 objavljenih književnih djela. Važnost bibliografija i njihova ključna uloga u povjesničarevu poslu bila je tema u mnogim Jagićevim radovima, ali i u radovima mnogih drugih teoretičara poput Antuna Barca⁸⁵⁰ i Milivoja Solara.⁸⁵¹ Zamjetno je da mnogi teoretičari i povjesničari u razmatranjima tog pitanja imaju sličan stav – nedovoljno bibliografskih radova koji su ključna predradnja za posao povjesničara književnosti.

Informacijama o sadržaju tog prvog dijela *Bibliografije* Kukuljević otpočinje *Predgovor* u svojoj drugoj knjizi *Bibliografije hrvatske, Dodatka k prvom dielu* i dodaje da je istraživanjem pronašao još tiskanih knjiga za koje ranije nije znao: „Od onoga vremena sabirao sam revno za moju privatnu knjižnicu sve na novo tiskane hrvatske knjige, i bilježio zajedno one starije, za koje do g. 1860. znao nisam.“⁸⁵² Također je istaknuo da su u ovu knjigu uvrštene i: „(...) prigodne pjesme i spisi, kao i u prvoj knjizi, jedino iz toga razloga, jer je poznavanje takovih pomanjih spisah za povjestnicu književnosti i narodne obrazovanosti kadikad veoma važno i potrebno.“⁸⁵³ U završnom dijelu *Predgovora* uputio je da zasigurno postoje književna djela za koja ne zna da su objavljena te iskazuje svoju nadu za daljnjim sličnim istraživanjima:

Možebiti da bi broj ovdje priobćenih knjigah i znatno veći bio, kad bi se mojim opetovanim pozivom, tkogod od naših književnikah i ljubiteljah književnosti odazvao bio, pa kad bi mi priobćio bio one starije knjige, koje meni poznate nisu i koje u popisu prvoga diela kao i u ovom dodatku fale. Nu što nije, možebiti da će s vremenom biti kad domoljubna naša mladež poraste, koja će možebiti sretnija i mirnija vremena živiti, nego li mi stariji književnici, kojim sred različitih borbah javnoga života, za mirnu radnju duševnu i za trudna iztraživanja književna jedva vremena preostaje.⁸⁵⁴

⁸⁴⁹ Isto, str. II.-III.

⁸⁵⁰ Antun Barac, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964., str. 64.-65.

⁸⁵¹ Usp. Milivoj Solar, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 263.-280.

⁸⁵² Dodatak k prvom dielu, Tiskom i nakladom Antuna Jakića, Zagreb, 1863., str. 1.

⁸⁵³ Isto, str. 1.

⁸⁵⁴ Isto, str. 1.-2.

Kukuljević je 358 novopronađenih književnih djela razvrstao u tri poglavlja jednaka prethodnom izdanju: *Knjige tiskane glagoljskim pismeni*; *Knjige tiskane ćirilicom*; *Knjige tiskane latinskim pismeni*. Bibliografski rad Ivana Kukuljevića velik je doprinos hrvatskoj bibliografiji, ali i korisna podloga budućim povjesničarima književnosti za pisanje povijesti hrvatske književnosti. U njegovu se radu prepoznaje stalni metodološki okvir: istraživački doprinos, biobibliografski pristup, navođenje izvora, navođenje znanstvenih spoznaja drugih istraživača.

Josipa Dragičević istaknula je da je Ivan Kukuljević Sakcinski svojim znanstvenim i stručnim doprinosom na svim poljima na kojima je djelovao postavio temelje za daljnji kulturno-povijesni razvoj hrvatskog društva,⁸⁵⁵ to je također vidljivo i u području povijesti književnosti. Zbog nekoliko ključnih leksikografskih i (bio)bibliografskih radova Vinko Brešić imenovao ga je osnivačem moderne hrvatske historiografije i utemeljiteljem nacionalne bibliografije,⁸⁵⁶ vrlo sličnog stava bio je i Tihomil Maštrović koji ga je smatrao utemeljiteljem moderne hrvatske historiografije.⁸⁵⁷ Kukuljevićev doprinos, kako će se i vidjeti, nezaobilazno je važan i za razvoj povijesti hrvatske književnosti, međutim, u odnosu na doprinos Vatroslava Jagića teško je nadmašiv. Stoga bi se Kukuljevića zbog njegova ozbiljna bavljenja poviješću hrvatske književnosti i relativno rano objavljenih radova iz tog područja moglo nazvati začetnikom povijesti hrvatske književnosti, kako je to Maštrović naznačio već u naslovu svog rada,⁸⁵⁸ ili pretečom hrvatskih književnih povjesničara, kako ga je ocijenio Miroslav Šicel,⁸⁵⁹ a Jagića utemeljiteljem povijesti hrvatske književnosti.

Nezaobilazno mjesto u devetnaestostoljetnim povijestima hrvatske književnosti zauzima i povijest Šime Ljubića *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*⁸⁶⁰ iz 1864. u dva dijela. Prvu knjigu svog *Ogledala* Ljubić je započeo *Uvodom* u kojem je naznačio važnost pisanja povijesti književnosti i ukazao na iskustva drugih naroda:

⁸⁵⁵ Josipa Dragičević, *Nacrt za životopis Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 513.

⁸⁵⁶ Usp. Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 237.

⁸⁵⁷ Tihomil Maštrović, *Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatske književne historiografije*, Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 17.

⁸⁵⁸ Isto, str. 17.

⁸⁵⁹ Usp. Miroslav Šicel, *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti, Analize i sinteze*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 312.-331.

⁸⁶⁰ Knjiga I., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1864.; Knjiga II., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1869.

Po sudu najizvrstnijih spisatelja učenje poviesti krasnih nauka i umstva mora da se stavi medju najkorisnije i najkrasnije stvari, koje nama predstavljaju napredak ljudskog uma, i prikazuju nam, kako se čovječanski rod u izobraženju usavršava. Česa radi vidimo, da su kod svih naroda ove misli potaknule plemenite ljude, da se ovoj vrsti naše zemlje, velju Ruska, Poljska i Česka, na tom polju hrabro su i slavno radile, budući poznajemo ne malo njihovih muževa, koji su vrlo osvietlali svoj zavičaj izdavanjem poviesti svoga književnoga napredka.⁸⁶¹

U ostatku *Uvoda* Ljubić je podsjetio na nepostojanje modela po kojem bi pisao svoju povijest pa je zbog toga morao istraživati puno različite literature, a napominje i da je predstavljao knjige po osobnom kritičkom sudu:

Njeke sam knjige naših narodnih spisatelja pred očima imao i razsudio, ko što sam mogao; ostale sam ili samo naznačio ili priložio im dotični sud, što je koi drugi odprije o njih izrekao. Iznaći će štioć navedene i njeke knjige, koje, da pravo rečem, od slabe su koristi za našu književnost; no treba spomenuti, da kadšto iste oporuke mogu, navlastito za prvu dobu, od velike koristi biti, jer nam i one pri bujnosti književne koljevke mogu često razjzniti put, da lašnje upoznamo, kako je napredovao naš jezik u svom razvitku, i pod kojim uplivom.⁸⁶²

Tek će se u budućnosti taj *osobni kritički sud* prokazati kao subjektivni element u žanru koji se smatra(o) objektivnim, o tome su pisali mnogi domaći i europski teoretičari poput Zdenka Škreba,⁸⁶³ Vladimira Bitija,⁸⁶⁴ Haydena Whitea⁸⁶⁵ i Rolanda Barthesa.⁸⁶⁶

Zanimljivo je da je Ljubić, kao i Jagić, smatrao da se praćenjem razvoja književnosti, može pratiti i razvoj jezika, što će biti i dio teorijskih razmatranja o žanru povijesti književnosti Zdenka Škreba koji je vjerovao da se povijest nacionalne književnosti treba povezivati s poviješću nacionalnog jezika.⁸⁶⁷ Također, kao i Jagić smatrao je da se izučavanjem razvoja književnosti može pratiti i razvoj naroda, Ljubić je to naveo na samom kraju *Uvoda*: „Treba da sledimo narod i u ponajmanjih stvarih, ako nam je stalo do pravoga njegova upoznanja; a književnost predstavlja nam najjasnije i najtočnije ogledalo njegovo.“⁸⁶⁸

⁸⁶¹ Knjiga I., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1864., str. 6.

⁸⁶² Isto, str. 7.

⁸⁶³ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 126.

⁸⁶⁴ Vladimir Biti, *Povijest kao književnost – književnost kao povijest*, Republika, god. XLIX, br. 9-10, Zagreb, 1993., str. 88.

⁸⁶⁵ Hayden White, *Tropics of discourse, Essays in cultural criticism*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1978., str. 51.-52.

⁸⁶⁶ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 132.

⁸⁶⁷ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, 1976., str. 128.

⁸⁶⁸ Knjiga I., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1864., str. 7.

Ljubić je povijest u prvoj knjizi podijelio na dva dijela – *Prvio dio Jugoslavjanske književnosti – Staro-slavenska književnost* i *Drugi dio Jugoslavjanske književnosti – Nova jugoslavjanska književnost*. Prvi dio knjige koji se odnosi na *staro-slavensku književnost* obuhvaća početke pismenosti, djelovanje braće Ćirila i Metoda, upotrebu glagoljice i ćirilice, spomenike na tim pismima i sl. Prilikom predstavljanja glagoljičnih tekstova (kao i latiničnih i ćiriličnih) Ljubić ne pribjegava književnopovijesnoj, ali ni filološkoj analizi, već ih samo informativno predstavlja:

Solinski psaltir. Rafael Levaković god. 1634, ko što on sam prepovieda, dobi od Tomka Marnavića bosanskog biskupa za porabu u izpravljenju tiskanja crkovnih knjiga glagoljski psaltir, koi g. 1222 Nikola pop rabski bio bi prepisao iz psaltira pisanog nalogom Teodora Solinskoga nadbiskupa, posliednoga s ovim imenom. Ovaj rukopis, ako se kad nadje, što nije mučno da bude, postat će najstarijim spomenikom glagoljice u obće, te i hrvatske obitelji.⁸⁶⁹

Ljubićeva upućenost u znanstvenu i stručnu literaturu, što je također jedno od Jagićevih metodoloških načela, vidljiva je na mnogo mjesta u povijesti, često navodi izvore iz kojih je saznao neku informaciju ili predstavlja spoznaje drugih znanstvenika o temi:

Ostaje nam sada da naznačimo barem štogod o književnom radu Sv. Cirila i Metoda, naime što su ova dva uprav pisala pismom po Cirilu iznadjenim i staroslavenskim jezikom. I ovaj veleučni predmet biaše u najnovije doba od gosp. Račkoga potanko razmatran i obrazložen u „Tisućnici Slovjenskih Apostolah“, te i ovdje ćemo sliediti njegove stupaje na korist naše mladeži.⁸⁷⁰

Drugi dio knjige posvećen *Novoj jugoslavjanskoj književnosti* Ljubić je otpočeo tematiziranjem hrvatske i srpske povijesti, geografskog prostora koji pokrivaju ti narodi te obilježjima jezika. Vrlo slično kao i Jagić, Ljubić je vidio jedinstvo hrvatske i srpske književnosti s istim jezikom: „Neka dakle i kod nas svakomu plemenu ostane njegovo posebno nariječje; ali na polju znanja i umjetnosti neka i nam bude jedan istovietni jezik gojen i obogatjen našom ukupnom voljom i trudom.“⁸⁷¹ U ostatku drugog dijela knjige Jagić kroz poglavlja *Naseljenje jugoslavjanskih pokoljenja u sadašnje prediele, Ćud i običaji Slavjana sedmoga*

⁸⁶⁹ Isto, str. 18.

⁸⁷⁰ Isto, str. 32.

⁸⁷¹ Isto, str. 66.

vieka, Slovenci, Hrvati, Srbi itd. predstavlja povijesne okolnosti slavenskih naroda, njihova geografska područja i sl.

Drugu knjigu svog *Ogledala* Ljubić je objavio 1869. i također ju je podijelio na dva dijela – *Pregled političke poviesti jugoslavjanskih naroda za drugoga doba* i *Pregled književne poviesti jugoslavjanskih naroda za drugoga doba*. U prvom dijelu predstavio je povijest svih Južnih Slavena od 15. od druge polovice 18. stoljeća, a u drugom se dijelu pod *književnom poviesti* najvećim dijelom bavio pitanjima obrazovanja, utjecajem Crkve na narod i kulturu, utjecajem stranih jezika na razvoj hrvatskog itd. Ljubić je tek u zadnjem dijelu knjige tematizirao književnost, književnike je podijelio geografski: *Radilci Hrvatsko-Dalmatinski na polju jugoslavjanske književnosti za ovo drugo doba*, *Radilci Hrvatko-Slavonski na polju jugoslavjanske književnosti za ovo drugo doba*, *Radilci Hrvatsko-Kajkavski na polju jugoslavjanske književnosti za ovo drugo doba*. Zamjećuje se da je književnike, njihove životopise i djela navodio u formi leksikonskih natuknica:

Kanižlić, Ante, rođen g. 1700 u Požegi, isusovac, više je godina u požeškom zavodu kao učitelj proživio, a po ukinutju isusove družbe kao omirovljeni svećenik ondje u siemeništu ostao, knjigami i pisanjem zabavljen, te i umro g. 1777. Piesnički je izradio: a) Sv. Alojzio, god. 1759 i u Budimu 1813; b) Sv. Rožalia panormitanska divica, nakićena i izpivana, u Beču 1780 i u Požegi 1863. Katančić smie ga uzporediti s hrv.-dalmatinskim piesnici, i zove ga našim Ovidijem.⁸⁷²

Prva knjiga Ljubićeve povijesti objavljena je 1864., a druga 1869. Iako su obje objavljene nakon što je Jagić već u mnogim svojim radovima tumačio novo viđenje metodoloških načela žanra, više podsjećaju na Kukuljevićev pristup povijesti književnosti. Takav biobibliografski model nije uključivao predstavljanje sadržaja književnih djela, njegovu književnopovijesnu analizu, tumačenje književnih pojava, povezivanja narodne i umjetničke književnosti itd. Dakako, i prikazivanje opće povijesti u okviru povijesti književnosti pridonosi predodžbi da Ljubić tek prethodi Jagićevu metodološkom pristupu. Sve te nedostatke Jagić je naznačio u kritici ovog Šurminova rada *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*.

Povijest Pavela Josefa Šafaříka *Geschichte der südslawischen Literatur*, u prijevodu *Povijest južnoslavenskih književnosti*, objavljena je u pet knjiga, sve su pisane na njemačkom

⁸⁷² Knjiga II., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1869., str. 483.

jeziku. Prva knjiga naslovljena *Geschichte der südslawischen Literatur, Slowenisches und Glagolitisches Schriftthum*,⁸⁷³ u prijevodu *Povijest južnoslavenskih književnosti, Slovenska i glagoljska književnost*, objavljena je 1864. Prvi dio knjige posvećen je slovenskoj književnosti, a oblikovan je leksikonski – uz imena književnika navode se njihovi životopisi te književna djela koja su napisali. U tom navođenju književnih djela, Šafařík nije iznosio njihov sadržaj, nije ih analizirao i nije im pristupao književnopovijesno. Tek se na ponekim mjestima pojavljivao komentar o pojedinom djelu ili cjelokupnom stvaralaštvu. Primjerice, prikazujući književno stvaralaštvo Franca Prešerna Šafařík istaknuo je da su njegove pjesme bile izvrsno primljene od strane čitateljske publike i da ih krase vrsno pjesničko umijeće.⁸⁷⁴ Nakon tog dijela slijedi predstavljanje neknjiževnih tekstova koje je Šafařík podijelio prema znanstvenim područjima: jezikoslovlje, teologija, matematika, filozofija, pedagogija itd. Dok je u prvom dijelu pokatkad komentirao književna djela, to u ovom dijelu nije činio, nego ih je samo navodio uz ime i prezime autora i godinu izdanja. Vrlo slično kao slovensku književnost, Šafařík je predstavio i glagoljsku. Leksikonski je popisao književnike koji su pisali glagoljicom do 18. stoljeća i uz njih naveo osnovne informacije o njihovom životu i djelima koja su napisali – obično su to godina nastanka, tema, eventualno kratki sadržaj i sl. Nakon toga Šafařík je predstavio glagoljske tekstove podijelivši ih prema žanrovima – brevijari, misali, prijevodi psalama i evanđelja, propovijedi, životi svetaca, molitvenici itd. U tom dijelu svoje povijesti Šafařík uglavnom nije prikazivao sadržaje tih djela, nije ih analizirao i nije pisao svoj stav o njima, navodio je tek osnovne podatke o njima – jezik i pismo kojim su pisani, gdje su pronađeni, tko ih je preveo i sl.

Jednak je metodološki pristup Šafařík primijenio i u sljedećim dvjema, odnosno trima knjigama svoje povijesti koje je naslovio *Geschichte der Illirischen und Kroatischen Literatur*,⁸⁷⁵ u prijevodu *Povijest ilirske i hrvatske književnosti* i *Geschichte der Serbischen Literatur*,⁸⁷⁶ u prijevodu *Povijest srpske književnosti*, koja je napisana u dva dijela. Šafařík je u svim trima knjigama leksikonski navodio imena i prezimena književnika te uz njih navodio njihove životopise te popisao književna djela koja su napisali, osim u prvom dijelu povijesti srpske književnosti u kojoj je iscrpno predstavio opću srpsku povijest. Prilikom navođenja književnih djela, Šafařík nije prikazivao i tumačio njihov sadržaj, nije ih analizirao i nije im pristupao književnopovijesno. Pokatkad se nailazi na kratki komentar o nekom književnom

⁸⁷³ Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1864.

⁸⁷⁴ Isto, str. 44.

⁸⁷⁵ Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

⁸⁷⁶ Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

djelu, primjerice, prilikom predstavljanja *Suza sina razmetnoga* napisao je da su plačevi puni lijepih, poetičnih i dirljivih odlomaka.⁸⁷⁷ Kao što se može vidjeti iz navedenog primjera, takvi su komentari uglavnom na razini dojma i bez književnoteorijskih, književnopovijesnih ili kritičarskih pristupa i (pr)ocjena; s druge strane potvrđuju subjektivnost koja će se zadržati i u povijestima književnosti do danas. Ta svijest o snažnom pristupu subjektivnosti u žanru povijesti književnosti bit će tema mnogih teoretičara druge polovice 20. i 21. stoljeća, Roland Barthes je čak ukazao da povijest književnost *institucionalizira subjektivnost*.⁸⁷⁸

Također je i na kraju ovih knjiga Šafařík navodio neknjiževne tekstove koje je podijelio prema znanstvenim područjima. Na kraju treba spomenuti još i petu knjigu Šafaříkove povijesti *Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur*,⁸⁷⁹ u prijevodu *Povijest slavenskih jezika i književnosti*, koja je izišla 1869. Riječ je o opsežnoj knjizi u kojoj je prikazan razvoj ruskog jezika i književnosti, bugarskog, češkog, slovačkog, poljskog i srpskog. Najkraće poglavlje bilo je posvećeno razvoju jezika i književnosti katoličkih Srba, kako ih je Šafařík nazvao – Dalmatinaca, Bosanaca, Slavonaca i Hrvata. U okviru tog poglavlja Šafařík je opisao povijesne prilike važne za te narode i predstavio jezične posebnosti tih naroda, književnosti se dotakao vrlo malo nabrajajući najistaknutije književnike i eventualno njihova djela.

U prvom godištu *Književnika* Jagić je objavio kritiku ove Šafaříkove *Povijesti* pod naslovom *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur*.⁸⁸⁰ U toj je kritici iznio zaključak da se Šafaříkova *Povijest* temelji na bibliografskom dokumentarizmu i da zapravo nije prava povijest književnosti, ali da je dobra podloga za istraživanja budućih povjesničara. S time bi se moglo i složiti, Šafařík u knjizi prikazuje povijest i povijesne okolnosti koje su uzrokovale određene promjene u narodima, a kad je pisao o književnosti, pristupao joj je bibliografski. Uz navođenje imena i prezimena književnika zapravo je naveo niz biobibliografskih podataka o njima i njihovima djelima bez ikakva književnopovijesna tumačenja.

Tijekom 1865. August Šenoa u časopisu *Glasonoša* objavljivao je svoj članak *Hrvatska književnost*.⁸⁸¹ Iako nije riječ o radu koji bi se mogao okarakterizirati kao povijest ili pregled književnosti, važan je zbog tematiziranja suvremene književnosti i sličnosti s Jagićevim stavovima pa se zbog toga može smatrati doprinosom razvoju žanra povijesti hrvatske

⁸⁷⁷ Isto, str. 162.

⁸⁷⁸ Rolan Bart, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979., str. 132.

⁸⁷⁹ Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1869.

⁸⁸⁰ *Književnik*, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 435.-437.

⁸⁸¹ *Glasonoša*, Zagreb, 1865., god. 5, br. 1, str. 5.-6.; br. 3, str. 22.-23.; br. 6, str. 43.-44.; br. 8, str. 60.-61.

književnosti. U tom je članku Šenoa iskazao svoje nezadovoljstvo trenutnim hrvatskim književnim stvaralaštvom:

Zaista će se svaki pošten Hrvat veoma smutiti videći, kakva nam je u taj par naša književnost. Ma bio kako velik rodoljub, bio kako velik optimista, to se neće smjeti oteti istini, da nam knjiga do riedkih iznimakah čami u mlitavilu i mrtvilu, da gotovo sve, što se dan danas u Hrvatah piše, nije od velike cene za duševnu emancipaciju našega naroda!⁸⁸²

Razloge takva neproduktivnog i umjetnički nedostatnog književnog stvaralaštva Šenoa je vidio u nametanju tuđeg jezika i pretjeranom bavljenju politikom. Napomenuo je da je važno i bavljenje književnoznanstvenim radom, u tom je kontekstu istaknuo časopis *Književnik*: „S toga možemo reći, da je 'Književnik' početkom složna znanstvena rada u Hrvatah, a mi mu želimo od srca, da dugo potraje, jer on nije samo učitelj narodi, već i ljut stražar proti nametničtvu diletantizma (...)“⁸⁸³ Zanimljivo je da je Šenoa ukazao na potrebu odvajanja umjetnički kvalitetnije književnosti od diletantske, što je i jedno od važnih Jagićevih metodoloških načela na koje je upozorila Marina Protrka Štimec.⁸⁸⁴ U nastavku članka Šenoa je uputio na još jedno načelo koje se prepoznaje u Jagićevu pristupu žanru – važnost povezivanja književnosti i narodnog duha, otprilike kako su to činili poljski književnici.⁸⁸⁵ Također je i ukazao na razlike između stručne i znanstvene literature i književnosti, pri čemu je napomenuo da je znanstvena i stručna literatura namijenjena uskom krugu čitatelja pa se ne može očekivati da izvršava zadaću koju ima književnost. U sljedećem dijelu članka Šenoa je ukazao na potrebu za povećanim obrazovanjem naroda, o čemu je i Jagić pisao, time će se povećati i svijest o važnosti odupiranja utjecajima drugih naroda:

U puku stoji prava sila naroda, on je od svega naroda najviše spojen sa zemljom, a bude li u njega obrazovanja i samosviesti, ni sve sile svieta neće narod krenuti s puta, kojim udariti mora; zaman su sve tuđe spletke, zaman svi vanjski pokušaji, da navuku narod na svoje – on stoji tvrdo kao dub, jer je dubu silan korien, a taj korien je puk.⁸⁸⁶

⁸⁸² Glasonoša, Zagreb, 1865., god. 5, br. 1, str. 5.

⁸⁸³ Glasonoša, Zagreb, 1865., god. 5, br. 3, str. 22.

⁸⁸⁴ Marina Protrka Štimec, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, Nova Croatica, god. VI, br. 6, Zagreb, 2012., str. 178.

⁸⁸⁵ Isto, str. 22.

⁸⁸⁶ Glasonoša, Zagreb, 1865., god. 5, br. 6, str. 43.

Nadalje je Šenoa kritizirao pripovjedne tekstove koji se bave tursko-romantičkom tematikom, a od umjetnički kvalitetnijih književnika izdvojio je Frana Kurelca i Janka Jurkovića. Također, nije bio zadovoljan ni prevoditeljskom književnošću zato što: „(...) to presadjeno voće ostaje uvijek tuđim, ma kako fino ciepljeno bilo.“⁸⁸⁷ Veliku je kritiku iznio i o novelistici, tvrdio je da se mnogo piše o turskoj povijesti, a da se zanemaruju hrvatska povijest i domaći život:

Naša novelistika? Jao i pomagaj! Kad čovjek poznaje ponešto hrvatsku i srbsku poviest, gdje mu se javlja toliko zanimivih zgodah, toliko sjajnih glavah, kad motri naš sadanji toli bujni i raznoliki život, a kad gleda naše izvorne pripovjedke, kako mu je onda pri duši? Mnogo toga neimamo, a što imamo, do malo iznimakah je cigli korov.⁸⁸⁸

U završnom je dijelu članka Šenoa istaknuo i dobre književne ostvaraje: „Valja nam jošte koju reći o našem vilovanju. Da – pjesništvo imamo. Mažuranić, Preradović, Trnski bili bi ponosom svakomu narodu, 'Čengić-Aga', 'Prvenci', 'Kriesnice' resile bi svaku književnost.“⁸⁸⁹ Na kraju članka ponovno je ukazao na važnost književnopovijesnih tema: „Naše literarne historike pako molim, nek pišu više neg do sad o književnoj povjesti, ali ponešto više o stvari, manje o pukoj slovnici. Bilo bi već vrijeme, a 'Književnik' je tomu sgodno mjesto.“⁸⁹⁰

Šenoin je članak programatski, prikazujući trenutnu sliku književnosti ukazuje na ono što je dobro, odnosno što nije dobro u suvremenoj književnosti te upućuje čemu bi se trebalo težiti u budućnosti i kako bi se trebalo pisati. Ovaj članak zanimljiv je i zbog nekoliko načela koje je zastupao i Jagić u svojim radovima, to su povezivanje *narodnog duha* s književnosti, odvajanje umjetnički kvalitetne književnosti od diletantske, prevoditeljska praksa koja bi trebala biti usmjerena na kvalitetna svjetska književna djela. U ovom kontekstu osobito treba istaknuti povezivanje narodnog duha s književnosti koji je prema Vladimiru Bitiju ideja 19. stoljeća u kojem se traga za identitetom.⁸⁹¹ Osim toga, još su neki Šenoini stavovi nalik Jagićevima, to su nezadovoljstvo kvalitetom suvremenog književnog stvaralaštva, nedovoljna književna produkcija, važnost obrazovanja naroda i razvoj književnopovijesne znanosti. Zasigurno je Jagić u Šenoinim stavovima prepoznao mnoge ideje koje je i sâm kasnije zastupao,

⁸⁸⁷ Isto, str. 44.

⁸⁸⁸ Glasonoša, Zagreb, 1865., god. 5, br. 8, str. 60.

⁸⁸⁹ Isto, str. 60.

⁸⁹⁰ Isto, str. 61

⁸⁹¹ Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 70.

godinu dana nakon ovog Šenoina članka Jagić je objavio *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* u kojemu je, doradeno svojim stavovima i tezama, pisao o svemu što je naveo i Šenoa u ovom članku. Jagić ga je čak i izrijekom spomenuo kad je navodio dobre primjere književnopovijesnih radova.⁸⁹² O sličnosti Šenoinih i Jagićevih stavova o književnosti i književnoj povijesti pisali su i Antun Barac⁸⁹³ i Robert Bacalja,⁸⁹⁴ a Ivo Frangeš smatrao je da su Šenoa i Jagić najkompetentniji književni povjesničari tog doba.⁸⁹⁵ Unatoč tomu što je svojim načelima zastupao uvjerenja slična Jagićevima, Šenoin se članak navodi u popisu pregleda i povijesti prethodnica Jagićevih načela zato što nije imao razrađena načela u mjeri u kojoj ih je imao Jagić, a i godinom objavljivanja je prethodio Jagićevim ključnim radovima.

Ivan Kukuljević Sakcinski 1869. ponovno se javio kao povjesničar književnosti objavivši svojevrstu povijest književnosti *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita*.⁸⁹⁶ Kukuljević je svoj *Uvod* podijelio na tri tematske cjeline, u prvoj je tumačio povijesne prilike kontinentalnih hrvatskih krajeva poput Slavonije i Međimurja, a u drugoj tematskoj cjelini predstavio je razvoj crkve u tim krajevima i njezinu ulogu u društvenom i kulturnom životu. Tek u trećoj tematskoj cjelini Kukuljević je pisao o književnosti:

Ovostrana Hrvatska nije imala istinabog početkom XVII. vieka, kao ni u staro dobra, onoliko pisacah na narodnom jeziku, koliko je brojila prekovlebitska strana našega naroda; ali je ipak slovila muževi, koji su skoro sve struke znanostih kod svoga naroda marljivo promicali, ako je i veća strana njih pisala samo na latinskom jeziku, koj bješe tada s ove strane Velebita, kao i u Ugarskoj, gospodujući jezik u javnom životu, u školi i u knjizi. Kad mi dakle o onodobnih književnicah ovostrane Hrvatske progovoriti želimo, moramo svakako obzir uzeti na one veoma zaslužne muževe, koji su pisali ne samo na svom narodnom jeziku, nego i na jeziku latinskome.⁸⁹⁷

⁸⁹² Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 573.

⁸⁹³ Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, Knjiga II., Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., str. 46.

⁸⁹⁴ Robert Bacalja, *Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 355.

⁸⁹⁵ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 172.

⁸⁹⁶ Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1869.

⁸⁹⁷ Isto, str. 6.

Književnike i djela 17. stoljeća kontinentalnog dijela Hrvatske Kukuljević je podijelio prema sljedećim poglavljima: *Bogoslovci i pisci pobožnih knjigah*, *Jezikoslovci*, *Pjesnici (latinski i hrvatski)*, *Povjestnici*, *Zemljo- i mjestopisci*, *Pravoslavni pisci*, *Hrvatsko-magjarski pisci*, *Sumnjivi pisci*, na kraju je dodao i dva završna poglavlja: *Zaslovje* i *Prilozi*.

U predstavljanju književnika i njihovih djela Kukuljević se koristio svojim ranijim metodološkim postupcima, navodio je životopise književnika i popise objavljenih djela bez njihove detaljnije analize:

Martin Briglević bijaše svećenik reda sv. Pavla, živio koncem 16. i početkom 17. vieka, te je oko g. 1559 napisao poveću latinsku piesmu, u kojoj opjeva život sv. Pavla mučenika, počimajući svaki veras sa slovom P. Ova piesma čuvala se još prošloga vieka u monastiru lepoglavskom.⁸⁹⁸

Tek vrlo rijetko Kukuljević je analizirao književnike i književna djela, a kad je to i činio, to je bilo na razini komentara ili mišljenja vrlo udaljenog od književnopovijesnog tumačenja:

Petar Zrinski poznat je kao pjesnik po velikoj epičnoj pjesmi: 'Adrianszkoga mora Syrena' koja je štampana u Bnech godine 1660. – Mi se usudjujemo kazati, da Petar, neimajući mnogo sposobnosti za pjesništvo nikada nebi bio pisao hrvatski epos, da mu brat Nikola nije pjevao i pisao magjarski. Petra potaknu prevadjanje i preradjivanje Nikolina Eposa jedina ljubav k svomu jeziku i duboko usadjeni ponos hrvatski, kojega je sve do svoje smrti pokazivao. On bijaše veći junak i rodoljub, nego li pjesnik, premda bi čitav njegov i njegove porodice početak i konac života služiti mogao predmetom najuzvišenijega Eposa ili najžalostnije tragedije. (...) Petar pokaza ovim Eposom, kojega je dvaput prevodio, koliko je imao ljubavi prama knjizi hrvatskoj, i koliko je želio podići narod ne samo mačem, nego i duhom, kao i narodnom knjigom.⁸⁹⁹

U ovoj je povijesti Kukuljević nastavio razvijati svoja (bio)bibliografska načela u oblikovanju povijesti hrvatske književnosti. Zanimljivo je da je Kukuljević svoje književnopovijesne radove pisao i objavljivao u vrijeme kad je Jagić u svojim radovima već vrlo jasno naznačio da je (bio)bibliografski dokumentarizam u daljnjem prikazivanju povijesti književnosti neodrživ te navodio metodološka načela koja bi trebala postati okosnicom žanra. U vrijeme kad je Kukuljević objavio ovu svoju povijest, Jagić je već objavio svoje ključne

⁸⁹⁸ Isto, str. 41.

⁸⁹⁹ Isto, str. 73.

radove u kojima je propitivao razvoj žanra. Pet godina ranije objavio je *Literaturu hrvatsku*, četiri godina ranije enciklopedijsku natuknicu *Literatura Jihoslovaniŭ v užšim smyslu* (t. j. Chorvato-Srbŭv), u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem smislu* (t. j. Hrvato-Srba), i kritiku *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*, tri godine ranije objavio je *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, a dvije godine ranije *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*.

Neznano zašto, ali Kukuljević je nastavio njegovati (bio)bibliografski dokumentarizam u svom književnopovijesnom radu unatoč već poznatim stavovima europskih i hrvatskih teoretičara i povjesničara književnosti koji su razvi(ja)li metodološka načela žanra koja su značajan otklon od (bio)bibliografskog dokumentarizma. Jednakom je modelu pristupio i u radu koji je objavio 1886., riječ je o knjizi *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, Niz životopisa*.⁹⁰⁰ U uvodu je istaknuo razloge pisanja ovakve knjige:

Pribrao sam ovdje u jedno nekoliko životopisa glasovitih Hrvata prošlih vjekova, pak kao što sam pred mnogo godina, mislim ne bez koristi a s velikim svojim trudom, mnoge ovakove životopise, kao prilog za hrvatsku političku i književnu poviest, priobćio hrvatskomu svijetu, tako priobćujem evo i ove životopise putem naše „Matice hrvatske“, da se naš sviet ugleda i u ove svoje glasovite muževe, te poprimi sve njihove vrline, a ujedno da se uzmogne uz njihova sjajna djela i otačbeničkim ponosom zanieti, te ih sliediti u njihovih uzornih činih.⁹⁰¹

Poglavlja u knjizi naslovljena su prema književnicima kojima su posvećena: *Ivan Česmički, Stjepan Brodarić, Antun Vrančić, Mehmed Sokolović, Stjepan Konzul Istrijanin, Dinko Zavorović, Juraj Habdelić, Porodica Draškovića; Ivan Ivanišević; Rugjer Josip Bošković*. Svako je poglavlje strukturno oblikovano jednako, nakon životopisa književnika slijedi predstavljanje književnih djela. Kukuljević ih je uglavnom nabrajao i površno tumačio ili analizirao njihovo značenje:

Medju pjesmama pripada u svakom pogledu prvo mjesto panegirčkim pjesmam. Ove se odlikuju ne samo klasičkim jezikom i štilom, nego i uzvišenimi misli, kao i krasnim poetičkim slikami. Ovimi pjesmami, kao i nekimi svojih jezgrovitih epigrama, stekao je Ivan Česmički još za svog

⁹⁰⁰ Matica hrvatska, Zagreb, 1886.

⁹⁰¹ Isto, str. I.

života slavno ime i svjetski glas. Među Slovjeni može se Ivan Česmički nazvati prvim i najstarijim latinskim pjesnikom.⁹⁰²

Slično je vidljivo i u sljedećem primjeru:

Pervi otcza našega Adama greh (...) smatramo ovu knjigu za najbolju pučku knjigu poučne vrsti pisanu u hrvatskoj kajkavštini. Ona se odlikuje ne samo bogatstvom rieči i pučkih izreka, nego i dosjetljivošću, prirodjenim kadkad i trivijalnim humorom, kao i obilnimi podatci kulturne poviesti onoga vremena.⁹⁰³

S obzirom na to da se u ovoj knjizi nalaze samo životopisi književnika, kako je i istaknuto u naslovu knjige, kao i popisi njihovih djela, riječ je o osobitom leksikonskom doprinosu biobibliografijama hrvatskih književnika. Iako nije povijest književnosti, doprinos povijesti književnosti svakako jest pa je utoliko važna, a zbog svojih metodoloških načela predstavlja se kao prethodnica Jagićevih načela, unatoč tomu što je objavljena 1886. kad je objavljeno već mnogo sljedbenica povijesti hrvatske književnosti Jagićevih načela.

O razvoju dubrovačke književnosti pisao je 1869. Luko Zore u *Kratkom pregledu razvitka naše književnosti u Dubrovniku*.⁹⁰⁴ Zore je svoj pregled književnosti oblikovao kao pripovijest o razvoju dubrovačke književnosti. Na početku je tumačio odnos narodne i umjetničke književnosti pri čemu je iznio tezu da je narodno pjesništvo potaknuto prirodnim nadahnućem pjesnika svakodnevnim životnim situacijama, dok je umjetničko pjesništvo rezultat nestvarnog nadahnuća u koje pjesnik ni sâm ne vjeruje.⁹⁰⁵ Nadalje je Zore objasnio da se nakon razdoblja pisanja na latinskom jeziku u Dubrovniku počelo pisati i na hrvatskom pa je zbog toga prikazao književna postignuća pisana na hrvatskom jeziku Zore je započeo pjesništvom Šiška Menčetića i Džore Držića, dramskih uradaka Marina Držića i Dinka Zlatarića. Nakon predstavljanja glavnih predstavnika 15. i 16. stoljeća, ukazao je i na Gundulićev doprinos dubrovačkoj, i općenito hrvatskoj, književnosti. Predstavljanju i analiziranju odabranih djela Zore je pristupao uglavnom filološki, a i razdoblje 18. i 19. stoljeća predstavio je uglavnom kroz jezikoslovna djela koja je smatrao ključnima za to razdoblje.

⁹⁰² Isto, str. 18.

⁹⁰³ Isto, str. 150.

⁹⁰⁴ Programma dell' I. R. Ginnasio Completo, Di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1868-69, Zara, 1869., str. 16.-29.

⁹⁰⁵ Isto, str. 16.

Zorin je pregled književnosti drukčiji od dosadašnjih, nije prikazivao životopise književnika, čak nije nabrajao njihova književna djela, samim time ih nije ni predstavljao. O književnicima i njihovim djelima pisao je isključivo kroz filološku dimenziju, i to tumačeći glavne jezične posebnosti, narječja, sličnosti sa srpskim jezikom itd. Zbog toga bi se moglo reći da je ovaj pregled književnosti jedan od rijetkih koji je isključivo filološki.

5.2. Povijesti hrvatske književnosti sljedbenice Jagićevih metodoloških načela

Niz povijesti hrvatske književnosti koje se mogu smatrati sljedbenicama Jagićevih metodoloških načela žanra otpočet će se *Historijom dubrovačke drame*⁹⁰⁶ Armina Pavića iz 1871. Simbolično, riječ je o godini u kojoj je Jagić odselio iz Hrvatske i počeo predavati u Odesi, ta se godina samim time na početku istraživanja označila godinom početka njegove inozemne faze te koja se zbog toga smatra i prijelomnom u njegovu tumačenju žanra povijesti hrvatske književnosti.

Pavićeva *Historija* jedna je od rijetkih povijesti hrvatske književnosti koje se bave određenim žanrom ili hrvatskim geografskim krajem, što je bila jedna od Jagićevih ideja za daljnji pristup prikazivanja povijesti hrvatske književnosti. U nenaslovljenom uvodu Pavić je napomenuo problem nedovoljno istražene povijesti hrvatske književnosti:

(...) kod Apendinija i naših hrvatskih historika lahko je bilo naći točne biografije tih pisaca i popise njihovih djela. Nu kad mu je trebalo da spomene sadržaj toga rada, pak njegovu historijsku i estetsku vrijednost, tu je sigurno svaki naišao na velike neprilike, jer nam je sav taj rad do sada ostao nepoznat u rukopisih, i jer naši historici do sada s toga razloga uz najbolju volju nijesu bili kadri o istom mnogo drugo šta kazati nego puka imena.⁹⁰⁷

Pavić je za potrebe pisanja svoje knjige istražujući literaturu naišao na mnoge radove koji su mu pomogli. Tako je, primjerice, naveo Jagićev znanstveni rad o povezanosti talijanske poezije s dubrovačkom i enciklopedijsku natuknicu povijest književnosti objavljenu u *Slovníku naučnom* te povijesti Šime Ljubića i Pavela Josefa Šafaříka itd. Osim što je iskazao svoje zadovoljstvo postojanjem takvih radova, istodobno im je i zamjerio nedovoljno informacija o samim književnicima i djelima koje su povjesničari predstavili u njima:

⁹⁰⁶ Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871.

⁹⁰⁷ Isto, str. 1.

Nu uzmimo sva ova spomenuta djela i pitajmo se, šta doznajemo iz njih o dubrovačkoj drami? Ništa nego puka imena spisatelja i drama, pak i tu se je historija predavanjem od jednoga historika drugomu dotlje pomrsila, da gdje kojemu pjesniku daju drame, koje nijesu drame, da mu daju drame, koje nijesu njegove nego drugoga kojega, da jedna drama dolazi pod dva imena dva puta, brojena. Štogođ spominju preko imenâ nijesu nego opaske, ova je drama veoma liepa, ova je prevedena ili joj je predmet uzet od tuda ili od tuda, pak i te viesti su opet gdje kada posvema krive. Tomu se, kako već rekoh, nije ni najmanje čuditi, kad uzmemo na um, da odposlije Apendinija nijednomu historiku našem ne bijahu pri ruci sama djela, o kojih pisahu.⁹⁰⁸

Pavićevi stavovi o analizi književnih djela i predstavljanju njihova sadržaja vrlo su nalik Jagićevim metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti. Također, mora se primijetiti da je Pavićeva procjena ranijih književnopovijesnih doprinosa u radovima ranijih povjesničara uglavnom bila točna, ti su radovi pretežito biobibliografskog tipa. U ostatku uvoda Pavić je predstavio podjelu dubrovačkih drama koja je rezultat analize tih drama. Jednaka je podjela vidljiva i u naslovima poglavlja njegove povijesti: *Spljetska i hvarska prikazanja*, *Lucićeva robinja*, *Gazarovićev Murat i Ljubica*; *Dubrovačka drama 16 vieka*; *Dubrovačka drama 17 vieka do potresa g. 1666.*; *Dubrovačka drama od g. 1666 do propasti republike 1806.*

Pavić je sva poglavlja strukturno jednako osmislio, nakon uvoda u poglavlje slijedi predstavljanje književnika i njihovih djela. Zamjećuje se da su ti uvodi u razdoblja na koja je podijelio dubrovačku dramu vrlo kratki, također nema ni tumačenja tipova dramskih tekstova, nailazi se tek na osnovne informacije i zaključke do kojih je došao istraživanjem:

Dubrovačka prikazanja. Za čudo kako nema je malo dubrovačkih prikazanja, prema broju njihovih drama ostalih vrsti sačuvano. Ako uzmemo na um, koliko bijaše po Dubrovniku crkava i manastira, ne ćemo pofaliti tvrdeći, da ih je sigurno bilo veoma mnogo, ali da pred nastalom svjetskom dramom šesnaestoga vieka ostaše zaboravljene. Toliko nam se ipak od tih prikazanja sačuvalo, da vidimo, kako je i u Dubrovniku, kao i po svih drugih krajevih Evrope, drama započela s crkvenom.⁹⁰⁹

Što se tiče predstavljanja sadržaja djela, u uvodu knjige Pavić je istaknuo da se na pisanje ovakve knjige odlučio zbog nedostatnog broja povijesti književnosti u kojima se osim navođenja književnika i njihovih djela predstavlja i sadržaj tih djela. Kako je već naznačeno,

⁹⁰⁸ Isto, str. 2.

⁹⁰⁹ Isto, str. 27.

takvo je načelo primijenio u svojem viđenju povijesti, pisao je vrlo iscrpne i detaljne sadržaje djela. Međutim, zamjećuje se da Pavić nije pribjegavao književnopovijesnim analizama tih djela pa čak i iznošenju vlastita suda, to je prisutno tek na nekoliko mjesta:

Tiem dakako ova drama nije za danas nikakove vrijednosti, jer nema nikakova postupna, iz pojedinih motiva potičuća razvoja karakterâ, koji bi čin sačinjavali, a prema ostalim dubrovačkim dramam u toliko za najboljimi zaostaje, što se pjesnik baš posvema bez ikojih preinakâ drži originala.⁹¹⁰

Pavićeva je *Historija*, za razliku od prethodnih povijesti hrvatske književnosti, pisana u nešto književnopovijesno temeljitijem modelu i slijedi nekoliko Jagićevih metodoloških načela. To je svakako predstavljanje sadržaja književnih djela, povremeno kratko analiziranje i vrednovanje tih djela pa čak i svojevrsna periodizacija. Uopće, prikaz povijesti jednog žanra u jednom specifičnom hrvatskom kraju također je na tragu Jagićevih stavova o potrebi analize jednog književnog žanra, pisanja monografija književnih razdoblja, književnika i sl.

Godine 1875. Ivan Filipović objavio je *Kratku poviest književnosti hrvatske i srbske za građanske i više djevojačke škole*.⁹¹¹ Uvodna su poglavlja *Predgovor* i *Pristup*. U *Predgovoru* je Filipović ukazao na potrebu upoznavanja mladeži s poviješću hrvatske književnosti, što je ujedno bio i razlog pisanja knjige: „U naših građanskih i višjih djevojačkih školah ima se mladež upoznavati sa razvitkom književnosti hrvatsko-srbske; a do sada neimadosmo nikakove knjige, koja bi sгодna bila, da u hrvatskih školah bude osnovnom te obuke.“⁹¹² U nastavku *Predgovora* istaknuo je da se nije bavio istraživačkim radom, nego predstavljanjem spoznaja drugih znanstvenika:

Ja nisam kod sastavljanja njezina pravio nikakovih posebnih ni samostalnih izučavanja, a niti sam šta nova stvorio, nego sam samo nastojao, da mladeži u kratko i pregledno predstavim na tom polju do sada postignute glavne rezultate. Kod toga sam se pako poslužio Novakovićevimi, Jagićevimi, Kořinkovimi i Křiřekovom „Dějiny národu slovanských“.⁹¹³

⁹¹⁰ Isto, str. 172.

⁹¹¹ Knjižara Lav. Hartmána, Zagreb, 1875.

⁹¹² Isto, str. 3.

⁹¹³ Isto, str. 3.

U ovoj se Filipovićevoj knjizi prvi put nailazi na imenovanje povijesti književnosti kao znanosti, o tome je Filipović pisao u *Pristupu*: „U tih knjigah pokazuje se ujedno i sve ono, što je taj književni rad smetalo ili što ga je podpomagalo u njegovu razvijanju i napredovanje; a sadržaj takovih knjiga sačivanja posebnu znanost, naime: poviest ili historiju književnosti.“⁹¹⁴ U *Pristupu* je Filipović također napomenuo da je povijest književnosti dio opće narodne povijesti te da se prikazivanjem povijesti književnosti prikazuje i duševni razvoj njezina naroda – kako je mislio i osjećao.⁹¹⁵ Taj je stav bliži predstavljanim povijestima književnosti koje su se tiskale prije ustoličenja Jagićevih metodoloških načela. Na kraju *Pristupa* predstavio je i dijelove knjige, odnosno razdoblja u povijesti književnosti.

Nakon uvodnih poglavlja *Predgovor* i *Pristup*, Filipović je svoj prikaz povijesti hrvatske odnosno hrvatsko-srpske književnosti podijelio na tri razdoblja: *Staro doba*, *Srednje doba* i *Novo doba*. U *Starom dobu* bavio se početcima pismenosti, u *Srednjem dobu* književnošću 15., 16., 17. i 18. stoljeća, a u *Novom dobu* književnošću 19. stoljeća.

Primjećuje se da je svako razdoblje povijesti hrvatske književnosti Filipović započeo povijesnim informacijama, a tek je onda slijedilo prikazivanje književnih obilježja. Prilikom predstavljanja književnog stvaralaštva u određenom razdoblju Filipović je bio usredotočen na izdvajanje glavnih posebnosti književnosti:

Dalmatinsko-dubrovačka književnost stječe se ponajglavnije u pjesničtvu, a razvijala se je u svih glavnih svojih strukah: u epskoj, lirskoj i dramatičkoj struci. Ona se je zametnula i većinom njegovala u krilu prosvietljene i rodoljubive vlastele; bijaše namijenjena samo obrazovanijim razredom, pa se s toga nije ni razvijala na narodnih obrazovnih elementih nego izključivo po uzorih grčkih, rimskih ili talijanskih, koji su za taj rad bili i potaknuli.⁹¹⁶

U navođenju književnika Filipović nije koristio samo (bio)bibliografski pristup kao neki raniji povjesničari, nego je sažimao ključne spoznaje o njima i donosio procjenu važnosti njihova stvaralaštva:

Ivan Gundulić, rođ. 1588. od sl. obitelji, stupi dosta rano medju književne radnike, i ustrajao je medju njimi sve do svoje smrti 1638. Najprije je tiskom izdao g. 1621. „Pjesni pokorne kralja Davida“, zatim Suze sina razmetnoga, pjesam o veličanstvu božjem, ljubovnik sramežljiv, pjesan o smrti Marije Kalandrice i pjesan u slavu Ferdinandu II. Toskanskoga. Već ova djela

⁹¹⁴ Isto, str. 5.

⁹¹⁵ Isto, str. 5.

⁹¹⁶ Isto, str. 31.

podobna su bila da Gunduliću pribave neumrlu slavu; nu sve ih kud i kamo nadkrili njegova epska pjesan Osman.⁹¹⁷

U ovom je radu, prvi put nakon Jagićeva upućivanja na takvu potrebu, vidljivo pisanje o kazališnoj djelatnosti 19. stoljeća:

A da se i tomu položi stalan temelj, počmu se g. 1840. sakupljati narodni prinesci, te se odkupi Stankovićeve kazališne sgrade, i pretvori s vremenom u stalno zemaljsko narodno kazalište. Izprva su igrali dobrovoljci, za koje je Gaj svojom nakladom izdao g. 1841-1842. deset svezaka raznih igrokaza pod naslovom: „Izbor igrokazah ilirskoga kazališta“.⁹¹⁸

Takav pristup u prikazivanju povijesti književnosti razotkriva i neizbježno povezivanje kulture s književnosti, što je postalo osobito dominantnim teorijskim pristupom u 21. stoljeću, to su osobito naglasile Tawhida Akhter i Meenakshi Lamba ukazujući da je kultura sastavni dio tradicije, mišljenja i svih ljudskih perspektiva.⁹¹⁹ Nadalje, predstavljanje časopisne djelatnosti vremena koja je ključna za razvoj književnog stvaralaštva, ali i znanosti o književnosti također je dio Filipovićeve metodološkog okvira:

Za krasnu knjigu (beletristiku) učini puno M. Bogovićem u Zagrebu osnovani i vješto uređivani Neven (1852-1858); zatim Šumadinka u Biogradu osnovana Ljub. Nenadovićem (1850-1851); Danica u Novom Sadu osnovana Gjorgjem Popovićem (1860-1872); Slavonac u Požegi osnovana Miroslavom Kraljevićem (1863-1865), Vila u Biogradu osnovana Stojanom Novakovićem (1864-1869), Dragoljub u Zagrebu osnovana Gjurom Deželićem (1866-1868), Matica u Novom Sadu osnovana A. Hadžićem a izdavana srb. Maticom (1866-1870).⁹²⁰

Filipović je očito čitao i Jagićev *Književnik*:

Središte pako umnih sila u strogo znanstvenom smjeru bijaše na zapadu Književnik, koji je izdavala Matica ilirska od god. 1864., a uređivali dr. Franjo Rački, dr. Vatroslav Jagić i Josip Torbar. Taj časopis donosio je vrlo umne razprave o jeziku, poviesti i prirodnih znanostih, i spadao je među najizvrstnije časopise te vrsti (...)⁹²¹

⁹¹⁷ Isto, str. 39.

⁹¹⁸ Isto, str. 67.

⁹¹⁹ Tawhida Akhter, Meenakshi Lamba, *Culture and Literature: Interdependence*, u: *Culture and Literature*, ur. Tawhida Akhter, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2022., str. 2.-3.

⁹²⁰ Knjižara Lav. Hartmána, Zagreb, 1875., str. 77.

⁹²¹ Isto, str. 77.

Ova *Kratka poviest* slijedi nekoliko Jagićevih metodoloških načela, više nego ijedna ranija. S obzirom na to da se Filipović u *Predgovoru* poziva na Jagićeve radove očito je da je svjesno preuzeo njegovu ideju oblikovanja žanra povijesti hrvatske književnosti i primijenio je u svom radu. U ovoj se povijesti nailazi na sličnu periodizaciju književnosti kao u Jagićevu radu u *Slovníku naučnom*, iako razdoblja nisu jednako nazvana, sadržajno su nalik Jagićevima. Nadalje, Filipović je tumačio razvoj i ulogu kazališta u društvu i književnom životu vremena te predstavljao časopise koji pridonose rasvjetljavanju književnoumjetničkih i književnoznanstvenih tema. Važno je i navođenje spoznaja drugih znanstvenika, odnosno upućivanje na izvore informacija, što je izravni Jagićev utjecaj koji je, kako se moglo vidjeti, zagovarao u svojim teorijskim radovima i kritikama, a primjenjivao u književnopovijesnim radovima. Iako Filipović nije ostvario ozbiljnu književnopovijesnu analizu književnika, njihovih djela, razdoblja i pojava, ona se ipak nazire. Također, i Filipović je upućivao na važnost obrazovanja mladeži, kojoj je knjiga u osnovi i namijenjena, to je Jagiću bio vrlo važan vid književnopovijesnog rada.

Ivan Milčetić 1878. objavio je svoju povijest *Hrvati od Gaja do godine 1850., kulturno-istorijski i književni pregled*.⁹²² Zanimljiv je svojevrсни uvod u toj povijesti zato što je u njemu Milčetić većim dijelom definirao povijest književnosti: „Nauka, koja se bavi izpitivanjem i razglabanjem literature, zove se istorija književnosti, koja je prema tomu samo dio obće istorije naroda.“⁹²³ Zamjetno je da navedeno podsjeća na Filipovićevu *Kratku poviest*, no Milčetić je dodatno razradio taj pristup u smislu tematiziranja povijesti književnosti:

Zadaćom je književne poviesti, da nam prikaže, što je koji narod na umnom polju uradio, i kako je to uradio. Prema tomu ona proučava razloge, s kojih je književnost cvjetala ili padala. Ona proučava umne plodove naroda genetičkim putem da ih prikazuje u istorijskoj cjelini; ona dovodi književan rad u savez sa celim životom naroda, kojega jest ona viernim odsjevom. Književna poviest izpituje djela, ljude i misli, koje su pokretale stanovitim dobami, kako su postajale, kako su se razvijale i propadale. Na taj način dobila je ta nauka i smjer sravnjujući, kao sve istorijsko-filologijske nauke ovoga vieka. Tu dolazi već književna poviest u doticaj sa kulturnom poviesti, koje je mnogo širi djelokrug.⁹²⁴

⁹²² Dionička naklada, Zagreb, 1878.

⁹²³ Isto, str. 1.

⁹²⁴ Isto, str. 2.

I Milčetić je bio upoznat s relevantnom literaturom vremena pa je u uvodu napomenuo da se izučavanje hrvatske povijesti književnosti značajno razvilo zahvaljujući Vatroslavu Jagiću, Arminu Paviću, Franji Markoviću, Franji Račkom, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom itd. Završetak uvoda posvetio je svom nacrtu podjele novije hrvatske književnosti – prvo razdoblje obuhvaća, prema Milčetiću, vrijeme od 1835. do 1850., drugo od 1850. do 1860., a treće od 1860. do 1867.

U tumačenju književnosti Milčetić je veliku pozornost posvećivao političkim zbivanjima vezanim uz narodni preporod i ilirizam, za koja je smatrao da su izravno utjecala na oblikovanje književnosti prve polovice 19. stoljeća, što potvrđuje tezu Michela de Certeaua o političkom određenju kulturnih posebnosti i viđenja povijesti.⁹²⁵ Također, pišući o književnim i kulturnim društvima, čitaonicama, muzejima i školstvu ostvario je ono što je već i naslovom najavljeno – kulturni pregled vremena. U odnosu na ranije povjesničare, Milčetić je znatno izravniji u vrednovanju književnog stvaralaštva vremena:

U glavnom književnost ove dobe jest diletantska. Književnika po zvanju ima malo. Što se je pisalo, pisalo se većinom samo za to, jer se je čutila potreba pisanja, jer se je nešto pisati moralo. Književnost sama nije se obćenito smatrala nego samo sredstvom, da se probudi narod.⁹²⁶

Prilikom predstavljanja književnika nije pisao o njihovu životu, nego uglavnom o književnom stvaralaštvu, navodio je njihova najistaknutija djela i često davao svoju (pro)cjenu tih djela:

Vraz je po zvanju svom jedini književnik ilirske dobe i ujedno najplodniji književnik. Prigodnom poezijom se je slabo zanimao, on je književnost samu smatrao zadaćom zanimanja svoga te se je ozbiljno njom bavio. Kao pjesnik, Vraz je čisti lirik. Pjevao je vrlo mnogo, i to u svih mogućih oblicih lirike, ponješto i epike. Tu ima soneta, balada, romanca, pripovijesti, ditiramba, gazela itd., u obće svih mogućih vrsti sitnije poezije, koje je on prvi uveo u hrvatsku književnost.⁹²⁷

U tim je (pro)cjenama nerijetko bio romantičarskog duha, to se vidi u nastavku tumačenja Vrazova pjesništva: „Inače Vraz je pravi pravcati pjesnik, komu teku misli iz dna

⁹²⁵ Michel de Certeau, *Heterologies Discourse on the Other*, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 2000., str. 228.

⁹²⁶ Dionička naklada, Zagreb, 1878., str. 40.

⁹²⁷ Isto, str. 49.

pjesničke duše. On je jedan od najvećih ljubavnih pjesnika hrvatskih svih vjekova. Njegove 'Djulabije' sjale bi kao biser u svakoj literaturi.“⁹²⁸

Kao i Filipović, i Milčetić je tumačio ulogu časopisa u razvoju književnosti: „Listovi bili su to doba glavno pokretalo svega književnoga rada. Oko njih se je sve kretalo.“⁹²⁹ Razlika u odnosu na Filipovićev pristup je u predstavljanju časopisa, dok ih je Filipović samo navodio, Milčetić ih je predstavljao i tumačio njihov doprinos književnosti: „'Danica' donosila je sitnije člančice, crtice o Slavenstvu, pjesme, svakojake moralne sličice i poslovice te izvadke iz starijih hrvatskih klasika. Svagdje se opaža pravac naivnog, moralnog naučanja.“⁹³⁰

Jagićeva metodološka načela u ovoj su povijesti vidljiva u predstavljanju sadržaja književnih djela, njihovu kritičkom vrednovanju, naglašavanju uloge časopisa u razvoju književnosti i isticanja ranijih znanstvenih spoznaja. Pavićeva, Filipovićeva i Milčetićeva povijest književnosti u svom metodološkom okviru imaju nekoliko Jagićevih metodoloških načela žanra koji ih izdvajaju od ranijih povijesti književnosti prethodnica pa čak i nekih sljedbenica Jagićevih metodoloških načela. U vrijeme kad sedamdesetih godina 19. stoljeća Pavić, Filipović i Milčetić objavljuju svoje povijesti, Jagić je već u inozemstvu, točnije u Odesi i Berlinu, i već je objavio svoje ključne radove u kojima je tematizirao pitanja žanra povijesti hrvatske književnosti. Sudeći prema ovim povijestima, njihovi su autori zasigurno bili upoznati s tim radovima i metodološkim načelima koja je Jagić u njima zastupao.

Za tumačenje žanra povijesti hrvatske književnosti važan je i *Pregled hrvatske tradicionalne književnosti*⁹³¹ Ivana Radetića iz 1879. U *Predgovoru* je Radetić ukazao na nužnost poznavanja tradicionalne, odnosno narodne književnosti koju je smatrao temeljem kulture i umjetničke književnosti:

Tko bi preduzeo pisati kulturnu povijest našega naroda, morao bi početi onom dobom, do koje ne dopiru niti kakova historička svjedočanstva. U pomanjkanju ovih jedini su jezik starine i narodne umotvorine, kojim se to doba može razjasniti. I u ovoj knjizi pobilježene su narodne umotvorine kao tradicionalna književnost, koje su od davne davnine usmenim predavanjem od oca na sina, od sina na unuka sve do danas sačuvane.⁹³²

⁹²⁸ Isto, str. 49.

⁹²⁹ Isto, str. 58.

⁹³⁰ Isto, str. 59.

⁹³¹ Tisak i naklada H. Lusteru, Senj, 1879.

⁹³² Isto, str. 4.

U drugom dijelu *Predgovora* predstavio je strukturu knjige po poglavljima, ali i ukazao na svoj metodološki pristup:

U ovoj knjizi posakupljeno je sve, što je do sada znanstveno iztraživanje na polju narodnih umotvorina na vidik iznelo; te će moći čitatelj u celosti upoznati, štogod je od potrebe za poznavanje našega dvoplemenoga naroda. – Dakako da ovom knjigom nije sve polučeno. Jer kao što se vidi iz samoga naslova, nije ovdje nego pregled tradicionalne književnosti; ali prema svrhi, koju ova knjiga imade, može ona i ovako koristiti.⁹³³

Svoj je pregled narodne književnosti Radetić podijelio prema sljedećim poglavljima: *Historičko-etnografske crte, Hrvati i Srbi, Tradicionalna književnost, Narodne pripoviedke, Narodne poslovice i zagonetke, Narodne pjesme, Starina narodnih pjesama, Realna strana narodnih pjesama, Formalna strana narodnih pjesama, Izvori tradicionalne književnosti, Kulturni zametci najstarije dobe*. U tumačenju narodne književnosti veliku je pozornost usmjerio povijesnom razvoju naroda i utjecaju jezika na književnost. Na početku svakog poglavlja Radetić je tumačio razvoj žanra o kojem je pisao i povezao ga sa spoznajama iz znanstvene literature. To je primjerice uočljivo kod narodnih pripovijetki, nakon njihova uvodna definiranja slijedilo je tumačenje njihova podrijetla koje se povezivalo s indijskom književnosti, što je bila i Jagićeva teza o kojoj je pisao u radovima *Historija književnosti naroda hrvatskog i srbskoga, Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda. Iztraživanja akademika V. Jagića i Srpske narodne zagonetke, uredio i izdao Stojan Nobaković, Beograd i Pančevo (Serbische Volksrättsel, geordnet und herausgeg. Von Stojan Novaković, Belgrad-Panšova) 1877*. Pritom je navodio i znanstvenike koji su mu poslužili kao izvor: „Glasoviti orientalista Th. Benfey drži, da je pravi izvor narodnomu pripoviedanju u Indiji u budhističnoj nauci, i da se je ono od ovud u historično vrieme prešlo do Evrope i malne preko celoga svieta razišlo (...)“⁹³⁴

Na mnogo mjesta Radetić je iznosio sadržaj djela narodne književnosti i povezivao to djelo s nekim drugim:

Pjesma „Car Dukljan i krstitelj Jovan“ sjeća nas na germanskoga Lokija i grčkog Prometeja, koji je ljudem vatru donio i zbog toga u okove stavljen. Naša pjesma imade stariju formu u pripoviedci „zašto u ljudi nije ravan taban“, gdje se pripovieda, kako su djavoli odpali od boga,

⁹³³ Isto, str. 4.

⁹³⁴ Isto, str. 45.-46.

utekli na zemlju, i sa sobom odnjeli sunce, pa ga djavolski car nabio na koplje i nosio na ramenu; nadalje kako je sva zemlja protužila bogu, jer izgorje od sunca, i kako je bog poslao arkandjela, koji prevarivši djavolskoga cara odnese sunce na nebo. U ovoj su pjesmi demoni zamijenjeni ljudmi i to arkandjeo Jovanom krstiteľem a djavolski car carem Dukljanom, pak i sunce promienilo se u zlatnu krunu, čim je prvobitno značenje mitusa zatrveno.⁹³⁵

Učestalo navođenje znanstvenih spoznaja drugih znanstvenika, iznošenje sadržaja djela iz narodne književnosti te njihovo analiziranje metodološka su načela koja je Jagić zastupao. Dakako, i samo prikazivanje razvoja narodne književnosti, njezino istraživanje i predstavljanje također je dio Jagićeve metodologije žanra povijesti književnosti.

Godine 1883. Antun Pechan objavio je *Poviest hrvatske književnosti za kandidate učiteljstva*.⁹³⁶ U *Predgovoru* je Pechan istaknuo metodološki okvir svoje *Povijesti* kojim bi se trebali voditi svi drugi povjesničari koji će povijesti književnosti pisati za školsku namjenu:

Poviest književnosti u srednjih zavodih neka se više drži biografskoga pravca, neka se više bavi orisom kulturno-historijskih slika, nego li ubitačnim, nepraktičnim i bezkorisnim nabranjem mnoštva imena i brojeva. Povijest književnosti za školsku porabu nije knjižarski katalog. „Učenikom treba više misli, više ideja“, a manje imena i brojeva. Najglavniji prosvjetni momenti, najglavniji pisci i najglavnija njihova djela i u njih očitovane misli imaju se u škole proučiti.⁹³⁷

U drugom dijelu *Predgovora* Pechan je naveo *historijska vrela* iz kojih je preuzimao informacije za svoju *Povijest*, tako je izdvojio Šafaříkovu, Jagićevu i Ljubićevu povijest, ali i radove Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Franca Miklošića.

Što se tiče periodizacije književnosti, Pechan je preuzeo Filipovićevu ideju periodizacije na *Staro doba*, *Srednje doba* i *Novo doba*. Kao i Filipović, u *Starom dobu* Pechan je tumačio početke pismenosti i djelovanje braće Ćirila i Metoda, u *Srednjem dobu* predstavio je književnost od 15. do 18. stoljeća, a u *Novom dobu* književnost 19. stoljeća. Zamjećuje se da se ni Pechan, kao mnogi prethodni povjesničari, nije mogao oduprijeti prikazivanju povijesnog konteksta razvoja i podrijetla hrvatskog naroda i tumačenju posebnosti hrvatskog jezika.

⁹³⁵ Isto, str. 121.

⁹³⁶ Tisak Ign. Granitza i dr., Zagreb, 1883.

⁹³⁷ Isto, str. 3.

Međutim, u njegovu se radu prepoznaju i dodatni odmaci od ranijih povjesničara. Primjerice, redovito je predstavljao i tumačio književnopovijesne kontekste i pojave:

Nu akoprem se je hrvatska književnost razvijala narodnim jezikom, to ipak nema tuj govora ob obćem književnom jeziku. – Hrvatski pisci bijahu raštrkani i pisahu svaki onim narječjem, kojim se govorilo u njegovoj okolini, a često jedan za drugoga nije ni znao. (...) Skoro svi pisci bijahu pjesnici, to se u toj dobi veoma malo pisalo prozom; zato se srednja doba može nazvati i pjesničkom. Hrvatski književnici toga vremena većinom nisu radili samostalno, već su najviše prevadjali iz talijanskoga, grčkoga i latinskoga, ili su radnje klasičkih pisaca oponašali.⁹³⁸

U predstavljanju književnika Pechan je uistinu zaobilazio (bio)bibliografski dokumentarizam, prepoznaje se ispreplitanje biografskih podataka s informacijama o književnim djelima:

Marko Marulić rodio se u Spljetu od bogatih roditelja g. 1450. Prve nauke primi u Spljetu i ode kašnje na sveučilište u Padovu. Bijaše vlastelin i učen čovjek onoga vremena, takodjer glasovit latinski pisac, zatim osobiti bogoslovac i filozof. Sva njegova djela dišu strogo pobožnim kršćanskim duhom. Njegovi suvremenici i neposredni nasljednici u pjesničtvu govore o njem kano o svom učitelju i otcu sa osobitim štovanjem. Umre u Dubrovniku 1524.⁹³⁹

Jednako je vidljivo i u predstavljanju Mažuranićeva epa:

Nu još više ga proslavi narodni epos „Smrt Smail-age Čengijića“, koja se smatra najsamostalnijim i najljepšim umotvorom našega epskoga pjesništva. – Dogodjaji, koji su u toj pjesmi opjevani, sbili su se 1836. i 1840. između Crnogoraca i Turaka. – Mažuranić sastavi svoj umotvor što na temelju narodnih pjesama, što opet na temelju historijskih činjenica, idealizirajuć osobe i čine.⁹⁴⁰

Pechan je povremeno tumačio jezična obilježja književnih djela, vrlo slično kako je to činio Jagić. Na to se nailazi u tumačenju Marulićeve ikavske čakavštine – popisivao je riječi u kojima je prepoznavao određene gramatičke oblike, izdvajao je talijanizme i sl. Tumačenju narodne književnosti posvetio je cijelo jedno potpoglavlje u okviru *Novog doba*, predstavio je

⁹³⁸ Isto, str. 29.

⁹³⁹ Isto, str. 38.

⁹⁴⁰ Isto, str. 100.

osnovne spoznaje o narodnom pjesništvu, pričama, poslovicama i zagonetkama. Zamjetno je da je više no prethodni povjesničari ukazivao na ključnu ulogu narodne književnosti:

Stariji su se književnici malo obazreli na tu narodnu knjigu i nisu znali ništa iz nje presaditi u svoju radnju. Narod pjevaše nekada, kao što i danas pjeva. Stariji su književnici jamačno nebrojeno puta slušali narodne priče i pjesme, ali su jih prezirali kano stvar svagdanju; nitko jim nije pripisao kakovu znamenitost. Pisci tražili su svoje gradivo samo u knjigah i kod naobraženoga svieta.⁹⁴¹

Kao i neki raniji povjesničari, i Pechan je isticao važnost pisanja i objavljivanja teorijskih radova o povijesti hrvatske književnosti, no za razliku od drugih povjesničara u zasebnom potpoglavlju u okviru *Novog doba* predstavio je *znamenite strukovnjake*: „Radom svojim na polju hrvatske književne poviesti i filologije najznamenitiji su književnici: Fran Kurelac, Bogoslav Šulek, Ivan Kukuljević, Franjo Rački, Adolf Veber, Gjuro Daničić, Vatroslav Jagić i Armin Pavić.“⁹⁴² U ostatku teksta navodio je osnovne biografske podatke o istima i djela koja su objavili.

U Pechanovoj *Povijesti* prepoznaje se nekoliko Jagićevih metodoloških načela. Primjerice, navođenje znanstvenih spoznaja drugih znanstvenika, tumačenje književnih djela, povezivanje narodne i umjetničke književnosti i ukazivanje na važnost istraživanja povijesti hrvatske književnosti. Pechan je i prvi povjesničar koji je izrijekom zagovarao napuštanje (bio)bibliografskog modela žanra povijesti književnosti, što uistinu, kako je vidljivo, i čini. Na temelju posljednjih nekoliko povijesti zamjećuje se da primjena velikog broja Jagićevih metodoloških načela postaje uobičajenost.

U znanstvenoj se literaturi navodi da je Ivan Broz objavio svoju povijest hrvatske književnosti u dvije knjige.⁹⁴³ Međutim, u prvoj knjizi *Crtice iz hrvatske književnosti, Sveska prva, Uvod u književnost*,⁹⁴⁴ koja je objavljena 1886., ne nailazi se na književnopovijesnu tematiku, nego na definiranje i tumačenje književnosti te slavenkih jezika s osobitom pozornošću na hrvatski jezik. Navedeno se vidi već i po naslovima poglavlja: *Književnost, Jezici, Jezici indoevropski, Jezici slovjenski, Hrvatski jezik*. Da je tomu tako, čini se da je bio svjestan i sam Broz pa je u naslov svoje knjige dodao – *Uvod u književnost*. Stoga se ovaj rad

⁹⁴¹ Isto, str. 62.

⁹⁴² Isto, str. 81.

⁹⁴³ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 241.

⁹⁴⁴ Matica hrvatska, Zagreb, 1886.

neće detaljnije analizirati, no treba istaknuti zašto je Brozov uvod u toj knjizi naslovljen *Pripomenak* važan za tumačenje žanra povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća. Broz je smatrao da je hrvatska književnost nedovoljno istraжена da bi se mogla napisati povijest hrvatske književnosti, a da su dosadašnje radnje vezane uz takva istraživanja *neznatne*. Iz tih je razloga svoju knjigu naslovio *Crtice iz hrvatske književnosti*:

Ponajviše pisaca, a osobito iz starijega doba, poznajemo gotovo samo po imenu, a što znademo izbliže o njima, ono znademo poglavito po bilješkama starijih književnika, koji su shvatali historiju književnosti i njene pojave sasvim drugojačije, nego što ih mi danas treba da shvatamo. Kod takih prilika ne može se pomišljati na pisanje sustavne historije književnosti hrvatske, već ako bi ko bio voljan ispuniti mnoge strane čituljama iménâ i godina. Prema tomu mogao se obreći pisac „Matici hrvatskoj“ da će napisati za njenu čitalačku publiku samo *Crtice*, u kojima će iznijeti rezultate, koje su do sad naučna iztraživanja privrijedila i koje je pisac sâm, baveći se oko historije književnosti hrvatske, pribilježio.⁹⁴⁵

Broz nije prvi koji je ukazao na nedovoljno istraživanje povijesti hrvatske književnosti i nedostatak literature o istoj, to su ranije činili Armin Pavić 1871., Ivan Filipović 1875. i Ivan Milčetić 1878.

Nastavak svoje knjige Broz je objavio 1888., ona se u odnosu na prvu bavi književnopovijesnom tematikom. Naslov je ostao u načelu isti, ali s dodatkom razdoblja koje je obrađeno u njoj – *Crtice iz hrvatske književnosti, Sveska druga, Prvo doba: crkvena književnost*.⁹⁴⁶ I ova knjiga počinje *Pripomenkom* u kojemu je Broz, izuzev napomena vezanih uz crkvenu književnost, glagoljične tekstove i sl., ukazao i komu je namijenio svoju knjigu:

Istina, i ja sam priznajem, da bi se mogla napisati knjiga, u kojoj ne bi bilo mnogo koješta, što ima u ovoj knjizi, ali bojim se, da taka knjiga ne bi bila za one čitatelje, kojima su *Crtice* poglavito namijenjene, onako zgodna, kao što će ova biti. Ove se *Crtice* ne pišu za ljude, koji uče ili koji su već izučili povjest književnosti hrvatske, nego za ljude, koji hoće da čitaju nešto i o književnosti hrvatskoj, i to ponajviše kao za odmor i zabavu.⁹⁴⁷

⁹⁴⁵ Isto, str. III.

⁹⁴⁶ Matica hrvatska, Zagreb, 1888.

⁹⁴⁷ Isto, str. III.

Broz je pisao popularno-znanstvenim stilom i nije opterećivao tekst mnogim informacijama, u tome se smislu čak i prepoznaje razlika u odnosu na prethodne povjesničare književnosti.

Poglavlja u ovoj drugoj knjizi naslovljena su u skladu s književnim pojavama razdoblja o kojemu je pisao: *Prvi prosvjetitelji slavenski, Glagolska književnost crkvena, Bogomilska književnost*. Brozovo zanimanje za srednjovjekovnu književnost ogleda se na mnogo mjesta u tekstu, iscrpno je tumačio književne pa i jezične pojave tog vremena i navodio primjere za svoje tvrdnje, a prepoznaje se i predstavljanje znanstvenih spoznaja drugih istraživača:

Koliko se god o tome pitanju ozbiljno istraživalo i pisalo sve od Augusta Ludviga Schlözera (1735.-1809.) pa do danas, ono nije ni u naše još vrijeme tako iztraženo i raspravljeno te bi se sasvim pouzdano moglo odrediti, gdje se jezik, na kojem su pisali Ćirilo i Metodije, govorio, gdje mu je domovina, gdje li potomstvo.⁹⁴⁸

Broz je veliki dio knjige posvetio širenju pismenosti, u tom je smislu naglašavao i ulogu svećenika koje je smatrao zaslužnima za obrazovanje puka i širenje pismenosti:

Najstariji su samostani u Hrvatskoj benediktinski, njih je bila puna sva Dalmacija i ostrva dalmatinska. Samostani benediktinski ne mogu se pravo ni pomišljati bez škole i knjižnice. Knjižnice samostanske sastavljali su ponajviše samostanci sami a umnožavali ih većinom prepisivanjem, koje se držalo za djelo bogougodno.⁹⁴⁹

Prilikom predstavljanja književnog stvaralaštva vremena Broz nije iznosio sadržaje književnih djela i nije ih analizirao, tek ih je povremeno komentirao u smislu navođenja sličnosti i razlika u odnosu na druga djela: „Mnogo su pretežniji apokrifi novozavjetni nego taki starozavjetni, od kojih su opet jedni historički, a drugi proročki, a ima i apokrifnih poslanica. Historički apokrifi novozavjetni pripovijedaju ili o Hristu (...) ili o Bogorodici (...).“⁹⁵⁰ Zamjetno je da je Broz u većem dijelu povijesti donosio je prijepise djela o kojima je pisao, na što se nije nailazilo u zadnjih nekoliko povjesničara. Broz je u svoju povijest uključio manje metodoloških načela nego prethodna tri odnosno četiri povjesničara, nailazi se tek na tragove navođenja spoznaja drugih znanstvenika i tragove usporedne analize.

⁹⁴⁸ Isto, str. 26.

⁹⁴⁹ Isto, str. 85.

⁹⁵⁰ Isto, str. 172.

Osobito važna za tumačenje razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti je *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske*⁹⁵¹ Đure Šurmina koja je objavljena 1898. Vinko Brešić ovu je povijest ocijenio najpotpunijom te je istaknuo njezinu dobru koncepcijsku osmišljenost.⁹⁵²

U prvom dijelu *Predgovora* Šurmin je iskazao, kao i neki raniji povjesničari, svoje nezadovoljstvo izučavanjem povijesti hrvatske književnosti i nedostatkom literature o istoj:

Još prije trideset godina izašla je Jagićeva knjiga „Historija književnosti“, ali je obuhvatala samo staro doba. Stojan je Novaković izradio u isto doba po prilici svoju „Istoriju“ za školske potrebe. Poslije je u Matičinu izdanju priredio Iv. Broz svoje Crtice iz književnosti hrvatske; ali i one ne prekoračiše rada najstarijega doba. Što je dalje rada, to su sve školske knjige, koje nam prikazuju kako su nam stari duševno živjeli. Jagić se 1867. tužio, da je našao neobrađeno polje (...) ⁹⁵³

U drugom dijelu *Predgovora* Šurmin je naveo popis povijesti književnosti koje je koristio prilikom pisanja svoje povijesti, to su radovi Vatroslava Jagića, Ivana Broza, Šime Ljubića, Ivana Milčetića i dr., čime je pokazao svoju upućenost u relevantnu književnopovijesnu literaturu. No treba napomenuti i da je Šurmin svjesno pisao povijest koja je: „(...) osnovana na dosadašnjim istraživanjima (...)“, ⁹⁵⁴ što znači da povijesti književnosti nije pridonosio vlastitim znanstvenim spoznajama.

Zanimljivo je da je Šurmin u svojoj *Povijesti* podijelio hrvatsku i srpsku književnost u odvojena poglavlja, nije ih prikazivao usporedno, odnosno komparativno, kako je često bio slučaj u ranijim povijestima. Njegova bi se *Povijest* mogla podijeliti na tri dijela – narodna književnost, hrvatska književnost i srpska književnost. Hrvatsku i srpsku književnost podijelio je na tri odnosno dva doba koja je nazvao *Prvo doba*, *Drugo doba* i *Treće doba*.

Šurmin je povijest književnosti, nakon svojevrsnog *Uvoda u književnost* u kojem je definirao književnost, znanost o književnosti i objasnio njezinu svezu s jezikom, otpočeo narodnom književnosti: „(...) jer u toj grani književnosti imadu takovo blago, kakovim se ne može ponositi nijedan drugi narod.“ ⁹⁵⁵ U predstavljanju narodne književnosti bio je vrlo iscrpan, tematizirao je žanrove, definirao njihovo podrijetlo te navodio primjere za svoje teze:

Ženske pjesme jesu kraće narodne pjesme, a prikazuju više život svagdašnji, dok junačke ili muške pjevaju o junačkim borbama. Budući da ženske pjesme pjevaju o ljubavi, o žalosti i tuzi,

⁹⁵¹ Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1898.

⁹⁵² Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 241.

⁹⁵³ Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1898., str. I.

⁹⁵⁴ Isto, str. II.

⁹⁵⁵ Isto, str. 9.

o raznovrsnim nježnim osjećajima srca i o svim pojavama života svagdašnjega, to one mogu biti vjerno ogledalo duha i srca narodnoga. Te pjesme različitoga sadržaja pjevaju žene i djevojke momčad bilo po jedno bilo u čitavu društvu radi svoje zabave. U ovim je pjesmama mnogo vrijedna melodija, dok se na nju kod junačkih pjesama mnogo ne pazi. S te su strane vrlo vrijedne za narodni karakter.⁹⁵⁶

Ni Šurmin, kao i mnogi prethodni povjesničari književnosti, nije mogao napustiti prikazivanje povijesnog konteksta koji se provlačio kroz sva razdoblja povijesti hrvatske književnosti:

U glagolskoj se književnosti vidjelo, da je politička povjest bila od velike smetnje za razvijanje njezino. I potonji su vijekovi nosili na sebi dugo i dugo biljege onih događaja, što su se odigrali na Balkanu u XV. vijeku. S provalama Turaka dobiše južni Slaveni novoga neprijatelja, koji će ih u mnogom smetati u njihovu razvijanju. Turci su god. 1389. skršili vlast Srba na Kosovu. To je predigra onomu, što se dogodilo poslije pada Carigrada, da despotovinu sasvim pretvore u svoj pašaluk (1459.)⁹⁵⁷

Počeci pismenosti i srednjovjekovne književnosti vrlo su iscrpno predstavljani, tumačio je glavna obilježja vremena i ukazao na ključne glagoljske spomenike, međutim, njihovoj analizi nije prilazio s književnopovijesne strane, nego više dokumentarističke, a ponekad čak nije ni prepoznavao njihovu važnost:

Do sad se znade, da je glagoljicom pisanih hrvatskih isprava bilo već u XI. i u XII. stoljeću. Do naših su dana došle većinom u prijepisima. Paleografsku vrijednost imade – jer se ne može ništa razabrati od sadržine – dobrinjska isprava od god. 1100. Mnogo je jasniji spomenik t. zv. Bašćanska ploča (...) iz istoga vremena, a našli su ga u Bašci na otoku Krku uklesana u kamen. U razvodu istarskom, koji potječe iz god. 1275. saznajemo, da je bilo više ovakvih razvoda ili određivanja međa.⁹⁵⁸

Šurmin je predstavljanju sadržaja književnih djela koja je smatrao važnima pristupao tijekom cijele svoje *Povijesti*, međutim, to nije čini suviše detaljno, nego se zadržavao na glavnoj okosnici radnje:

⁹⁵⁶ Isto, str. 19.

⁹⁵⁷ Isto, str. 64.

⁹⁵⁸ Isto, str. 49.

„Dubravka“ se prikazivala na dan sv. Vlaha (3. veljače), zaštitnika republike. I glavni je čin te pastirske igre udešen za tu slavu: u znak slobode bio je običaj, da se pastiri saberu u slobodnoj „dubravi“ i da se vjeri najljepši pastir s najljepšom pastiricom. Najljepši su Miljenko i Dubravka. Ovom zgodom sudije između pastira dadoše se podmititi i mjesto da rade po pravdi, odrede Dubravku ružnomu i bogatomu Grdanu. Kad se imalo obaviti vjenčanje u hramu, dogodi se čudo, jer se potrese crkva, u kojoj je bio kip boga ljubavi, jer mu nije bilo po volji, da se tako ružno griješi protiv staroga običaja.⁹⁵⁹

Često je nakon prikazivanja sadržaja djela navodio njihovu svojevrsnu analizu, međutim, gotovo u cijelosti izostaje vrednovanje. Šurmin je predstavljao isključivo činjenice i znanstvene spoznaje, tek je gdje gdje naznačio procjenu nekog djela: „U „Osmanu“ imade epizoda, koje bi bile na čast svakomu pjesniku.“⁹⁶⁰

Nerijetko je Šurmin povezivao književna djela s drugima iz nacionalne ili svjetske književnosti, na što se moglo naići u Jagićevim radovima, no ne i u radovima dosad predstavljenih povjesničara i njihovih povijesti:

Gundulić se povodio za Tassom najviše, za to Sokolica i Krunoslava i odgovaraju Tassovoj Klorindi i Erminiji. U „Osmanu“ nahodimo i tu radosnu pojavu, da pjesnik uz kršćanstvo ističe svoj patriotizam i gledište narodno, jer se on rado spominje svega što je lijepo po slovensku stvar, a gdje može, ističe slobodu i slavu grada Dubrovnika. Taj se momenat lijepo ističe u njegovoj Dubravci (...) kojoj je proslavio na osobit način slobodu te male republike.⁹⁶¹

Prilikom predstavljanja književnosti 19. stoljeća Šurmin je također svjestan važnosti i uloge muzeja, čitaonica, kazališta i časopisa koji su tada imali važnu ulogu u književnom stvaralaštvu vremena:

Vraz, Rakovac i Vukotinović pokrenuše časopis „Kolo, članci za literaturu, umjetnost i narodni život“ (...). Potreba je tog časopisa bila očita jer sama Gajeva „Danica“ nije za sve dostajala. U prvoj godini života časopisa „Kola“ izdadoše dvije knjige, a radili su tu ljudi iz različitih slovenskih plemena. Vraz je dobro vidio, da bi trebalo što pokrenuti za ozbiljan napredak literature, pa je uveo kritika u tom svojem časopisu.⁹⁶²

⁹⁵⁹ Isto, str. 92.

⁹⁶⁰ Isto, str. 74.

⁹⁶¹ Isto, str. 92.

⁹⁶² Isto, str. 159.

Šurminova *Povijest* periodizacijom podsjeća na Filipovićeve koji je povijest hrvatske književnosti podijelio na *Staro doba*, *Srednje doba* i *Novo doba* i svakako je sistematičnija od mnogih periodizacija u ranijim povijestima. Novina je i zasebno prikazivanje povijesti hrvatske i srpske književnosti, raniji su povjesničari, uključujući i Jagića, usporedno pratili razvoj obiju književnosti pa se čak u njihovim djelima nazirala i svojevrsna komparativnost u metodološkom pristupu. Šurmin je u svoju *Povijest* uključio brojna Jagićeva metodološka načela: ukazao je na ulogu narodne književnosti u povijesti hrvatske književnosti i predstavio njezine glavne značajke, prikazao početke pismenosti i srednjovjekovne tekstove, iznosio sadržaj književnih djela te ukazivao na njihovu umjetničku vrijednost, isticao važnu ulogu književnih časopisa i u svoj rad uključivao znanstvene spoznaje drugih istraživača. Uzimajući u obzir sve navedeno, Šurminova je *Povijest* uistinu obuhvatnija od prethodnih i, primjenjujući Jagićeva metodološka načela, metodološki najdorađenija. Iz njegova *Predgovora* vidljivo je da toga nije bio u cijelosti svjestan:

Znam, da ovo nije potpuna historija literature; ali znam i to, da se takav posao u nas još ne može izvesti onako, kako ga imaju drugi veći narodi. No jedan put se moralo i tim početi, pa ako nije djelo bez nedostataka, bit će svakako djelo, koje podaje prvi put na okupu sliku duševnoga našega razvijanja. Što nije ovdje potpuno, to će se od sad moći laglje popravljati i dotjerivati: jedan put se mora prokritikovati prošlost i s njom se razračunati. Ako sam tim djelom to postigao, da se laglje dođe do potpune povjesti književnosti, onda mi je posao uspio, jer će se o budućnosti morati drugačije misliti, nego li se do sad mislilo. (...) Ako ovo i nije potpuno ogledalo svega našega dosadašnjega rada, ipak su pretresene sve pojave, bačen je pogled na svaku granu čovječjeg umnoga rada, a tim je već dana prilika, kako bi trebalo zatrpiti sve one praznine, kojih je još velik broj.⁹⁶³

Razvidno je da je analizom povijesti hrvatske književnosti sljedbenica Jagićevih metodoloških načela potvrđena polazna teza – povjesničari književnosti 19. stoljeća slijedili su Jagićeva metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti i primjenjivali ih, u većoj ili manjoj mjeri, u svojim povijestima književnosti. Ponajviše su usvojeni predstavljanje i analiza sadržaja književnih djela, periodizacija i navođenje znanstvenih spoznaja drugih znanstvenika, ali nailazi se i na povezivanje narodne književnosti s umjetničkom, tumačenje uloge časopisa i kritike u povijesti književnosti i dr. Iz (bio)bibliografskog modela žanra ostalo je kao i dalje

⁹⁶³ Isto, str. I.-II.

povremeno prisutno detaljno prikazivanje životopisa književnika i opće povijesti u okviru povijesti književnosti.

Odmakom od (bio)bibliografskog modela, koji je najbolje vidljiv u radovima Ivana Kukuljevića Sakcinskog, žanr povijesti hrvatske književnosti počinje se razvijati prema modelu koji prati europski model i razvija sveobuhvatniji i smisleniji pristup. Zato je potrebno istražiti koja su se metodološka načela žanra zadržala i unaprjeđivala u povijestima književnosti objavljenima na početku 20. stoljeća.

5.3. Tragovi Jagićevih metodoloških načela žanra u povijestima hrvatske književnosti s početka 20. stoljeća

Predstavljanjem i analizom povijesti i pregleda književnosti s početka 20. stoljeća potvrdit će se daljnje nasljeđivanje i primjena devetnaestostoljetnih metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti. Time će se na još jedan način dati doprinos rasvjetljavanju Jagićeve uloge u razvoju žanra povijesti hrvatske književnosti.

S obzirom na to da je Jagić svoj posljednji književnopovijesni rad objavio 1913. u povijesti Branka Vodnika *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća* za koju je napisao prvo poglavlje naslovljeno *O hrvatskoj glagolskoj književnosti*, simbolično će se ovom analizom obuhvatiti ključne povijesti hrvatske književnosti objavljene do te godine, uključujući i tu povijest.

Godine 1902. Milorad Medini objavio je svoju *Povjest (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*.⁹⁶⁴ U nenaslovljenom uvodu Medini je ukazao na cilj predstavljanja dalmatinske i dubrovačke književnosti 16. stoljeća koja bez obzira na svoju starinu nosi veliku umjetničku važnost, slično kao Petrarca i Dante u talijanskoj književnosti.⁹⁶⁵ U drugom dijelu uvoda Medini je istaknuo da će se u radu koristiti i komparativnim pristupom po uzoru na Jagića:

Treba ipak da se sjetim nekih, koji su svojim radom omogućili, da pristupimo sustavnom ocjenjivanju starijih naših pisaca. I prije njih su nekoji, po primjeru prof. Jagića, koji je udario temelje komparativnom ispitivanju naše književnosti, pisali, dapače dobro pisali o jednom ili drugom djelu (...) ⁹⁶⁶

⁹⁶⁴ Matica hrvatska, Zagreb, 1902.

⁹⁶⁵ Isto, str. V.

⁹⁶⁶ Isto, str. VII.

Medini je svoju *Povijest* podijelio na 21 poglavlje, neka od tih poglavlja su: *Prvi počeci crkvene književnosti u narodnom jeziku, Latinski pjesnici Dubrovnika i Dalmacije XV. i XVI. vijeka, Marulić i hrvatski pjesnici XVI. vijeka, Lirika u drugoj polovini XVI. vijeka, Juraj Baraković, Dubrovačka crkvena prikazanja, Komedijska po načinu Plautovu u Dubrovniku.*

Prethodnim povjesničarima književnosti Medini je sličan po prikazivanju životopisa književnika i sadržaja književnih djela. No u odnosu na prethodne povjesničare, primjećuje se da je često uspoređivao sadržaje književnih djela s nekim drugim sličnim djelima i vrednovao ih. Primjerice, nakon što je predstavio poslanice Nikole Dimitrovića, predstavio je i poslanice Nikole Nalješkovića:

Porede li se s ovakim poslasticama Nalješkovićeve, zlo je po Nalješkovića. U njega su slike blijede, stil bez ukusa, pun pretjeranosti, no ipak su za nas ne male znamenitosti zbog osoba, kojima su upravljene, jer po njima doznajemo za Miha Latinića, Frana Butkovića, fra Honora Salamunovića, Nikšu Andrečića (...).⁹⁶⁷

Medini se nije detaljno bavio narodnom književnosti, no uspoređivao je djela umjetničke književnosti s narodnima:

Pretjerivajući pjeva narodni pjevač o svojoj dragoj, ili uopće o ženskoj ljepoti (...) odmah se vidi velika razlika u formi, kojom se misli izrazuju, tako da je lako raspoznati umjetnog i narodnog pjevača, ali sadržaj je skoro jednak. Ispitujući dalje naći ćeš, da nije samo slikoviti govor zajednički i jednoj i drugoj poeziji, već se i shvaćanje ljubavi i njezinih posljedica donekle slaže.⁹⁶⁸

Nekoliko je poglavlja Medini posvetio predstavljanju određenog žanra u dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti – lirici, epici, komediji itd., što ukazuje na sve veću svijest o prikazivanju povijesti književnosti kroz žanrove što će krajem 20. stoljeća u hrvatskoj znanosti o književnosti zastupati Viktor Žmegač⁹⁶⁹ i Krešimir Nemec.⁹⁷⁰ Zamjećuje se da je Jagić katkad tumačio podrijetlo nekih žanrova, na što se ranije nije nailazilo: „Pastirskim igrama, koje

⁹⁶⁷ Isto, str. 106.

⁹⁶⁸ Isto, str. 124.

⁹⁶⁹ Viktor Žmegač, *Književnost i zbilja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982., str. 21.

⁹⁷⁰ *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999.; *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Znanje, Zagreb, 1998.; *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, Znanje, Zagreb, 2003.

procvjetaše po Italiji tako, da ih je do 1700 komada, treba tražiti postanak ondje, gdje i ostaloj pastirskoj poeziji.“,⁹⁷¹ no češće je pisao općenito o tom žanru i njegovu razvoju u okviru dalmatinske i dubrovačke književnosti 16. stoljeća:

Dok se je lirika dubrovačko-dalmatinska, razvijajući se postepeno iz pučke popijevke pod utjecajem s prva trubadurštine, a po tom klasičkih književnosti i novotalijanske lirike XVI. vijeka, uzvinula mukom do onog stepena, na koji je uzdigoše preteče klasicizma, epika se već s početka poče povadjati za tuđinskim uzorima tako, da u njoj ni nema traga kakvom razvijanju, jer je odjek talijanske epike onih vremena.⁹⁷²

Često je u takvim situacijama pribjegavao komparativnom pristupu: „U Italiji je n. pr. u ovo doba procvao romantički ep, koji dovedoše do neobična sjaja po izbor pjesnici, kao Ludoviko Pulci, Mato Marija Boiardo, a nada sve slavljani Ariosto.“⁹⁷³ Komparativni pristup tumačenju književnih pojava, djela, žanrova itd., po uzoru na Jagićev u radu *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici*, vidljiv je tijekom cijele Mediničeve *Povjesti*:

Kad cvijet preneseš iz jedne zemlje u drugu, hoće mu se vremena, da se svikne novoj postojbini. Isprvice jedva životari, do malo da osnaži, a napokon i izmijeni prama nebu i novoj prirodi. Tako i talijanski humanizam prenesene na dalmatinsko tlo s početka je jedva životario držeći se pravca, kojim bijaše u Italiji pošao, te stoprva nakon čitavih 100 godina pronije obilni plod preinačivši se prama narodu i mišljenju ljudi onih krajeva, kako ga bijaše naša sreća zanjela.⁹⁷⁴

Dok je s jedne strane iznosio vlastite stavove i procjene književnih djela i raznih pojava, s druge je strane navodio i stavove i spoznaje drugih znanstvenika: „O ovim napjevima – koje na svrsi glave priopćujem – evo što sudi poznati znalac narodnih melodija, Frano Kuhač (...)“⁹⁷⁵ Također, često je prilikom iznošenja teza drugih znanstvenika iskazivao svoje neslaganje s njima ili ih negirao zbog drukčijih znanstvenih stavova:

Najstarije su one u Ranjininu zborniku god. 1507., izmiješane sa pjesmama Gjoreta Držića i Šiška Menčetića. Jagić dapače misli, da ih je baš Držić pobilježio, ali dokaza nema. Prvo svega

⁹⁷¹ Isto, str. 304.

⁹⁷² Isto, str. 202.

⁹⁷³ Isto, str. 203.

⁹⁷⁴ Isto, str. 69.

⁹⁷⁵ Isto, str. 217.

nije tačno ni kazati „pobilježio“ jer to nijesu čiste narodne pjesme, nego pjesme ispjevane, ili preinačene po narodnim motivima od umjetnih pjesnika.⁹⁷⁶

U odnosu na ranije povjesničare književnosti, Medini je otišao korak dalje u razvoju žanra povijesti hrvatske književnosti. Osim što je usvojio Jagićeva metodološka načela, odnosno načela povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća – predstavljanje životopisa književnika, predstavljanje sadržaja književnih djela, komparativni pristup tumačenju književnih djela i pojava, povezivanje narodne i umjetničke književnosti, donosio je i novine. Primjerice, polemizirao je sa stavovima i tezama drugih znanstvenika, povezivao je književna djela s drugim djelima iz nacionalne i europskih književnosti, prikazivao žanr u cjelini u određenom vremenskom razdoblju, prikazivao njegova osnovna obilježja pa čak i podrijetlo. Vinko Brešić ovu je *Povijest* smatrao važnom zbog reafirmiranja vrijednosti dubrovačko-dalmatinske književnosti 16. stoljeća i vrlo detaljnog i informativnog oslikavanja povijesne pozadine vremena.⁹⁷⁷

Među prvim povijestima hrvatske književnosti koje se bave prikazivanjem samo jednog razdoblja je *Hrvatski preporod* Đure Šurmina. Povijest je objavljena u dvije knjige, prva *Hrvatski preporod I, Od godine 1790. do 1836.*⁹⁷⁸ objavljena 1903. podijeljena je na sljedeća četiri poglavlja: *Hrvati u borbi za svoja prava*, *Književni rad*, *Hrvati odlučno brane stara svoja prava*, *Rad oko književnosti*. U poglavljima *Hrvati u borbi za svoja prava* i *Hrvati odlučno brane stara svoja prava* Šurmin se bavio političko-povijesnim pitanjima. U poglavlju *Književni rad* predstavio je književnike po potpoglavljima – Antuna Mihanovića, Tomu Mikloušića, Titu Brezovačkog, Ignjata Kristijanovića i dr. U pravilu su svi književnici predstavljeni kratkim životopisom u koji je često uključeno i tumačenje njihove šire uloge u preporodnom vremenu. Zbog toga veći dio potpoglavlja zapravo čine upravo takve informacije, a tek u manjoj mjeri informacije o njihovim književnim i neknjiževnim djelima. Šurmin je često nakon predstavljanja sadržaja djela pristupao njihovom tumačenju:

Brezovačkomu je bilo do toga, da prikaže i prekori pogrješke tadašnjega života i tadašnjega načina obrazovanja. Uz ove pojave treba iskorijeniti i vjeru u natprirodnu moć grabancijaša. Oko toga su se svakako nastojali mnogo svećenici, jer se to u prvom redu upravo njih ticalo. Pisac je znao grabancijaša đaka po pripovijedanju tako prikazati, da ga sad vidimo kao trgovca,

⁹⁷⁶ Isto, str. 125.

⁹⁷⁷ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 242.

⁹⁷⁸ Dionička tiskara, Zagreb, 1903.

sad kao putnika, koji znade svakomu, s kim dođe u doticanje, kazati njegovu prošlost, a i dobar dio budućnosti.⁹⁷⁹

Poglavlje *Rad oko književnosti* Šurmin je većim dijelom usmjerio prikazivanju kulturnih prilika za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, a književnost je analizirao zapravo usputno. Dosta je tumačio časopisnu djelatnost vezanu uz *Danicu*, osim što je pisao o njezinu nastanku, razlozima pokretanja i razvoju, pisao je i o književnim djelima koja su se objavljivala u njoj:

Gaj je još tri svoje pjesme ove godine metnuo u „Danicu“. To je „Preobraženje“ (...) i dvije „Davorije“ (...). U prvoj aludira na domaće prilike, kako je Hrvat dobio od vila snage, kojom je svijet ganuo i donio zoru rodu svomu. U pravoj davoriji govori, kako su dušmani zasijali na domaćem tlu svoje običaje, te otrovne travice, a kosci se Hrvati, stare Slave sinovi, digoše da ih pokose. Druga davorija je gotovo ratoborna pjesma, koja je znala mnogo puta svom svojom snagom oduševiti narod, kad mu trebalo u kojoj prilici pokazati snagu.⁹⁸⁰

Druga knjiga Šurminove povijesti *Hrvatski preporod II, Od godine 1836. do 1843.*⁹⁸¹ objavljena je godinu dana nakon prve. Podijeljena je na sljedeća poglavlja: *Poslije sabora, Političke prilike do zabrane imena ilirskoga, Književne i kulturne prilike u Hrvatskoj*. Kao i prva knjiga, ne predstavlja samo književnost vremena, nego i političke i kulturne i općenito društvene prilike vremena. Pišući o književnosti, Šurmin je često analizirao cjelokupnu sliku nekog žanra u razdoblju, nije pisao o točno određenu književniku:

Vatra čitavoga našega pokreta u prvim godinama bijaše potaknuta upravo pjesničkim žarom, koji je u jednu ruku htio da pokaže, kako je nekada sreća gospodovala u narodu, a u drugom je redu, prihvativši nešto i život sam s njegove zbilje i prislanjajući je na život čitavoga naroda, poezija stvarala i svoj pravac, kojim se imala kretati umjetnost.⁹⁸²

Šurminova povijest od Medinijeve razlikuje se utoliko što se ne bavi samo književnošću, nego i drugim povijesnim, političkim i kulturnim okolnostima hrvatskog narodnog preporoda. Zbog toga bi se na tu povijest mogla odnositi već spominjana Jagićeva teza, koja je dakako na početku 20. stoljeća već vrlo blizu potpune primjene, da se uz prikazivanje povijesti književnosti ne treba prikazivati opća povijest. Ipak, u dijelovima

⁹⁷⁹ Isto, str. 64.

⁹⁸⁰ Isto, str. 181.

⁹⁸¹ Dionička tiskara, Zagreb, 1904.

⁹⁸² Isto, str. 18.

poglavlja u kojima je tematizirao povijest književnosti, Šurmin je primjenjivao ranije utemeljena metodološka načela. Osobito je važno napomenuti da se (bio)bibliografski pristup povijesti književnosti početkom stoljeća posve napustio, ali se povremeno još uvijek zadržavao prikaz dijela ili cijele opće povijesti.

Godine 1906. Milan Marjanović objavio je svoju povijest *Iza Šenoe, četvrt vijeka hrvatske književnosti*.⁹⁸³ Marjanović je u *Uvodu* istaknuo da je pogrešna teza kojom se književno stvaralaštvo nakon Šenoe ocjenjuje umjetnički što mu je i bio cilj dokazati:

Ipak bi bio red, da učinimo bilancu o našoj najnovijoj knjizi. Ako bi i vrlo površno pregledali tu knjigu vidjeli bi, da ne stoji ni jedan od gornjih prigovora, da je knjiga nakon Šenoe u velikoj mjeri napredovala i po broju i po vrsti (...)⁹⁸⁴

Marjanović je također napomenuo da nije napisao potpunu povijest književnosti tog vremena, nego kratki pregled iste u kojem će predstaviti glavne književnike, djela i: „(...) glavne crte i smjerove razvoja naše literature.“⁹⁸⁵ Navedeno je prikazao kroz dva velika poglavlja, prvo je *Od smrti A. Šenoe do polovice devetog decenija*, a drugo je nenaslovljeno, no po sadržaju je vidljivo da se odnosi na kraj 19. i sami početak 20. stoljeća.

Prilikom predstavljanja književnika, Marjanović nije pisao o njihovu životu, nego je tumačio njihovo stvaralaštvo u širem književnom kontekstu vremena u kojemu su stvarali i navodio njihova književna djela. Prikazivanje sadržaja djela u ovoj povijesti jest prisutno, no uvijek je u funkciji potvrđivanja određene teze i obično se i analizira na razini povezivanja s istom:

Kozarac vjeruje u povraćanje žene na dobru stazu. Primjerom je Tena, a i Malvina bi se povratila, da je bio tko bi ju doveo. Žena je sama od sebe slaba, ona je lakomišljena, ona klone brzo, ni sama nepoimljući, kako je duboko pala. Ne, ni Mira, ni Tena – neznaju, kako su pale i jedna i druga svoje i nehotične i hotične zavodnike zaklinju, da ih neostavljaju, ali obadvije se povraćaju kasnije poslije grijeha svojih, u pravu kolotečinu žića. Tena, ostavljena od svih, gojila je ipak plemenštinu srca u sebi – trebalo je samo, da se vodnik Beranek povrati – i ona se preнула od tužnoga života.⁹⁸⁶

⁹⁸³ Naklada „Hrvatske knjižarnice“ u Zadru, Zadar, 1906.

⁹⁸⁴ Isto, str. 3.

⁹⁸⁵ Isto, str. 4.

⁹⁸⁶ Isto, str. 53.

Marjanoviću više nije bilo dovoljno samo predstavljanje i analiza književnih pojava vremena, književnika i djela pa je tumačio teme koje su se pojavljivale u analiziranim književnim djelima. Tako je primjerice tumačio viši građanski društveni sloj, odnos ljudi građanskog i radničkog sloja, motiv umiranja u književnim djelima, motiv muslimana i sl.:

U novije doba, u devedesetim godinama, počela je naša literatura da obradjuje još jedan problem i da se lokalizuje u još jednom kraju, pa danas imademo već i „bosansko-hercegovački“ ogranak literature. Time ulazi novi tip u našu knjigu – Musliman! Naši stariji pjesnici borbe „za krst časni i slobodu zlatnu“ prikazivali su Turčina u najružnijoj slici. Kasnije se je to mijenjalo. Botić, a uz njega i I. Dežman („Smiljan i Koviljka“) počeli su isticati, da smo mi kršćani i muslimani braća, vjerom i predsudom rastavljeni.⁹⁸⁷

Sintetiziranje književnih zbivanja izdvajanjem glavnih ideja vremena zamjećuje se kao novo metodološko načelo već od Šurminove *Povjesti* (!) *književnosti* iz 1898. To načelo Marjanović je primjenjivao u većem dijelu svoje *Povijesti*:

Hrvatska novija, realistička pripovjedačka literatura, decentralizovala se je tako, da svaki kraj, iz koga crpu naši pisci gradivo, daje svoju uvijek stalnu, često jednostranu značajnu crtu. Zagorje poznamo redovito po šljivariji, Slavoniju po lakomislenosti, Bosnu po muslimanima, po mučnome prilagodbivanju novim prilikama, Liku po graničarstvu, a ponešto (u starijim radnjama) i po hajduštvu, Istru po propalim brodovlasnicima i zlim Talijanima, Hrvatsko primorje većinom po senjskim prilikama, Dubrovnik po vlasteli, a ostalu Dalmaciju ne poznajemo baš mnogo. Svaki kraj ima svoje specijalne sujete, a često i svoju šablonu.⁹⁸⁸

Vrlo slično prepoznaje se i prilikom tumačenja žanrova:

(...) poezija po izrazitosti, a donjekle i po vrijednosti (je) zaostajala za pripovješću te je bila u svojoj ljubavnoj i rodoljubnoj grani većinom ultra romantična, uza sve to, što su u ovo doba pjevali dobri pjesnici, kao što su Harambašić, Vukelić, Palmović, Kovačić i dr. Moglo bi se pričiniti čudnim pojavom, ali ako bolje promotrimo stvar, uvidjet ćemo, da je i taj pojav skroz naravan.⁹⁸⁹

⁹⁸⁷ Isto, str. 61.

⁹⁸⁸ Isto, str. 78.

⁹⁸⁹ Isto, str. 11.

Predstavljanje časopisne djelatnosti također se pojavljuje i u ovoj povijesti, no uz navođenje glavnih informacija o časopisima prisutna je i analiza tema koje su u njima dominantne, vrsta članaka koji se u njima pojavljuju, poveznice s poetikom koju zastupaju itd. Marjanović je tumačio i kritičke tekstove kojima je zamjerao nedovoljno predstavljanje književnih djela, a previše pisanja o književnicima. Također, isticao je kritičare koji su u svojim kritikama pisali o teorijama kritike i književnosti, što čitatelje nije zanimalo pa je: „Ovaj propust kritike otudjio (je) publiku od literature (...)“⁹⁹⁰ te je zbog toga: „(...) u publici uvijek ostala živa uspomena na Šenoino doba, a sve se više i brže zaboravljala bujna, i po naš život vrlo važna doba osamdesetih godina. I tako se stvorila predrasuda da nakon Šenoe nemamo više literature.“⁹⁹¹ Zamjećuje se da se uloga kritike dugo vremena zadržava kao ključna u književnopovijesnom (pa i kulturnom) smislu, što potvrđuje tezu Renéa Welleka i Austina Warrena o neodvojivosti kritike od povijesti književnosti.

Nikola Andrić 1906. objavio je svoju povijest *Pod apsolutizmom, Historija šestoga decenija hrvatske književnosti (1850.-1860.)*⁹⁹² koja je obuhvaćala jedan dio povijesti hrvatske književnosti. Podijeljena je na dva poglavlja *Kulturna slika Hrvatske pod Bachovim apsolutizmom* i *Hrvatska književna evolucija od god. 1820.-1860.* Nakon što je u prvom poglavlju ove vrlo kratke povijesti Andrić rastumačio političke i kulturne okolnosti vremena o kojemu je pisao, drugo je poglavlje posvetio književnosti.

Književnike i njihova djela predstavio je kroz tumačenje književnih pojava, s tim da se na životopisima književnika minimalno zadržavao, dok je sadržaje djela predstavljao i analizirao:

Ne uzimajući toliko u obzir ovu inače dosta interesantnu fabulu, moramo s pohvalom istaći Jarnevićkin osobiti dar za utančanu psihološku analizu. Juditina duša i postepeni razvitak njenih opakih nastranosti opisani su u noveli zaista s velikom vještinom, tako, da ne znamo, kojega bi našeg pisca onoga vremena mogli u ovoj vrlini usporediti s Jarnevićevom.⁹⁹³

Također, na mnogo je mjesta zamjetno i Andrićevo vrednovanje književnih djela, na takav se primjer nailazi prilikom tumačenja drame Ilije Okrugića *Sućurica i šubara*.⁹⁹⁴

⁹⁹⁰ Isto, str. 68.

⁹⁹¹ Isto, str. 69.

⁹⁹² Matica hrvatska, Zagreb, 1906.

⁹⁹³ Isto, str. 71.

⁹⁹⁴ Isto, str. 64.

Tumačenju kazališne djelatnosti dodao je, osim predstavljanja književnika i dramskih tekstova, političke i kulturne okolnosti vezane uz kazališna zbivanja, što se pojavljivalo i u ponekim ranijim povijestima, primjerice u *Kratkoj povijesti književnosti hrvatske i srbske za građanske i više djevojačke škole* Ivana Filipovića. Također, analizirao je i časopisnu djelatnost vremena predstavljajući osnovne informacije o časopisima i urednicima koje je dalje povezivao s književnicima koji su svojim radovima pridonosili tim časopisima: „Pored Bogovića sastajemo se u prvoj godini 'Nevenova' života najviše s imenom Mijata Stojanovića (1818.-1881.), jednog od najzaslužnijih pučkih učitelja, koji su se uvijali nad oranicom narodne naše kulture.“⁹⁹⁵

Andrićeva je povijest, kako se može vidjeti iz navedenog, kratak, ali sadržajan doprinos jednom razdoblju povijesti hrvatske književnosti. U svom metodološkom okviru autor je zadržao osnovna metodološka načela devetnaestostoljetnih povijesti hrvatske književnosti i dodatno ih proširio novim načelima, stoga unatoč tomu što je ova povijest kratka, slijedi devetnaestostoljetna metodološka načela i dopunjuje ih.

Zanimljiva je i *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*⁹⁹⁶ Branka Dreschlara (Vodnika) iz 1907. koja je kao Medinijeva i Pavićeva povijest posvećena jednom geografskom kraju. Vodnik je svoju povijest podijelio na sljedeća poglavlja *Poezija baroknog stila, Prosvjećenje i jozefinizam, Reakcija, Nastavljači Kačićevi, Pseudoklasicizam*. Povijesti slavonske književnosti pristupio je predstavljajući književnike tog kraja, pri čemu gotovo uopće nije pisao uvode o razdoblju, odnosno tematici o kojoj govori. Iako je dosta pozornosti posvećivao životopisima književnika, ipak je više pisao o njihovim djelima. Sadržaj književnih djela Vodnik, slično kao i Marjanović, tek je usputno predstavljao, svoju pozornost usmjerio je analizi tekstova: „Ivanošićeva knjiga oštra je reakcija protiv jozefinizma, protiv novih prosvjetnih ideja, protiv Voltaira i Rousseaua, protiv bezvjerstva, što se počelo širiti i u samim slavonskim selima, te nam ona pruža najizrazitiju sliku ovih vremena.“⁹⁹⁷ Pišući o književnicima i njihovim djelima Vodnik je razmatrao i književne pojavnosti u Slavoniji:

I kao pjesnik Kanižlić je osebujna i osamljena pojava u slavonskoj književnosti XVIII. vijeka. On je pjesnik ježovitskog, baroknog stila. U Slavoniji nije ovaj suvremeni pravac ni mogao naći velika odziva, jer u slavonskoj književnosti vode s jedne strane glavnu riječ franjevci, koji su

⁹⁹⁵ Isto, str. 30.

⁹⁹⁶ Naklada knjižare M. Breyera, Zagreb, 1907.

⁹⁹⁷ Isto, str. 61.

bili svuda otvoreni protivnici baroknoga stila, jer se je on opirao duhu jednostavnosti u njihovu svemu radu (...) ⁹⁹⁸

U ovoj povijesti ne nailazi se na tumačenje časopisne djelatnosti, uloge kritike, odnos društva i književnosti i ostala metodološka načela. Više je usmjerena na prikazivanje razvoja književnosti u Slavoniji u 18. stoljeću kroz predstavljanje književnika i njihovih djela te oslikavanje poetike vremena posredstvom tih književnika i djela pa se u tom smislu može odrediti kao novina u povijesti hrvatske književnosti.

Slijedeći Jagićevu ideju o pisanju monografija o književnicima, književnim razdobljima i pojavama u povijesti hrvatske književnosti, kako su to uradili Armin Pavić svojom *Historijom dubrovačke drame* ili Gjuro Šurmin *Hrvatskim preporodom*, Franjo Bučar je 1910. objavio *Povijest hrvatske protestantske književnosti*.⁹⁹⁹ Kako se saznaje iz *Predgovora*, autor je ideju o istraživanju hrvatske protestantske knjige i književnosti iz doba reformacije dobio nakon što se bavio poviješću reformacije i uvidio da ne postoji dovoljno literature o toj temi u znanosti o književnosti.¹⁰⁰⁰ Vinko Brešić istaknuo je upravo tu vrijednost knjige – nastanak na temelju vlastitih istraživanja njezina autora o povijesti protestantizma.¹⁰⁰¹

Kroz sljedećih devet poglavlja Bučar je prikazao protestantizam u hrvatskoj kulturi i književnosti: *Počeci reformacije u Hrvata*, *Nastojanje oko izdavanja hrvatskih protestantskih knjiga*, *Uredjenje hrvatske tiskare u Urachu*, *Ostali suradnici hrvatske tiskare u Urachu*, *Hrvatska protestantska tiskara u Urachu*, *Raspačavanje hrvatskih protestantskih knjiga*, *Prestajanje hrvatske tiskare u Urachu*, *Nastojanje oko čistoće jezika u hrvatskim protestantskim knjigama*, *Svršetak hrvatske protestantske tiskare u Urachu*. Bučar se u svojoj *Povijesti*, što se može vidjeti već i po naslovima poglavlja, usredotočio na razvoj tiskara, tiskare i tiskanje protestantskih knjiga. Književnošću se bavio samo rubno, i to navodeći kad i gdje je neko djelo tiskano i ostale slične informacije o tisku, eventualno se nailazi na predstavljanje teme djela:

Iste godine (1555.) izadje u Tübingenu s potpunim imenom Vergerius na slovenskom i talijanskom jeziku knjiga pod naslovom „Ena molitov tih kerszhenikou“. Po svoj prilici sastavio je Vergerije tu knjižicu na talijanskom jeziku, a Trubar ju je priredio u slovenskom jeziku.

⁹⁹⁸ Isto. str. 10.-11.

⁹⁹⁹ Tisak Antuna Scholza, Zagreb, 1910.

¹⁰⁰⁰ Isto, str. 5.

¹⁰⁰¹ Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 243.

Poslije izadje ta brošura i na latinskom jeziku. Molitva je napisana za obraćene protestante, kakav je bio i sam Vergerije. (...) Poradi korekture za tu brošuru pozvao je Vergerije Trubara iz Kemptena u Tübingen. „Ena molitov“ nalazi se sad u knjižici Marciana u Mlecima, u dvorskoj knjižnici u Beču i u Wolfenbütelu.¹⁰⁰²

S obzirom na to da se knjiga ne dotiče povijesti hrvatske književnosti u smislu prikazivanja i tumačenja njezina razvoja, nego više u smislu razvoja tiskarstva i tiskanja protestantskih knjiga, neće se detaljnije analizirati. Ovdje je predstavljena radi potvrđivanja raznolikosti pristupa temama vezanim uz povijest hrvatske književnosti.

Cherubin Šegvić je 1911. objavio *Kratku povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do god. 1900.*¹⁰⁰³ u kojoj je u nizu poglavlja predstavio povijest hrvatske književnosti. U *Predgovoru* je ukazao na važnost narodne i klasične književnosti te iznio tezu o izmjenjivanju tih dvaju elemenata tijekom cijelog razvoja povijesti hrvatske književnosti: „Tko je dublje zaronio u proizvode naše narodne književnosti, mogao se je uvjeriti, da se od početaka pa do danas, dva elementa izmjenjuju u našoj književnosti, elemenat narodni i elemenat klasički.“¹⁰⁰⁴ U ostatku *Predgovora* osvrnuo se na metodološki okvir svoje *Kratke povijesti* – prikazivao je samo najznačajnije književnike i djela, više je pozornosti posvećivao djelima, a manje književnicima, zadržao je trodjelnu razdiobu književnosti po uzoru na prethodne povjesničare, tumačio je narodnu književnost jer ju je smatrao važnim dijelom povijesti hrvatske književnosti, nije pravio razliku između hrvatskog i srpskog književnog stvaralaštva te im je pridavao jednaku pozornost, drugom dobu povijesti hrvatske književnosti pristupio je najdetaljnije jer je smatrao da je to razdoblje ključno za tumačenje povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća.

Zamjetno je da je Šegvić povijest književnosti otpočeo predstavljanjem povijesti hrvatskog i srpskog naroda, njihovih jezika te oslikavanjem kulture tih naroda. Iako prikazivanju opće povijesti nije pristupio opširno, to i dalje potvrđuje snažnu prisutnost prikazivanja opće povijesti u okviru povijesti književnosti.

Nakon uvodnih poglavlja u ostatku se knjige Šegvić bavio isključivo prikazivanjem povijesti književnosti, opća povijesna zbivanja nije predstavljao za potrebe tumačenja književnih pojava. Kako je napisao u *Predgovoru*, u svoju sliku povijesti književnosti uvrstio je i narodnu književnost, tumačio je narodne pjesme, pripovijetke, poslovice, zagonetke

¹⁰⁰² Isto, str. 42.

¹⁰⁰³ Cherubin Šegvić, *Kratka povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do god. 1900.*, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, 1911.

¹⁰⁰⁴ Isto, str. 3.

i pitalice. Nakon što je definirao svaku vrstu narodne književnosti, Šegvić je razložio najučestalije teme u tim vrstama i njihove književne posebnosti koje je smatrao važnima poput stilskih sredstava, najučestalijih tipova likova, izvore nastajanja i preuzimanja itd.

Povijest hrvatske književnosti Šegvić je predstavio kroz tri razdoblja – od 12. do 15. stoljeća, od 15. do 19. stoljeća i 19. stoljeće. Počecima pismenosti i razdoblju srednjeg vijeka nije posvetio puno pozornosti, spomenuo je nekoliko najvažnijih glagolskih spomenika, nije pristupio njihovom predstavljanju i analiziranju, tek je naveo kad su nastali, gdje se čuvaju i sl. Takav je pristup prikazivanju povijesti hrvatske književnosti odmak od metodoloških načela žanra 19. stoljeća, prilikom prikazivanja cjelokupne povijesti hrvatske književnosti velika pozornost posvećivana je i prikazivanju početaka pismenosti i srednjovjekovlja kao ključnih razdoblja u razvoju hrvatske književnosti.

U predstavljanju književnih razdoblja na koje je podijelio hrvatsku književnost, Šegvić je bio usredotočen na uvodno kratko predstavljanje osnovnih informacija vezanih uz to razdoblje – vremensko trajanje, najučestalije teme u književnosti tog vremena, žanrovska struktura i nabranje gradova koji su bili nositelji književnog života tog vremena. Nakon takvog uvodnog dijela usredotočio se na prikazivanje životopisa književnika i predstavljanje njihovih najvažnijih književnih djela. Iznošenju sadržaja književnih djela pristupao je sažeto i bez navođenja suvišnih detalja:

Nakon uvoda, u kojemu Jeđupka pripovijeda, kako je različitim nezgodama izgubila tri sina, ona još veli, da je došla amo, da gospođama gata. Tih je gospođa šest, a ona svakoj ponešto priča. Tako prvoj proriče silno bogatstvo i dva sina, koji će se odlikovati sposobnostima, častima i dugim životom; drugoj opisuje neugodna svojstva njezina supruga; trećoj kazuje, kakva je moć u različitim trava i cvijeća (...) ¹⁰⁰⁵

Nakon prikazivanja sadržaja djela, uslijedilo je njegovo analiziranje bez književnoteorijskog i književnopovijesnog okvira:

Čubranovićeva pjesma tako se je cijnila u Dubrovniku i izvan njega, da ju je Gundulić znao na pamet, pa je u svojim djelima nekoliko stihova iz nje pozajmio. Za Čubranovićem su se poveli i drugi književnici, da obrade isti predmet, kao Pelegrinović, Bobaljević, Mažibradić, ali ga ne

¹⁰⁰⁵ Isto, str. 48.

prestigoše. Jezik Čubranovićeve pjesme je gladak i skladan, a stihom natkriljuje sve dosadašnje pjesnike. Kod njega prevlađuje čista štokavština.¹⁰⁰⁶

Često se u tekstu nailazi na navođenje primjera iz književnih djela kojima je Šegvić potvrđivao svoje teze; također, navođenjem spoznaja drugih znanstvenika potvrdio je svoju upućenost u znanstvenu i stručnu literaturu.

Od devetnaestostoljetnih metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti Šegvić je preuzeo periodiziranje književnosti, iznošenje sadržaja književnih djela, predstavljanje osnovnih književnih obilježja razdoblja, navođenje primjera iz književnih djela kojima je potvrđivao svoje teze te pozivanje na spoznaje drugih znanstvenika. Periodizacija koja je bila prisutna od početaka razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti zadržala se i u dvadesetostoljetnim povijestima, osim njezina kontinuiteta, zamjećuje se i njezino dodatno raslojavanje na nova i kraća razdoblja u prikazivanju povijesti književnosti. Među teoretičarima koji su zagovarali njezino postojanje su Viktor Žmegač,¹⁰⁰⁷ Zdenko Škreb¹⁰⁰⁸ i Milivoj Solar,¹⁰⁰⁹ dok su Ivana Žužul¹⁰¹⁰ i Andrea Zlatar Violić¹⁰¹¹ bile svjesne njezine problematičnosti, upitne funkcionalnosti pa čak i potencijalnog potpunog napuštanja.

Nakon povijesti slavonske književnosti, Branko Vodnik 1913. objavio je *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*.¹⁰¹² Kako piše i u podnaslovu knjige – u toj se povijesti Vodnik bavio poviješću hrvatske književnosti od 16. do 18. stoljeća. Zanimljivo je da je u *Predgovoru* naznačio važnost narodne književnosti, ali je također i objasnio da ju nije uvrstio u ovu prvu knjigu povijesti hrvatske književnosti zato što ju je planirao uvrstiti u sljedeću posvećenu srednjovjekovlju u hrvatskoj književnosti. Osim toga, Vodnik je knjigu napisao za širu publiku te zbog toga u nju nije uvrštavao nove spoznaje i istraživanja, već je dosadašnje poznate sintetizirao na način koji je smatrao najprikladnijim.¹⁰¹³

Nakon poglavlja *O hrvatskoj glagolskoj književnosti* koje je napisao Vatroslav Jagić, slijede ostala Vodnikova: *Hrvatska književnost od humanizma do reformacije, Reformacija i*

¹⁰⁰⁶ Isto, str. 49.

¹⁰⁰⁷ Viktor Žmegač, *Spoznajni interes historiografija književnosti*, Umjetnost riječi, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIV, br. 2, Zagreb, 1980., str. 83.

¹⁰⁰⁸ Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., str. 130.

¹⁰⁰⁹ Milivoj Solar, *Granice znanosti o književnosti, Izabrani ogledi*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2000., str. 259.

¹⁰¹⁰ Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431.-432.

¹⁰¹¹ Andrea Zlatar Violić, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022., str. 167.

¹⁰¹² Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

¹⁰¹³ Isto, str. 5.

protivreformacija i Hrvatska književnost u XVIII. stoljeću. U ovoj se povijesti najviše od prethodnih prepoznaje predstavljanje književnih razdoblja, dok se to ranije činilo usputno i sa znatno manje informacija. Osim definiranja razdoblja i navođenja njihovih osnovnih književnih obilježja, predstavljaju se i u općem širem kontekstu:

Renesansa je duševni preporod na osnovi kulture staroklasičke, a kako je tu najjače bio istaknut ideal estetički, to je renesansa u prvom redu preporod umjetnosti. Ali renesansa je podala novu osnovicu i naukama, politici i društvenom životu te stvorila time novo naziranje o svijetu. Mjesto kršćanskog sredovječnog supranaturalizma ističe se klasički smisao za ljepotu i važnost pozemskog života; radost sa svega, što je pozemsko, ljudsko, to je humanizam predao renesansi.¹⁰¹⁴

Također, književne pojavnosti povezivao je i s društvenim kontekstom, što je vidljivo prilikom tumačenja odnosa plemstva i puka koji se iz stvarnosti prenio i u književnost.¹⁰¹⁵ Pišući o književnicima, Vodnik se zadržavao na predstavljanju njihova životopisa, ali prilikom tumačenja njihova književna stvaralaštva povezivao ih je s književnom poetikom razdoblja i u hrvatskoj književnosti, ali i u europskima: “Šiško Menčetić član je suvremene napuljske pjesničke škole, kojoj je stilističko obilježje bilo pretjerano upotrebljavanje pjesničkog nakita, a pravac je ovoj poeziji bio donekle pučki; ona je bila namijenjena životu, u prvom redu dvorskim krugovima, a ona širokim slojevima.”¹⁰¹⁶ Također, Vodnik je iskazivao svoj stav o književnim djelima, primjerice za *Ribanje i ribarsko prigovaranje* napisao je da je riječ o idiličnom epu punom jedrine i svježine,¹⁰¹⁷ a mnoga djela je također i analizirao:

„Robinja“ jedina je originalna hrvatska drama iz doba cvjetanja trubadurske erotike, koja potkraj XV. i početkom XVI. stoljeća, u nas i u Italiji, hoće da bude pučka, pa u jednu ruku prodire doista u narodnu poeziju, a u drugu ruku i u njoj se odziva narodna pjesma. Zato se ovo obilježje odražuje i u „Robinji“: ona izlazi iz erotike Gjora Držića i naše narodne pjesme, što i nije, premda se tako u prvi mah čini, u protivuriječju s Lucićevim aristokratizmom, jer narodna pjesma kao izričaj naše feudalne sredine živjela je na ustima prostoga naroda, ali je pronosila slavu narodne gospode.¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁴ Isto, str. 68.

¹⁰¹⁵ Isto, str. 116.

¹⁰¹⁶ Isto, str. 86.

¹⁰¹⁷ Usp. isto, str. 127.

¹⁰¹⁸ Isto, str. 121.

S obzirom na to da u razdoblju koje je prikazano u ovoj *Povijesti* nije imalo časopisnu djelatnost i književnu kritiku, o istima Vodnik nije ni pisao. Iz navedenih je primjera razvidno da i Vodnik, kao i ostali književni povjesničari s početka 20. stoljeća, nastavlja slijediti metodološka načela povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća i dodatno ih razvijati. Zbog toga je Vinko Brešić upozorio da je u ovoj *Povijesti* vrlo naglašen estetski pristup, kao i brisanje granice između povijesti književnosti i književne kritike, što je ujedno bio stav i Renée Welleka.¹⁰¹⁹ Zbog svega toga prihvaća poznatu tezu da je riječ o prvoj modernoj znanstveno pisanoj povijesti književnosti jednog razdoblja hrvatske književnosti.¹⁰²⁰

Analizom dvadesetostoljetnih povijesti hrvatske književnosti potvrdila se nasljednost metodoloških načela žanra povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća. Osim toga, vidljivo je i njihovo daljnje razvijanje i unaprjeđivanje. Primjerice, sadržaj književnih djela više se ne predstavlja radi njihova sama predstavljanja, nego radi povezivanja s poetikom vremena ili potvrđivanja teza koje povjesničar zastupa. Vezano uz to, povjesničari književnosti nastavljaju izdvajati umjetnički kvalitetnije tekstove i na taj ih način vrednovati. Također, životopisi književnika više ne prevladavaju, nego su dio predstavljanja cjelokupne slike njihova života i stvaralaštva. Osim žanrovskog predstavljanja djela, razlaže se i njihovo definiranje, razvoj i podrijetlo, a često se povezuju i sa žanrovskom strukturom razdoblja. Periodizacija književnosti i komparativni pristup izučavanju i analiziranju u dvadesetostoljetnim književnostima redovito su prisutni, kao i predstavljanje književnih časopisa, kritike i kazališne djelatnosti. S tim da se i ta načela dodatno produbljuju, tako se, primjerice, časopisi povezuju s vladajućim poetikama i književnicima koji su u njima najviše objavljivali svoja djela. Primjećuje se da češće povijest hrvatske književnosti postaje knjiga za pružanje informacija o književnim razdobljima, njihovim trajanjima, poetičkim obilježjima, glavnim predstavnicima i djelima, a rjeđe za otkrivanje novih znanstvenih spoznaja. Tako su Jagićeva metodološka načela, odnosno načela povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća, u povijestima hrvatske književnosti s početka 20. stoljeća usvojenošću i daljnjim unaprjeđenjem postala dio uobičajenog metodološkog okvira žanra.

¹⁰¹⁹ Rene Velek, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966., str. 15.

¹⁰²⁰ Usp. Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015., str. 244.-245.

6. ZAKLJUČAK

Ovim su se istraživanjem nastojali iscrpno predstaviti i analizirati Jagićevi književnopovijesni i teorijski radovi te kritike koji dodatno, u odnosu na dosadašnja istraživanja, rasvjetljavaju njegov znanstveni i stručni rad vezan uz žanr povijesti hrvatske književnosti i znanost o književnosti općenito. Raščlamba tih radova pokazala je koja je metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti Jagić osmislio i zagovarao, a koja je smatrao polazištima prevladanih modela povijesti književnosti. Nadalje, na tome tragu analizirane su i druge relevantne povijesti i pregledi hrvatske književnosti nastale u 19. i na početku 20. stoljeća da bi se prepoznala nasljednost ili odsutnost Jagićevih načela u njima. Neizostavno je važan i pregled teorijskih pristupa žanru povijesti književnosti koji su olakšali prepoznavanje srodnosti ili odstupanja s Jagićevim načelima u kod njegovih prethodnika i sljedbenika. Ti su teorijski pristupi, sistematično predstavljeni u uvodnom poglavlju, odredili smjer metodološkog aparata cijelog istraživanja, a potom su primijenjeni u analizi Jagićeva nadilaženja okvira pozitivizma i filološkog pristupa izučavanju književnosti koje mu se nerijetko u znanosti o književnosti pripisivalo.

Jagićev se znanstveni i stručni rad vezan uz književnopovijesna pitanja načelno podijelio u dvije faze – zagrebačku koja je trajala tek desetak godina, od 1860. do 1871., i inozemnu koja je trajala od 1871. do 1917. U prvoj fazi Jagić je bio usredotočeniji na književnopovijesna pitanja i o toj je temi znatno više pisao, nego što je to činio u drugoj fazi kad se intenzivnije bavio slavenskom filologijom koja mu je bila primarnim znanstvenim interesom.

Kako se moglo vidjeti, uvidom u dosadašnja istraživanja o Jagićevu doprinosu razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti utvrđeno je da se ona oslanjaju na tek nekoliko njegovih radova i metodoloških načela kojima je unaprijedio žanr. Mnogi radovi u literaturi se uopće ne spominju, a jednako su važni pa čak i važniji od učestalo spominjanih. Ovim se istraživanjem htjelo ukazati i na te radove i, dakako, istaknuti nova metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti koja je promovirao te dosad manje istražene činjenice o njegovim djelima. Primjerice, Jagićev je prvi pregled književnosti *Literatura horvatská* (1864.), u prijevodu *Hrvatska književnost*, a ne *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866.) kako se često zna isticati, a njegova prva povijest književnosti nije *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867.) nego *Literatura Jihoslovaniŭ v užšim smyslu (t. j. Chorvato-Srbŭv)* (1865.), u prijevodu *Književnost Južnih Slavena u užem*

smislu (t. j. *Hrvato-Srba*), koja je objavljena kao rječnička natuknica i prikazuje cjelokupnu povijest hrvatske književnosti.

Ovdje je početak Jagićeva književnopovijesna rada smješten u 1861. godinu kad je objavio tekst *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* u kojem se bavio pitanjima narodnog pjesništva i njegove uloge u književnosti, a samim time i povijesti hrvatske književnosti. Završetak Jagićeva književnopovijesnog rada postavljen je u 1917. godinu kad je objavio monografiju *Život i rad Jurja Križanića* u kojoj je prikazao Križanićev život te njegovo književno i neknjiževno stvaralaštvo i nakon koje više nije pristupao temi (žanra) povijesti hrvatske književnosti. Unutar tog razdoblja od 56 godina Jagić je objavio 86 radova koji na neki način problematiziraju žanr povijesti hrvatske književnosti. Ti su se radovi klasificirali kao književnopovijesni, teorijski i kritike. Treba napomenuti da su uzeti u obzir i radovi koji djelomično problematiziraju temu žanra povijesti hrvatske književnosti zato što su i ti radovi pridonijeli jasnijem oblikovanju Jagićeva metodološkog okvira žanra. Ovim istraživanjem nisu obuhvaćeni radovi koji se bave tumačenjem srednjovjekovnih tekstova i početaka pismenosti zato što je Jagić književna djela tog vremena analizirao s gledišta paleografije, tekstologije i jezične raščlambe, o čemu je i pisao u radu *Dějiny české literatury. Napisal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893. (Povijest češke književnosti. Napisao Jaroslav Vlček. Dio prvi. U Prahu 1893.)*

Jagić je tijekom zagrebačke faze (1860.-1871.) radove objavljivao na hrvatskom jeziku u domaćim časopisima i edicijama poput *Književnika*, *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, *Starina* i *Starih pisaca hrvatskih*. S obzirom na to da se iz radova te faze iščitavaju gotovo sva metodološka načela žanra koja je Jagić postavio, ona su prikazana kao oblikotvorna za razvoj žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću. Važnijim radovima iz prve faze mogli bi se smatrati *Literatura horvatská* (1861.), u prijevodu *Hrvatska književnost, Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini* (1865.), *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866.), *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867.), *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1868.), *Živi li, napreduje li naša književnost?* (1869.), *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine* (1869.), *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* (1869.).

Jagićeva inozemna faza (1871.-1917.) trajala je znatno dulje nego zagrebačka, u tom je razdoblju radove ponajviše objavljivao na njemačkom jeziku u časopisu *Archiv für slavische Philologie*, koji je sâm pokrenuo 1875. i bio njegovim urednikom do smrti 1923. Tek nekoliko radova iz ove faze pronašlo se i u drugim časopisima poput *Slavisches Centralblatt*, *Kritická*

příloha k Národním listům, Otadžbina, Deutsche Rundschau. Iako se u tim godinama bavio uglavnom jezikoslovnim temama i slavenskom filologijom, sudeći prema radovima iz te druge faze nikad nije u cijelosti prestao pratiti aktualnosti vezane uz povijest književnosti. U brojnim radovima tog tipa bavio se pitanjima drugih europskih nacionalnih povijesti književnosti, no i ti su radovi također predstavljeni i analizirani u istraživanju radi potvrđivanja metodoloških načela žanra koja je oblikovao i dosljednosti u njihovoj primjeni. Iz druge, inozemne faze Jagićeva književnopovijesnog rada mogu se izdvojiti sljedeći radovi: *Der Königssohn Marko in der Volksdichtung. Mit einem Glossar der weniger bekannten Wörter heraufgegeben von Ivan Filipović, Agram 1880. (1881.)*, u prijevodu *Kraljević Marko u narodnih pjesmah. S tumačem manje poznatih rieči i izraza uredio Ivan Filipović; Radovan Košutić. Kritika i književnost. Beograd 1893. (1893.)*; *Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme. Knjiga prva. Zagreb, 1896. (1897.)*; *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. Zagreb 1898. (Kugli i Deutsch) (1899.)*; *Hrvatska glagolska književnost (1913.)*.

Tijekom istraživanja Jagićevih književnopovijesnih radova utvrđena su brojna Jagićeva metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća. U prvom redu to su izdvajanje povijesti književnosti od opće povijesti, uvrštavanje narodne književnosti u cjelokupnu povijest hrvatske književnosti, odnos narodne i umjetničke književnosti te prikazivanje početaka pismenosti i srednjovjekovnih tekstova kao neizostavne sastavnice u razvoju povijesti hrvatske književnosti. Važna su načela i predstavljanje odnosa društva i književnosti i kulture u okviru povijesti književnosti, kao i briga o ukusu i interesima čitateljske publike. Do Jagićevih doprinosa žanru nisu se predstavljali sadržaj djela i analiza izdvojenih književnih djela, samim time započelo je i vrednovanje estetske i umjetničke kvalitete književnih djela. Brojnost kritika koje je napisao potvrđuje njegovu sklonost istima pa je i u mnogim radovima naglašavao ulogu kritičkih tekstova u razvoju književnosti, načela prikazivanja časopisne djelatnosti i isticanja prevoditeljske književnosti u okviru povijesti hrvatske književnosti također je razradio. Među važnim Jagićevim metodološkim načelima žanra povijesti hrvatske književnosti nalazi se i periodizacija književnih razdoblja u prikazivanju povijesti književnosti, žanrovska podjela književnog stvaralaštva razdoblja (pa čak i predmetnog književnika) i komparativni pristup povijesti književnosti. Jagić je smatrao da povijest književnosti treba biti utemeljena na recentnim književnopovijesnim spoznajama drugih europskih i hrvatskih znanstvenika, ali i na predstavljanju dotad nepoznatih književnopovijesnih spoznaja. Takav metodološki pluralizam oblikovanja žanra povijesti

hrvatske književnosti uvelike je promijenio smjer razvoja žanra povijesti hrvatske književnosti i prekinuo tradiciju prethodnog (bio)bibliografskog modela žanra.

Jagićeva metodološka načela primjenjivana su i u drugim reprezentativnim povijestima hrvatske književnosti 19. stoljeća pa su upravo one analizirane u okviru ovog istraživanja. S obzirom na to da je Jagić svoje prve književnopovijesne radove u kojima je naznačio smjer razvoja žanra objavio do 1871., ta je godina u ovom istraživanju određena kao prijelomna. Stoga su povijesti književnosti objavljene do te godine imenovane prethodnicama Jagićevih metodoloških načela žanra, a povijesti koje su objavljene nakon te godine sljedbenicama Jagićevih metodoloških načela.

Analiza je ukazala da su povijesti prethodnice uglavnom (bio)bibliografski modeli povijesti književnosti koji se temelje na predstavljanju životopisa književnika i popisa njihovih djela. U tek nekoliko povijesti iz tog razdoblja nailazi se na poneko metodološko načelo koje je zastupao Jagić, no uvijek su principi njihove izgradnje nedovoljno razrađeni. Neke od povijesti prethodnica su *Kratki pregled stare literature hrvatske* Antuna Mažuranića (1855.), *Pjesnici hrvatski XV. vieka* (1856.) i *Pjesnici hrvatski XVI. vieka* (1858.) Ivana Kukuljevića Sakcinskog i *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži, Knjiga I. Šime Ljubića* (1864.).

S druge pak strane, autori povijesti sljedbenica Jagićevih metodoloških načela uglavnom su primjenjivali Jagićeva metodološka načela – predstavljanje narodne književnosti u razvoju hrvatske književnosti, odnos narodne i umjetničke književnosti, parafraziranje i analiza sadržaja književnih djela, izdvajanje umjetnički kvalitetnijih književnih djela, komparativni pristup povijesti, periodizacija, žanrovska struktura književnog djela stvaralaštva jednog književnika ili razdoblja, navođenje spoznaja drugih znanstvenika itd. Povijestima sljedbenicama pripadaju *Historija dubrovačke drame* (1871.) Armina Pavića, *Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i više djevojačke škole* (1875.) Ivana Filipovića, *Poviest hrvatske književnosti za kandidate učiteljstva* (1883.) Antuna Pechana, *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske* (1898.) Đure Šurmina.

Iako je taj dio rada bio usmjeren na Jagićev metodološki utjecaj na devetnaestostoljetne povijesti hrvatske književnosti, s ciljem potvrđivanja daljnjeg nasljeđivanja njegovih metodoloških načela žanra analiziralo se i nekoliko prvih dvadesetostoljetnih povijesti. Neke od tih analiziranih povijesti s početka 20. stoljeća su *Povjest (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) Milorada Medinija, *Hrvatski preporod I* (1903.) i *Hrvatski preporod II* (1904.) Đure Šurmina, *Pod apsolutizmom, Historija šestoga decenija hrvatske književnosti (1850.-1860.)* (1906.) Nikole Andrića. Treba istaknuti i da je *Povijest hrvatske*

književnosti, Knjiga I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, S uvodom Vatroslava Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti (1913.) Branka Vodnika simbolično posljednja analizirana povijest s početka 20. stoljeća zato što je u toj povijesti Jagić objavio svoj posljednji rad književnopovijesne naravi. Rezultati analize povijesti hrvatske književnosti s početka 20. stoljeća pokazali su da su se Jagićeva metodološka načela žanra iz 19. stoljeća nastavila primjenjivati, ali i dodatno unaprjeđivati. Primjerice, sadržaj književnih djela više se nije predstavljao radi sama predstavljanja, nego radi povezivanja s poetikom vremena ili potvrđivanja teza koje su povjesničari zastupali, dakle nastupilo je funkcionalno predstavljanje sadržaja djela. Nadalje, povjesničari književnosti nastavili su izdvajati umjetnički kvalitetnije tekstove i na taj ih način vrednovati. Također, životopisi književnika više nisu bili okosnica sadržaja povijesti književnosti, nego su predstavljeni u svrhu cjelokupne slike njihova stvaralaštva. Osim žanrovskog predstavljanja djela, razlagalo se i definiranje žanra, njegov razvoj i podrijetlo, a često su se povezivali i sa žanrovskom strukturom razdoblja. Periodizacija književnosti i komparativni pristup izučavanju i analiziranju u dvadesetostoljetnim književnostima redovito su bili prisutni, kao i predstavljanje književnih časopisa, kritike i kazališne djelatnosti. Svakako treba naglasiti da su se i ta načela dodatno usustavila, tako su se, primjerice, časopisi povezivali s vladajućim poetikama i književnicima koji su u njima najviše objavljivali svoja djela. Primjećuje se da je češće povijest hrvatske književnosti bila medij za pružanje informacija o književnim razdobljima, njihovim trajanjima, poetičkim obilježjima, glavnim predstavnicima i djelima, a rjeđe za otkrivanje novih znanstvenih spoznaja. Također povijest književnosti u 20. stoljeću, potaknuta devetnaestostoljetnim načelima žanra, postala je prostorom rješavanja bitnih književnih problema, određivanja umjetnički kvalitetnih književnih djela, predstavljanja književnih razdoblja i njihovih obilježja te komentiranja ideološke orijentacije razdoblja i/ili književnika i socijalnih problema.

Iako je Jagić u svojim književnopovijesnim radovima najvećim dijelom primjenjivao metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti koja je zagovarao u svojim teorijskim radovima i kritikama, uočila su se dva načela koja nije dosljedno provodio. Primjerice, u svojim teorijskim radovima i kritikama zagovarao je izdvajanje opće povijesti iz povijesti književnosti, no od toga je načela odstupio u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867.), potom, periodizaciju je zagovarao i redovito provodio, no u svojoj kritici *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326* (1867.) pokazao je odmak od takve vrste sistematizacije.

Teorijska saznanja i hipoteze o žanru povijesti (hrvatske) književnosti naglasila su njegovu problematičnost i otvorila mnoštvo pitanja vezanih uz njegovu ulogu, smisao i funkcionalnost. Tako su, primjerice, dovedeni u pitanje funkcionalnost periodizacije, izbor književnika i djela, objektivnost u prikazivanju povijesti, odnos prema suvremenim književnim djelima itd. Te su teorije pomogle rasvijetliti i Jagićevu razvijenu znanstvenu inovativnost – dvojbenost periodizacije, ključnu ulogu čitateljske publike u određivanju vrijednosti djela i književne mode, odnos društva i književnosti, položaj kulture u povijesti književnosti, ulogu časopisne djelatnosti i kritika i sl., ukratko – mnoštvo onoga čime će se teoretičari baviti puno nakon Jagića. Te su teorije, također, razotkrile i Jagića kao preteču suvremenih teoretičara zato što je u svojim radovima naznačio mnoštvo teza koje će oni naknadno razraditi – primjerice, uloga različitih povijesnih okolnosti na tumačenje književnih djela i istraživanje različitih vrsta tekstova teoretičari novog historizma; nezaobilaznu ulogu kritika u povijesti književnosti René Wellek i Austin Warren; fokus vrednovanja književnih djela iz očišta čitateljske publike Hans Robert Jauss u svojoj estetici recepcije; nužnost razvoja žanra povijesti književnosti koji će biti povezan s mnoštvom drugih znanstvenih disciplina (antropologijom, etnologijom, psihologijom i sl.) Krešimir Nemec; problematičnost kriterija periodizacije Ivana Žužul i Andrea Zlata Violačić itd. I zbog toga se također Jagića može odrediti kao povjesničara i znanstvenika koji je promišljajući o žanru povijesti književnosti stvarao temelje za teorijsku misao znanosti o povijesti književnosti.

Novim smjerovima proučavanja žanra, koje mu pristupaju kao spoju književnopovijesnih spoznaja i subjektivnih procjena povjesničara, prokazana je objektivnost povijesti (književnosti) i potvrđena nužnost osobnih povjesničarevih stajališta i procjena. Prilagođavajući navedeno na Jagićev književnopovijesni rad uočava se, primjerice, sklonost procjenjivanju vrijednosti književnih djela, umjetničke kvalitete kazališnih predstava, doprinosa časopisa oblikovanju ukusa čitateljske publike itd., to je osobito vidljivo u pregledima književnosti *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866.), *Literatura horvatská* (1864.) i *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine* (1869.).

Još je jedan važan doprinos suvremenih teorija žanru povijesti (književnosti) – rekonstrukcijom povijesti povjesničar predstavlja čitatelju spoznaje do kojih je došao i time uvjerava čitatelja u opravdanost i točnost svog rekonstrukcijskog rada. To se, primjerice, može primijeniti na Jagićevu *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867.) u kojoj se bavio i prikazivanjem opće povijesti i tumačenjem književnih pojava. Međutim, čitatelj s druge strane ne može pristupiti preispitivanju građe i materijala na kojima je povjesničar

prethodno radio i na taj način provjeriti tu ispravnost, zbog toga se uistinu može reći, kako i suvremeni teoretičari tvrde, da posredstvom povjesničara povijest dobiva novi kontekst, sliku i smjerove tumačenja.

Na tragu teorijskih promišljanja o žanru povijesti (hrvatske) književnosti čini se da ni suvremeni modeli povijesti književnosti više nisu dostatni za sve zakonitosti žanra i da su budućnost vjerojatno transdisciplinarne povijesti književnosti. Međutim, i u tom slučaju bit će riječ o svojevrsnoj reprezentaciji i rekonstrukciji povijesti, što automatski podrazumijeva odlazak u fikciju i prisutnost subjektivnosti povjesničara, a samim time otvaraju se pitanja objektivnosti, vjerodostojnosti i točnosti znanstvenih uzusa pisanja povijesti književnosti.

POPIS LITERATURE

Izvori

Seljan, Dragutin, *Početak, napredak i vrednosti Literature Ilirske s kratkim geografsko-statističkim opisom Ilirskih deržavah*, Tiskom k. p. nar. ilir. Tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, 1840.

Bogović, Mirko, *Naša književnost u najnovije doba*, u: Neven, god. I, br. 1, Zagreb, 1852., str. 7.-8.

Bogović, Mirko, *Kratki pregled naše književnosti. Od g. 1835 do najnovije doba*, u: Kolo, knjiga IX, Zagreb, 1853., str. 36.-53.

Bogović, Mirko, *Zadaća naših književnikah u sadanje vrēme*, u: Kolo, knj. IX, Zagreb, 1853., str. 81.-89.

Mažuranić, Antun, *Kratki pregled stare literature hervatske*, u: Neven, god. IV, br. 32., Zagreb, 1855., str. 501.-505.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Pjesnici hrvatski XV. vieka*, Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1856.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Pjesnici hrvatski XVI. vieka*, Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1858.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Svezak I., Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1858.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Svezak II., Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1858.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Svezak III., Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1859.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Svezak IV., Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1860.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Svezak V., Tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1860.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Bibliografija hrvatska*, Dio prvi, Brzotiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1860.

Jagić, Vatroslav, *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva*, u: Program Kravljjevske gymnazije u Zagrebu koncem školske godine 1861., Brzotis Ant. Jakića, Zagreb, 1861., str. 3.-21.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Bibliografija hrvatska*, Dodatak k prvom dielu, Tiskom i nakladom Antuna Jakića, Zagreb, 1863.

Jagić, Vatroslav, *Hrvatske narodne pjesme. Sabrao Luka Marjanović. U Zagrebu 1864. Nakladom i tiskom A. Jakića*, u: Književnik, I, br. 3., Zagreb, 1864., str. 599.-600.

Jagić, Vatroslav, *Hrvatsko stihotvorstvo*, u: Književnik, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 312.-314.

Jagić, Vatroslav, „Literatura horvatská“, u: Kritická příloha k Národním listům, Časopis věnovaný literatuře a umění, prosinac 1863., č. 2, str. 56-58; leden 1864., č. 1, str. 18.-20.

Jagić, Vatroslav, *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum. Prag 1864.*, u: Književnik, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 435.-437.

Ljubić, Šime, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, Knjiga I., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1864.

Rački, Franjo, *Jihoslované. Obraz národnopisno-literární. V Praze 1864. str. XV. i 419. Ciena 1 for. 56 novč.*, u: Književnik, I, br. 3, Zagreb, 1864., str. 431.-435.

Šafařík, Pavel Josef, *Geschichte der südslawischen Literatur, Slowenisches und Glagolitisches Schriftthum*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1864.

Jagić, Vatroslav, *Aždaja Sedmoglava, a drugačije Ukor malovridnosti čovičanskih od Vida Došena. Po prvom od samoga pjesnika g. 1768. u Zagrebu naštampanom izdanju, iznesao po drugi put na vidik David Starčević.*, U Zagrebu 1865, na vel. 8. str. 221. Nakladom A n t. Jakića., u: Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 572.-574.

Jagić, Vatroslav, *Literatura Jihoslovaniů v užším smyslu (t. j. Chorvato-Srbův)*, u: Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij, redaktor: dr. Frant. Lad. Rieger, spoluredaktor dílu čtvrtého: J. Malý, Nakladatel: I. L. Kober, V Praze, 1865., str. 318.-380.

Jagić, Vatroslav, *Narodne pjesme, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.*, u: Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 574.-575.

Jagić, Vatroslav, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini*, u: Književnik, II, br. 4, Zagreb, 1865., str. 566.- 572.

Jagić, Vatroslav, *Vom kroatischen Büchertisch*, Slavisches Centralblatt, Wochenschrift für Literatur, Kunst, Wissenschaft und nat. Interessen des Gesamtslawentums, I, No.4, Bautzen, 1865., str. 30.-31.

Šafařík, Pavel Josef, *Geschichte der Serbischen Literatur, I. abtheilung*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

Šafařík, Pavel Josef, *Geschichte der Serbischen Literatur, II. abtheilung*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

Šafařík, Pavel Josef, *Geschichte der Illirischen und Kroatischen Literatur*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

Šenoa, August, *Hrvatska književnost*, u: Glasonoša, Zagreb, 1865., god. 5, br. 1, str. 5.-6.; god. 5, br. 3, str. 22.-23.; god. 5, br. 6, str. 43.-44.; god. 5, br. 8, str. 60.-61.

Jagić, Vatroslav, *Adrianskoga mora Sirena ili Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII. vieka, priobćio ga i ocienio V. Jagić*, u: Književnik, III, br. 3, Zagreb, 1866., str. 336.-407.

Jagić, Vatroslav, *Cirilski zbornik XVI.-XVII. stoljeća u biblioteci Kukuljevićevoj. Opis s izvadcima*, u: Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 157.-160.

Jagić, Vatroslav, *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, u: Književnik, III, br. 4, Zagreb, 1866., str. 552.-585.

Jagić, Vatroslav, *Obzorъ istorii slavyjanskihъ literaturъ, Napisao ga A. N. Pypinъ i (poljsku literaturu) V. D. Spasovičъ. S. Peterburg 1865.*, u: Književnik, III, br. 1, Zagreb, 1866., str. 152.-156.

Jagić, Vatroslav, *Stari spomenici pisma i jezika jugo-zapadnih Slovjena od IX. do XII. Vieka od J. Sreznjevskoga. S primjetbami i izpravci.*, u: Književnik, III, br. 1, Zagreb, 1866., str. 131.-139.

Jagić, Vatroslav, *Znanstvene radnje dosadanih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji*, u: Književnik, III, br. 2, 1866., str. 310.-316.

Jagić, Vatroslav, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, Knjiga prva, Staro doba, Zagreb, Štamparija Dragutina Albrechta, 1867.

Jagić, Vatroslav, *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326.*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. I, Zagreb, 1867., str. 236.-242.

Prva svečana sjednica Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 28. srpnja 1867., Izvješće tajnikovo, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. I, Zagreb, 1867., str. 27.-43.

Jagić, Vatroslav, *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine. Epske pjesme starijeg vremena, skupio Bogoljub Petranović. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu*

1867., u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. II, Zagreb, 1867., str. 204.-231.

Jagić, Vatroslav, *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. U Zagrebu o Duhovih g. 1868.*, u: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, br. 1, Zagreb, 1868., str. 65.-151.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivši u prvoj polovini XVII. vieka*, u: Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, br. 1, Zagreb, 1868. str. 152.-155.

Jagić, Vatroslav, *Ogledi stare hrvatske proze I. Život sv. Katarine. II. Zakon primanja u bratovštinu. III. Život sv. Jerolima, IV. Život Aleksandra Velikoga*, u: Starine, knj. I, Zagreb, 1869., str. 216.-236.

Jagić, Vatroslav, *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine*, u: Vienac, I, br. 3, Zagreb, 1869., str. 66.-69.

Jagić, Vatroslav, *Predgovor*, u: *Pjesme Marka Marulića*, knjiga prva, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, Stari pisci hrvatski, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869.

Jagić, Vatroslav, *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. IX, Zagreb, 1869., str. 202.-233.

Jagić, Vatroslav, *Živi li, napreduje li naša književnost?*, u: Vienac, I, br. 1, Zagreb, 1869., str. 19.-23.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita*, Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb, 1869.

Ljubić, Šime, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, Knjiga II., Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1869.

Šafařík, Pavel Josef, *Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1869.

Zore, Luko, *Kratki pregled razvitka naše književnosti u Dubrovniku*, u: Programma dell' I. R. Ginnasio Completo, Di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1868-69, Zara, 1869., str. 16.-29.

Jagić, Vatroslav, *Srpska bibliografija za noviju književnost 1741-1867. Sastavio Stojan Novaković. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1869.*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XI, Zagreb, 1870., str. 260.-265.

Jagić, Vatroslav, *Uvod*, u: *Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*, Knjiga druga, skupio Vatroslav Jagić, u: Stari pisci hrvatski, Jugoslavenska akademija znanost i umjetnosti, Zagreb, 1870., str. I.-XVI.

Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, 22. srpnja 1870., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/10

Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, 17. rujna 1870., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/11

Jagić, Vatroslav, *Frankopanov „Vrtić“*, u: Vienac, III, br. 20, Zagreb, 1871., str. 318.-320.

Jagić, Vatroslav, *Ogledi stare hrvatske proze IV. Život Aleksandra Velikoga*, u: Starine, knj. III, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871., str. 203.-331.

Jagić, Vatroslav, *Predgovor*, u: *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, Knjiga treća, skupili Dr. V. Jagić i Dr. A. Kaznačić, u: Stari pisci hrvatski, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871., str. I.-IV.

Pavić, Armin, *Historija dubrovačke drame*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871.

Jagić, Vatroslav, *Nikola Jera Dimitrović*, u: *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, knjiga peta, skupili Dr. V. Jagić i dr. Gj. Daničić, u: Stari pisci hrvatski, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1873., str. I.-IV.

Filipović, Ivan, *Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i više djevojačke škole*, Knjižara Lav. Hartmána, Zagreb, 1875.

Jagić, Vatroslav, *Ankündigung. Archiv für slawische Philologie. Unter Mitwirkung von Prof. A. Leskien und Prof. W. Nehring herausgegeben von Prof. V. Jagić*, u: Archiv für slavische Philologie, I, sv. 1, Berlin, 1876., str. 1.-4.

Jagić, Vatroslav, *Aus dem südslawischen Märchenschatz*, u: Archiv für slavische Philologie, I, sv. 2, Berlin, 1876., str. 267.-289.

Jagić, Vatroslav, *Jireček Josef, Rukovět k dějinám literatury české do konce XVIII věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného. V Praze 1874-1876. (Handbuch der böhmischen Literaturgeschichte bis zum Ende des XVIII. Jahrh. In der Art eines bio- und bibliographischen Wörterbuchs*, u: Archiv für slavische Philologie, I, sv. 3, Berlin, 1876., str. 458.-460.

Jagić, Vatroslav, *Aus dem südslawischen Märshenschatz. Die nachfolgenden 20 Märchen geben den Inhalt des in der zweiten Auflage der serb. Märchen von Vuk Stefanović Karadžić (Wien 1870) herausgegebenen Anhangs (S. 185-277). Die R. K. unterzeichneten Anmerkungen rühren vom Herrn Bibl. Reinhold Köhler her*, u: Archiv für slavische Philologie, II, sv. 3, Berlin, 1877., str. 614.-641.

Jagić, Vatroslav, *Ein Beitrag zur serbischen Annalistik mit literaturgeschichtlicher Einleitung. Berlin, Januar 1876.*, u: Archiv für slavische Philologie, II, sv. 1, Berlin, 1877., str. 1.-106.

Jagić, Vatroslav, *Památky staré literatury české, číslo I. Nová rada. Báseň pana Smila Flašky z Pardubic. K tisku připravil a výklady opatřil Dr. Jan Gebauer. (Denkmäler der alttschechischen Literatur, Nr. I. Der neue Rath. Ein Gedicht des Herrn Smil Flaschka aus Pardubitz. Mit kritischen und exeget. Bemerkungen versehen von Dr. J. Gebauer)*, V Praze 1876., u: Archiv für slavische Philologie, II, sv. 2, Berlin, 1877., str. 379.-383.

Jagić, Vatroslav, *Srpske narodne zagonetke, uredio i izdao Stojan Novaković, Beograd i Pančevo (Serbische Volksräthsel, geordnet und herausgeg. Von Stojan Novaković, Belgrad-Panšova) 1877.*, u: Archiv für slavische Philologie, II, sv. 3, Berlin, 1877., str. 684.-687.

Milčetić, Ivan, *Hrvati od Gaja do godine 1850., kulturno-istorijski i književni pregled*, Dionička naklada, Zagreb, 1878.

Jagić, Vatroslav, *Památky staré literatury české vydávané Maticí českou, číslo II. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila, upravil Jos. Jireček (Denkmäler der alttschechischen Literatur, herausgegeben von der Matica česká, Nr. 2. Die böhmische Reimchronik des sogenannten Dalimil, besorgt von Jos. Jireček), V Praze 1877*, u: Archiv für slavische Philologie, III, sv. 1, Berlin, 1879., str. 182.-185.

Radetić, Ivan, *Pregled hrvatske tradicionalne književnosti*, Tisak i naklada H. Luster, Senj, 1879.

Jagić, Vatroslav, *Die literarische Tätigkeit der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg während des Jahres 1878-79*, u: Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 648.-651.

Jagić, Vatroslav, *Die südslawische Volksepik vor Jahrhunderten*, u: Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 1, Berlin, 1880., str. 192.-242.

Jagić, Vatroslav, *Istorija slavjanskih literatur A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Izdanje vtoroe vnov pererabotannoe i dopolnennoe SPb. (Die Geschichte der slawischen Literaturen, herausgegeben von A. N. Pypin und V. D. Spasowicz. Zweite umgearbeitete und verbesserte Auflage), St. Petersburg 1879. Bd. I. Gernowitz*, u: Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 465.-476.

Jagić, Vatroslav, *Über die Sprache und Literatur der heutigen Bulgaren*, u: Deutsche Rundschau, VI, br. 10, Berlin, 1880., str. 57.-71.

Jagić, Vatroslav, *Von der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg*, u: Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3, Berlin, 1880., str. 163.-165.

Jagić, Vatroslav, *Kraljević Marko kurz skizziert nach der serb. Volksdichtung*, u: Archiv für slavische Philologie, V, sv. 3, Berlin, 1881., str. 439.-455.

Jagić, Vatroslav, *Kraljević Marko u narodnih pjesmah. S tumačem manje poznatih riečih i izraza uredio Ivan Filipović (Der Königssohn Marko in der Volksdichtung. Mit einem Glossar der weniger bekannten Wörter herausgegeben von Ivan Filipović)*, Agram 1880, u: Archiv für slavische Philologie, V, sv. 3, Berlin, 1881, str. 438.-439.

Jagić, Vatroslav, *Zgodovina slovenskega slovstva. (Geschichte der slowenischen Literatur), spisali n založil Julij plem. Kleinmayer, v Celovcu 1881*, u: Archiv für slavische Philologie, V, sv. 4, Berlin, 1881., str. 675.-676.

Jagić, Vatroslav, *Die Publikationen der russischen Gesellschaft der Bibliophilen (Obščestvo ljubitelej drevnej pisъmenosti*, u: Archiv für slavische Philologie, VI, sv. 1, Berlin, 1882., str. 133.-134.

Jagić, Vatroslav, *Neizdannyj dubronickii poetъ Antonъ – Marinъ Glegevičъ, Vladimira Kačanovskago, SPb 1882. (Der unedirte ragusäische Dichter Anton Marin Glegjević). Obrazcy dubrovnickago jazyka i pisъma sъ priloženiemъ, SPb. 1882. (Die Proben der ragusäischen Sprache und Schrift*, u: Archiv für slavische Philologie, VI, sv. 3, Berlin, 1882., str. 473.

Jagić, Vatroslav, *Prof. Pl. Kulakovskij in Moskau: Vukъ Karadžić: Ego dѣjatelъnostъ i značenje vъ serbskoj literaturѣ. Moskva 1882*, u: Archiv für slavische Philologie, IV, sv. 3., Berlin, 1882., str. 303.-304.

Pechan, Antun, *Poviest hrvatske književnosti za kandidate učiteljstva*, Tisak Ign. Granitza i dr., Zagreb, 1883.

Jagić, Vatroslav, *Die neuesten Publikationen der kaiserlichen Gesellschaft der russischen Bibliophilen*, u: Archiv für slavische Philologie, VII, sv. 1, Berlin, 1884., str. 142.-149.

Jagić, Vatroslav, *Odisija, Omirov spev u XXIV pesme, preveo s jelinskog Dr. Papakostupulos, u Beogradu 1881*, u: Archiv für slavische Philologie, VII, sv. 1, Berlin, 1884., str. 155.-157.

Jagić, Vatroslav, *O poslanicama XVI. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti. Napisao Ivan Milčetić (Ueber die Epiteln des XVI. Jahrh. In der ragusäisch-dalmatinischen Periode der kroatischen Literatur, erschienen im Warasdiner*

Gymnasialprogramm 1881/82 „Izvešće kralj. velike gimnazije u Varaždinu 1881/82“, u: Archiv für slavische Philologie, VII, sv. 3, Berlin, 1884., str. 500.-501.

Jagić, Vatroslav, *Junije Palmotić, napisao Armin Pavić, U Zagrebu 1883.*, u: Archiv für slavische Philologie, VIII, sv. 1, Berlin, 1885., str. 166.-167.

Jagić, Vatroslav, *Listići iz književnosti od prof. Svet. Nikolajevića I. Beograd 1883 (Literaturbriefe)*, u: Archiv für slavische Philologie, VIII, sv. 1, Berlin, 1885., str. 171.

Broz, Ivan, *Crtice iz hrvatske književnosti, Sveska prva, Uvod u književnost*, Matica hrvatska, Zagreb, 1886.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, Niz životopisa*, Matica hrvatska, Zagreb, 1886.

Jagić, Vatroslav, *Archaeologische Fragmente aus Bulgarien von Dr. C. jireček, als Ausschnitt aus den 'Archaeologisch-epigraphischen Mittheilungen' B. X. S. 43-104 und 129-208, mit zwei Kartem*, u: Archiv für slavische Philologie, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 315.-317.

Jagić, Vatroslav, *Der Bergkranz (die Befreiung Montenegros). Historisches Gemälde aus dem Ende des siebzehnten Jahrhunderts von Petar Petrović Njegoš, Fürstbischhof von Montenegro. Zum ersten Male aus dem Serbischen in das Deutsche übertragen von J. Kirste. Doctor der Philosophie. Wien 1886.*, u: Archiv für slavische Philologie, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 334.-339.

Jagić, Vatroslav, *Djela Vuka Stef. Karadžića. Knjiga prva. Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk. Stef. Karadžić. I. Najstarije pjesme junačke. Biograd 1887.*, u: Archiv für slavische Philologie, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 323.-330.

Jagić, Vatroslav, *Изъ истории романа и повѣсти. Матеріалы и изслѣдованія А. Н. Веселовскаго. Выпуск первый: грековизантийскій періодъ. Сѣб. (SPb!) 1886.*, u: Archiv für slavische Philologie, X, sv. 1-2, Berlin, 1887., str. 233.-247.

Broz, Ivan, *Crtice iz hrvatske književnosti, Sveska druga, Prvo doba: crkvena književnost*, Matica hrvatska, Zagreb, 1888.

Jagić, Vatroslav, *Jaroslav Volček, Historija slovackoj literatury. Perevodъ A. Opfermana, съ предисловіемъ prof. T. Florinskago. Kiev 1889. Dejiny literatury slovenskej, napisal Jaroslav Vlček. Častъ prva. V Turč. Sv. Martine 1889.*, u: Archiv für slavische Philologie, XII, Berlin, 1888., str. 625.-627.

Jagić, Vatroslav, *Kosovski junaci i događaji u narodnoj epici. Napisao Dr. T. Maretić. (Die Kosovo – Helden und- Thaten in der Volksepik). U Zagrebu 1889*, u: Archiv für slavische Philologie, XII, Berlin, 1888., str. 609.-615.

Jagić, Vatroslav, *Zwei Notizen zur Literaturgeschichte Ragusa's*, u: Archiv für slavische Philologie, XI, Berlin, 1888., str. 297.-300.

A. S. Puškin' v' južno-slavjanskikh' literaturah': sbornik bibliografičeskikh' i literaturno-kritičeskikh' statej, Izdannyj pod' redakcieju I. V. Jagića, Tipografija Imperatorskoj akademii nauk', Sanktpeterburg', 1901.

Jagić, Vatroslav, *Aus dem Leben der serbischen Volksepik*, u: Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 631.-636.

Jagić, Vatroslav, *Narodne pesni koroških Slovencev. Ljubljana 1889. (Volkslieder der Kärnthner Slovenen)*, u: Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 138.-140.

Jagić, Vatroslav, *Národní písňe moravské v nově nasbírané. Ve sbiru spořádal a vydal František Bartoš. V Brně 1888-1889*, u: Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 147.-148.

Jagić, Vatroslav, *Osman Ivana Gundulića. Pripravio za štampu Jovan Bošković. U Zemunu 1890. (Ivan Gundulić's Osman, herausgegeben von J. Bošković, in cyrillischer Transscription)*, u: Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 141.-144.

Jagić, Vatroslav, *Srpska kraljevska akademija. Glas XIII. XV. Branko Radičević. Prilog istoriji nove srpske književnosti, od Svet. Vulovića. U Beogradu 1889. (Branko Radičević, Ein Beitrag zur neuen serbischen Literaturgeschichte)*, u: Archiv für slavische Philologie, XIII, Berlin, 1891., str. 237.-240.

Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX. veka, Slike iz svjetske književnosti, Svezak I., Matica hrvatska, Zagreb, 1891.

Jagić, Vatroslav, *Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga prva u kojoj su različne ženske pjesme (Državno izdanje). Biograd 1891.*, u: Archiv für slavische Philologie, XIV, Berlin, 1892., str. 631.-632.

Vatroslav Jagić, *Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893.*, u: Archiv für slavische Philologie, XV, Berlin, 1893., str. 433.-435.

Jagić, Vatroslav, *Đorđe S. Đorđević. Sima Milutinović Sarajlija (1791-1847) prilog novoj istoriji srpske književnosti, napisao – . Beograd 1893.*, u: Archiv für slavische Philologie, XV, Berlin, 1893., str. 615.-616.

Jagić, Vatroslav, *O bohatyrském epose slovenském, pojednává Dr. I. Máchal. Čast první. Přechled látek v bohatyrském. V Praze 1894.*, u: Archiv für slavische Philologie, XVI, Berlin, 1894., str. 299.-301.

Jagić, Vatroslav, *Radovan Košutić. Kritika i književnost. Beograd 1893.*, u: Archiv für slavische Philologie, XVI, Berlin, 1894., str. 295.-297.

Šrepeľ, Milivoj, *Ruski pripovjedači*, Slike iz svjetske književnosti, Svezak II., Matica hrvatska, 1894.

Jagić, Vatroslav, *L. Majkovъ. Istoriko-literaturnye očerki. S. Peterburgъ 1895.*, u: Archiv für slavische Philologie, XVII, Berlin, 1895., str. 304.

Jagić, Vatroslav, *Pl. Kulakovskij. Ilirizmъ. Izslédovanie po istorii horvatskoj literatury perioda vrozôdénija. Varšava 1894.*, u: Archiv für slavische Philologie, XVII, Berlin, 1895., str. 304.-306.

Jagić, Vatroslav, *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*, Slike iz svjetske književnosti, Svezak III., Matica hrvatska, Zagreb, 1895.

Jagić, Vatroslav, *A. S. Gribojedov. Literárni studie. Napsal J. Polívka (SA. Aus der böhm. Monatsschrift „Naše Dobo“)*, u: Archiv für slavische Philologie, XVIII, Berlin, 1896., str. 303.-304.

Jagić, Vatroslav, *Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit pátý. V Praze 1896.*, u: Archiv für slavische Philologie, XIX, sv.1-2, Berlin, 1897., str. 295.-296.

Jagić, Vatroslav, *Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme. Knjiga prva. Zagreb, 1896.*, u: Archiv für slavische Philologie, XIX, sv. 3-4, Berlin, 1897., str. 627.-633.

Jagić, Vatroslav, *Kritičeskija zamětki kъ slavjanskomu perevodu dvuh apokrifičeskihъ skazanij. I. Apokrifičeskoe pervoevangelie Jakova II. Apokrifičeskoe poslanie Pilata vъ Rimъ*, Tipografija Imperatorskoj akademii naukъ, Sanktpeterburg, 1898.

Jagić, Vatroslav, *Historija ruskoj literatury. A. N. Pypina. Tomъ I. Drevnaja pisъmenostъ. SPbgъ 1898. Tomъ II. Drevnaja pisъmenostъ. Vremena moskovskago carstva. Kanunъ preobrazovanij. Spbg 1898. (A. N. Pypin's Russ. Literaturgescht.)*, u: Archiv für slavische Philologie, XX, sv. 2-3, Berlin, 1898., str. 469.-473.

Šurmin, Đuro, *Povjest književnosti hrvatske i srpske*, Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), 1898.

Jagić, Vatroslav, *Junačke pjesme (muamedovske), knj. 3, Ur. Dr. Luka Marjanović, Zagreb 1898.*, u: Archiv für slavische Philologie, XXI, sv. 2-3, Berlin, 1899., str. 626.-636.

Jagić, Vatroslav, *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. Zagreb 1898. (Kugli i Deutsch)*, u: Archiv für slavische Philologie, XXI, sv. 1-2, Berlin, 1899., str. 245.-251.

Pismo Vatroslava Jagića Andru Nikoliću, 8. prosinca 1900., Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 15188 – V-55

Jagić, Vatroslav, A. N. Pypin's *Russische Literaturgeschichte*, u: Archiv für slavische Philologie, XXIII, sv. 1-2, Berlin, 1901., str. 277.-291.

Jagić, Vatroslav, *Slovenske narodne pesmi. Uredili Dr. K. Štrekelj. Izdala in založila Slovenska Matica. Zvezak I. V Ljubljani 1895-1898; II. zvezak 1-19 5 Snopič, pola 20-37 6 Snopič (1900-1901)*, u: Archiv für slavische Philologie, XXIV, sv. 3-4, Berlin, 1902., str. 623.-624.

Medini, Milorad, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Matica hrvatska, Zagreb, 1902.

Šurmin, Đuro, *Hrvatski preporod I, Od godine 1790. do 1836.*, Dionička tiskara, Zagreb, 1903.

Šurmin, Đuro, *Hrvatski preporod II, Od godine 1836. do 1843.*, Dionička tiskara, Zagreb, 1904.

Jagić, Vatroslav, *Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin (Die kroatische Wiedergeburt von Universitätsprofessor Gjurro Šurmin). I. Od godine 1790 do 1836. Zagreb 1903. II. Od godine 1836. do 1843. Zagreb 1904.*, u: Archiv für slavische Philologie, XXVII, sv. 1, Berlin, 1905., str. 133.-138.

Andrić, Nikola, *Pod apsolutizmom, Historija šestoga decenija hrvatske književnosti (185.-1860.)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1906.

Marjanović, Milan, *Iza Šenoa, četvrt vijeka hrvatske književnosti*, Naklada „Hrvatske knjižarnice“ u Zadru, Zadar, 1906.

Vodnik, Branko, *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*, Naklada knjižare M. Breyera, Zagreb, 1907.

Bučar, Franjo, *Povijest hrvatske protestantske književnosti*, Tisak Antuna Scholza, Zagreb, 1910.

Šegvić, Cherubin, *Kratka povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do god. 1900.*, Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb, 1911.

Jagić, Vatroslav, *Hrvatska glagolska književnost*, u: Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913., str. 9.-60.

Jagić, Vatroslav, *Razmer najstarijih pesama slavenskih pesnika u Dalmaciji. Napisao V. Jagić*, u: Prosvetni glasnik, XXXIV, br. 3, Beograd, 1913., str. 274.-292.

Vodnik, Branko, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

Jagić, Vatroslav, *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1917.

Pismo Društva za srpski jezik i književnost Vatroslavu Jagiću, 14. prosinca 1920., Arhiv Srpske akademije nauka i umjetnosti, Istorijaska zbirka, 10487/1-2-3

Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojeg života, I. deo (1838-1880)*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.

Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojeg života, II. deo (1838-1880)*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1934.

Jagić, Vatroslav, *Uspomene i sjećanja*, u: *Vatroslav Jagić, Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948.

Jagić, Vatroslav, *Hrvatska književnost*, u: Forum, XXVIII, knj. LVII, br. 3-4, Zagreb, ožujak-travanj 1989., str. 424.-433.

Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 17, ur. Antun Barac, u: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1949.

Korespondencija Vatroslava Jagića, Knjiga I., ur. Petar Skok, u: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.

Korespondencija Vatroslava Jagića, Knjiga 2, Pisma iz Rusije, ur. Josip Hamm, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1970.

Korespondencija Vatroslava Jagića, Knjiga 3, ur. Josip Hamm, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1983.

Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, Korespondencija 1890-1918, pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.

Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, nedatirano, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/1

Pismo Vatroslava Jagića Stojanu Novakoviću, nedatirano, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti, Istorijaska zbirka, 8708/4

Knjige

Assmann, Jan, *Das kulturelle Gedächtnis, Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München, 2007.

Badalić, Josip, *Rusko-hrvatske književne studija*, Liber, Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1972.

Barac, Antun, *Članci i eseji*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 101, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1968.

Barac, Antun, *Problemi književnosti*, Naprijed-Prosveta-Svjetlost, Zagreb-Beograd-Sarajevo, 1964.

Barac, Antun, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije, Knjiga II., Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960.

Barac, Antun, *Predgovor*, u: *Hrvatska književna kritika, knj. I, Od Vraza do Markovića*, pr. Antun Barac, Matica hrvatska, Zagreb, 1950., str. 9.-21.

Barthes, Roland, *S/Z*, Blackwell, London, 1990.

Bart, Rolan, *Književnost, mitologija, semiologija*, Nolit, Beograd, 1979.

Beker, Miroslav, *Suvremene književne teorije*, SNL, Zagreb, 1986.

Biti, Vladimir, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000.

Biti, Vladimir, *Pripitomljavanje drugog, Mehanizam domaće teorije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1989.

Bogišić, Rafo, *Hrvatski petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.

Bošković-Stulli, Maja, Zečević, Divna, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I, Usmena i pučka književnost*, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.

Bratulić, Josip, *Istarski razvoj*, Pula, Čakavski sabor, 1978.

Brešić, Vinko, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015.

Brešić, Vinko, *Čitanje časopisa, Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.

Colebrook, Claire, *New Literary Histories, New historicism and contemporary criticism*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1998.

Čale, Frano, *Petrarca i petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.

Damjanović, Stjepan, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988.

De Certau, Michel, *Heterologies Discourse on the Other*, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 2000.

Derrida, Jacques, *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 1967.

Filić, Krešimir, *Lik Vatroslava Jagića*, Vlastita naklada autora, Varaždin, 1963.

Foucault, Michel, *Znanje je moć*, Nakladni zavod Globus-Filozofski fakultet u Zagrebu, humanističke i društvene znanosti, Zavod za filozofiju, Zagreb, 1994.

Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987.

Frangeš, Ivo, *Predgovor*, u: Antun Barac, *Problemi književnosti*, Prosveta, Beograd, 1964., str. 9.-30.

Haler, Albert, Kombol, Mihovil, Gavella, Branko, Maraković, Ljubomir, *Eseji, studije, kritike, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 86., Zora, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Hergešić, Ivo, *Hrvatske novine i časopisi do 1848.*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1936.

Hercigonja, Eduard, *Na temeljima hrvatske književne kulture: filološkomedievističke rasprave*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004.

Hercigonja, Eduard, *Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983.

Hercigonja, Eduard, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 2, Srednjovjekovna književnost*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975.

Horvat, Josip, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*, priredio: Mirko Juraj Mataušić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.

Jakovljević Prop, Vladimir, *Historijski korijeni bajke*, Svjetlost, Sarajevo, 1990.

Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.

Ježić, Slavko, *Oko „Književnika“ i Akademije*, u: Vatroslav Jagić, *Članci iz „Književnika“ III. (1866), Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, Djela IV., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1951., str. 5.-9.

Kombol, Mihovil, *Vatroslav Jagić*, u: Vatroslav Jagić, *Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43, Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 1963.

Kombol, Mihovil, *Vatroslav Jagić*, u: *Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948.

Kombol, Mihovil, *Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945.

LaCapra, Dominick, *Writing History, Writing Trauma*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2014.

LaCapra, Dominick, *History, Politics, and the Novel*, Cornell University Press, Ithaca, 1987.

LaCapra, Dominick, *History & Criticism*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1985.

Levi-Strauss, Claude, *Divlja misao*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2001.

Matičević, Ivica, *Predgovor*, u: *Hrvatska književna kritika, Knjiga prva, Vraz-Vukotinović-Veber Tkalčević-Jurković-Šenoa-Marković*, pr. Ivica Matičević, Ex libris, Zagreb, 2018.

Montrose, Louis Adrian, *Professing the Renaissance: The Poetics of Culture*, u: *The New Historicism*, edited by Harold Veenser, Routledge, New York – London, 1989.

Nikolić Jakus, Zrinka, *Uvod u studij povijesti, Historiografski praktikum*, Leykam international d. o. o., Zagreb, 2012.

Nemčić, Antun, Mirko Bogović, *Djela, Zora*, Zagreb, 1957.

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, Znanje, Zagreb, 2003.

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1999.

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*, Znanje, Zagreb, 1998.

Nova kulturna historija, ur. Lynn Hunt, Naklada Ljevak, Zagreb, 2001.

Perkins, David, *Is literary history possible?*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1992.

Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti, Od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003.

Readings, Bill, *Sveučilište u ruševinama*, Meandarmedia, Zagreb, 2016.

Slamnig, Ivan, *Hrvatska versifikacija: narav, povijest, veze*, Izdavanja Zavoda za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1981.

Solar, Milivoj, *Smrt Sancha Panze i drugi eseji*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Solar, Milivoj, *Uvod u filozofiju književnosti*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2004.

Solar, Milivoj, *Granice znanosti o književnosti*, Izabrani ogledi, Naklada Pavičić, Zagreb, 2000.

Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od Andrije Kačića Miošića do Augusta Šenoae (1750-1881)*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.

Šicel, Miroslav, *Pisci i kritičari, Studije i eseji iz hrvatske književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.

Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.

Šicel, Miroslav, *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti, Analize i sinteze*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Šicel, Miroslav, *Pregled novije hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1966.

Škreb, Zdenko, *Književnost i povijesni svijet*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.

Škreb, Zdenko, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1976.

Velek, Rene, Voren, Ostin, *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd, 1985.

Velek, Rene, *Kritički pojmovi*, Vuk Karadžić, Beograd, 1966.

Zlatař Violić, Andrea, *Uvod u povijest književnosti, Teme i izazovi*, Leykam International, Zagreb, 2022.

Živančević, Milorad, Frangeš, Ivo, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 4, Ilirizam i realizam*, Liber, Mladost, Zagreb, 1975.

Žmegač, Viktor, *Književnost i zbilja*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.

Žužul, Ivana, *Izmišljanje književnosti, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019.

Wellek, René, *Concepts of criticism*, Yale University Press, New Haven, London, 1963.

White, Hayden, *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore, 1987.

White, Hayden, *Tropics of discourse, Essays in cultural criticism*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1978.

White, Hayden, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century*, John Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 1973.

Članci u časopisima i zbornicima

Akhter, Tawhida, Lamba, Meenakshi, *Culture and Literature: Interdependence*, u: *Culture and Literature*, ur. Tawhida Akhter, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2022., str. 1.-14.

Aleksandrov-Pogačnik, Nina, *Vatroslav Jagić između filologije i metodologije*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 89.-96.

Bacalja, Robert, *Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 353.-366.

Barac, Antun, *Bjelinski u hrvatskoj književnosti*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knjiga 272, Zagreb, 1948., str. 91.-122.

Barac, Antun, *Književnost kao socijalan faktor*, u: Jugoslavenska njiva, god. IX., knj. II., 1. jula 1925., Zagreb, 1925., str. 11.-16.

Beljan, Iva, *Naracija u historiografiji, teorijski aspekti*, u: Umjetnost riječi, LIV, 3-4, Zagreb, 2010., str. 201.-224.

Bilić, Anica, *Zašto su mali pisci prešućivani u hrvatskoj književnoj historiografiji?*, u: Dani Hvarškoga kazališta, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, vol. 33, No. 1, Zagreb-Split, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti-Književni krug, 2007. str. 432.-448.

Biti, Vladimir, *Povijest kao književnost – književnost kao povijest*, u: Republika, god. XLIX, br. 9-10, Zagreb, 1993., str. 85.-102.

Bogišić, Rafo, *Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji „Stari pisci hrvatski“*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 77.-91.

Bošković-Stulli, Maja, *Jagić o usmenim pripovijetkama*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 191.-202.

Brooks, David, *Value-Judgements and Literature*, u: *Literature and Aesthetics*, Sydney Society of Literature and Aesthetics (SSLA), vol 1, 1991., str. 39.-59.

Ćavar, Martina, *Bibliografija Vatroslava Jagića i literatura o Vatroslavu Jagiću*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga II., Zagreb, 2007., str. 5.-178.

Ćavar, Martina, *Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 367.-379.

Čubelić, Tvrtko, *Doprinos Vatroslava Jagića znanosti o usmenoj narodnoj književnosti*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 205.-215.

Damjanović, Stjepan, *Predgovor*, u: *Nikola Andrić – Vatroslav Jagić, Korespondencija 1890-1918*, pr. Ivana Mandić Hekman, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 7.-8.

Deželić, Velimir, *Prilozi k Jagićevoj biografiji*, u: *Vijenac*, II, knj. III, br. 12, str. 373.

Doliner, Gorana, *Jagićev Archiv für slavische Philologie i prilozi za povijest hrvatske glazbe*, u: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu*, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 417.-430.

Dragičević, Josipa, *Nacrt za životopis Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 509.-516.

Drechsler, Branko, *Historija književnosti Andre Gavrilovića*, u: *Savremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. VI., br. 4, Zagreb, 1911., str. 244.-247.

Drechsler, Branko, *Milorad Medini: Povjest (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, u: *Vienac, zabavi i pouci*, god. 35., Zagreb, 1903., str. 579.-581.

François, Etienne, *Velike pripovijesti i lomovi brana sjećanja. Sjećanje na Drugi svjetski rat između nacionalizacije i univerzalizacije*, u: *Kultura pamćenja i historija*, prir. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, *Golden marketing-Tehnička knjiga*, Zagreb, 2006., str. 219.-237.

Frangeš, Ivo, *O metodologiji povijesti književnosti (s osobitim osvrtom na hrvatsku književnost)*, u: *Umjetnost riječi*, god. XI, br. 3, Zagreb, 1967., str. 207.-216.

Frow, John, *Postmodernism and Literary History*, u: *Theoretical Issues in Literary History*, ur. David Perkins, Harvard University Press; Cambridge, Massachusetts, London, 1991., str. 131.-143.

Grgas, Stipe, *For a (re)assertion of spatiality in literary studies*, (Izlaganje nije objavljeno, ali je kasnije inkorporirano u studiju objavljenu na CD-u: *Horizon of Space and Territoriality in the Prose Narratives of Antun Šoljan*, in *Memory, History and Critique: European Identity at the*

Millenium /CDROM/, Editors: Frank Brinkhuis and Sascha Talmor, ISSEI/University for Humanist Studies, Utrecht, 1998. ISBN 90-73022-11-8)

Guimarães Tavares, Otávio, Steil, Julian, Pinheiro Dias, Jamille, *Literature and Translation*, u: Ilha do Desterro, Santa Catarina, 2019., vol. 72, No 2, str. 11.-16.

Haler, Albert, *O autonomiji umjetničkog stvaranja*, u: Jugoslavenska njiva, god. IX., knj. II., 1. oktobra 1925., Zagreb, str. 206.-211.

Haler, Albert, *O poeziji*, u: Jugoslavenska njiva, god. VIII., knj. II., br. 1, 1. jula 1924., Zagreb, 1924., str. 8.-14.

Ivon, Katarina, *Osvrt na hrvatsku književnu povijest*, u: Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja, god. 58, br. 1, 2009., str. 63.-80.

Ježić, Mislav, *O hrvatskoj kulturi u europskim koordinatama*, u: Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, vol 1, br. 1, Zagreb, 2003., str. 45.-60.

Katičić, Radoslav, *Život i djelo Vatroslava Jagića*, u: Encyclopaedia moderna, XVIII, br. 48, Zagreb, 1988., str. 60.-62.

Katičić, Radoslav, *Književnost i jezik*, u: Zdenko Škreb, Ante Stamać, *Uvod u književnost, Teorija, metodologija*, Globus, Zagreb, 1986., str. 107.-131.

Kekez, Josip, *Vatroslav Jagić i poezija na narodnu*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 217.-223.

Kogoj-Kapetanić, Breda, *Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, knjiga 350, Zagreb, 1968., str. 305.-404.

Kolumbić, Nikica, *Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 25.-36.

Kombol, Mihovil, *Bibliografija Jagićevih radova*, u: *Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 593.-630.

Kvapil, Miroslav, *Vatroslav Jagić kao književni historičar*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 141.-157.

Lanson, Gustave, *Metoda istorije književnosti*, u: Putevi, god. XII., br. VI., Banja Luka, 1996., str. 633.-651.

Lentricchia, Frank, *Foucault's Legacy: A New Historicism?*, u: *The New Historicism*, ur. Harold Araam Veaser, edited by Routledge, New York-London, 1989., str. 231.-242.

Maštrović, Tihomir, *Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatske književne historiografije*, u: Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 17.-23.

Maštrović, Tihomir, *Vatroslav Jagić i pjesnici hrvatskog romantizma*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 71.-80.

Milanja, Cvjetko, *Šicelova koncepcija i metodologija povijesti književnosti*, u: Kolo, br. 5-6, Zagreb, 2011., str. 110.

Nemec, Krešimir, *Prokletstvo zaborava. Neki problemi hrvatske književne historiografije nakon raspada Jugoslavije*, u: Desničini susreti, 2005.-2008., Zbornik radova, ur. Drago Roksandić, Ivana Cvijović Javorina, Filozofski fakultet u Zagrebu, Plejada, Zagreb, 2010., str. 46.-57.

Paro, Nedjeljka, *Bibliografija radova Mihovila Kombola i radova o Mihovilu Kombolu*, u: *Mihovil Kombol: Književni povjesničar, kritičar i prevodilac*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25. obljetnice smrti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb – Zadar, 1997., str. 275.-300.

Pastrnek, František, *Bibliografický soupis literární činnosti prof. V. Jagiće*, u: Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Weidmannsche Buchhhandlung, Berlin, 1908., str. 1.-29.

Pavličić, Pavličić, *Petrarkistički elementi u hrvatskoj baroknoj poemi, melodrami i epu*, u: Forum, god. 14, br. 1-2, Zagreb, 1972., str. 59.-72.

Posavec, Zlatko, *Teorijska podloga književnopovijesnog rada Mihovila Kombola*, u: *Mihovil Kombol: Književni povjesničar, kritičar i prevodilac*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25. obljetnice smrti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb-Zadar, 1997., str. 33.-46.

Protrka Štimec, Marina, *Viša potencija duha, Perspektive književnosti u književnopovijesnom i kritičkom radu Vatroslava Jagića*, u: Nova Croatica, god. VI, br. 6, Zagreb, 2012., str. 172.-182.

Skok, Petar, *Jagić u Hrvatskoj*, u: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za jezik i književnost, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 5.-76.

Stamać, Ante, *Frangešove „sile pokretnice“*, u: Croatica XXI, br. 33, Zagreb, 1990., str. 47.-51.

Šicel, Miroslav, *Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu Književnik*, u: Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Knjiga I., Zagreb, 2007., str. 57.-70.

Šicel, Miroslav, *Pregledi i povijesti hrvatske književnosti u kontekstu suvremene znanosti o književnosti*, u: Forum, god. XXXX, knj. LXXIII., br. 1-3, Zagreb, 2001., str. 358.-380.

Šicel, Miroslav, *Povijesti i povjesničari hrvatske književnosti (Sto godina hrvatske književne historiografije)*, u: Drugi hrvatski slavistički kongres, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 2001., str. 9.-18.

Šurmin, Gjuro, *Povijesti književnosti*, u: *Suvremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. IX., br. 5., Zagreb, 1914., str. 271.-274.

Šurmin, Gjuro, *Povijesti književnosti*, u: *Suvremenik, Mjesečnik Društva hrvatskih književnika u Zagrebu*, god. IX., br. 6., Zagreb, 1914., str. 319.-322.

Švelec, Franjo, *Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti*, u: Jagićev zbornik, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 49.-58.

Švoger, Vlasta, *Recepcija Herdera u hrvatskome narodnom preporodu na temelju Danice ilirske*, u: *Časopis za suvremenu povijest*, god 30, br. 3, Zagreb, 1998., str. 455.-478.

Žmegač, Viktor, *Dileme povijesne projekcije književnosti*, u: *Umjetnost riječi*, časopis za nauku o književnosti, god. 47, br. 3, Zagreb, 2003., str. 171.-181.

Žmegač, Viktor, *Povijest književnosti*, u: Zbornik radova Simpozija o fundamentalnim istraživanjima, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., str. 50.-56.

Žmegač, Viktor, *Spoznajni interes historiografija književnosti*, u: *Umjetnost riječi*, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIV, br. 2, Zagreb, 1980., str. 77.-84.

Žmegač, Viktor, *Problem književne povijesti*, u: *Umjetnost riječi*, Časopis za znanost o književnosti, god. XXIII, br. 1, Zagreb, 1979., str. 3.-15.

Leksikoni i rječnici i enciklopedije

Katičić, Radoslav, *Jagić, Vatroslav*, Hrvatski biografski leksikon, knj. 6, I-Kal, ur. Trpimir Macan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 229.-234.

Ivana Žužul, *Povijest književnosti*, u: Hrvatska književna enciklopedija, svezak 3. Ma-R, ur.

Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431.-435.

Mrežni izvori

<https://www.sanu.ac.rs/jedinice/arhiv-sanu/zbirke-arhiva-sanu/istorijska-zbirka/> (18. ožujka 2024.)

PRILOZI

Tablica 1. Jagićevi književnopovijesni i teorijski radovi i kritike

R. br.	Naslov rada	Publikacija u kojoj je rad objavljen / Izdavač	Godina objavljivanja	Kategorizacija rada	Jezik
1.	<i>Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva</i>	Program Kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1861.	1861.	teorijski rad	hrvatski
2.	<i>Literatura horvatská</i>	Kritická příloha k Národním listům	1864.	književnopovijesni rad (pregled književnosti)	češki
3.	<i>Hrvatsko stihotvorstvo</i>	Književnik (god. I., br. 3)	1864.	teorijski rad	hrvatski
4.	<i>Paul Jos. Šafarik's Geschichte der südslawischen Literatur. I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum.</i>	Književnik (god. I., br. 3)	1864.	kritika	hrvatski
5.	<i>Hrvatske narodne pjesme. Sabrao Luka Marjanović. U Zagrebu 1864. Nakladom i tiskom A. Jakića</i>	Književnik (god. I., br. 3)	1864.	kritika	hrvatski
6.	<i>Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini</i>	Književnik (god. II., br. 4)	1865.	kritika	hrvatski
7.	<i>Aždaja Sedmoglava, a drugačije Ukor malovridnosti čovičanskih od Vida Došena. Po prvom od samoga pjesnika g. 1768. u Zagrebu naštampanom izdanju, iznesao po drugi put na vidik David Starčević., U Zagrebu 1865, na vel. 8. str. 221. Nakladom A n t. Jakića</i>	Književnik (god. II., br. 4)	1865.	kritika	hrvatski

8.	<i>Narodne pjesme, izdala Matica dalmatinska o svom trošku. U Zadru. 1865, vel. 8. str. 176.</i>	Književnik (god. II., br. 4)	1865.	kritika	hrvatski
9.	<i>Literatura Jihoslovanův v užším smyslu (t. j. Chorvato-Srbův)</i>	Slovník naučný, Díl čtvrtý I – Lžidimitrij	1865.	književnopovijesni rad (povijest književnosti)	češki
10.	<i>Vom kroatischen Büchertisch</i>	Slavisches Centralblatt (god. I, No.4)	1865.	književnopovijesni rad (pregled književnosti)	njemački
11.	<i>Stari spomenici pisma i jezika jugo-zapadnih Slovjena od IX. do XII. Vieka od J. Sreznjevskoga. S primjetbami i izpravci.</i>	Književnik (god. III., br. 1)	1866.	kritika	hrvatski
12.	<i>Obzorъ istorii slavjanskiхъ literaturъ, Napisao ga A. N. Pypinъ i (poljsku literaturu) V. D. Spasovičъ. S. Peterburg 1865.</i>	Književnik (god. III., br. 1)	1866.	kritika	hrvatski
13.	<i>Znanstvene radnje dosadanih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji</i>	Književnik (god. III., br. 2)	1866.	teorijski rad	hrvatski
14.	<i>Adrianskoga mora Sirena ili Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII. vieka, priobćio ga i ocienio V. Jagić</i>	Književnik (god. III., br. 3)	1866.	teorijski rad	hrvatski
15.	<i>Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine</i>	Književnik (god. III., br. 4)	1866.	književnopovijesni rad (pregled književnosti)	hrvatski
16.	<i>Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga</i>	Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb	1867.	književnopovijesni rad (povijest književnosti)	hrvatski

17.	<i>Istorija srpske književnosti. Pregled ugađjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326</i>	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. 1)	1867.	kritika	hrvatski
18.	<i>Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine. Epske pjesme starijeg vremena, skupio Bogoljub Petranović. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1867.</i>	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. II)	1868.	kritika	hrvatski
19.	<i>Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga</i>	Arkiv za povjestnicu jugoslavensku (knj. IX, br. 1)	1868.	teorijski rad	hrvatski
20.	<i>Trubaduri i najstariji hrvatski lirici</i>	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. IX)	1869.	teorijski rad	hrvatski
21.	<i>Ogledi stare hrvatske proze I. Život sv. Katarine. II. Zakon primanja u bratovštinu. III. Život sv. Jerolima, IV. Život Aleksandra Velikoga</i>	Starine (knj. I)	1869.	teorijski rad	hrvatski
22.	<i>Živi li, napreduje li naša književnost?</i>	Vienac (god. I, br. 1)	1869.	teorijski rad	hrvatski
23.	<i>Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvie godine</i>	Vienac (god. I, br. 3)	1869.	književnopovijesni rad (pregled književnosti)	hrvatski
24.	<i>Predgovor, u: Pjesme Marka Marulića</i>	Stari pisci hrvatski (knj. I)	1869.	teorijski rad	hrvatski
25.	<i>Srpska bibliografija za noviju književnost 1741-1867. Sastavio Stojan Novaković. Na svijet izdalo srpsko učeno društvo. U Biogradu 1869.</i>	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. XI)	1870.	kritika	hrvatski

26.	<i>Uvod, u: Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića</i>	Stari pisci hrvatski (knj. II)	1870.	teorijski rad	hrvatski
27.	<i>Predgovor, u: Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića</i>	Stari pisci hrvatski (knj. III)	1871.	teorijski rad	hrvatski
28.	<i>Frankopanov "Vrtić"</i>	Vienac (god. III, br. 20)	1871.	kritika	hrvatski
29.	<i>Ogledi stare hrvatske proze IV. Život Aleksandra Velikoga</i>	Starine (knj. III)	1871.	teorijski rad	hrvatski
30.	<i>Nikola Jera Dimitrović, u: Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića</i>	Stari pisci hrvatski (knj. V)	1873.	teorijski rad	hrvatski
31.	<i>Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda. Iztraživanja akademika V. Jagića.</i>	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knj. XXXVII)	1876.	teorijski rad	hrvatski
32.	<i>Ankündigung. Archiv für slawische Philologie. Unter Mitwirkung von Prof. A. Leskien und Prof. W. Nehring herausgegeben von Prof. V. Jagić.</i>	Archiv für slavische Philologie (I, sv. 1)	1876.	teorijski rad	njemački
33.	<i>Aus dem südslawischen Märchenschatz</i>	Archiv für slavische Philologie (I, sv. 2)	1876.	teorijski rad	njemački
34.	<i>Jireček Josef, Rukovět k dějinám literatury české do konce XVIII věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného. V Praze 1874-1876. (Handbuch der böhmischen Literaturgeschichte bis zum Ende des XVIII. Jahrh. In der Art eines bio- und bibliographischen Wörterbuchs</i>	Archiv für slavische Philologie (I, sv. 3)	1876.	kritika	njemački

35.	<i>Ein Beitrag zur serbischen Annalistik mit literaturgeschichtlicher Einleitung. Berlin, Januar 1876.</i>	Archiv für slavische Philologie (II, sv. 1)	1877.	teorijski rad	njemački
36.	<i>Památky staré literatury české, číslo I. Nová rada. Báseň pana Smila Flašky z Pardubic. K tisku připravil a výklady opatřil Dr. Jan Gebauer. (Denkmäler der altschechischen Literatur, Nr. I. Der neue Rath. Ein Gedicht des Herrn Smil Flaschka aus Pardubitz. Mit kritischen und exeget. Bemerkungen versehen von Dr. J. Gebauer), V Praze 1876</i>	Archiv für slavische Philologie (II, sv. 2)	1877.	kritika	njemački
37.	<i>Aus dem südslawischen Märshenschatz. Die nachfolgenden 20 Märchen geben den Inhalt des in der zweiten Auflage der serb. Märchen von Vuk Stefanović Karadžić (Wien 1870) herausgegebenen Anhangs (S. 185-277). Die R. K. unterzeichneten Anmerkungen rühren vom Herrn Bibl. Reinhold Köhler her</i>	Archiv für slavische Philologie (II, sv. 3)	1877.	teorijski rad	njemački
38.	<i>Srpske narodne zagonetke, uredio i izdao Stojan Novaković, Beograd i Pančevo (Serbische Volksräthsel, geordnet und herausgeg. Von Stojan Novaković, Belgrad-Panšova) 1877.</i>	Archiv für slavische Philologie (II, sv. 3)	1877.	kritika	njemački
39.	<i>Památky staré literatury české vydávané Matici českou, číslo II. Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila, upravil Jos. Jireček (Denkmäler der altschechischen Literatur, herausgegeben von der Matica česká, Nr. 2. Die böhmische Reimchronik des sogenannten Dalimil, besorgt von Jos. Jireček), V Praze 1877</i>	Archiv für slavische Philologie (III, sv. 1)	1879.	kritika	njemački

40.	<i>Die südslawische Volksepik vor Jahrhunderten</i>	Archiv für slavische Philologie (IV, sv. 1)	1880.	teorijski rad	njemački
41.	<i>Über die Sprache und Literatur der heutigen Bulgaren</i>	Deutsche Rundschau (VI, br. 10)	1880.	teorijski rad	njemački
42.	<i>Istorija slavjanskihъ literaturъ A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Izdanie vtoroe vnovъ pererabotannoe i dopolnennoe SPb. (Die Geschichte der slawischen Literaturen, herausgegeben von A. N. Pypin und V. D. Spasowicz. Zweite umgearbeitete und verbesserte Auflage), St. Petersburg 1879. Bd. I. Gernowitz</i>	Archiv für slavische Philologie (IV, sv. 3)	1880.	kritika	njemački
43.	<i>Von der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg</i>	Archiv für slavische Philologie (IV, sv. 3)	1880.	teorijski rad	njemački
44.	<i>Die literarische Tätigkeit der Gesellschaft der Freunde des alten Schrifttums in St. Petersburg während des Jahres 1878-79</i>	Archiv für slavische Philologie (IV, sv. 3)	1880.	teorijski rad	njemački
45.	<i>Kraljević Marko u narodnih pjesmah. S tumačem manje poznatih riečih i izraza uredio Ivan Filipović (Der Königssohn Marko in der Volksdichtung. Mit einem Glossar der weniger bekannten Wörter heraugegeben von Ivan Filipović), Agram 1880</i>	Archiv für slavische Philologie (V, sv. 3)	1881.	kritika	njemački
46.	<i>Kraljević Marko kurz skizziert nach der serb. Volksdichtung</i>	Archiv für slavische Philologie (V, sv. 3)	1881.	teorijski rad	njemački
47.	<i>Zgodovina slovenskega slovstva. (Geschichte der slowenischen Literatur), spisali n založil Julij plem. Kleinmayer, v Celovcu 1881</i>	Archiv für slavische Philologie (V, sv. 4)	1881.	kritika	njemački

48.	<i>Die Publikationen der russischen Gesellschaft der Bibliophilen (Obščestvo ljubitelej drevnej pis'menosti)</i>	Archiv für slavische Philologie (VI, sv. 1)	1882.	teorijski rad	njemački
49.	<i>Prof. Pl. Kulakovskij in Moskau: Vukъ Karadžić: Ego dējatel'nostъ i značenie vъ serbskoj literaturě. Moskva 1882</i>	Archiv für slavische Philologie (VI, sv. 3)	1882.	kritika	njemački
50.	<i>Neizdannij dubronickii poetъ Antonъ – Marinъ Glegevičъ, Vladimira Kačanovskago, SPb 1882. (Der unedirte ragusäische Dichter Anton Marin Glegjević). Obrazcy dubrovnickago jazyka i pis'ma sъ priloženiemъ, SPb. 1882. (Die Proben der ragusäischen Sprache und Schrift)</i>	Archiv für slavische Philologie (VI, sv. 3)	1882.	kritika	njemački
51.	<i>Die neuesten Publikationen der kaiserlichen Gesellschaft der russischen Bibliophilen</i>	Archiv für slavische Philologie (VII, sv. 1)	1884.	teorijski rad	njemački
52.	<i>Odisija, Omirov spev u XXIV pesme, preveo s jelinskog Dr. Papakostupulos, u Beogradu 1881</i>	Archiv für slavische Philologie (VII, sv. 1)	1884.	kritika	njemački
53.	<i>O poslanicama XVI. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrvatske književnosti. Napisao Ivan Milčetić (Ueber die Epiteln des XVI. Jahrh. In der ragusäisch-dalmatinischen Periode der kroatischen Literatur, erschienen im Warasdiner Gymnasialprogramm 1881/82 „Izvjješće kralj. velike gimnazije u Varaždinu 1881/82“</i>	Archiv für slavische Philologie (VII, sv. 3)	1884.	kritika	njemački
54.	<i>Listići iz književnosti od prof. Svet. Nikolajevića I. Beograd 1883 (Literaturbriefe)</i>	Archiv für slavische Philologie (VIII, sv. 1)	1885.	kritika	njemački

55.	<i>Junije Palmotić, napisao Armin Pavić, U Zagrebu 1883</i>	Archiv für slavische Philologie (VIII, sv. 1)	1885.	kritika	njemački
56.	<i>Izъ istorii romana i povѣsti. Materialy i izsledovanija A. N. Veselovskago. Vypusk pervyj: grekovizantijskij periodъ. Sѣb. (SPb!) 1886</i>	Archiv für slavische Philologie (X, sv. 1-2)	1887.	kritika	njemački
57.	<i>Djela Vuka Stef. Karadžića. Knjiga prva. Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk. Stef. Karadžić. I. Najstarije pjesme junačke. Biograd 1887</i>	Archiv für slavische Philologie (X, sv. 1-2)	1887.	kritika	njemački
58.	<i>Der Bergkranz (die Befreiung Montenegros). Historisches Gemälde aus dem Ende des siebzehnten Jahrhunderts von Petar Petrović Njegoš, Fürstbischhof von Montenegro. Zum ersten Male aus dem Serbischen in das Deutsche übertragen von J. Kirste. Doctor der Philosophie. Wien 1886.</i>	Archiv für slavische Philologie (X, sv. 1-2)	1887.	kritika	njemački
59.	<i>Zwei Notizen zur Literaturgeschichte Ragusa's</i>	Archiv für slavische Philologie (XI)	1888.	teorijski rad	njemački
60.	<i>Kosovski junaci i događaji u narodnoj epici. Napisao Dr. T. Maretić. (Die Kosovo – Helden und- Thaten in der Volksepik). U Zagrebu 1889</i>	Archiv für slavische Philologie (XII)	1890.	kritika	njemački
61.	<i>Jaroslav Volčekъ, Historija slovackoj literatury. Perevodъ A. Opfermana, sъ predisloviemъ prof. T. Florinskago. Kiev 1889. Dejiny literatury slovenskej, napisal Jaroslav Vlček. Častъ prva. V Turč. Sv. Martine 1889</i>	Archiv für slavische Philologie (XII)	1890.	kritika	njemački

62.	<i>Osman Ivana Gundulića. Pripravio za štampu Jovan Bošković. U Zemunu 1890. (Ivan Gundulić's Osman, herausgegeben von J. Bošković, in cyrillischer Transscription)</i>	Archiv für slavische Philologie (XIII)	1891.	kritika	njemački
63.	<i>Narodne pesni koroških Slovencev. Ljubljana 1889. (Volkslieder der Kärnthner Slovenen)</i>	Archiv für slavische Philologie (XIII)	1891.	kritika	njemački
64.	<i>Národní písně moravské v nově nasbírané. Ve sbiru spořadal a vydal František Bartoš. V Brně 1888-1889</i>	Archiv für slavische Philologie (XIII)	1891.	kritika	njemački
65.	<i>Srpska kraljevska akademija. Glas XIII. XV. Branko Radičević. Prilog istoriji nove srpske književnosti, od Svet. Vulovića. U Beogradu 1889. (Branko Radičević, Ein Beitrag zur neuen serbischen Literaturgeschichte)</i>	Archiv für slavische Philologie (XIII)	1891.	kritika	njemački
66.	<i>Aus dem Leben der serbischen Volksepik</i>	Archiv für slavische Philologie (XIII)	1891.	teorijski rad	njemački
67.	<i>Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga prva u kojoj su različne ženske pjesme (Državno izdanje). Biograd 1891</i>	Archiv für slavische Philologie (XIV)	1892.	kritika	njemački
68.	<i>Đorđe S. Đorđević. Sima Milutinović Sarajlija (1791-1847) prilog novoj istoriji srpske književnosti, napisao – . Beograd 1893.</i>	Archiv für slavische Philologie (XV)	1893.	kritika	njemački
69.	<i>Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit první. V Praze 1893.</i>	Archiv für slavische Philologie (XV)	1893.	kritika	njemački
70.	<i>Radovan Košutić. Kritika i književnost. Beograd 1893.</i>	Archiv für slavische Philologie (XVI)	1893.	kritika	njemački

71.	<i>O bohatyrském epose slovenském, pojednává Dr. I. Máchal. Část první. Přehled látek v bohatyrském. V Praze 1894.</i>	Archiv für slavische Philologie (XVI)	1894.	kritika	njemački
72.	<i>L. Majkovъ. Istoriko-literaturnye očerki. S. Peterburgъ 1895.</i>	Archiv für slavische Philologie (XVII)	1895.	kritika	njemački
73.	<i>Pl. Kulakovskij. Ilirizmъ. Izslědovanie po istorii horvatskoj literatury perioda vrozžděniya. Varšava 1894.</i>	Archiv für slavische Philologie (XVII)	1895.	kritika	njemački
74.	<i>Ruska književnost u osamnaestom stoljeću</i>	Matica hrvatska	1895.	književnopovijesni rad (povijest književnosti)	hrvatski
75.	<i>A. S. Gribojedov. Literárni studie. Napsal J. Polívka (SA. Aus der böhm. Monatsschrift „Naše Dobo“)</i>	Archiv für slavische Philologie (XVIII)	1896.	kritika	njemački
76.	<i>Dějiny české literatury. Napsal Jaroslav Vlček. Sešit pátý. V Praze 1896.</i>	Archiv für slavische Philologie (XIX)	1897.	kritika	njemački
77.	<i>Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme. Knjiga prva. Zagreb, 1896</i>	Archiv für slavische Philologie (XIX, sv. 3-4))	1897.	kritika	njemački
78.	<i>Historija ruskoj literatury. A. N. Pypina. Tomъ I. Drevnaja pisъmenostъ. SPbgъ 1898. Tomъ II. Drevnjaja pisъmenostъ. Vremena moskovskago carstva. Kanunъ preobrazovanij. Spbg 1898. (A. N. Pypin's Russ. Literaturgescht)</i>	Archiv für slavische Philologie (XX, sv. 2-3)	1898.	kritika	njemački

79.	<i>Junačke pjesme (muhamedovske), knj. 3, Ur. Dr. Luka Marjanović, Zagreb 1898.</i>	Archiv für slavische Philologie (XXI, sv. 2-3)	1899.	kritika	njemački
80.	<i>Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. Zagreb 1898. (Kugli i Deutsch)</i>	Archiv für slavische Philologie (XXI, sv. 1-2)	1899.	kritika	njemački
81.	<i>A. N. Pypin's Russische Literaturgeschichte</i>	Archiv für slavische Philologie (XXIII, sv. 1-2)	1901.	kritika	njemački
82.	<i>Slovenske narodne pesmi. Uredili Dr. K. Štrelj. Izdala in založila Slovenska Matica. Zvezak I. V Ljubljani 1895-1898; II. zvezak 1-19 5 Snopič, pola 20-37 6 Snopič (1900-1901)</i>	Archiv für slavische Philologie (XXIV, sv. 3-4)	1902.	kritika	njemački
83.	<i>Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin (Die kroatische Wiedergeburt von Universitätsprofessor Gjuro Šurmin). I. Od godine 1790 do 1836. Zagreb 1903. II. Od godine 1836. do 1843. Zagreb 1904.</i>	Archiv für slavische Philologie (XXVII, sv. 1)	1905.	kritika	njemački
84.	<i>Razmer najstarijih pesama slavenskih pesnika u Dalmaciji. Napisao V. Jagić</i>	Prosvetni glasnik (XXXIV, sv. 3)	1913.	teorijski rad	srpski jezik
85.	<i>Hrvatska glagolska književnost (prvo poglavlje u knjizi B. Vodnika Povijest hrvatske književnosti)</i>	Matica hrvatska	1913.	književnopovijesni rad (povijest književnosti)	hrvatski
86.	<i>Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja</i>	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti	1917.	teorijski rad	hrvatski

Prilog 2.

Tablica 2. Povijesti hrvatske književnosti prethodnice i sljedbenice Jagićevih metodoloških načela i povijesti hrvatske književnost s početka 20. stoljeća

R. br.	Ime i prezime autora	Naslov rada	Godina objavljivanja	Publikacija/Izdavač	Kategorizacija rada	Jezik
Povijesti hrvatske književnosti prethodnice Jagićevih metodoloških načela						
1.	Dragutin Seljan	<i>Početak, napredak i vrednosti Literature Ilirske s kratkim geografsko-statističkim opisom Ilirskih država</i>	1840.	Tiskom k. p. nar. ilir. Tiskarne Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
2.	Mirko Bogović	<i>Naša književnost u najnovije doba</i>	1852.	Neven, god. I, br. 1, Zagreb, 1852.	novinski članak	hrvatski
3.	Mirko Bogović	<i>Kratki pregled naše književnosti. Od g. 1835 do najnovije doba</i>	1853.	Kolo, knjiga IX, Zagreb	pregled književnosti	hrvatski
4.	Mirko Bogović	<i>Zadaća naših književnikah u sadanje vrēme</i>	1853.	Kolo, knjiga IX, Zagreb	novinski članak	hrvatski
5.	Antun Mažuranić	<i>Kratki pregled stare literature hrvatske</i>	1855.	Neven, god. IV, br. 32., Zagreb, 1855.	pregled književnosti	hrvatski
6.	Ivan Kukuljević Sakcinski	<i>Pjesnici hrvatski XV. vieka</i>	1856.	Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb	hrestomatija književnosti	hrvatski

7.	Ivan Kukuljević Sakcinski	<i>Pjesnici hrvatski XVI. vieka</i>	1858.	Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, Zagreb	hrestomatija književnosti	hrvatski
8.	Ivan Kukuljević Sakcinski	<i>Bibliografija hrvatska, Dio prvi</i>	1860.	Brzotiskom Dragutina Albrechta, Zagreb	bibliografija hrvatske književnosti	hrvatski
9.	Ivan Kukuljević Sakcinski	<i>Bibliografija hrvatska, Dodatak k prvom dielu</i>	1863.	Tiskom i nakladom Antuna Jakića, Zagreb	bibliografija hrvatske književnosti	hrvatski
10.	Šime Ljubić	<i>Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži, Knjiga I.</i>	1864.	Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka	povijest književnosti	hrvatski
11.	Šime Ljubić	<i>Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži, Knjiga II.</i>	1869.	Riečki Emidija Mohovića, Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka	povijest književnosti	hrvatski
12.	Pavel Josef Šafarik	<i>Geschichte der südslawischen Literatur, Slowenisches und Glagolitisches Schriftthum</i>	1864.	Verlag von Friedrich Tempsky, Prag	povijest književnosti	njemački
13.	Pavel Josef Šafarik	<i>Geschichte der Illirischen und Kroatischen Literatur</i>	1865.	Verlag von Friedrich Tempsky, Prag	povijest književnosti	njemački
14.	Pavel Josef Šafarik	<i>Geschichte der Serbischen Literatur, I. abtheilung</i>	1865.	Verlag von Friedrich Tempsky, Prag	povijest književnosti	njemački
15.	Pavel Josef Šafarik	<i>Geschichte der Serbischen Literatur, II. abtheilung</i>	1869.	Verlag von Friedrich Tempsky, Prag	povijest književnosti	njemački

16.	Pavel Josef Šafarik	<i>Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur</i>	1869.	Verlag von Friedrich Tempsky, Prag	povijest književnosti	njemački
17.	August Šenoa	<i>Hrvatska književnost</i>	1865.	Glasonoša, Zagreb, 1865., god. 5, br. 1; god. 5, br. 3; god. 5, br. 6.; god. 5, br. 8	novinski članak	hrvatski
18.	Ivan Kukuljević Sakcinski	<i>Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita</i>	1869.	Štamparija Dragutina Albrechta, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
19.	Ivan Kukuljević Sakcinski	<i>Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, Niz životopisa</i>	1886.	Matica hrvatska, 1886.	biobibliografije hrvatskih književnika	hrvatski
20.	Luko Zore	<i>Kratki pregled razvitka naše književnosti u Dubrovniku</i>	1869.	Programma dell' I. R. Ginnasio Completo, Di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1868-69, Zara	povijest književnosti	hrvatski
Povijesti hrvatske književnosti sljedbenice Jagićevih metodoloških načela						
21.	Armin Pavić	<i>Historija dubrovačke drame</i>	1871.	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
22.	Ivan Filipović	<i>Kratku poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i više djevojačke škole</i>	1875.	Knjižara Lav. Hartmána, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
23.	Ivan Milčetić	<i>Hrvati od Gaja do godine 1850., kulturno-istorijski i književni pregled</i>	1878.	Dionička naklada, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski

24.	Ivan Radetić	<i>Pregled hrvatske tradicionalne književnosti</i>	1879.	Tisak i naklada H. Luster, Senj	pregled književnosti	hrvatski
25.	Antun Pechan	<i>Poviest hrvatske književnosti za kandidate učiteljstva</i>	1883.	Tisak Ign. Granitza i dr., Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
26.	Ivan Broz	<i>Crtice iz hrvatske književnosti, Sveska prva, Uvod u književnost</i>	1886.	Matica hrvatska, Zagreb, 1886.	uvod u književnost s književnopovijesnim predgovorom	hrvatski
27.	Ivan Broz	<i>Crtice iz hrvatske književnosti, Sveska druga, Prvo doba: crkvena književnost</i>	1888.	Matica hrvatska, Zagreb, 1888.	povijest književnosti	hrvatski
28.	Gjuro Šurmin	<i>Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske</i>	1898.	Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch)	povijest književnosti	hrvatski
Povijesti hrvatske književnost s početka 20. stoljeća						
29.	Milorad Medini	<i>Povjest (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku</i>	1902.	Matica hrvatska, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
30.	Šurmin, Đuro	<i>Hrvatski preporod I, Od godine 1790. do 1836.</i>	1903.	Dionička tiskara, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
31.	Šurmin, Đuro	<i>Hrvatski preporod II, Od godine 1836. do 1843.</i>	1904.	Dionička tiskara, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
32.	Milan Marjanović	<i>Iza Šenoa, četvrt vijeka hrvatske književnosti</i>	1906.	Naklada „Hrvatske knjižarnice“ u Zadru, Zadar	povijest književnosti	hrvatski
33.	Nikola Andrić	<i>Pod apsolutizmom, Historija šestoga decenija hrvatske književnosti (185.-1860.)</i>	1906.	Matica hrvatska, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski

34.	Branko Drechsler (Vodnik)	<i>Slavonska književnost u XVIII. vijeku</i>	1907.	Naklada knjižare M. Breyera, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
35.	Franjo Bučar	<i>Povijest hrvatske protestantske književnosti</i>	1910.	Tisak Antuna Scholza, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
36.	Cherubin Šegvić	<i>Kratka povijest hrvatske (srpske) književnosti od prvih početaka do god. 1900.</i>	1911.	Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli), Zagreb	povijest književnosti	hrvatski
37.	Branko Vodnik	<i>Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća</i>	1913.	Matica hrvatska, Zagreb	povijest književnosti	hrvatski

SAŽETAK

Svrha ovog istraživanja je predstavljanje Jagićevih književnopovijesnih i teorijskih radova te kritika koji iscrpno rasvjetljavaju njegov znanstveni i stručni rad vezan uz metodološki doprinos oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću, ali i znanosti o književnosti općenito. Analiza tih radova, uzimajući u obzir promjene koje su se dogodile žanru nakon poststrukturalizma u 20. st., pokazala je koja je metodološka načela povijesti hrvatske književnosti Jagić osmislio i zagovarao, a koja je smatrao polazištima prevladanih modela. Nadalje, na tom su tragu analizirane i druge relevantne povijesti i pregledi hrvatske književnosti nastali u 19. i na početku 20. stoljeća da bi se prepoznala nasljednost ili odsutnost Jagićevih metodoloških načela u njima. U istraživanju je neizostavno važan i pregled teorijskih i metodoloških pristupa žanru povijesti (hrvatske) književnosti koji ističu nužnost povjesničarevih stavova i osobnih procjena pri stvaranju slike bilo stilske epohe, književnika, djela ili društvenih pojava. U skladu s njima interpretirane su srodnosti i različitosti Jagićevih načela u odnosu na njegove prethodnike i sljedbenike kao i povjesničarevo nadilaženje okvira pozitivizma i filološkog pristupa izučavanju književnosti koje mu se nerijetko olako pripisivalo. Spomenuti teorijski pristupi odredili su smjer metodološkog aparata tijekom cijelog istraživanja i primijenjeni su kako na Jagićeva načela, tako i na načela drugih povjesničara književnosti.

Ključne riječi: Vatroslav Jagić, povijest književnosti, žanr povijesti hrvatske književnosti, metodološka načela žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću

SUMMARY

The purpose of this research is to present Jagić's literary-historical and theoretical works and reviews that exhaustively shed light on his scientific and professional work related to his methodological contribution to shaping of the genre of the Croatian literary history in the 19th century, as well as the literary science in general.

Jagić's scientific and professional work related to literary-historical issues was basically divided into two phases - the Zagreb one, which lasted for ten years, from 1860 to 1871, and the foreign one, which lasted from 1871 to 1917. In the first phase, Jagić had been more focused on literary-historical issues, and he had written much more about this topic than he did in the second phase, when he was more intensively engaged in Slavic philology, which was his primary scientific interest.

As observed, an insight into previous research on Jagić's contribution to the development of the genre of the Croatian literary history revealed that it had relied on only few of his works and methodological principles which he had applied to advance the genre. Many works are not mentioned at all in the literature, but they are equally important or even more important than the ones that are often mentioned. With this research, I wanted to point out those works and, of course, highlight the new methodological principles of the genre of the Croatian literary history he promoted, as well as hitherto less researched facts about his works. For example, Jagić's first overview of literature is *Literatura horvatská* (1864), not a *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866), as is often pointed out, and his first Croatian literary history is not *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867) but *Literatura Jihoslovanův v užším štův* (i.e. *Chorvato-Srbův*) (1865), which was published as a dictionary entry, and shows the entire Croatian literary history.

The beginnings of Jagić's literary and historical work are linked to the year 1861, when he published the text *Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva* dealing with issues of folk poetry and its role in literature, and thus in the Croatian literary history. The end of Jagić's literary-historical work was set in 1917, when he published the monograph *Život i rad Jurja Križanića*, in which he presented Križanić's life and his literary and non-literary work, and after which he no longer approached the topic (of genre) of the Croatian literary history. Within that period of 56 years, Jagić published 86 works that in some way problematize the genre of the Croatian literary history. These works were classified as literary-historical, theoretical and critical. It should be noted that works that partially problematize the topic of the genre of the Croatian literary history were also taken into account, because these works also contributed to

a clearer shaping of Jagić's methodological framework of the genre. This research does not include works dealing with the interpretation of medieval texts and the beginnings of literacy, because Jagić analyzed the literary works of that time from the point of view of paleography, textology and linguistic analysis, which he wrote about in his work *Dějiny české literatury*. Written by Jaroslav Vlček. *Sešit první. V Praze 1893*. (History of Czech literature. Written by Jaroslav Vlček. Part one. In Prague 1893.)

During the Zagreb phase (1860-1871), Jagić published works in the Croatian language in local magazines and editions such as *Književnik*, *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, *Starina* and *Starih pisaca hrvatskih*. Given that almost all the methodological principles of the genre that Jagić established can be read from the works from that phase, they are shown as formative for the development of the genre of the Croatian literary history in the 19th century. The most important works from the first phase that could be taken as such into consideration are the following: *Literatura horvatská* (1861), *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u moj osmini* (1865), *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866), *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867), *Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1868), *Živi li, napreduje li naša književnost?* (1869.), *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine* (1869), *Trubaduri i najstariji hrvatski lirici* (1869).

Jagić's foreign phase (1871-1917) lasted significantly longer than the Zagreb one, and during this period he published works, mostly written in German, in the magazine *Archiv für slavische Philologie*, which he started himself in 1875 and was its editor until his death in 1923. Only few works from this phase were also found in other magazines such as *Slavisches Centralblatt*, *Kritická příloha k Národním listům*, *Otadžbina*, *Deutsche Rundschau*. Although in those years he dealt mainly with linguistic topics and Slavic philology, judging by the works from that second phase, he never completely stopped following current events related to the Croatian literary history. In numerous works of this type, he dealt with issues of other European national literary histories, but these works were also presented and analyzed in the research in order to confirm the methodological principles of the genre that he had shaped as well as the consistency in their application. The following works can be singled out from the second, foreign phase of Jagić's literary and historical work: *Der Königssohn Marko in der Volksdichtung. Mit einem Glossar der weniger bekannten Wörter heraufgegeben von Ivan Filipović, Agram 1880*. (1881), translated as *Kraljević Marko in folk songs*. Edited by Ivan Filipović with an interpreter of lesser-known words and expressions; Radovan Košutić.

Criticism and literature. Belgrade 1893 (1893); Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme. Knjiga prva. Zagreb, 1896. (1897); Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. Zagreb 1898. (Kugli i Deutsch) (1899); Hrvatska glagolska književnost (1913).

During the research of Jagić's literary and historical works, Jagić's methodological principles of the genre of the Croatian literary history of the 19th century were revealed and defined. First of all, these are the following: the separation of the Croatian literary history from general history, the inclusion of folk literature in the overall Croatian literary history, the relationship between folk and artistic literature, and the presentation of the beginnings of literacy and medieval texts in the development of the Croatian literary history. The principles and presentation of the relationship between society and literature and culture within the framework of the Croatian literary history are important, as well as taking care of the taste and interests of the readership. Until Jagić's contributions to the genre, the content of the work and the analysis of selected literary works had not been presented, thus the evaluation of the aesthetic and artistic quality of literary works began. The number of reviews he wrote confirms his preference for them, and in his many works he emphasized the role of critical texts in the development of literature. Moreover, he elaborated the principles of presenting magazine business and highlighting translated literature within the framework of the Croatian literary history. Jagić's important methodological principles of the genre of the Croatian literary history include the periodization of literary periods in the presentation of the Croatian literary history, the genre division of the literary creativity of the period (and even the subject writer) and the comparative approach to the Croatian literary history. Jagić believed that the Croatian literary history should be based on citing recent literary-historical knowledge of other European and Croatian scholars, but also on the presentation of new literary-historical knowledge. Such methodological pluralism, when shaping the genre of the Croatian literary history, greatly changed the direction of the development of the genre of the Croatian literary history and broke the tradition of the previous (bio)bibliographic model of the genre.

Jagić's methodological principles were also applied in other representative histories of Croatian literature of the 19th century, therefore it was precisely those that were analyzed within the framework of this research. Given that Jagić published his first literary-historical works in which he indicated the direction of the genre's development by 1871, that year has been determined as a turning point in this research. Therefore, literary histories published up to that year were designated as predecessors of Jagić's methodological principles of the genre, and

histories that were published after that year were designated as followers of Jagić's methodological principles.

The analysis has indicated that the antecedent histories are mainly (bio)bibliographic models of the Croatian literary history that are based on the presentation of writers' biographies and lists of their works. In only few histories from that period, one comes across some methodological principles advocated by Jagić, but the principles of their construction are always insufficiently elaborated. Some of the antecedent histories are the following: *Kratki pregled stare literature hrvatske* by Antun Mažuranić (1855), *Pjesnici hrvatski XV. vieka* (1856) and *Pjesnici hrvatski XVI. vieka* (1858.) by Ivan Kukuljević Sakcinski and *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži, Knjiga I. Šime Ljubića* (1864.).

On the other hand, history authors following Jagić's methodological principles mainly applied Jagić's methodological principles - folk literature presentation in the development of Croatian literature, relationship between folk and artistic literature, retelling and analysis of literary works content, selection of literary works of higher artistic quality, comparative approach to history, periodization, the genre structure of the literary works belonging to one writer or period, citing the knowledge of other scientists, etc. The following histories include the *Historija dubrovačke drame* (1871) by Armin Pavić, *Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i više djevojačke škole* (1875) by Ivan Filipović, *Poviest hrvatske književnosti za kandidate učiteljstva* (1883) by Antun Pechan, *Povjest (!) književnosti hrvatske i srpske* (1898) by Đuro Šurmin.

Although that part of this paper was focused on Jagić's methodological influence on the nineteenth-century histories of Croatian literature, with the aim of confirming further inheritance of his methodological principles of the genre, several early twentieth-century histories were also analyzed. Some of these analyzed histories from the beginning of the 20th century are the following: *Povjest (!) hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902) by Milorad Medini, *Hrvatski preporod I* (1903) and *Hrvatski preporod II* (1904) by Đuro Šurmin, *Pod apsolutizmom, Historija šestoga decenija hrvatske književnosti (1850.-1860.)* (1906) by Nikola Andrić. It should also be noted that Branko Vodnik's *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, S uvodom Vatroslava Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti* is symbolically the last analyzed history from the beginning of the 20th century, because in that history Jagić published his last literary-historical work. The results of the analysis of the Croatian literary history from the beginning of the 20th century showed that Jagić's methodological principles of the genre from the 19th century continued to be applied, but were also further improved. For example, the content of literary works was no longer

presented for the sake of the presentation itself, but for the purpose of connecting with the poetics of the time or confirming the theses advocated by historians, so a functional presentation of the works content began. Furthermore, literary historians continued to single out texts of higher artistic quality to be evaluated as such. Moreover, literary biographies were no longer the backbone of the content of the Croatian literary history, but were presented for the purpose of portraying the authors' overall literary works. In addition to the representation of the work genre, the definition of the genre, its development and origin were analyzed, and they were often connected with the genre structure of the period. Periodization of literature and a comparative approach to the study and analysis of the twentieth-century literature were regularly present, as well as the presentation of literary magazines, reviews and theater activities. It is important to emphasize that these principles were further deepened. For example, magazines were associated with the ruling poetics and writers who mostly published their works there. It is noted that more often the Croatian literary history was a medium for providing information about literary periods, their duration, poetic features, main representatives and works, and less often for discovering new scientific knowledge. Furthermore, the Croatian literary history in the 20th century, inspired by the nineteenth-century principles of the genre, became a space for addressing important literary issues, determining artistic quality of literary works, presenting literary periods and their characteristics, and commenting on the ideologies of the period and/or writers and social difficulties.

Although in his literary historical works Jagić mostly applied the methodological principles of the genre of the Croatian literary history, which he advocated in his theoretical works and criticisms, there were two principles that he was not consistently implementing. For example, in his theoretical works and criticisms he advocated the separation of general history from the literary history, but he deviated from this principle in the *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867). Moreover, he advocated and regularly carried out periodization, but in his criticism of the work *Istorija srpske književnosti. Pregled ugadjan za školsku potrebu. Napisao Stojan Novaković. 1867 u Beogradu; u 8. str. XII i 326* (1867) his distancing from it was evident, and he himself commented that he was not inclined to systematics.

What is also essential to this research is an overview of theoretical and methodological approaches to the genre of history of (Croatian) literature, which emphasize the necessity of the historian's affinities and personal assessments when creating an image of any stylistic era, writer, work or social phenomena. In accordance with them, the affinities and differences of Jagić's principles in relation to his predecessors and followers have been interpreted as well as the historian's overcoming of the framework of positivism and the philological approach to the

study of literature, which was often lightly attributed to him. The aforementioned theoretical approaches determined the direction of the methodological apparatus throughout the research and were applied both to Jagić's principles and to the principles of other literary historians.

Theoretical findings and hypotheses about the genre of history of (Croatian) literature emphasized its problematic nature and opened up a multitude of questions related to its role, meaning and functionality. Thus, for example, the functionality of periodization, the choice of writers and works, the objectivity in the presentation of history, the attitude towards contemporary literary works, etc. were called into question. These theories also helped shed light on Jagić's developed scientific innovation - the ambiguity of periodization, the key role of the readership in determining the value of a work and literary trends, the relationship between society and literature, the position of culture in the literary history, the role of magazine activity and reviews, etc., in short - a multitude of things that theorists will be significantly dealing with, long after Jagić. These theories also exposed Jagić as a forerunner of contemporary theorists, because in his works he had indicated numerous theses that many contemporary theorists were to develop - for example, the role of different historical circumstances in the interpretation of literary works, while the research of different types of texts would appear as a fundamental principle of new historicism; René Wellek and Austin Warren point out the inevitable role of criticism in the Croatian literary history; In his aesthetics of reception, Hans Robert Jauss focuses the evaluation of literary works on the readership; Krešimir Nemec points out the necessity of developing the literary history genre, all to be connected with vast other scientific knowledge (anthropology, ethnology, psychology, etc.); Ivana Žužul and Andrea Zlatar Violić confirm the dysfunctionality of periodization, etc. Therefore, Jagić can also be defined as a historian and scientist who, reflecting on the genre of literary history, created the foundations for the development of the literary science.

New trends in the study of the genre, which combine objective knowledge and historians' subjective assessments, have demonstrated the objectivity of (literary) history and confirmed the necessity of the historians' subjective input into such texts. Adapting the above to Jagić's literary-historical works, one notices, for example, a tendency to evaluate the value of literary works, the artistic quality of theatrical performances, the contribution of magazines to the shaping of the readers' taste, etc. - this is particularly visible in the overviews of literature such as the following: *Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine* (1866), *Literatura horvatská* (1864) and *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine* (1869).

There is yet another important contribution of modern theories to the genre of (literary) history - by reconstructing history, the historian presents to the reader the knowledge he has gained, and thereby convinces the reader of the justification and accuracy of his reconstruction work. This can, for example, be applied to Jagić's *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (1867) in which he dealt with both the general history presentation and literary phenomena interpretation, while the reader, on the other hand, is not able to examine the records and materials which the historian had worked on to verify their correctness. Therefore, it can be truly said that thanks to historians, history gets a new context, image and directions of interpretation.

Keywords: Vatroslav Jagić, Croatian literary history, genre of the Croatian literary history, methodological principles of the genre of the Croatian literary history in the 19th century

ŽIVOTOPIS

Marko Ek rođen je 1987. u Osijeku. Studij Hrvatskog jezika i književnosti završio je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku 2011. obranom diplomskog rada *Nastavna sredstva i pomagala kao izvori literarna znanja* te stekao akademski naziv magistra hrvatskog jezika i književnosti. Živi i radi u Zagrebu.

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Ime i prezime lektorice: Anita Pavlović Parać

Zvanje lektorice: mag. educ. philol. croat.

Adresa lektorice: Sv. Roka 41, Osijek

E-adresa lektorice: pavlovicanita93@gmail.com

Mobitel lektorice: 095 868 5003

IZJAVA LEKTORICE HRVATSKOG JEZIKA u postupku predaje doktorskog rada na ocjenu

Izjavljujem da je doktorski rad *Metodološki doprinosi Vatroslava Jagića oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću* autora Marka Eka lektoriran i usklađen s pravilima hrvatskog standardnog jezika.

Potpis lektorice

Osijek, 26. ožujka 2024.

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Ime i prezime lektorice: Ana Nakić

Zvanje lektorice: profesor engleskog jezika i književnosti

Adresa lektorice: Ulica Nikole Tomašića 11

E-adresa lektorice: ana@disco.com.hr

Mobitel lektorice: 00385 98 714905

IZJAVA LEKTORICE ENGLESKOG JEZIKA
u postupku predaje doktorskog rada na ocjenu

Izjavljujem da je doktorski rad *Metodološki doprinosi Vatroslava Jagića oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću* autora Marka Eka lektoriran i usklađen s pravilima engleskog standardnog jezika.

Potpis lektorice

Zagreb, 26. ožujka 2024.

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Ime i prezime lektora: DAVOR PERKOVIĆ
Zvanje lektora: PROF. NJEMAČKOG I ČEŠKOG JEZIKA
Adresa lektora: KRUMICA ULICA 75, 10000 ZAGREB
E-adresa lektora: davor-perko@hotmail.com
Mobitel lektora: 091/254 7737

IZJAVA LEKTORANJEMAČKOG I ČEŠKOG JEZIKA u postupku predaje doktorskog rada na ocjenu

Izjavljujem da je doktorski rad *Metodološki doprinosi Vatroslava Jagića oblikovanju žanra povijesti hrvatske književnosti u 19. stoljeću* autora Marka Eka lektoriran i usklađen s pravilima njemačkog i češkog standardnog jezika.

Potpis lektora

Zagreb, 26. ožujka 2024.